ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ
14
2021

ISSN 2233-1778

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Академик Рајко Кузмановић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Академик Драго Бранковић

Овај број часописа Грађа о прошлости Босне штампан је уз финансијску помоћ
Министарства за научнотехнолошки развој, високо образовање
и информационо друштво Републике Српске

Copyright © Академија наука и умјетности Републике Српске
Бања Лука 2021
Сва права задржана

УДК 94(497.6)(091) ISSN 2233-1778

Академија наука и умјетности Републике Српске
Институт за историју

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

14
2021

РЕДАКЦИЈА
Радивој Радић, Татјана Суботин Голубовић,
Аранђел Смиљанић, Павле Драгичевић

УРЕДНИК
Радивој Радић

Бања Лука
2021

CDU 94(497.6)(091) ISSN 2233-1778

Académie des sciences et des arts de la République Serbe
Institut d'Histoire

MATÉRIAUX POUR L'HISTOIRE DE BOSNIE

14
2021

RÉDACTION
Radivoj Radić, Tatjana Subotin Golubović,
Aranđel Smiljanić, Pavle Dragičević

RÉDACTEUR
Radivoj Radić

Banja Luka
2021

САДРЖАЈ

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

Аранђел Смиљанић
Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу поводом дуга Богила Радићевића 9–16

Невен Исаиловић
Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића и кнеза Иваниша Нелипчића Шибенику 17–43

Невен Исаиловић
Повеља краља Стјепана Остојића Дубровнику којом потврђује повеље својих претходника 45–77

Александар Крстић
Повеља краља Стјепана Остојића којом Дубровнику потврђује Жупу Конавле и град Соко 79–99

Срђан Рудић
Повеља војводе Радосава Павловића којом потврђује Сандаљево уступање пола Конавоске жупе Дубровчанима 101–112

Павле Драгичевић
Повеља Твртка II Твртковића којом потврђује мир између Дубровчана и Радосава Павловића 113–127

Павле Драгичевић
Тестамент госпође Јелене, удовице војводе Сандаља, са двије признанице Стефана Вукчића Косаче, његове жене Јелене и сина Владислава о примитку насљедства 129–185

Александра Фостиков
Два документа војводе и херцега Стефана Вукчића Косаче Дубровнику о пријему дуга Влахуше Латиничића 187–203

Регистар 205–215

Упутство за издавање исправа 217–222

Скраћенице 223–226

TABLE DES MATIÈRES

MATÉRIEL DIPLOMATIQUE

Arandjel Smiljanić
Lettre de Dubrovnik au voïvode Radič Sanković au sujet de la dette de Bogilo Radićević 9–16

Neven Isailović
Charte de grand voïvode Hrvoje Vukčić et de knez Ivaniš Nelipčić au Šibenik 17–43

Neven Isailović
Charte du roi Stjepan Ostojić au Dubrovnik par laquelle il confirme les chartes de ses prédécesseurs 45–77

Aleksandar Krstić
Charte du roi Stjepan Ostojić par laquelle il confirme au Dubrovnik la joupa des Konavli et la ville Sokol 79–99

Srđan Rudić
Charte du voïvode Radosav Pavlović par laquelle il confirme la cession faite par Sandalj de la moitié de joupa de Konavli aux Ragusains 101–112

Pavle Dragičević
Charte de Tvrtko II Tvrtković par laquelle il confirme la paix entre les Ragusains et Radosav Pavlović 113–127

Pavle Dragičević
Testament de la dame Jelena, la veuve du voïvode Sandalj, avec deux reconnaissances de Stefan Vukčić Kosača, sa femme Jelena et son fils Vladislav sur la réception de l'héritage 129–185

Aleksandra Fostikov
Deux documents de voïvode et aussi d'herceg Stefan Vukčić Kosača à Dubrovnik sur la réception d'une dette de Vlahuša Latiničić 187–203

Registre 205–215

Directives pour l'édition des textes 217–222

Liste des abbréviations 223–226

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)“1401“
DOI 10.7251/GPB2114009S

Аранђел Смиљанић*
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм за историју

ДУБРОВАЧКО ПИСМО ВОЈВОДИ РАДИЧУ САНКОВИЋУ ПОВОДОМ ДУГА БОГИЛА РАДИЋЕВИЋА

(1401, 3. август)

Сажетак: Дубровчани су почетком августа 1401. упутили писмо Радичу Санковићу. Том приликом они су молили војводу да ухвати свог човјека Богила Радићевића, те да га доведе на њихову територију. По писању Дубровчана, Богило је остао дужан њиховом властелину Мароју Гундулићу. У питању је био прилично велик дуг, у висини од 367 дуката, за робу коју му је повјерио. Како би одобровољили Радича, Дубровчани су истицали међусобно пријатељство, као и лично пријатељство између Санковића и Мароја Гундулића. У случају да новац не може да се врати, прихватали су и могућност поврата робе.

Кључне ријечи: Дубровчани, писмо, војвода Радич, Богило Радићевић, дуг, роба, Мароје Гундулић, наплата дуга.

Односи војводе Радича Санковића и Дубровчана прошли су кроз више различитих фаза. У почетку су били веома добри, о чему свједоче повеље из 1391. године. У првој повељи је, са братом Бељаком, уступио Дубровнику Жупу Конавле, а другом повељом дозволио је слободно кретање и трговину по својој области[1]. У вријеме док је Радич био заточен од стране породице Косача (1391–1398), Дубровачни су покушали да га ослободе у два наврата, почетком 1395. и у прољеће 1396. године[2]. Након што је војвода Сандаљ Хранић у прољеће 1398. ослободио војводу Радича из тамнице, Санковић се активно укључио

* Ел. пошта: arandjel.smiljanic@ff.unibl.org

[1] О тим двјема повељама више видјети у: С. Мишић, *Повеља Бељака и Радича Санковића Дубровнику*, ССА 7 (2008) 113–127; А. Смиљанић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровчанима*, ГПБ 1 (2008) 75–86.

[2] Треба истаћи да су Дубровчани помагали Радичеву жену Гоиславу која је једно вријеме провела у Дубровнику. О томе више видјети у: Ј. Мијушковић, *Хумска властеоска породица Санковићи*, ИЧ 11 (1960) 41–42.

у политички живот Босне с циљем обнове своје некадашње области. При томе је одржавао коректне дипломатске односе са Дубровником. Проблеми су настали почетком 1399, када су га Дубровчани заобишли у награђивању при куповини Приморја, од чега су највише користи имали краљ Стефан Остоја и војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић. Због тога је прва половина 1399. године испуњена нешто лошијим односима између војводе Радича и Општине, што се може уочити кроз међусобну преписку[3].

Њихови односи у потпуности су регулисани повељом коју је војвода Радич издао 25. августа 1399. Он је овом повељом уступио село Лисац Дубровчанима, уз потврду граница земаља добијених у Приморју од стране краља Остоје с почетка исте године[4]. Након тога између војводе Радича и Дубровчана владали су добросусједски односи. Истина, било је и неких проблема који су рјешавани кроз преписку почетком и крајем октобра 1399. године[5]. Занимљиво је да у наредних нешто више од годину и по дана није било помена о било каквим односима између Општине и војводе Радича. Шутња извора била је прекинута у љето 1401. када се јавља проблем са дугом трговца Богила Радићевића, иначе човјека Радича Санковића. Како вијести о томе престају, можемо само да нагађамо шта се даље десило. Имајући у виду преписку из септембра и децембра исте године (1401)[6], већи

[3] Видјети у: А. Смиљанић, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу*, ГПБ 6 (2013) 9–15; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу поводом продаје Приморја*, ГПБ 7 (2014) 9–14; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу*, ГПБ 9 (2016) 15–19; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу поводом тражења позајмице*, ГПБ 10 (2017) 91–98.

[4] О томе више видјети у С. Мишић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику*, ССА 6 (2007) 183–199.

[5] Почетком октобра забиљежено је да су Дубровчани одбили да војводи изруче Радоњу (вјероватно Куделиновића). О том писму више видјети у А. Смиљанић, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу*, ГПБ 11 (2018) 37–42. Дубровчани су крајем октобра одбили молбу краља Остоје да његови власи зимују на дубровачкој територији. Више видјети у: А. Смиљанић, *Дубровачко писмо краљу Стефану Остоји поводом проблема са зимовањем влаха на њиховој територији*, ГПБ 12 (2019) 41–46. У ову молбу био је укључен и војвода Радич, што се види по одлуци дубровачког Вијећа од 28. октобра да се одбије приједлог босанског краља и војводе Радича *pro Vlachis quod possint paschulare pro ista yeme in terris nobis novis datis*. Преузето из Ј. Мијушковић, *Санковићи*, 46, нап. 176.

[6] Дубровчани су 5. септембра упутили писмо војводи Радичу, у коме су истакли своју радост што је он свезао Покрајца Тасовчића кога су оптужили за клевету. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 34–35; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 135;

су изгледи да је проблем са дугом Богила Радићевића био ријешен на задовољство Дубровчана него да се војвода оглушио о њихову молбу с почетка августа.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33–34, 34–35, 36; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 134–135, 135, 136; С. Мишић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику*, ССА 6 (2007) 183–199; исти, *Повеља Бељака и Радича Санковића Дубровнику*, ССА 7 (2008) 113–127; А. Смиљанић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровчанима*, ГПБ 1 (2008) 75–86; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу*, ГПБ 6 (2013) 9–15; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу поводом продаје Приморја*, ГПБ 7 (2014) 9–14; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу*, ГПБ 9 (2016) 15–19; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу поводом тражења позајмице*, ГПБ 10 (2017) 91–98; исти, *Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу*, ГПБ 11 (2018) 37–42; исти, *Дубровачко писмо краљу Стефану Остоји поводом проблема са зимовањем влаха на њиховој територији*, ГПБ 12 (2019) 41–46.

Литература: В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 360–363; Ј. Мијушковић, *Хумска властеоска породица Санковићи*, 41–46; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 185–187; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 101–108.

Опис писма и ранија издања

Оригинално писмо које су Дубровчани 3. августа 1401. упутили војводи Радичу Санковићу није сачувано. Сачуван је његов препис у књизи Руска Христифоровића и налази се на 28. листу. Почиње и завршава симболичком инвокацијом, а датиран је римским бројевима према години рођења Исуса Христа. Читљив је и добро очуван, са подједнаким размаком између редова, које одступа само у средини преписа, гдје је размак нешто већи. Испод преписа (тачније испод датума) налази се мрља, која не утиче на читљивост документа.

Дубровачко писмо војводи Радичу Санковићу од 3. августа 1401. објављено је досад три пута: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33–34; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 134–135; Г. Комар и П. Ратковић

Дубровачко писмо од 21. децембра доноси њихово извињење војводи Радичу, јер нису имали новца у комуни како би искупили војводине залоге код Мароја Гундулића. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 36; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 136.

приредили су снимак документа и транслитерацију савременом српском ћирилицом у издању *Рускова књига: дубровачки ћирилички писар (1395–1423)*, Требиње – Херцег Нови, 2019, 123.

Текст писма[**]

+ **Вь всемь**[7] **многѡ почтеномꙋ**[8] **а**[9] **намь любимомꙋ приꙗтелю воѥводи Радичꙋ** |2| **ѡд[ь] владꙋщагѡ**[10] **гр[а]да Дꙋбровника кнеза, властель и ѡд[ь] вьсе ѡп`кине мн[о]го**|3| **ср`ьдчно**[11] **поздравлѥниѥ. Дамо ꙋзнать твоѥи любви како нашь властелин(ь)**[12] |4| **Марое Гꙋндꙋлик(ь) ꙋказа намь запись ꙋ наших(ь)**[13] **тетразех(ь) вероваванѣхь**[14] (!) |5| **како мꙋ ѥ дльж(ь)нь**[15] **Богило**[16] **Радикѥвик(ь) триста**[17] **и шестьдесеть**[18] **и седамь** |6| **дꙋкать за трьгь що мꙋ ѥ вѣроваль. А сьди р(е)чени Богило**[19] **ѥс(ть)**[20] **ꙋ б(о)жиѥ** |7| **вл[а]даниѥ и ꙋ твоѥ. Затѡ**[21] **молимо многѡ**[22] **како любима приꙗтелꙗ** |8| **заповѣгь**[23] **свезать р(е)ченного Богила**[24] **т(е)ре**[25] **да ни се дов[е]де. А тои**[26] **ꙋчини ваша** |9| **любавь наась своих(ь) приꙗтель ради, и Марое Гꙋндꙋликꙗ ради, ѥрь знамо** |10| **по твоѥи м(и)л(о)сти да га любишь и ѥси мꙋ приꙗтель. И що гѡде**[27] **би било** |11| **ꙋ нѥга трьга**

[**] Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

[7] М. Пуцић: **вьвсемь**.

[8] М. Пуцић: **многопочтеномꙋ**; Љ. Стојановић: **много почтеномꙋ**.

[9] Љ. Стојановић: **и**.

[10] М. Пуцић и Љ. Стојановић: **владꙋщаго**.

[11] М. Пуцић: **многосрьдчно**.

[12] М. Пуцић: **бластелинь**.

[13] М. Пуцић: **нашѣхь**.

[14] Љ. Стојановић: **вѣрованѣхь**.

[15] М. Пуцић: **дльжань**.

[16] М. Пуцић и Љ. Стојановић: **Борило**.

[17] Љ. Стојановић: **три ста**.

[18] Љ. Стојановић: **шесть десеть**.

[19] М. Пуцић и Љ. Стојановић: **Борило**.

[20] М. Пуцић: **ѥ**.

[21] М. Пуцић и Љ. Стојановић: **зато**.

[22] М. Пуцић и Љ. Стојановић: **много**.

[23] М. Пуцић: **заповѥгь**.

[24] М. Пуцић и Љ. Стојановић: **Борила**.

[25] М. Пуцић: **терь**.

[26] М. Пуцић: **того**.

[27] М. Пуцић: **щогоде**; Љ. Стојановић: **що годе**.

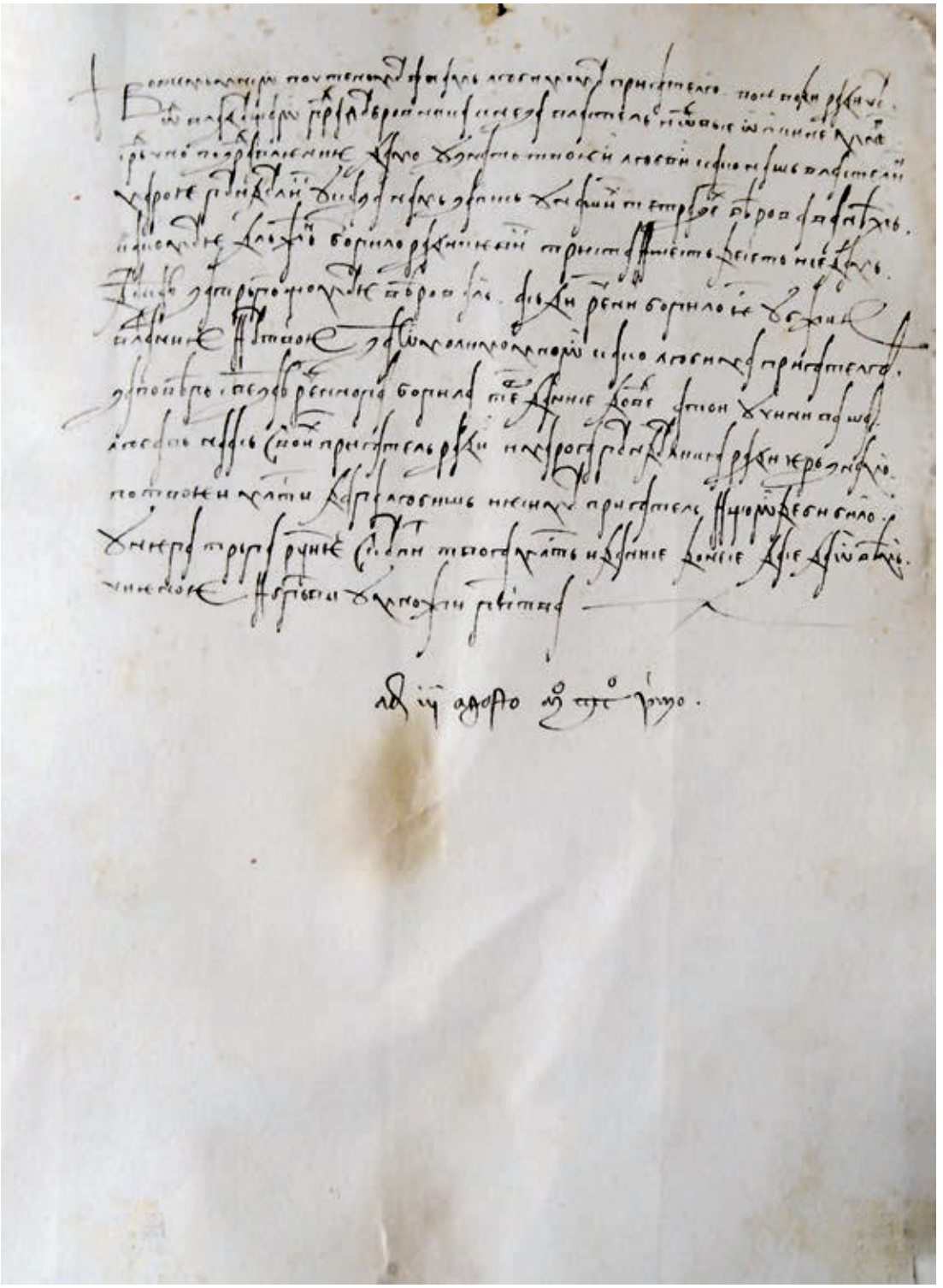

Lettere e commissioni di Levante I, fol. 28

р(е)ци ѥ скѹп[и]ти[28] **твоꙗ м(и)л(о)сть, и да ни се донесе да се да ѡвѣмь** |12| **чиѥ но ѥ. И б[о]гь ви ѹмножи г(о)сп(одь)ства.**

Ad III agosto MCCCC primo

Превод писма

У свему многопоштованом и нама љубљеном пријатељу војводи Радичу од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и све Општине многосрдачан поздрав. Желимо ти јавити да нам је наш властелин Мароје Гундулић показао запис у нашим вјеровним књигама како му је Богило Радићевић дужан 367 дуката за робу коју му је повјерио. А сада је наведени Богило у божијим рукама и у твојој области. Зато те молимо као љубљеног пријатеља да наредиш хватање наведеног Богила, те да нам се исти доведе. То би ваша љубав требала учинит због нас, својих пријатеља, али и због Мароја Гундулића, јер знамо, по твојој милости, да га волиш и да си му пријатељ. И колико год буде било код њега робе, нареди да се прикупи и да нам се донесе, те да се врати ономе чија је (роба). И нека бог умножи (твоје) господство.

Дана 3. августа 1401. године

Дипломатичке особености писма

Писмо које су Дубровчани почетком августа 1401. упутили војводи Радичу Санковићу почиње симболичком инвокацијом у виду знака крста. Након тога слиједи инскрипција (адреса), са атрибутима *многопоштованом* и *љубљеном пријатељу*. Слични атрибути се биљеже и у ранијим писмима, истина са неким варијацијама, као што су *поштованом* и *многољубљеном пријатељу*. Једини изузетак пружа писмо од 19. августа 1398, у коме се не биљеже никакви атрибути, што се може објаснити и брзином посла који је налагала конкретна ситуација[29]. Након инскрипције слиједи интитулација и уобичајена салутација: *многосрдачни поздрав*. И по томе се може видјети колико су власти Општине имале поштовања према војводи, те су настојали

[28] М. Пуцић: **скѹпить**.

[29] Анализа атрибута које користе Дубровчани у преписци са војводом Радичем Санковићем обављена је на основу писама који су обрађени у претходним бројевима ГПБ-а, а које сам навео у почетном дијелу овог рада.

очувати што боље односе са њим. Потом су Дубровчани прешли на експозицију, из које сазнајемо да је њихов властелин Мароје Гундулић показао властима Општине запис, по коме му је Богило Радићевић дужан чак 367 дуката за повјерену робу. С обзиром на то да је Богило тада био у области војводе Радича, од Санковића је тражено да се његов човјек ухвати, те да се преда Дубровчанима. Како би га подстакли на тај чин, Дубровчани су истицали пријатељство војводе Радича са оштећеним Гундулићем. Ако Радићевић не би имао новца, прихватали су и заплијену његове робе. Обраћање Дубровчана на крају писма разликује се у поређењу са писмима која су раније упућивали војводи Радичу. У први план дошла је апрекација, која се не користи толико често: *И нека бог умножи* (твоје) *господство*. Овакав крај писма карактеристичан је само за владаре или истакнуте великаше и јасно показује колико је Дубровчанима стало да и даље одржавају добре односе са својим најближим сусједом. При томе се не смије занемарити постепени раст моћи војводе Радича, чега су били свјесни увијек добро обавијештени Дубровчани. Стога је разумљив начин њиховог опхођења, који је имао реално утемељење у стању на терену. Од одржавања добрих односа са Санковићима, они су потенцијално могли имати само користи у будућности.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* (I Инвокација, 68–113; II Интитулација, 110–162; III Инскрипција, 163–199; IV Салутација, 200–209; VIII Експозиција, 39–61; XII Апрекација, 17–21).

Установе и важнији термини

тетразех(ь) вероваванѣхь, 4 (ред у изворнику) – термин *тетраг* у средњем вијеку обично је имао значење књиге, али и пописа, рачунске књиге, свеске, регистра, па и књиге протокола. Поред њега, у употреби су били термини *катастих* и *дефтер*, који је преовладао у вријеме власти Османлија. У овом конкретном случају ради се о множини – *вјеровне књиге*, односно серији докумената вођених на латинском језику под називом *Debita Notariae*, у које су биљежени кредити (задужнице).

Литература: *ЛССВ*, 150–151 (А. Фотић).

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је помињан **Радич Санковић** (ГПБ 1, 83).

Богило Радићевић, 5, 6, 8 (ред у изворнику) – трговац и човјек војводе Радича Санковића. Његово име биљежи се само у овом историјском извору.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33–34; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 134–135.

Мароје Гундулић, 4, 9 – дубровачки властелин који се бавио трговином и кредитним пословима. Могуће да му се отац звао Никола. Поново се јавља 12. маја 1429. у потврди војводе Сандаља о наплати дријевске царине. Тада су кнез Мароје Гундулић и кнез Жухо Гучетић, као дубровачки *поклисари*, донијели Сандаљу 600 златних дуката као први дио годишње исплате за трг Дријева. Крајем 1447. сребренички пургари писали су у Дубровник како је кнез Мароје Никулиновић Гундулић исплатио *легат* по тестаменту свог стрица Бенка. Овај податак је веома важан јер сугерише да је, бар у једном мандату, Мароје Гундулић био на позицији дубровачког кнеза. У документу од 6. априла 1449. биљежи се како је херцег Стјепан Вукчић Косача примио 118 дуката које му је тестаментом опоручио Бенко Гундулић. Новац је донио *син његов Мароје*, што ствара извјесну нејасноћу. Могуће да је писар погријешио, те је умјесто синовац, ставио син. Друга могућност била би да је Бенко Гундулић имао сина који се такође звао Мароје.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 134–135, 331–332; I–2, 63–64, 123; А. Фостиков, *Потврда великог војводе Сандаља о наплати дријевске царине,* ГПБ 5 (2012) 91–97.

Arandjel Smiljanić
Université à Banja Luka
Faculté de philosophie
Programme d'étude de l'histoire

LETTRE DE DUBROVNIK AU VOÏVODE RADIČ SANKOVIĆ AU SUJET DE LA DETTE DE BOGILO RADIĆEVIĆ

1401, le 3 août

Résumé

Les Ragusains ont adressé le 3 août 1401 une lettre au voïvode Radič Sanković. La lettre a été précédée d'un problème survenu dans les affaires entre leur noble Maroje Gundulić et Bogilo Radićević, qui était un homme du voïvode Radič. Bogilo restait dû 367 ducats à Maroje pour la marchandise que celui-ci lui avait confiée. Étant donné qu'entre-temps Bogilo a quitté le territoire de Dubrovnik et s'est déplacé dans la région de Sankovići, les autorités de la Commune ont demandé par une lettre le voïvode Radič à attraper Bogilo et de le leur remettre. Ils soulignaient cependant leur amitié mutuelle, ainsi que l'amitié personnelle de Radič et Maroje Gundulić. Ils s'attendaient à ce que le voïvode récupérait et apportait la marchandise qu'il trouverait éventuellement chez Bogilo Radićevć, ce que serait le moyen de recouvrement de la dette.

Mots-clés: Ragusains, lettre, voïvode Radič, Bogilo Radićević, dette, marchandise, Maroje Gundulić, recouvrement de dette

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5Шибеник)“1402“
DOI 10.7251/GPB2114017I

Невен Исаиловић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА ВЕЛИКОГ ВОЈВОДЕ ХРВОЈА ВУКЧИЋА И КНЕЗА ИВАНИША НЕЛИПЧИЋА ШИБЕНИКУ**

Сињ, 13. мај 1402.

Сажетак: Велики војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић и његов шурак, цетински и клишки кнез, Иваниш Нелипчић, у својству представника босанског краља Стефана Остоје, на молбу представника шибенске комуне Ивана Тавилића, Стјепана Матијевог и Ивана Мишиног, потврђују ранија права и повластице града Шибеника, посебно оне из времена угарског краља Лајоша, додајући им и нове привилегије и дарованја. Комуни се трајно дају млинови на Крки око Скрадинског бука, уклања се утврђење подигнуто на шибенској територији, а Власима се забрањује улазак на територију градског дистрикта. Шибенику се, такође, додељују три села уз Крку, с обе стране реке – Дриновљане, Присап и Чулишићи, затим потврђују поседи које држе у жупанији Лука од Цркве Св. Марије у Репчу (Подребачи) до реке Гудуче и даје им се 16 жребова краљеве земље у истој жупанији. Најављена је потврда повеље од стране краља Остоје и, потенцијално, краља Ладислава Напуљског. Ауктори се обавезују да ће у случају промене врховног господара или склапања споразума са страним владарима бранити шибенске повластице.

Кључне речи: велики војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић, кнез Иваниш Нелипчић, краљ Стефан Остоја, Шибеник, Босна, Далмација, жупанија Лука, Власи, XV век, дипломатика.

У претходној свесци *Грађе о прошлости Босне* детаљно су обрађене околности настанка повеље великог војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића, коју је самостално издао Шибенчанима као представник напуљског краља и угарског претендента Ладислава Анжујског, познатијег у историографији као Ладислав Напуљски. У овом раду ће бити

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com.

** Овај рад је суфинансирала Хрватска заклада за знаност пројектом: IP-2019-04-9315 „Angevin Archiregnum in East Central and Southeastern Europe in the 14th Century: View from the Periphery“.

поново изнети само најзначајнији елементи историјског контекста и изложена разматрања о разлозима због којих је, истога дана, била издата анализирана повеља коју су, овога пута у име босанског краља Остоје, издали војвода Хрвоје и његов шурак, хрватски великаш, цетински и клишки кнез Иваниш Нелипчић. Коалиција Напуљског и Босанског краљевства, која вуче корене још с краја владавине краља Твртка I Котроманића, обновљена је на прелазу из XIV у XV век. У пролеће 1402. ова коалиција, која је имала за циљ довођење Ладислава Напуљског на угарски престо, а посредно и проширење Босне на делове јужне Хрватске и Далмације, однела је превагу у борби са присталицама угарског краља Жигмунда Луксембуршког на ратиштима на споменутом подручју. Иваниш Нелипчић заузео је Клис у децембру 1401, а Хрвоје је постао општи викар краља Ладислава за подручје Хрватске и Далмације. Највероватније је да му је исту улогу, за исто подручје, макар и незванично, доделио и босански краљ Остоја. Зна се да је Хрвоје искористио своје успехе да позове далматинске градове да признају Ладислављеву власт у замену за гаранцију старих привилегија и проширење новим.[1] Не постоји сачуван документ којим је позвао управе комуна да признају краља Остоју, вероватно зато што је Ладислав претендовао на угарску круну, а Далмација је била под угарском влашћу од Задарског мира 1358. године (што је потврђено и Торинским миром из 1381. године). Па опет, иако су Напуљци у сукоб увели морнарицу, комплетне копнене снаге за рат обезбеђивао је савез Босне (пре свега Хрвоја Вукчића) и Иваниша Нелипчића. Вукчић је, свакако, пре свега био поданик краљ Остоје, кога је сâм довео на власт, а могуће је да је и Нелипчић, након побуне против краља Жигмунда, признао Остојин примат (око 1400. године).[2]

Заједничке акције Босанаца, Нелипчића и Напуљаца, на копну и мору, у пролеће 1402. довеле су до прелиминарног признања Ладислављеве власти у практично свим источно-јадранским комунама, осим Сплита и Дубровника.[3] Хрвоје је постао надлежан и за шибенска

[1] F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, Starine JAZU 39 (1938) 170–171.

[2] Више у: Н. Исаиловић, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику*, ГПБ 13 (2020) 65–75, са наведеним изворима и литературом.

[3] F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.–1416.)*, Zagreb 1902, 144–149; V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća* 2, Zagreb 1985, 348–351; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 193–196; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo 2006, 99–102; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–*

питања, а његове службенике срећемо тамо већ пре средине маја 1402. године.[4] Његово двоструко вазалство – босанском краљу Остоји и напуљском (и, номинално, угарском) краљу Ладиславу, довело је до тога да је шибенска делегација која је дошла да моли за потврду и проширење општинских привилегија, издејствовала две Хрвојеве повеље готово исте садржине. Прву је издао самостално, првенствено као викар Ладислава Напуљског за Далмацију и Хрватску, док је другу, која се овде објављује, издао заједно са шураком Иванишем Нелипчићем, првенствено као босански велики војвода и опуномоћеник босанског краља Остоје (и тек индиректно краља Ладислава).[5] Оба краља су касније издала своје потврднице ових привилегијалних повеља, што значи да су Шибенчани настојали да, у не сасвим јасним приликама, издејствују што веће гаранције за своја права и што више повластица са што више страна.[6] Зна се да је, истог дана, Хрвоје са Нелипчићем издао, у име краља Остоје (и опет индиректно Ладислава), и повељу Трогиранима, чија је делегација такође тражила потврду и проширење привилегија од нових власти.[7] Није сачувана трогирска привилегија

1409), Београд 2008, 92–99 (магистарски рад у рукопису). Алојзије Алдемариско је ушао у Шибеник 25. новембра 1402, што се рачуна као датум када је град коначно признао власт краља Ладислава Напуљског.

[4] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 451–453; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 144–150; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 93–95; isti, *Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), ur. D. Lovrenović, Sarajevo 2010, 320. Хрвоју ће, почетком 1404. године, бити додељени и приходи од шибенске и трогирске тридесетнице – F. Rački, *Izvadci iz kralj. osrednjeg arkiva u Napulju za jugoslovjensku poviest*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 7 (1863) 53–54.

[5] F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 183–188; G. Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*, Venezia 1673, 376–377; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* II, Split 1979, 825; S. Ljubić, *Listine* IV, 461–463; *Šibenik: Spomen zbornik o 900. obljetnici*, ur. S. Grubišić, Šibenik 1976, 117–118; *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava*, ur. J. Barbarić, J. Kolanović, Šibenik 1986, 47–53; J. Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb 1995, 14–16; M. Brković, *Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 50 (2008) 19–26.

[6] G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X–4, Budae 1841, 801–806; F. Rački, *Izvadci*, 62–64; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 188–189; *Šibenski diplomatarij*, 53–64, 67–69, 76–79. Остојина потврдница од 15. јуна 1402. вероватније је издата у Подвисоком у Босни, а не под Висућим у близини Омиша, мада су обе опције, у начелу, могуће. Остоја је заиста постао господар Омиша крајем 1402. године, али га вероватно није опседао месецима, боравећи у околини.

[7] G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae* X–4, 159–161; G. Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio*, 376–377; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva* II, 823–825.

издата само у име Ладислава Напуљског, али је и она могла постојати. Иван Луцић није је пронашао, а, према њему, Трогирани никад нису добили ни потврду од стране краља Остоје.[8]

Шибенску делегацију чинила су три градска племића, који нису припадали присталицама поражене, Жигмундове странке. То су били истакнути појединци – Иван Тавилић, Стјепан Матијев и Иван Мишин (Мишић). Њихова мисија је била да потврде све дотадашње градске привилегије и да им придодају нове, које су биле од нарочитог значаја за Општину.[9] Политика босанско-напуљске коалиције, још од времена краља Твртка, била је да се кроз ту коалицију настављају добра владавина и добре традиције краља Лајоша Великог, а посебно оне из времена око Задарског мира (1358), што је било време када су далматинске комуне добиле широку аутономију након окончања млетачке власти.[10] За разлику од самосталне Хрвојеве повеље Шибенчанима, издате у име краља Ладислава, у заједничкој повељи Хрвоја и Иваниша Нелипчића не евоцирају се конкретне Лајошеве привилегије, нити оне других угарских владара, већ се уопштено говори о повластицама које су Шибенчани добили, а посебно о онима које су уживали у Лајошево време. Потврђене и новододељене привилегије скоро су идентичне у обе повеље, али је фокус пренет на Босну и краља Остоју, док се краљу Ладиславу препушта само коначна потврда и евентуална промена оног што се овом повељом додељује и утврђује, под условом да дође у Далмацију.[11]

Као и у случају Хрвојеве самосталне повеље, осим кумулативне потврде свих повластица, посебно оних из Лајошевог времена, шибенски посланици су од аукторâ издејствовали још неколико привилегијалних одредби које су им ишле у корист, премда су неке већ и раније биле делимично регулисане. Те су ставке и у овде анализираној

[8] M. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova po tipu trogirskom*, Rad JAZU 239 (1930) 118.

[9] О градским странкама у средњодалматинским комунама на више места у: G. Novak, *Povijest Splita* I, Zagreb 1957; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva* I–II, passim.

[10] T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* XVII, 297–299, 306–309; *Šibenski diplomatarij*, 18–27, 33–36; M. Ančić, *Bosanska vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji 1387–1394*, Beograd 1985, 134–137 (magistarski rad u rukopisu); Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 190–195; исти, *Повеља краља Твртка I Котромановића Шибенику*, ГПБ 4 (2011) 31–42; M. Brković, *Ludovik I. Veliki (1342.–1382.) u srednjovjekovnim ispravama bosansko-humskih vladara*, Hercegovina: Časopis za kulturno i povijesno nasljeđe 26 (1) (2015) 127–129, 133.

[11] M. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova*, 127.

повељи накнадно означене редним бројевима на маргини и унутар текста оригинала. Прва ставка је била потврда ранијих привилегија, посебно Лајошевих, а изостала је посебна тачка о потврди свих поседа на копну и мору, која постоји у Хрвојевој самосталној повељи. Она је, заправо, интегрисана у поменуту ставку о потврди повластица и сведена на део реченице у коме се Шибенчанима потврђује све оно што су стекли, како год то било. Затим се прелази на конкретније тачке. Друга ставка је повратак млинова на Крки око Слапа и Оточца и њихова додела у трајно власништво. Трећа ставка предвиђа рушење неовлашћено изграђеног утврђења у Шибенском дистрикту и забрана изградње новог, посебно аукторима и другим Босанцима. Четврта је забрана свим Власима, пре свега онима босанског краља, Хрвоја и кнеза Цетине да улазе у Шибенски дистрикт и тамо врше испашу. Пета је даровање селâ Дриновљана, Приспа и Чулишића уз реку Крку Шибенској општини. Шеста ставка је потврђивање свих купљених или кроз залог преузетих шибенских поседа у жупанији Лука, од Цркве Св. Марије у Репчу до реке Гудуче, а седма, спојена с претходном, додатно даровање шеснаест жребова краљеве земље у истој Лучкој жупанији, који се налазе између поседа поменутих у шестој ставци.[12]

Следећа ставка није, као у Хрвојевој повељи издатој у име Ладислава, ослобођење Шибенчана од тужби за прекршаје и злочине почињене против краља Ладислава, нити краља Остоје. Та одредба изостаје и одмах се прелази на блок гарантних изјава. Шибенчанима се прво гарантује неповредивост ове повеље, између осталог и кроз заклетву ауктора, што одговара ставци једанаест у Хрвојевој самосталној повељи Шибенчанима. Девета ставка гарантује да ће краљ Остоја и câм потврдити наведене привилегије својом повељом, издатом уз заклетву са великашима Босанског краљевства. Истом одредбом је назначено да ће повластице потврдити и краљ Ладислав Анжујски ако буде дошао у те крајеве.[13] Ова ставка је комплементарна десетој ставци Хрвојеве самосталне повеље. Десета и последња ставка је занимљива, јер представља гаранцију Хрвоја и Нелипчића да ће се, уколико признају другу власт или закључе споразум са другим (страним) владаром, старати да повластице додељене Шибенчанима и у новим околностима

[12] *Šibenski diplomatarij*, 50–53; Brković, *Isprave Šibeniku*, 23–26. Уп. Н. Исаиловић, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику*, 68–73, 81–87.

[13] M. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova*, 127.

остану неокрњене.[14] Ставке су означене уводним фразама *item* и *et insuper*, а накнадно и ознакама за пасусе и маргиналним бројевима.

Треба, укратко, размотрити сличности и разлике између Хрвојеве повеље Шибенику, издате у име краља Ладислава, и Хрвојеве и Нелипчићеве повеље, издате превасходно у име краља Остоје, истог дана – 13. маја 1402. у Сињу. Оне, у начелу, регулишу идентична питања са становишта различитих врховних власти. Разлике су примарно у начину на који су срочене неке ставке и тек се по појединим питањима срећу сасвим друге одредбе. Није могуће утврдити на који је начин обликован текст повеља и да ли је неки нацрт старији. Извесно је само да су захтеви Шибенчана били јединствени, с тим што су нека питања била у већој мери везана за јурисдикцију и могућности краља Остоје (нпр. питање Влаха и подизања нежељених утврђења), а друга за надлежности краља Ладислава (потврда старих угарских привилегија и додела земљишта у рукама угарске круне). Стога је ставка о потврди ранијих шибенских повластица знатно сведенија у овде анализираној повељи Хрвоја и Иваниша, а исто важи и за одредбу о потврди свих поседа Шибенске општине (што је у Хрвојевој повељи издатој у име Ладислава Напуљског самостална ставка). Ставка о млиновима је идентична у обе исправе, а она о уклањању утврђења проширена одредбом да, након рушења постојећег, ново неће подизати нико, па ни ауктори нити ико од Босанаца (ауктори и [други] Босанци се у другој исправи не апострофирају посебно). У ставци о Власима, изостављен је помен угарских краљевских Влаха, тј. Влаха краља Ладислава, већ се само истичу Власи краља Остоје и ауторâ исправе, који су, очито, били главни узрочници штете која је настајала у дистрикту. Ставка о додели три села око Крке је краћа, али суштински идентична оној из Хрвојеве самосталне исправе. Одредбе о шибенским поседима у жупанији Лука се осетније разликују, али само у смислу формулације, јер се у Хрвојевој повељи у име Ладислава наводи да им се придодају поседи од Цркве Св. Марије у Репчу до међа села Чиста, укључујући сва земљишта до реке Гудуче, а да им се затим даје додатних 16 жребова краљеве земље изнад (*infra*, према Хрвојевој) или унутар/између (*intra*, према Хрвојевој и Нелипчићевој повељи) тих поседа. Разлика у повељи двојице ауторâ која се овде анализира јесте изостанак помена села Чиста и навод да су поседи додељени од Цркве Св. Марије у

[14] *Šibenski diplomatarij*, 50–53; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 23–26. Видети и текст исправе у овом раду.

Репчу до реке Гудуче заправо оно што Шибенчани већ држе на основу куповине или узимања под закуп, чиме се прецизира да није реч о додели него потврди.[15]

У Хрвојевој и Нелипчићевој исправи потпуно изостаје опрост Шибенчанима од свих прекршаја према Ладиславу као угарском краљу (јер је комуна признавала угарску, а не босанску власт), а ставке које се тичу гаранција и потврда се ређају на другачији начин. Прво се ауктори обавезују на поштовање своје заклетве и гарантованих привилегија, а затим се најављује потврда повластице од стране краља Ладислава и његових барона. У Хрвојевој самосталној исправи редослед је обрнут, а најављена потврда краља Ладислава може се оценити као самостална краљевска милост, док се у случају краља Остоје, према босанским обичајима, помиње заклетва краља и његових великаша, а уз то се каже да ће, ако краљ Ладислав дође у Далмацију, са своје стране потврдити Остојине привилегије. Тиме се водећи актери босанско-напуљске коалиције стављају у јасан хијерархијски однос. Додатну гарантну ставку представља већ поменута изјава ауктора̂, у којој се не позивају ни на краља Остоју, да ће се, у случају да прихвате неку другу врховну власт или закључе споразум са неким страним владаром, старати о шибенским слободама и повластицама. Необично је да је оваква одредба ушла у споразум и да је касније чак потврђена и од краља Остоје, јер је укључена у његову привилегијалну повељу од 15. јуна 1402, као трансумпт. На основу ове ставке може се уочити да су Хрвоје и Нелипчић, макар на копну, сматрани господарима ситуације у околини Шибеника. Треба навести да су истога дана, на захтев делегације Трогирске општине, иста двојица ауктора, опет у име краља Остоје, издали повељу Трогиру. Те су две повеље идентичне, сем у неколико конкретних ставки специфичних за сваку средину. Обе су садржале исте гарантне одредбе и обе су подразумевале да их потврди краљ Остоја, али нема назнаке да су Трогирани икада добили Остојину потврду.[16]

Хрвојева и Нелипчићева повеља је ушла, као трансумпт, у целости или делимично, у већи број исправа, а Шибенчани су убрзо издејствовали њену потврду од стране босанског краља Остоје (15. јуна

[15] *Šibenski diplomatarij*, 50–53; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 23–26. Уп. Н. Исаиловић, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику*, 68–73, 81–87 и текст и превод исправе у овом раду.

[16] G. Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio*, 376–377; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* II, 823–825. Видети и нап. 8 у овом раду.

1402). Алојзије Алдемариско, други викар Ладислава Напуљског, по овлашћењу добијеном од свог краља 17. јуна 1402, потврдио је, затим, Шибенчанима Хрвојеву повељу и Остојину повељу, придодајући неке нове повластице (попут доделе села Путичања) и понављајући старе (20. децембра 1402).[17] О имплементацији ових привилегија и проблемима са којима су се Шибенчани сусретали, већ је писано у раду о самосталној Хрвојевој повељи.[18]

Опис повеље

Примерак повеље који се сматра оригиналом чува се данас у Мађарском националном архиву у Будимпешти (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára), у тзв. Предмохачкој збирци – дипломатички архив (Móhács elötti gyüjtemény – Diplomatikai levéltár), под сигнатуром DL 50053. Документи који су припадали Шибенској општини раније су, преко збирке племића и колекционара Николе (Миклоша) Јанковића, доспели у Мађарски народни музеј, а одатле су пребачени у Q секцију (Q szekció) Мађарског државног архива и придружени фонду исправа насталих у институцијама (Intézmények irataiból) и подфонду града Шибеника (Sebenico város). Стара сигнатура документа била је Q 261/37.[19] Препис исправе у целости чува се на странама 17'–18' кодекса из XVII или XVIII века, познатог под називом *Шибенски дипломатар*, који се данас налази у Хрватском државном архиву у Загребу (под сигнатуром HR–HDA–1633), а чији се снимци налазе и у збирци фотографија предмохачких докумената (Diplomatikai fényképgyűjtemény) Мађарског националног архива, под сигнатуром DF 289135.[20] Комплетна Хрвојева и Нелипчићева исправа се такође налази, у форми трансумпта, у повељи краља Остоје од 15. јуна 1402. (MNL OL, DL 50055), као и у повељи коју је, на захтев Шибенчана, издао Кнински каптол 18. октобра 1406. (MNL OL, DL 50072). Поједине одредбе ове повеље које се поклапају с онима

[17] Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai levéltár (= MNL OL, DL) 50055, 50056; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 188–189; *Šibenski diplomatarij*, 53–61; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 26–28.

[18] Н. Исаиловић, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику*, 73–75.

[19] *Collectio diplomatica Hungarica*, Budapest 2008. (DVD-ROM). Погледати и интернет портал: https://archives.hungaricana.hu/en/charters/.

[20] *Šibenski diplomatarij*, VII–XVI, 50–53. Постоји и електронско издање: *Šibenski diplomatarij*: zbornik šibenskih isprava, ur. N. Mučalo, prijevod L. Dobrica – M. Pajnić, Šibenik 2015 (CD-ROM).

из исправе коју је Хрвоје издао самостално, налазе се и у склопу више исправа које су издали Алојзије Алдемариско, викар краља Ладислава Напуљског и сâм краљ Ладислав. Све оне се чувају у истом фонду Мађарског националног архива.[21]

Изворник је написан на пергаменту који је скоро са свих страна неправилно исечен. Његове начелне димензије су око 512 мм по ширини (горе), односно 520 мм по ширини (доле), те 249 мм по дужини (лево), 258 мм по средини и 266 мм по дужини (десно, не рачунајући ту пресавијену плику 60–74 мм). Документ има облик положеног правоугаоника: 512–520 мм по ширини, односно 249–266 мм по дужини (323–340 мм с отвореном пликом). Текст је исписан на глаткој страни пергамента, која је прљаво беличасте боје. Полеђина је грубља, али не превише, и незнатно је жуће боје.[22] Постоје две мање лакуне на делу повеље где је исписан текст, и више њих на другим местима. Повеља је, према доступним снимцима, била пресавијена једном по ширини, не рачунајући плику, и два пута по дужини, премда није искључено да је било још прегиба (једном по ширини и два пута по дужини), на местима где се текст сусретао са маргинама, но пре ће бити да је то траг стилуса. Судећи по дубинама прегиба, лакунама и оштећењу текста у 15. и 16. реду, прво пресавијање обављено је по ширини, на половини документа, а затим по дужини, на два места ка унутра. Плика је пре пресавијања већ била затворена печатом. Савијена исправа твори шест поља без плике, а девет рачунајући и плику.

Текст је исписан у 21 реду. Линирања редова вероватно није било јер они нису сасвим уредни и правилни (слова искачу из равни). Са друге стране, делује да су маргине биле линиране стилусом, јер су уочљиве беле линије. Облик документа према оријентацији текста је, као што је речено, положени правоугаоник (ширина исправе је већа од дужине).[23] Маргине су релативно правилне и износе око 30 мм (горња), 39 мм (лева), 34 мм (десна). Десну маргину пробија текст у неколико редова (највише у трећем, осамнаестом и двадесетом). Испод текста остаје око 83 мм неисписаног простора до плике и још око 72 мм са пликом. Текст је био комплетно видљив и са пресавијеном пликом.

[21] MNL OL, DL 50053, 50054, 50055, 50056, 50061, 50062, 50063, 50064, 50071, 50072, 50073, 50074; *Šibenski diplomatarij*, 47–61, 67–69, 76–79, 120–126.

[22] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 14–17; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 19–36.

[23] G. Čremošnik, *Studije*, 29–35; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 174, 195–198 (докторска дисертација у рукопису).

Иницијално слово N избачено је у горњу и леву маргину (па су оне ту уже за неколико милиметара: око 16 мм горња, те око 32 мм лева). Мастило које је коришћено је сада сивкасто-смеђе боје. Првобитно је вероватно било нешто тамније (тј. црнкасто-смеђе боје), али је временом избледело.[24] Писмо је читка, неукрашена готица, танких потеза, ближа курзивној него канцеларијској, са елементима ране хуманистике.[25] Само је иницијално слово N веће и издиже се изнад првог реда текста. Украшено је „репом“ са две тачке и са две црте кроз трбух слова. Неколико слова у првом реду има уздигнуте потезе, али се не може говорити о раскошним хастама. Великих слова, али без украса, има и касније код личних имена, почетака реченицâ и слично, али она нису украшена хастама или декорацијама.[26] Навођење великих слова није доследно примењивано. Интерпункција је слабо заступљена, а она која је присутна не одговара данашњој. Но, неке реченице се могу уочити према великим почетним словима, а пасуси су означени типским речима за ставке и ознакама за пасусе (не разазнаје се разлика у мастилу, па је могуће да су те ознаке, у форми вертикалне и хоризонталне црте, савремене настанку исправе, за разлику од бројева ставки који су накнадно унети, тамнијим мастилом).

Језик исправе је прилично правилан латински, али са осетним варијацијама у писању. Стандардно је осциловање између слова *c* и *t*, а присутна је и разлика у писању слова *u* и *v* на основу положаја унутар речи. Изузетно велик број гемината сведен је на један сугласник (нпр. *vexila*, *colacione*, *aprobare*, *sigilis*). Присутне су и необичне варијанте које укључују сувишно слово *h*: *hac* уместо *ac*, *aplichando* уместо *applicando*, као и недостајуће *h*, као *abita* уместо *habita*, а посебно је занимљива употреба слова *q* уместо *c* испред *o* и *u*: *siquti*, *incoquse*, *qociens* итд. Срећу се и друге варијације у писању (*adque* уместо *atque*, *agungimus* уместо *adiungimus*, *silicet* уместо *scilicet*, *kasu* уместо *casu*, *fabebimus* уместо *favebimus*, *desensum* уместо *descensum*), а свега неколико граматичких погрешака (погрешни падежи, самостално или уз предлоге) или погрешно написаних речи (нпр. *forticilium* уместо *fortalicium*). На основу ових одступања од стандарда није лако одредити порекло писара. Иако би неке његове специфичности (нпр. *agungimus*) могле указивати на Италијана (мада би изостављање гемината

[24] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 26; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 207–212.

[25] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 98–122.

[26] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 217.

указивало на супротно), топониме је, пак, писао на начин уобичајен у региону.[27]

Исправа се углавном означава заменички – *presentes*, а у коробораци ји се допуњује тако да гласи *presentes litteras* (ова исправа). Најављена потврда краља Остоје назива се *litterae privilegiales* (привилегијална тј. повластична исправа).[28] Име писара није наведено, па се не зна да ли је то био стални латински писар Хрвоја Вукчића или неко ко је унајмљен за ту прилику, на терену. На основу увида у његове објављене списе, може се са поуздањем речи да није реч о тадашњем шибенском нотару Цилију (*Zilius condam Gulielmi de Albanis de Regio*).[29] Ову повељу, премда је настала истог дана, засигурно није писала иста особа као самосталну повељу Хрвоја Вукчића Шибенику издату у име краља Ладислава, јер се рукопис и погрешке упадљиво разликују.[30] Писање топонима (нпр. *Fsin*) указивало би да је Хрвојеву и Нелипчићеву исправу писала особа упознатија са домаћом, словенском топонимијом. Упоређивање рукописа ове исправе и бројних сачуваних каптолских исправа из Книна, Нина, Шибеника, Сплита, могло би се извршити, али то превазилази оквире овога рада.

Ако се изузме чињеница да су изгубљени печати са врпцама, повеља је солидно очувана. На њој се налази неколико затамњења, углавном на рубовима документа и дуж централног прегиба по ширини, од којих је само једно веће, на споју прегиба по ширини и левог прегиба по дужини, које отежава читање дела 15. и 16. реда текста (у једном мањем сегменту текст је нечитљив, али се може лако реконструисати). Лева ивица је изразито груба, са бројним ситним усецима, а доњи део отворене плике је такође нераван. Постоји неколико лакуна (рупа) – дуж горње ивице документа, као и на прегибима, а највеће од њих се налазе на месту где је пресавијена плика. Само једна лакуна дуж десног прегиба по дужини захвата два слова у тексту, која се могу лако реконструисати. Беле линије дуж маргина вероватно су настале од повлачења маргина стилусом.[31] Део

[27] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151–153.

[28] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 157–158; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 292–302.

[29] Уп. *Zilio pok. Gulielma de Albanis de Regio = Zilius condam Gulielmi de Albanis de Regio: bilježnički zapisi iz 1398. i 1400. godine*, prir. J. Kolanović, Zadar 2016.

[30] MNL OL, DL 50053, 50054.

[31] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 25–26.

затамњења с предње стране види се и на полеђини документа, али се сви записи могу прочитати.

Касније интервенције представљају, готово сигурно, маргинални бројеви ставки у десној маргини документа, а можда и ознаке за пасусе.[32] Ти записи су вероватно сразмерно савремени настанку повеље (XV или, евентуално, XVI век). У горњем левом углу је модерно начињен, графитном оловком уписан датум *1402 V 13*, док је мало десније од њега старији запис (из новог века), начињен љубичастим мастилом, а који такође доноси датум, али и број документа у *Шибенском дипломатару*: *1402 xiii Maii n° xxii.* Ове ознаке поседују и други документи истог фонда. На полеђини се налази један штамбиљ збирке Јанковића, један штамбиљ библиотеке Мађарског народног музеја и два штамбиља из Мађарског државног архива – штамбиљ средњовековне збирке и DL сигнатура. Постоји и штамбиљ збирке града Шибеника, за који није сигурно да ли је настао у Мађарском државном архиву или Народном музеју, премда делује да је новијег датума, па је вероватније да је настао у архиву. Тај штамбиљ и онај који означава средњовековну збирку архива су црвене боје, док су остали црни. У крајњем левом углу средишњег сегмента документа вертикално је, графитном оловком, написан датум *1402 May 13*. Испод је, нововековним рукописом, мастилом написано N° 37 (што је био број документа према старим сигнатурама). У централном сегменту исправе, насталом пресавијањем, налази се неколико записа/регеста. Најпре стоји број 22, чини се љубичастим мастилом. Затим следе два записа, од којих први гласи: *Privilegium Chervogie de confinibus Luche, Slap, Chulisichi, Prisap et Drinovliane*[33], а други, у два реда: *Privilegium vigesimum secundum* || *1402 xiii maii n° XXII*. Потоњи запис начинила је иста рука као и запис љубичастим мастилом у горњој маргини на предњој страни (могуће да га је унео управо преписивач *Шибенског дипломатара*, у XVII или XVIII веку). Испод се налази година 1402. исписана графитном оловком. Уз десни угао средишњег сегмента документа, изнад штамбиља, налази се записана реч *Sibinico* (Шибеник), вероватно старија од XIX века, са изразито великим почетним словом S.

[32] MNL OL, DL 50053 (видети снимке у прилогу чланка).

[33] Тешко читљиви регест на полеђини Хрвојеве самосталне повеље, који прошли пут нисмо у целости реконструисали, сада се може донекле допунити. Вероватно је гласио: *Privilegium domini Hervoye de confinibus Luche, Slap, Chulisich, Drinovlane et Prisap.* Уп. Н. Исаиловић, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику*, 79.

Повеља је била запечаћена висећим печатима обојице аукторâ, али ни печатâ ни врпци више нема. Могуће је да их је почетком XX века било, јер Шишић у свом издању исправе, објављеном 1938. године, помиње трагове печата и шарене врпце.[34] Јасни трагови печаћења су постојање плике и два пара прореза који долазе један за другим, на растојању од око 16 мм, кроз основни слој пергамента и кроз пресавијену плику. На који су начин биле провучене врпце и причвршћени печати може се само спекулисати у недостатку било којих других назнака осим поменутих прореза. Највероватније је да су, за сваки печат, по две врпце биле уплетене у једну испод доњег руба плике, али то није једина могућност.[35] Нема сумње да је први печат био Хрвојев, а други Нелипчићев. Није познато који је типар Вукчић тада могао користити. Познат је само један његов печат (типа сигнета, печатног прстена) који је користио као велики војвода, а то је онај на повељи издатој краљу Жигмунду и краљици Марији 1393. године.[36] И тај је печат веома оштећен, али чини се да се на њему налазио хералдички грб са украсом у виду кациге, на којој се налазила рука која држи мач, што је и касније био симбол Хрвоја, али и његовог братанца Јурја Војсалића.[37]

Што се тиче печата кнеза Иваниша Нелипчића позната су два – један који је сачуван у седам примерака на латинским исправама (из раздобља 1411–1434), а описао га је Бартол Змајић на основу примерка из 1418. (остали нису аналитички упоређени с тим примерком, али се чини да су идентични), те један сачуван на ћирилској повељи из 1434. године. Оба печата била су, изгледа, сигнетског типа, тј. утискивани су из печатних прстенова јер су релативно малих димензија. Потоњи печат није до сада описан – типар је био овалног облика, промера око 25 мм по висини и око 19 мм по ширини, а мотив је украшени хералдички љиљан у штиту, који је и Павао Ритер Витезовић навео

[34] F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 183. Милко Брковић, пак, помиње, трагове црвене врпце: M. Brković, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.–1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Sarajevo 2008, 35.

[35] M. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar–Mostar 1998, 108–109; isti, *Hrvoje Vukčić*, 32–35; G. Čremošnik, *Studije*, 75–81, 91–117.

[36] MNL OL, DL 9108; Н. Исаиловић, *Повеља војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића угарском краљу Жигмунду и краљици Марији*, ГПБ 1 (2008) 88, 90–92; A. Sulejmanagić, *Grbovi Vukčića Hrvatinića*, Povijesni prilozi 48 (2015) 33–70.

[37] P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 54–55; A. Sulejmanagić, *Grbovi Vukčića Hrvatinića*, 34–37, 44–52

као грб Нелипчића. Натпис изостаје. Други печат, заступљенији међу сачуваним примерцима је сложенији и представља пун хералдички печат са штитом, челенком и натписом. Типар је био осмоугаони, висине око 30 мм, а ширине око 22 мм. У хералдичком штиту се налазио мотив стилизоване љиљанове круне из чијег средишњег дела израста љиљанов цвет са куглицама на краковима. Изнад печата се налази кацига, а на њој је представа ноја или змаја који држи скиптар, на чијем се врху такође налази љиљан. Натпис, према Змајићу, гласи: S⟨IGILLUM⟩ IOH⟨ANNI⟩S COMITIS CETINE ET CLISSI.[38]

Исправа је, у форми трансумпта, у целини или у скраћеној форми, сачувана у већем броју исправа, а постоји и препис оригинала у *Шибенском дипломатару*, о чему је већ било речи. Како се ту не ради о резултатима дипломатичке продукције Хрвоја Вукчића и Иваниша Нелипчића, нећемо их описивати. Варијације у писању појединих речи, посебно личних имена и топонима, уобичајена су појава у свим тим исправама.

Ранија издања

S. Ljubić, *Listine* IV, Zagreb 1874, 461–463, br. DCXXII; E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 66, nr. CCCLIII (регест); С. Новаковић, *Законски споменици*, 93–95 (извод); F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, Starine JAZU 39 (1938) 183–185, br. 32; E. Mályusz *Zsigmondkori oklevéltár* II–1, Budapest 1956, 195, br. 1638 (регест); *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava*, prir. J. Barbarić, J. Kolanović, Šibenik 1986, 50–53, br. 22; M. Brković, *Četiri bosanske srednjovjekovne latinske isprave izdane Šibeniku*, Croatica Christiana periodica 15/27 (1991) 42–43 (коментари ранијих издања), 48–49 (опширнији регест); isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 215 (регест); isti, *Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 50 (2008) 23–26 (текст и превод), 33–35 (коментари ранијих издања), 40–41 (опширнији регест); isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.–1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Sarajevo 2008, 32–35 (коментари ранијих издања), 53–54 (опширнији регест),

[38] Arhiv Franjevačkog samostana na Trsatu, Miscellanea I, br. 8; Arhiv Franjevačkog samostana na Trsatu, Miscellanea II, br. 32; MNL OL, DL, 87835, 87993, 88004, 88069, 88080; B. Zmajić, *Pečat sa grbom kneza Ivana II. Nelipića*, Arhivski vjesnik 19–20 (1976–1977) 237–239; С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, Београд 2006, 231–233.

81–87 (текст и превод); isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2010[2], 302 (регест); isti, *Pet srednjovjekovnih isprava iz XV. stoljeća izdanih u Sinju (V' Sinj) – Cetini*, Split 2010, 367–369 (текст и превод), 374–375 (коментари ранијих издања); *Šibenski diplomatarij*: zbornik šibenskih isprava, ur. N. Mučalo, prijevod L. Dobrica, M. Pajnić, Šibenik 2015 (CD-ROM).

Овде побројана издања представљају само издања изворне Хрвојеве и Нелипчићеве исправе, а не изузетно бројна издања те исправе у форми трансумпта или извода у другим повељама. Занимљиво је приметити да су у наведеним трансумптима речи које се разликују од оригинала најчешће оне речи које су у оригиналу скраћиване, дописиване или недовољно јасно записане. То сведочи о чињеници да је приликом преписа коришћен изворник и да су дилеме преписивача настајале управо на тешко читљивим местима. На неке грешке у ранијим издањима указао је Милко Брковић, тако да их нећемо поново наводити, упркос томе што је и Брковић, са своје стране, чинио грешке или хиперкорекције. Исправа ће бити пренета онако како је написана, са свим неуобичајеним варијантама писања појединих речи. Због изразито честог изостављања гемината, ускличник који указује на неправилност неће бити стављан на местима где је уместо двоструког сугласника стављен једноструки.

Текст повеље

Nos Hervoye regnorum Rasie et Bosne summus[39] voyvoda, nec non Johannes inter cetera Cetine adque (!) Clisie comes per serenissimum principem dominum et dominum Ostoiam, Dei gracia illustrem principem predictorum Rasie et Bosne regem ad partes |2| Dalmacie et Croacie pro reformandis certis negociis deputati, memorie commendantes tenore presencium significamus quibus expedit universis, quod cum universi nobiles, cives et comunitas civitatis Sibenicensis per nobiles viros |3| Iohannem Tavilich[40], Stephanum Mafey et Iohannem Mise cives eiusdem

[39] Реч *summus* је накнадно унета јер ју је писар првобитно пропустио. Неки преписи наводе облик *supremus*, какав се среће у другим Хрвојевим повељама, па тако и у оној од истог дана коју је издао Шибенчанима као једини ауктор, у својству викара Ладислава Напуљског. Међутим, делује да је дописан облик у изворнику овде приређене повеље ипак *summus*, иако је реч написана скраћено, ситним словима.

[40] Презиме *Tavilich* је натписано, јер га је писар првобитно пропустио.

civitatis, ambasiatores et nuncii ipsorum speciales, abita (!) conversione[41] ad dominum nostrum regem predictum libertates, iura et gratias, donaciones et consuetudines a nobis antiquitus et de moderno |4| sibi ipsis dare postulassent hac (!) pro hiis et certis graciis inferius declarandis prefati domini nostri regis vexila imponere eorum civitati ac omagium et juramentum fidelitatis observandum assumsisent (!), et quocu[n]que nos verterimus ad dominium |5| semper nos imitare et non deserere poliquerunt. Nos itaque iustis peticionibus eorundem in persona domini nostri regis annuentes, primo et principaliter iuramus una cum dominabus contoralibus nostris hac (!) nobilibus, proceris, servientibus nostris ipsos cives |6| in eorum iuribus, libertatibus, gracis (!), donacionibus et consuetudinibus conservare, specialiter tempore olim serenissimi princip[i]s domini Ludovici felicis recordacionis regis Ungarie, que privilegia obtinerunt grata et rata habebimus inconquse (!), |7| et omnia cetera qualitercunque aquisita presentibus aprobamus, et amodo in persona dicti domini nostri regis eisdem de presenti tanquam eorum propriam ereditatem. Molendina in flumine Kerka Slap vocata situata in Otoçac et in terra firma ex parte |8| ville Colevrata, restituimus et resignavimus, tanquam eorum rem propriam damus et conferimus perpetuo posidenda et habenda. Item castrum ad presens condita in teritorio seu in districtu Sibenicensi conditum, quod aparet, promitimus amodo et ex nunc |9| illud castrum abolire, destruere et totaliter subvertere in terram, ita quod de cetero in dicto loco nec in aliis locis districtu (!) Sibenicensis nullum castrum nec forticilium[42] (!) nos, neque aliquis Bosnensium, nec ad nos pertinencium facere |10| possint. Item quod Holahi cuiusvis condicionis, presertim domini nostri regis Bosne sic et nostri Olahi presentes et futuri non possint desensum (!) habe[re], neque pascua obtinere in territorio et districtu Sibenicensi predictorum sub pena |11| ducatorum ducentorum aurii (!) aplichandorum, silicet (!) centum domino Olahorum, et centum comunitati Sibenicensi tociens qocienscumque (!) contrafecerint in premissis. Item agungimus (!) et potestate predicti domini nostri regis villas Drinov|12|lane, Prisap

[41] Неки преписи наводе облик *conversatione*, што би означавало „обављени разговор“, а не „окретање другој власти“, тј. „признање друге власти“. Чини се, ипак, да је тачан облик *conversione*. С тим у вези, напомињемо да се у преводу Хрвојеве самосталне повеље Шибенчанима, објављене у *Грађи о прошлости Босне* 13, на стр. 84, поткрала грешка, јер је овај облик, премда исправно прочитан као *conversione*, преведен са „након што су обавили разговор“.

[42] Требало би: *fortalicium*.

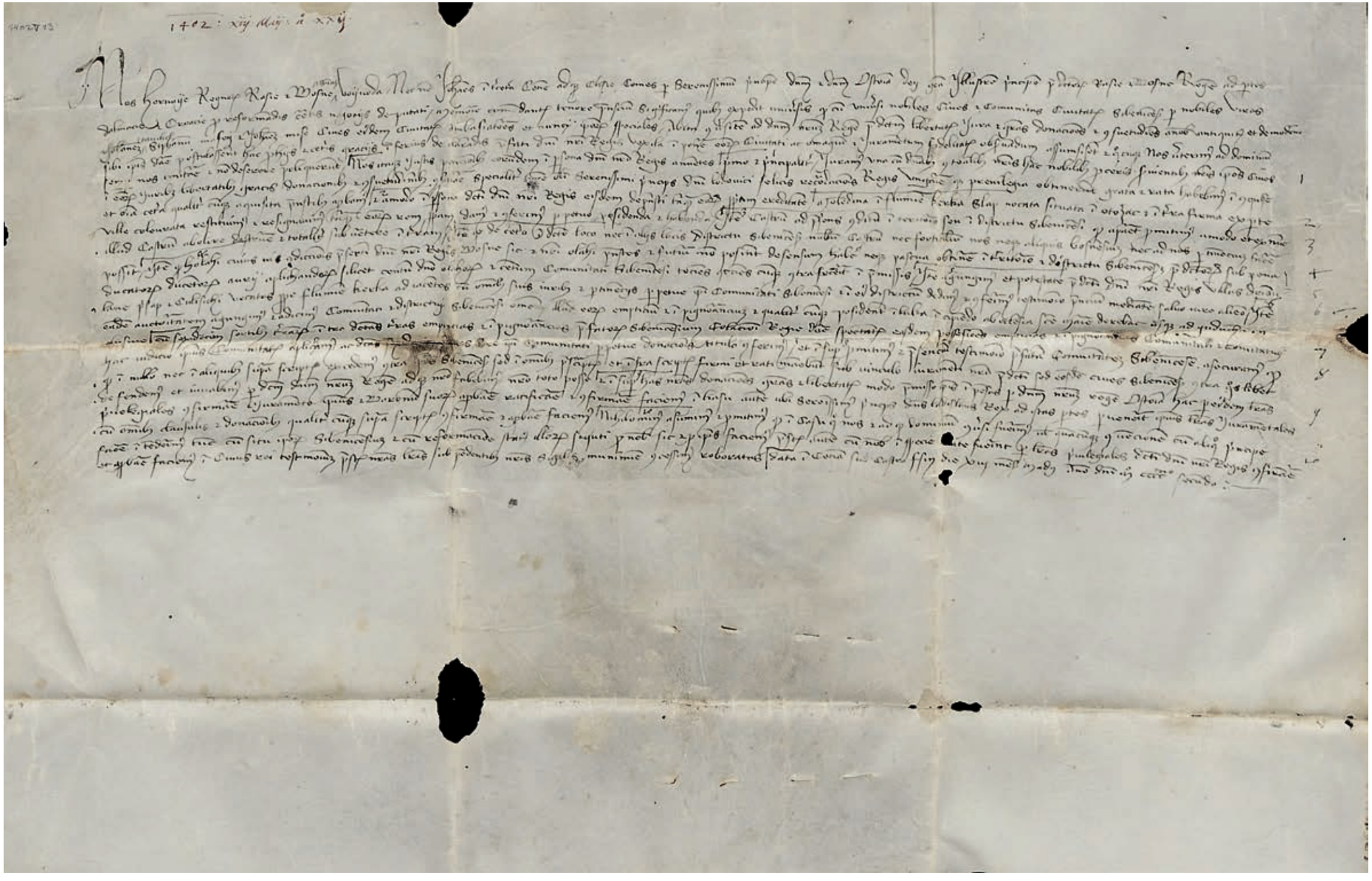

Magyarski nacionalni arhiv (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára), DL 50053

N. M. MUZEUM KÖNYVTÁRA

1402.

50053

et Culisichi vocatas, prope flumine[43] (!) Kerka adiacentes, cum omnibus suis iuribus et pertinenciis perpetue ipsi comunitati Sibenicensi et in eius districtum dedimus et conferimus testimonio presencium mediante, salvo iuro alieno. Item |13| eadem auctoritatem[44] (!) agungimus (!) et adicimus comunitati et districtui Sibenicensi omne illud eorum empticium et impignorancium, et qualitercunque posidentium[45] in Luka, incipiendo ab eclesia Sancte Marie de Rebac usque ad Guducha in|14|clusive, cum sexdecim sortibus terrarum intra dictas terras empticias et impignorancias prefatorum Sibenicensium colacioni regie dare spectantium[46], easdem possesiones empticias et impignorancias comunitati et comitatui |15| hac (!) iudicio ipsius comunitatis aplichamus ac dictas sex⟨decim sortes ter⟩re ipsi comunitati perpetue donacionis titulo conferimus. Et insuper promitimus et presencium testimonio prefatam comunitatem Sibenicensem asecuramus, quod (!) |16| quod in nullo, nec in aliquibus suprascriptis excedemus contra ⟨ipsos⟩ Sibenicenses, sed in omnibus prescriptis et infrascriptis firmi et rati manebunt sub vinculo iuramenti nostri predicti, sed eosdem cives Sibenicenses contra quoslibet |17| defendemus et iuvabimus per dictum dominum nostrum regem adque (!) nostro fabebimus (!) nostro toto posse. Et insuper has nostras donaciones, gracias et libertates, modo premisso ipsis impensas per dominum nostrum regem Ostoiam hac (!) per eiusdem literas |18| privilegiales confirmare iuramento ipsius et baronum suorum aprobare, ratificare et confirmare faciemus. In kasu (!) autem ubi serenissimus princeps dominus Ladislaus rex ad istas partes pervenerit, ipsius litteras iuramentales |19| cum omnibus clausulis et donacionibus qualitercunque suprascriptis confirmare et aprobare faciemus. Nihilominus asumimus et promitimus, quod in casu quo nos et ad quod dominium conversi fuerimus, vel quamcumque convencionem cum aliquo principe |20| facere intenderimus, tunc cum situ ipsorum Sibenicensium et cum reformacione status illorum, siquti (!) pro nobis sic et pro ipsis faciemus. Presentes[47] autem cum nobis in specie ⟨al⟩ate fuerint per literas privilegiales dicti domini nostri regis confirmare |21| et aprobare faciemus. In cuius rei testimonium presentes nostras literas sub pendentibus nostris sigilis

[43] Требало би: *prope flumen*.

[44] Требало би: *auctoritate*.

[45] У неким преписима *possident*. У изворнику је, пак, јасно назначено да је написани облик *posident* скраћен.

[46] У неким преписима *spectantes* или *spectantis*.

[47] У неким издањима стоји облик *presentium*, али тај облик нема смисла у датој реченици.

munimine concessimus roboratas. Data in Cetina sub castro Fsin die XIII mensis madii, anno domini M° CCCC^mo secundo.

Превод повеље

Ми Хрвоје, врховни[48] војвода краљевстава Рашке и Босне, као и Иваниш, између осталог кнез Цетине и Клиса, упућени на простор Далмације и Хрватске од стране прејасног владара господина [и] господина Остоје, милошћу Божјом светлог владара, краља споменутих Рашке и Босне, ради одлучивања о одређеним пословима, остављајући сведочанство садржајем ове исправе, дајемо на знање свима којих се [ово] тиче да су сви племићи, грађани[49] и Општина града Шибеника, преко својих племенитих мужева Ивана Тавилића, Стјепана Матијевог и Ивана Мишиног, грађана истога града, посебних посланика и гласника пређе поменутих, након што су окренули реченом господину нашем краљу, затражили да им, преко нас, дâ слободе, права и милости, даровнице и обичаје старе и скорије, а за те и друге милости које ће доле бити изложене они су се обавезали да ће на своме граду истакнути заставе реченог нашег господина краља и поштовати *хомагијум* и заклетву верности, те су обећали да ће нас увек следити и [никада] неће напустити којој год се власти ми окренемо. Ми се, стога, излазећи у сусрет оправданим њиховим молбама, у име господина нашег краља, најпре и пре свега заклињемо, заједно са нашим госпођама супругама, племићима, угледницима и нашим слугама, да ћемо речене грађане [Шибенчане] у њиховим правима, слободама, милостима, даровницама и обичајима сачувати, посебно оним из времена покојног прејасног владара господина Лајоша, срећне успомене краља Угарске – повластице које су стекли држаћемо чврсто као додељене и потврђене, а све остало како год да су стекли овом им исправом од сада одобравамо, и у име реченог господина нашег краља, као њихову сопствену баштину. Млинове на реци Крки, зване Слап[50], смештене на Оточцу и на

[48] Облик вероватно замењује изворни словенски облик *велики воевода*. Па, опет, треба имати у виду да се у већини извора из XV века, та титула на латински преводила у облику *magnus voyvoda*, а не *supremus/summus voyvoda*. Зато смо се одлучили на превод „врховни војвода“.

[49] Можда би изворник требало читати *nobiles cives* без запете, па би превод био „племенити грађани“.

[50] Премда испада да су млинови звани Слап, ради се о локалитету званом Слап (данас Скрадински бук).

ac ipsum Commune absolvimus et totaliter liberamus ab omnibus et singulis pœnis si
quas commiserint habeamus usq ad presentem diem quovismodo, occasione alicujus malefij
injuriarum, offensarum, excessuum, et delictorum ipsorum, vel alicujus eorum, dictis, factis, com:
missis, et perpetratis, seu illatis tam contra Regiam Maiestatem, vel ejus subditos of:
fensaliter, seu fideliter, quam contra quemcunq alios quomodocunq et qualitercunq huiusc:
modi usq in diem presentem fecerint, et pro absolutis et liberatis pronunciamus et habere
volumus, et quod nullus possit ipsos, vel alicujus eorum petere, et inquietare, molestare
turbare, vel aggravare deinceps occasionibus predictis, vel alicujus occasione predictarum
. Et ad hec ut predicta omnia et singula in presenti Privilegio contenta et gratiose
nos concessa et formata suum debitum sortiantur effectum et ad majorem cautelam
premittimus quod Serenissimus Princeps D. noster Ladislaus D. Rex Hungarie
confirmabit, approbabit, et corroborabit omnia et singula supra scripta, et in presenti no:
stro privilegio contenta, et gratiose per nos concessa, cum maiori et efficaciori ac
omni gratiosiori sigillorum Regalium, videlicet Maioris Regiæ Maiestatis, cum omnibus
et singulis clausulis et capitulis necessariis et opportunis fuerint pro forma hac
et confirmatione omnium predictorum, quemadmodum in presentibus litteris de his nullam
certi mentionem expressam. Et insuper premittimus pretextum testimonium Predictæ
Communitatis Sibenicensis assumemus, quod in nullo nec in aliquibus supra scriptis ex:
cedemus, sed omnia et singula supra et infra scripta perpetuo tempore firma et
rata habebimus, et nos in aliquo contraveniemus, sive fecimus aliquo modo sub injuri:
a juramenti nostri infrendi, ipsam Sibenicensem omnem quoslibet defendemus, et incu:
bimus pro nobis et pro ipsum dominum nostrum Regem, ac fuerimus toti nostri usui
hac et hac; In quorum omnium fidem, confirmationem, et testimonium nostrum pro
nostro Privilegiali litteras fieri jussimus, et nostro sigillo pendenti communiri et con:
roborari. Datum Cetinæ sub castro Tygin. die septimo Mensis Aprilis, Anno Domini nos:
tri Jesu Christi millesimo quadringentesimo secundo Decime indictionis.

Privilegium Henricje et Comitis Joannis Cetinæ

1402
19 Mai.

Nos Henricje Regnorum Rascie et Bosine Supremus Vojvoda, nec non Ioannes in
nostra Cetina ac Clissie comes et Seniorum Principes Dominus et D. Ostojem Dei
gratia Illustrem Principem predictæ Rascie et Bosne Regem ad partes Dalmatie et Cro:
atie pro reformandis certis negotijs deputati, memorie commendantes tenore presentium
significamus quibus expedit universis. Quod cum universi Nobiles, Cives, et Communitas
civitatis Sibenicensis et Nobiles Viros Joannem Tamberli, Stephanum Mafei, et Joannem
Mich. cives ejusdem civitatis et Nuntij ipsorum speciales, subtus commendationem ad D. nostrum
Regem predictum, Libertates, jura, et gratias, donationes, et consuetudines à nobis antiqui:
tus et de novemo sibi ipsis dari postulassent, hac pro ipsis et certis gratijs impertiri

declarandi

Šibenski diplomatar, fol. 17’

declarandis prefati D. nri Regis Vexilla imposuere eorum civitati, et omnia et singula
non fideliter observandum promisserunt, et quorum nos universaes ad dominium
non imitere et non descrere poluimus. Nos ergo in hac fidelitate eorundem in persona
D. nri Regis arrivesse. Primo et principaliter juramus non cum nominatis contrahere
nec, hac Nobilis Burgus cum civitate ipsius Cives in ejus jurisdictione, libertatibus, gratiis, dona-
tionibus, et consuetudinibus conservare, specialiter olim tempore Eccl. Principis D. Ludovici
felicis recordationis Regis Hungarie, qui Privilegia obtinebant grata et rata habebimus in-
concusse, et omnia civium quibuscunque acquisita praecentibus affirmabimus, et adhuc ipsum
D. nri Regis protectio, eisdem hospitatis de praesenti tanquam ejus propriam hereditatem
Molendina in fluvio Krka sita situata in Otrozac, et in terra Krka ex
parte Kilij Cozincuta restituimus et resignavimus tanquam ejus rem propriam damus
et conferimus effectu possidenda et habenda. Item castrum ad presens in territorio Sibenicensi
districtu Sibenicensi conditum, quod offerunt, promittimus amodo et ex nunc illud castrum
abolere, destruere, et totaliter subvertere in terra, ubi quod de cetero in Dioclea nec
in alijs locis districtus Sibenicensis nullum castrum nec fortalitium nos, neque aliquis Bur-
gensium, nec ad nos spectantium fuerit posset. Item quod Wlahi cujusque conditionis
praesertim D. nri Regis Burgus sic et nostri Wlahi praesentes et futuri non possint dicta-
cum habere, neque fasciam obtinere in territorio et districtu Sibenicensique praedictis subpen
ducatos ducentos aureos applicandos s. centum D. Wlahos, et centum Comitati Sibenicensi
totiens quotiens contra fecerint in premissis. Item adjungimus et potestate predicti D. nri
nri Regis Villas Bezinovgizne, Besiap, et Zubisici situatas prope Flumen Krka
adjacentes, cum omnibus suis juribus et pertinentijs ipsius Communitati Sibenicensi ei
ad districtum dedimus, et conferimus testimonio praesentium mediante, salvo jure alterius.
Item eadem auctoritate adjungimus et adjicimus Communitati et districtui Sibenicensi omne
illud eorum territorium et insignorum, et quicquid possidentur in Zucha,
incipiendo ab Ecclesia S. Marie de Rebac usque ad Guduclia inclusive, cum eundem
cum omnibus terrarum, infra dictos terminos Emphiteos, et insignorum predictorum
Sibenicensium collatione Regis hac specialiter, eadem praerogativa emphiteos et insig-
norum Communitati et Comitatui, ac judicibus ipsius Communitatis applicamus addimus
et adjecimus inter terras ipsi Civitati perpetue donationis titulo conferimus. Et insuper promit-
timus, et praesentium testimonio profitemur Civitatem Sibenicensem assumimus, quod in
nullo, nec in aliquibus supra scriptis excedemus contra ipsam Sibenicensem sed in omnibus
prescriptis, et infra scriptis fideles et non manebimus sub vinculo juramenti nostri
predicti; sed eadem Civitas Sibenicensis contra quoslibet defendemus et juvabimus per
dictum D. nrum Regem, atque nostro fideliter nostris totis posse. Et insuper hac nra
donationem, gratiam et libertatem, modo premisso ipsis impertiat D. nostrum Regem

Šibenski diplomatar, fol. 18

Ostojam ac pariter litteras Priuilegiales confirmare et juramento ipsius et Banorum
suorum, approbare, ratificare, et confirmare faciemus; In casu autem alii Bani ei:
mar Principis D. Ladislaui Rex ad istas partes pervenerit, ipsam litteras juramenta:
les, cum omnibus clausulis et donationibus quibuscunque supra scriptas confirmare et ap:
probare faciemus; Nihilominus promittimus et promittimus; quod in casu quo nos
et ad quod Dominum comitati fuerimus, vel quemcunque accessionem cum alio quo Princi:
pe fecerit interdiximus; hanc cum suis ipsorum Siberensium, et cum reformatione
statuti illorum, etiamsi pro nobis sic et pro ipsis faciemus, pretentis nullentate cum no:
bis in specie illata fuerint et litteras priuilegiales dicti D: nri Regis confirmare, et
confirmare faciemus. In cujus rei testimonium presentes nostras litteras sub pen:
dentibus nri sigilli muniri concessimus roborari. Data in Cetina sub Castro
Tetyg. die xxiij mensis Maij: Anno Dni millesimo CCCC.mo secundo

1402

Priuilegium Regis Ostoje

STEPHANUS Ostoja DEI gratia Rex Rascie Bosne Maritimeque etc.

Omnibus Christi fidelibus presentibus et futuris presentium notitia habentibus salutem in o:
mnium Salvatore. Diligentem circa subditos fidelium libertates et jura debet Principis
solertia adhibere, et ut fideles in eis quasi curiicola temporum augmentatione, eos amplio:
ribus munificentiis Regie bracchii amplexari, ut in alijs dies, exemplo iste mundus, fide:
litatis ignibus accendatur, Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus perve:
nire. Quod accedentes ad nostre Maiestatis presentiam Ioannes Petri Tkulich, Stephanus
Marci et Ioannes Mice Cognici Ambasciatores et nuntij fidelium nostrorum Rectoris Ciui:
tatis Siberici, nomine et vice eorundem, quendam Priuilegium Magnifici Viri Dni Hemoye
Regnum Rascie et Bosne summi Vojvode, nec non Johannis in terra Cetine atque
Castri Comes, et Dominorum Dni, et Dominum Ostojam ejus patris Illustrissimum Princi:
pis predictorum Rascie et Bosne Regem, et in partibus Dalmatie et Croatie pro reformati:
dic certis negotijs deputati, suis eorum libertatibus, juribus, et gratijs, donationibus, et consuetu:
dinibus confirmari et ipsa nostra, ut ipsorum Siberensium exposuerunt: Petentes nos ex parte dicti
Rectoris et Communis humiliter et diuote, ut ipsorum Priuilegium et libertates, jura,
et gratias, donationes, et consuetudines in eo: ex precibus ampliare, approbare, ratificare,
et nostro Dignaremur Priuilegio confirmare, cujus quidem Priuilegij tenor est talis.

Hic sequitur exemplum proprium predicti Priuilegij, deinde

NOS igitur petitionibus predictorum fidelium nostrorum Rectoris et Communis, per nostros eos
Ambasciatores et nuntios humiliter porrectis, liberaliter inclinati; prefatum Priuilegi:
um ac abrasum, nec cancellatum, nec in aliquam sui parte viciatum, presentibus
de verbo ad verbum inserentes, simul cum omnibus eorum libertatibus, juribus, gratijs, do:
nationibus, et consuetudinibus in eodem expositis ampliamus, ratificamus, et de plenitudine

nostre

Šibenski diplomatar, fol. 18’

копну, са стране села Кољеврата, враћамо им и поновно додељујемо, те као њихово сопствено власништво дајемо и предајемо у вечити посед и имовину. Такође, утврђење које, како се чини, тренутно стоји изграђено на територији тј. у дистрикту шибенском, обећавамо сместа укинути, уништити и сасвим сравнити са земљом, тако да надаље ни на том месту, ни на другим местима у Шибенском дистрикту ниједно утврђење или мало утврђење ни ми, нити ико од Босанаца, нити било која особа која нама припада неће смети да направи. Такође да Власи, којег год статуса, а пре свега они господина нашег краља Босне, тако и наши Власи, садашњи и будући, не смеју силазити нити обезбеђивати испашу на споменутој територији и у дистрикту шибенском, под претњом казне од 200 златних дуката, који треба да се исплате овако: 100 влашком господину и 100 Шибенској општини, утолико уколико поступе супротно од назначеног. Такође, овлашћењем реченог господина нашег краља, придодајемо села звана Дриновљане, Присап и Кулишићи[51], која се налазе у близини реке Крке, са свим својим правима и припадностима, реченој Шибенској општини и дајемо их и придодајемо у њен дистрикт, сведочанством ове исправе, изузимајући од тога туђа права. Такође, истим [краљевим] овлашћењем, придодајемо и прикључујемо Шибенској општини и дистрикту све оно што су купили или имају у залогу и све што како год поседују у Луки, почевши од Цркве Св. Марије у Репчу, па све укључив до Гудуче, са 16 земљишних жребова унутар поменутих земљишта речених Шибенчана, купљених и узетих у залог, а који припадају краљевском делу – те поседе, купљене и дате под залог додељујемо Шибенској општини и комитату и судској надлежности те општине и речених 16 земљишних жребова предајемо реченој општини на име трајног дарованја. И још обећавамо и јемчимо сведочанством ове исправе реченој Шибенској општини да нећемо ни у чему, нити у било којој појединости, наступити против речених Шибенчана, већ ће они у свему више и ниже написаном остати чврсти и сигурни, [а ми] обавезани нашом наведеном заклетвом, те ћемо речене шибенске грађане бранити и помагати против било кога, у име наведеног господина нашег краља и наше име, и подржавати их свим својим могућностима. И још ћемо учинити да се ове наше даровнице, милости и слободе, на наведени начин њима додељене од стране

[51] Према доступним изворима, село се заправо звало Чулишићи. У неким преписима ове повеље, али и другим исправама у којима се село помиње, наводи се облик *Chulisichi*.

господина нашег краља Остоје, његовом привилегијалном повељом одобре, озваниче и потврде, уз његову и заклетву његових великаша. У случају, пак, да прејасни владар, господин краљ Ладислав, дође у ове крајеве, учинићемо да он потврди и одобри његову [Остојину] заклетвену исправу са свим, којим год ставкама и дарованьима горе назначеним. У сваком случају, обавезујемо се и обећавамо да ћемо, у случају да се окренемо некој [другој] власти, или ако будемо намеравали да закључимо споразум са неким другим владаром, чинити да по питању стања речених Шибенчана и одлука о њиховом статусу поступамо онако како бисмо за себе, тако и за њих. Кад нам, пак, ова исправа буде донета у свом физичком облику, учинићемо да се она потврди и одобри привилегијалном повељом реченог господина нашег краља. Као сведочанство [свега] овога, издајемо ову нашу исправу, потврђену нашим висећим печатима. Дато у Цетини, под утврђеним градом Сињем, 13. дана месеца маја, лета господњег 1402.

Дипломатичке особености

Као и у случају самосталне Хрвојеве повеље Шибенчанима, исправа која се овде анализира, иако на неки начин ствара уговорни однос, представља заправо повластицу, али и даровницу, односно исправу привилегијално-даровног наменског типа.[52] Уговорни елемент садржан је у петицији шибенских посланика који су тражили да нове власти, оличене овога пута у босанском краљу Остоји и његовим опуномоћеницима, Хрвоју Вукчићу и Иванишу Нелипчићу, потврде све старе привилегије и уговорне односе Шибенске општине са ранијим владарима, посебно угарским краљем Лајошем I, у замену за заклетву верности и истицање Остојиних застава на град.[53] Ауктори су поред потврде старих права, слобода и обичаја, Шибенчанима доделили и нове повластице и поседовне дарове. Диспозиционе ставке, стога, садрже повластичне, уговорне, даровне и гарантне елементе. Оне су изразито сродне онима о Хрвојевој самосталној повељи, премда постоје одређене разлике у формулацијама и правном дефинисању појединих ставки, о чему је већ било речи у делу чланка о околностима настанка документа.

[52] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 66–68, 151–157, 511–513, 530–531.
[53] *Šibenski diplomatarij*, 50–53.

Као и више пута споменута Хрвојева повеља Шибенчанима, и ова исправа има уобичајен, правилан и релативно једноставан формални образац чије специфичности диктира положај аукторâ као опуномоћеника, а не суверених владара, због чега су унете додатне гарантне формулације.[54] Ради се о формулару сродном оном који је био заступљен широм Европе, а датумска формула (без датације црквеним празником) одудара од типично угарских свечаних повеља овог типа. Елементи есхатокола типични за босанске ћирилске исправе изостају, али они нису било доследно заступљени у босанској латинској дипломатичкој продукцији. Повеља је у целости сачињена по моделу јавно-правне, а не приватно-правне исправе, па се пре може очекивати да се ради о утицају формулара хрватских банских, великашких или каптолских исправа, пре него о утицају нотарских образаца.[55] У поређењу са Хрвојевом самосталном повељом Шибенику, ова исправа има још мање нотарских елемената и приближава се облику који можемо назвати типичним за свечане латинске повеље босанских владара и великаша.

Интитулација је дуга јер се настојало да се њоме истакну све титуле и сви прерогативи двојице аукторâ – *Nos Hervoye regnorum Rasie et Bosne summus voyvoda, nec non Johannes inter cetera Cetine adque Clisie comes per serenissimum principem dominum et dominum Ostoiam, Dei gracia illustrem principem predictorum Rasie et Bosne regem ad partes Dalmacie et Croacie pro reformandis certis negociis deputati*.[56] Титула краља Остоје, међутим, мање је раскошна од титуле краља Ладислава која је наведена као интегрални део интитулације у Хрвојевој самосталној повељи Шибенику. Премда се ради о двојици аукторâ, па се то не може директно разазнати, множина која је употребљена свакако је владарска множина, типична за латинске повеље племства вишег, али и средњег ранга.[57] Девоција стоји само уз име босанског краља Остоје јер ауктори наступају као његови заступници.[58] О

[54] M. Brković, *Diplomatičke formule latinskih povelja bosansko-humskih vladara i velmoža od XII do XV stoljeća*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 24–11 (1984–1985) 136–139, 143–147.

[55] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151, 157–161, 172–176; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 65, 151–154, 491–497, 511–513.

[56] M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 35–36; isti, *Hrvoje Vukčić*, 41–43; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 328–329, 331, 350.

[57] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 343–347.

[58] M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 36.

Хрвојевој титули великог или „врховног“ војводе већ је било речи у раду о његовој самосталној повељи Шибенику.[59] Иваниш Нелипчић се, у датом тренутку, титулисао само као кнез Цетине и Клиса, па није сасвим јасно на шта се код њега односи формулација *inter cetera* (између осталог).

За интитулацијом следи уобичајени спој опште инскрипције и промулгације у форми – *memorie commendantes tenore presencium significamus quibus expedit universis*. Кроз тај спој садржај повеље постаје отворен за све оне којих се он тиче.[60] Формулу петиције уводи речица *quod*, након које следе информације о доласку трочлане шибенске делегације, молбама које је она изнела и условима под којима се оне могу испунити.[61] Молбе су Хрвоју и Нелипчићу као заступницима краља Остоје. За разлику од текста Хрвојеве повеље, овде се шибенски посланици приде обавезују, у форми обећања, да ће следити политику Хрвоја и Нелипчића и да их никада неће напустити. Овај елемент, проткан кроз неке касније диспозитивне и гарантне формуле, представља специфичност овог акта и, упркос стриктне везаности за краља Остоју, представља аукторе као господаре ситуације и главне креаторе уговорних односа са Шибенском општином.

Осим петиције, друге експозиције нема, а израз *Nos itaque* уводи диспозицију која се састоји од уводне заклетвене формулације и више ставки, од којих је већина суштински идентична онима из самосталне Хрвојеве повеље, али неке ипак нису. Ради се о седам чисто диспозитивних ставки и три гарантно-коробораторивне. Заклетвена формула са елементима проширене (вишечлане) интитулације на почетку диспозиције подсећа на особеност босанских, али и неких исправа хрватских великаша Нелипчића.[62] Аукторима се придружују и супруге[63] и великашка свита – *iuramus una cum dominabus contoralibus nostris*

[59] J. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 100–108; Н. Исаиловић, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику*, 100–101.

[60] M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 36–37; isti, *Hrvoje Vukčić*, 43, 45; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 166, 307, 391–392, 398, 514–516.

[61] M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 37–38; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 401, 404–411.

[62] M. Brković, *Hrvoje Vukčić*, 41–43; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 349, 432–450; исти, *Повеља бана Стјапана II Котроманића кнезу Ивану Нелипчићу*, ГПБ 12 (2019) 17–21.

[63] Ради се о Хрвојевој супрузи Јелени Нелипчић, Иванишевој сестри, те о Иванишевој супрузи Елизабети Бебек, кћерки Детрика Бебека, који је био угарски палатин од 1397. до 1402, када је смењен због побуне против краља Жигмунда.

hac nobilibus, proceris, servientibus nostris, и то у самој присези, из чега произлази да су учињене привилегије пре свега резултат заклетве, а не милости као резервата краљевске власти.[64] Док се краљева милост индиректно најављује у Хрвојевој самосталној исправи Шибенику, издатој у име краља Ладислава, у овој се исправи најављује потврда краља Остоје, која ће укључивати заклетву краља и барона.

Ставке диспозиције, о којима је већ било речи, уводе се типским изразима – *itaque*, *item*, *et insuper*, са значењима *и стога*, *такође*, *и још*/*и поврх тога*, а накнадно су означене и бројевима на десној маргини и ознакама за пасусе.[65] Након седам чисто диспозитивних ставки – а то су потврде старих повластица датих граду Шибенику, а пре свега оних из времена угарског краља Лајоша Великог, и још шест додатних удељених привилегија[66] и земљишних поседа – диспозицију затварају три одредбе које произлазе из заклетве аунтора и коробораторивно-гарантног су карактера. Прва је гарантна изјава ауктора̂ дата као њихово обећање да ће поштовати све оно што су овом повељом прописали (редови 15–17). Друга одредба је најава додатног оснаживања правног чина од стране представника више власти, босанског краља Остоје, кроз његову сопствену привилегијалну повељу која ће садржати заклетву краља и његових барона. У оквиру исте ставке најављена је могућа потврда те исправе и од стране краља Ладислава уколико дође у Далмацију (редови 17–19). На крају, долази трећа гарантна одредба, опет везана за аукторе – Хрвоја и Нелипчића – а то је ће се залагати за очување шибенских повластица у случају да буду признали другу власт или склапали споразуме с другим владарима (редови 19–20).

За опсежном диспозицијом протканом наведеним гарантним формулацијама следи коробораториони блок. Он започиње нестандардном одредбом, која сведочи о постојању преговора о шибенским привилегијама и потреби двојице ауктора да се усагласе с краљем Остојом, премда су стварни господари ситуације на терену – *Presentes autem cum nobis in specie alate fuerint per literas privilegiales dicti domini*

[64] Сличан се пример среће у Хрвојевој исправи издатој Задру 1401, која ја такође представљала понуду повластица ако Задрани признају власт краља Ладислава. F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 170–171.

[65] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 391, 401, 410–412.

[66] Одредба о забрани уласка Влаха на шибенску територију укључује у себи и световну санкцију тј. новчану казну за прекршиоце. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 419–421.

nostri regis confirmare et aprobare faciemus. На основу тога се види да ће се усаглашена, коначна верзија исправе (*presentes...in specie alate*) дати на потврду краља Остоје. Затим следи уобичајена коробораација која сведочи о изради документа и о његовој овери висећим печатима аукторâ – *In cuius rei testimonium presentes nostras literas sub pendentibus nostris sigilis (!) munimine concessimus roboratas*. Она је знатно једноставнија и уобичајенија од оне у самосталној Хрвојевој повељи Шибенчанима.[67]

Датум садржи и хронолошки податак и одредницу места – *Data in Cetina sub castro Fsin die XIII mensis madii, anno domini M^o CCCC^mo secundo*. Изостаје уобичајено угарско датирање верским празником, као и ређе коришћење елемената римског календара (календи, ида, нона или делова месеца).[68] Искоришћена је формула сачињена од дана у месецу, и године по ери од Христовог рођења. Индикт, за разлику од Хрвојеве самосталне повеље Шибенику, изостаје. Оваква форма датума најуобичајенија је за босанске латинске канцеларије, али и бројне друге по јадранском приморју и у Италији.[69] Типично босанска белешка о писару била је претежно заступљена у ћирилској продукцији, док је у латинској ређе присутна, па тако изостаје и у овој повељи.[70]

Просопографски подаци

У претходној свесци *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњене све личности које се јављају у овој повељи (видети: ГПБ 13, 90–99).

Установе и важнији појмови

У претходној свесци *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени скоро сви појмови/установе које се јављају у овој повељи (видети: ГПБ 13, 99–105).

sors (жреб), 14–15 (редови у изворнику) – стара мера за површину римског порекла. Сама реч означава комад земље добијен коцком тј.

[67] M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 38; isti, *Hrvoje Vukčić*, 45–46; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 469–479.

[68] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151, 172–176; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 491–506.

[69] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 172–176; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 38–39; isti, *Hrvoje Vukčić*, 38–39.

[70] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 479–491.

жребањем, који би требало да једно домаћинство може да обради. На простору средњовековне Хрватске и задарског залеђа било је различитих жребова, у зависности од регије и односа са другим мерама, а пре свега с мером гоњај. Најчешће је жреб имао 30 гоњаја, што је износило око 7–7,5 хектара. Према томе, 16 жребова земље колико је припало Шибенчанима износи око 112–120 хектара.

Литература: M. Zaninović-Rumora, *Stare mjere za površinu u sjevernoj Dalmaciji*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 35 (1993) 124–132.

Топографски подаци

У претходној свесци *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени скоро сви топоними који се јављају у овој повељи (видети: ГПБ 13, 105–111).

Clisia (Клис), 1 (ред у изворнику) – утврђење са подграђем, 9 км североисточно од Сплита, на стеновитом узвишењу изнад античке Салоне, са кога се може осматрати цело Сплитско поље и део Каштеланског. У време народних владара представљао је, заједно са Салоном, једно од средишта хрватске државе. И у каснијем раздобљу, Клис и Салона су били обједињени у један дистрикт. Сматра се да је Клис био центар хрватске Поморске жупаније, али то није дефинитивно потврђено. Касније се јавља Клишка жупанија која је обухватала широк простор од Пољица, преко Дицма до Змине и залеђа сплитске и трогирске комуналне територије. Сâм град Клис углавном је био краљевска тврђава, а у њеном склопу је временом изграђено неколико нивоа утврђења. Клис је крајем XIII века припао хрватским бановима из рода Шубића Брибирских. Након смрти бана Павла Шубића (1312), Клис, Скрадин и Омиш су припали његовом сину Јурју II, а затим Јурјевом сину Младену III. Након Младенове смрти, држала га је његова удовица Јелена, сестра српског цара Душана, уз помоћ витеза Палмана. Град је предат угарској војсци након Душанове смрти, крајем 1355. или првих дана 1356. године. Од тада се налазио у рукама краљевских кастелана све до времена када га је, крајем осамдесетих година XIV века, освојио босански краљ Твртко I. Након што се 1394. град привремено вратио у угарске руке, децембра 1401. заузео га је Иваниш Нелипчић, савезник босанско-напуљске коалиције, придодајући себи титулу кнеза Клиса. После Иванишеве смрти (1435),

град Клис и титула кнеза су краткотрајно припали његовом зету Ивану VI Анжу Франкапану, а након његовог проглашења издајником и смрти (крајем 1436), положај хрватско-далматинског бана, заједно са цетинским и клишким кнештвом, прешао је на властелу Таловце, миљенике краља Жигмунда. Након доласка на власт краља Матије Корвина, Клисом су опет владали банови и краљевски кастелани, а 1537. град је пао под османску власт, након чега је основан Клишки санџак. У подграђу Клиса се током краљевске управе над њим развио слој локалних угледника – градокмета, који су се у време реформи краља Лајоша додатно уздигли до статуса правог племства и играли значајну улогу у вароши, али и читавој јужној Хрватској.

Литература: Lj. Karaman, *Oko drevne kliške tvrđave*, Split 1933; L. Katić, *Granice između Klisa i Splita*, Starohrvatska prosvjeta III–6 (1958) 187–210; L. Katić, *Veza primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od prethistorije do pada Venecije*, Starine JAZU 51 (1962) 267–434; S. Piplović, *Povijesno-prostorni razvitak tvrđave Klis*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 20–21 (1994–1995) 65–89; Ž. Rapanić, *Klis: hrvatska srednjovjekovna utvrda*, Split 1996; S. Listeš, *Klis: prošlost, toponimi, govor*, Klis 1998; R. Buzančić, *Knežev stan: in curte nostra quae Clissa dicitur*, Split 2016; V. Firić, *Klis: kulturno-povijesna baština*, Klis 2018.

Neven Isailović
Institut d'Histoire
Belgrade

CHARTE DE GRAND VOÏVODE HRVOJE VUKČIĆ ET DE KNEZ IVANIŠNELIPČIĆ AU ŠIBENIK

Sinj, le 13 mai 1402

Résumé

Par cette charte, le grand voïvode Hrvoje Vukčić Hrvatinić et son beau-frère, knez de Cetina et Klis, Ivaniš Nelipčić, en qualité de représentants du roi de Bosnie Stefan Ostoja, à la demande des représentants de la commune de Šibenik Ivan Tavilić, Stjepan Matijev et Ivan Mišić, confirme les droits, libertés, coutumes et privilèges accordés à la ville de Šibenik par les anciens souverains, et en particulier le roi hongrois Louis Ier le Grand. En dehors de la confirmation des anciens droits et liberté, Vukčić et Nelipčić ont accordé aux citoyens de Šibenik aussi de nouveaux privilèges – des moulins leur sont donnés en permanence sur la rivière Krka dans la région d'Otočac et de Slap (Skradinski buk /cascade de Skradin/); la fortification élevée sur le territoire de Šibenik sera supprimée pour toujours; il est interdit à tous les Valaques d'entrer sur le territoire du district de la ville; on attribue à Šibenik trois villages le long de Krka, des deux côtés de la rivière – Drinovljani, Prisap et Čulišići; sont confirmés leurs possessions dans le joupa Luka de l'église Sainte Marrie se trouvant à Repče (Podrebača) jusqu'à la rivière Guduča, ainsi que les seize lots (sortes) de la terre royale à Luka. Les éditeurs de la charte s'engagent, à la fin, à respecter toutes les dispositions decette charte privilégiée, que le roi Ostoja la confirmera à temps avec son propre acte, que va faire le roi Ladislav fera de même s'il vient en Dalmatie, et qu'en cas de changement d'autorité suprême ou d'accord avec des souverains étrangers, les deux éditeurs s'efforceront de maintenir et de défendre les privilèges de Šibenik.

Mots-clés: grand voïvode Hrvoje Vukčić Hrvatinić, knez Ivaniš Nelipčić, roi Stefan Ostoja, Šibenik, Bosnie, Dalmatie, joupa de Luka, Valaques, XVèmesiècle, diplomatique

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)“1419“
DOI 10.7251/GPB2114045I

Невен Исаиловић*
Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА КРАЉА СТЈЕПАНА ОСТОЈИЋА ДУБРОВНИКУ КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПОВЕЉЕ СВОЈИХ ПРЕТХОДНИКА

Звечај, 5. март 1419.

Сажетак: Рад представља критичко издање повеље босанског краља Стјепана Остојића којом су Дубровчанима потврђене повластице и уговори које су имали са претходним босанским владарима, а пре свега са краљем Твртком I (1378) и краљем Остојом (1399, 1409), оцем и непосредним претходником краља Стјепана Остојића. Дубровачка петиција дошла је, у редовној процедури, након смене на босанском престолу (у јесен 1418), али су издавању повеље претходили затегнути односи новог краља и Дубровчана, а преговори су се одужили због турске опасности и краљевих неочекиваних захтева. Анализом формулара ове повеље долази се до изразито значајних сазнања, имајући у виду да се ради о првом документу уговорно-повластичног типа који је закључен између Босне и Дубровника према обрасцу који је иначе био намењен даровницама издаваним дестинатарима из босанске државе. Рад садржи преглед историјских околности настанка исправе, њен опис, текст и превод на модерни српски језик, преглед дипломатичких особености и појмовнике.

Кључне речи: краљ Стјепан Остојић, краљица Кујава, дијак Владић, Босна, Дубровник, Звечај, XV век, повеља, дипломатика.

Услед недостатка извора, није познато када је тачно умро краљ Остоја. Његове активности све су се мање бележиле почев од прве трећине 1418. године, па се спекулисало да је умро крајем марта или почетком априла, у септембру и у новембру. Прикупљањем података из Дубровачког архива, може се ипак утврдити да је умро после краја августа, а пре средине октобра, вероватно у септембру како је утврдио Сима Ћирковић.[1] У тренутку његове смрти, у Босни је владала завада

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com

[1] В. Ћоровић, *Хисторија Босне* I, Београд 1940, 420; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1942, 451–453 (M. Perojević); С. Ћирковић, *Историја Босне*, 246; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 76.

започета убиством кнеза Павла Радиновића 1415. године, праћена бројним престројавањима на политичкој сцени краљевине. Остоја је, најкасније у априлу 1416. године, одагнао своју другу супругу Кујаву, блиску рођаку властеле Павловића, и оженио се Јеленом Нелипчић, удовицом херцега Хрвоја Вукчића, добивши преко ње не мали део Хрвојевих поседа.[2] Његово савезништво са Сандаљем Хранићем и Златоносовићима било је привременог карактера, а турски притисак на одговорне за убиство кнеза Павла и османска помоћ Петру Павловићу приморали су Остоју да промени своје политичко усмерење 1417. године и да се поново удружи са Павловићима, који су успели да преотму Сандаљу његов део Конавала. Остојини чешћи боравци на југу земље пред крај његове владавине сведоче, између осталог, и о наставку борби у Босни.[3]

Након Остојине смрти, на власт је, вероватно одлуком сабора састављеног од велможа лојалних покојном краљу, дошао његов син Стјепан (Стипан) Остојић, Кујавин син. Како су Павловићи били најјача властела која је подржавала новог владара, а Косаче и Златоносовићи су се држали непријатељски према њему, могло се очекивати да се бивша краљица, а нова краљица-мајка Кујава, врати на политичку сцену. Њена моћ потицала је и од чињенице да је била мајка новог краља и да је припадала утицајној породици Павловића.[4] Јелена Нелипчић, која се раније током 1418. изборила да наследство Хрвојеве кће и поседа у Дубровнику, нашла се у тешком положају и, у једном тренутку пре јула 1419. године, завршила је у затвору. Од када тачно датира њено заточеништво није познато, а њега су могли узроковати и нетрпељивост и жеља да се узурпирају њени поседи у самој Босни.[5]

---

[2] С. Ћирковић, *Историја Босне*, 242–245; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača* (= *Sandalj Hranić*), Sarajevo 2009, 202–217. Више о Јелени Нелипчић у: D. Lovrenović, *Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest FFZG 20 (1987) 183–193.

[3] С. Ћирковић, *Историја Босне*, 245–247; P. Živković, *Tvrtko II*, 71–76; E. Kurtović, *Sudbina Pavlovića u odnosima Bosne i Osmanlija*, Пад Босанског краљевства 1463. године, ур. Н. Исаиловић, Београд – Сарајево – Бања Лука 2015, 13–18.

[4] В. Ћоровић, *Хисторија Босне* I, 421; P. Živković, *Tvrtko II*, 76–77. Више о краљици Кујави у просопографском лексикону у завршном делу овог рада.

[5] Državni arhiv u Dubrovniku (= DAD), Acta Minoris consilii (= Cons. Minus) II, f. 73, 11. VII 1419; N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, vol. II, Paris 1899, 173; D. Lovrenović, *Jelena Nelipčić*, 190–192; С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића Хрватинића у Дубровнику*, ИЧ 56 (2008) 357–361.

Од првих контаката Дубровчана са новим босанским краљем уз њега се помиње и неименована краљица. Стјепан није био ожењен, а свакако се не ради о Јелени Нелипчић, већ о његовој мајци Кујави. Чињеница да се она готово неизоставно помиње уз Стјепана у одлукама дубровачких већа, иако се назива краљицом а не краљицом-мајком, сведочи о томе да јој се придавала изразита важност у новој политичкој констелацији. То је потврђено и у тексту краљевих повеља, у којима се помиње саветовање са мајком и велможама, а краљева мајка се и заклињала са Стјепаном Остојићем.[6] Важну улогу на Стјепановом двору играо је и некадашњи протовестијар Хрвоја Вукчића, Михаило Кабужић, премда то извори бележе тек у јануару 1419. године. Како је Кабужић постао најближи саветник новог краља није познато, али је извесно да је овај дубровачки племић показивао велику нетрпељивост према својој домовини и према Јелени Нелипчић с којом се морао блиско познавати из времена када је служио Хрвоју. Кабужићев утицај изазивао је зазор велможа у Остојићевом кругу, што се посебно појачало након спорова са Дубровником у зиму 1418/1419. године.[7]

Паралелно са променом на босанском престолу, дошло је и до крупних промена у односу снага великаша. Крајем септембра 1418. Дубровчани су забележили турски упад у Босну. Иако нису навели више података, чини се да су османске трупе промениле своје опредељење, те напустиле Павловиће и помогле њиховом противнику Сандаљу Хранићу да поврати снагу и свој део Конавала до краја 1418. године. Павловићи нису хтели да се замере Турцима, па је у том периоду, чини се, дошло до привременог примирја између Павловића и Косача, премда је међусобно неповерење свакако и даље владало.[8] Страх од Турака истрајавао је током јесени. Повративши свој положај у Конавлима, Сандаљ је започео преговоре са Дубровчанима о њиховој продаји, који су се одвијали готово истовремено са преговорима

[6] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 554–562.

[7] С. Ћирковић, *Историја Босне*, 246–247; Н. Исаиловић, *Михаило Кабужић, дубровачки одметник – босански дипломата*, ИЧ 56 (2008) 389–406, посебно стр. 398–403; исти, *Записници са суђења Михаилу Кабужићу*, Мешовита грађа (Miscellanea) 29 (2008) 7–29.

[8] DAD, Acta Consilii rogatorum (= Cons. Rog.) I, f. 137, 20. IX 1418; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 165; E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 216–217, 221.

Дубровника са Стјепаном Остојићем о потврди старих привилегија.[9] Паралелни процеси који су могли утицати један на други налагали су Дубровчанима да буду опрезни. Опрезност, као и турско присуство, одлагали су посланичке мисије дуже него што је иначе било уобичајено.

Премда је у књигама одлука дубровачких већа сачувано доста података о посланству Дубровачке општине новом босанском краљу и краљици Кујави, они нису превише информативни, па нуде поуздане податке превасходно за хронологију догађаја. Па опет, неки додатни закључци могу се извести или барем претпоставити. Дана 15. октобра 1418. Веће умољених (дубровачки сенат) одложило је одговор на Сандаљево писмо, а 19. октобра је одлагање продужено за додатних осам дана. Истога дана је иницирано и посланство босанском краљу и краљици, тачније Стјепану и Кујави. Предлог је био да се пошаљу двојица посланика са даром од 500 дуката, а избор личности је, према обичају, отишао на Велико веће, које је 22. октобра потврдило предлоге Већа умољених и за посланике изабрало Марина Јакетиног Гундулића и Николу Матовог Журговића (Ђурђевића). Обојица су прихватила именовање 25. октобра. Велико веће је поред дара за босанског краља и краљицу од 500 дуката, одобрило и друге трошкове за посланичку мисију (обезбеђени су: плата од 150 перпера за посланике за додатним средствима ако им се мисија продужи на више од два месеца, затим дневнице, 14 коња, 12 слугу у пратњи, те средства за накнаде и исхрану слугу).[10] Веће умољених је 26. октобра одложило слање посланства док се не чују вести о Турцима који су у Босни. Истог дана је поново одложен и одговор Сандаљу, па је тек 31. октобра одлучено да му се одговори и да се упути посланство које ће чинити један племић са даром од 150 дуката, а о чему ће даље одлучивати Велико веће. Извесно је да се радило о питању Конавала, иако то у том тренутку није експлицитно потврђено. Истог дана је поново одложена расправа о посланству у Босну, а отворено је питање коња за ту мисију.[11] Велико веће је 3. новембра ипак изабрало два, а не једног посланика Сандаљу (Николина Гундулића и Клемента Растића), а 8. новембра је Веће

[9] DAD, Cons. Rog. II, f. 3'–7, 15. X – 26. XI 1418; E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 221–225. Више о конавоском питању у раду Александра Крстића у овој свесци *Грађе о прошлости Босне*.

[10] DAD, Cons. Rog. II, f. 3'–4, 15–19. X 1418; DAD, Acta Maioris consilii (= Cons. Maius) I, f. 126–127', 22. X 1418; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 165–166.

[11] DAD, Cons. Rog. II, f. 4'–5', 26–31. X 1418.

умољених на кнеза и Мало веће пренело дужност да осмисле одговор Сандаљу.[12]

Дана 16. новембра у Већу умољених је одлучено да се прво упути посланство краљу Босне, а тек затим Сандаљу. Пет дана касније, издат је налог да посланици крену у Босну након што Мало веће организује набавку дарова за босанског краља и краљицу у тканинама. Допуштено је да се у ту дипломатску мисију поведу још два додатна коња, али о трошку посланика, а не Општине.[13] Мало веће се од 17. до 26. новембра интензивно бавило припремама за реализацију посланства, претежно се бавећи набавком коња и обезбеђивањем трошкова за њих и слуге. Последњег дана у наведеном периоду набављене су тканине, односно платна за дар – три фирентинска и пет млетачких, а дато је упутство и како да се потроши преостали новац. Оквирно у исто време, у Дубровнику се појавио посланик босанског краља ради потраживања светодмитарског (српског) дохотка, који му, међутим, није могао бити исплаћен без потврде привилегија.[14] Веће умољених је 26. новембра одлучило да се посланство у Босну реализује према ранијем плану, без одлагања због доласка краљевог човека. Конкретан одговор том посланику пребачен је на Мало веће, а његово даривање на Велико веће, које му је 28. новембра дало 50 перпера.[15]

Дубровачко посланство није, међутим, одмах кренуло за Босну. Деветог и десетог децембра Мало веће и Веће умољених расправљали су о упутству за посланике у Босну и именовали три официјала да га саставе – Алојзија (Алвиза) Гучетића, Андрију Вучетића и Матију Градића, са роком од неколико предстојећих дана. Истог дана Мало веће је службенике задужене за куповину тканина за даривање босанског краља и краљице упутило како да потроше остатак новца предвиђеног за те сврхе. Посланици су 16. и 17. децембра добили допуштење Малог већа за додатне издатке и налог да спакују купљене тканине.[16] У Малом већу се даље није расправљало о овом посланству

[12] DAD, Cons. Maius I, f. 131'–132', 3. XI 1418; DAD, Cons. Rog. II, f. 6, 8. XI 1418; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 165–166.

[13] DAD, Cons. Rog. II, f. 6', 16–21. XI 1418.

[14] DAD, Cons. Minus II, f. 23–25', 17–26. XI 1418; DAD, Cons. Rog. II, f. 7, 26. XI 1418; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 165.

[15] DAD, Cons. Rog. II, f. 7, 26. XI 1418; DAD, Cons. Maius I, f. 134, 28. XI 1418; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 165–166.

[16] DAD, Cons. Rog. II, f. 8, 10. XII 1418; DAD, Cons. Minus II, f. 27–28', 9–17. XII 1418.

пре његовог одласка из Дубровника, већ се од 22. децембра 1418. па све до краја јануара 1419. фокус одлука пренео на посланство код Сандаља везано за питање Конавала.[17] Са друге стране, Веће умољених је 10. децембра 1418. са 19 гласова „за“ и 13 „против“ одлучило да посланство крене чим добије упутство. Четири дана касније, посланици још нису били кренули, па им је запрећено казном од 100 перпера ако не пођу из града до понедељка, а 16. децембра је тај рок померен до среде, 21. децембра. Готово је извесно да је посланство до тог дана и кренуло у Босну, више од два месеца након што је одлучено да се оно упути краљу и краљици Босне.[18]

Све до 30. јануара 1419. вести о раду овог посланства замиру у одлукама сва три већа Дубровачке општине. У међувремену су се водили интензивни преговори са Сандаљем Хранићем коме је посланство упућено средином јануара, али и са војводом Петром Павловићем, око продаје Конавала Дубровчанима. Петров посланик Браило Тезаловић боравио је у Дубровнику почев од око 10. јануара, износећи молбе и захтеве свог господара.[19] Крајем јануара 1419. Дубровчани су допустили Гргуру Вукосалићу Николићу да се са породицом склони у Стон, што значи да су у Хуму биле нередовне околности.[20] Док су преговори са Сандаљем о Конавлима напредовали, а са Павловићима западали у проблеме, вести из Босне стигле су тек 30. јануара, када је пристигло писмо дубровачких посланика који су били код босанског краља и краљице. Веће умољених је тог дана, као и 1. фебруара, одлучило да до 4. фебруара одложи расправу о одговору на то писмо, јер је решавало питања везана за молбе Сандаљевих посланика који су боравили у Дубровнику крајем јануара. Четвртог фебруара одлука је одложена до 7. фебруара, али је издат налог да се именују три племића-официјала да саставе нацрт одговора који ће бити разматран. У Малом већу су за тај задатак именовани исти они који су писали и упутства посланицима у децембру – Алојзије Гучетић, Андрија Вучетић и Матија Градић. Исти ти официјали су задужени и за одложени одговор

[17] DAD, Cons. Minus II, f. 29–40, 22. XII 1418. – 28. I 1419.

[18] DAD, Cons. Rog. II, f. 8–8’, 10–16. XII 1418.

[19] DAD, Cons. Rog. II, f. 9’–11’, 13–13’, 10–30. I 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 170–171, 173; E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 222–223. Видети и нап. 17.

[20] DAD, Cons. Rog. II, f. 12–12’, 13’, 24–30. I 1419; DAD, Cons. Minus II, 40’, 30. I 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 173. Гргуру тада није исплаћен затражени могориш.

дубровачких посланика Сандаљу.[21] Вести из наредних дана дају јасније назнаке да су дубровачки посланици у Босни наишли на потешкоће.

Дана 13. фебруара Веће умољених је затражило од Малог већа да именује тројицу нових официјала да саставе одговор краљу Босне поводом његових захтева везаних за Хрвојеве поседе у Дубровнику, да покрену поступак против Михаила Кабужића и да утврде процедуру поступања против њега. Мало веће је за тај посао изабрало Николу Пуцића, Алојзија Гучетића и Марина Шимуновог Растића. Њихов предлог је већ 15. фебруара дошао на разматрање Већа умољених, које је одлучивање о Кабужићу ипак одложило до пристизања нових вести од посланикâ из Босне. Посланичка мисија Гундулића и Журговића се толико одужила, да су се током фебруара морала решавати њихова финансијска питања.[22] У међувремену су забележене и вести о утврђивању Стона.[23] Тек почетком марта, непосредно пре издавања потврдне повеље краља Стјепана Остојића Дубровнику, у већима се поново расправљало о овом посланству. Наиме, 4. марта је одложен одговор посланицима у Босни до повратка раније послатих курира.[24] Чини се да је издавање повеље које ће се десити дан касније, а о коме ће Дубровчани сазнати тек након неколико дана, дошло као неочекивано олакшање. Међутим, два посланика су се још неко време задржала у Босни, јер се после регулисања повластица отворило питање закупа дријевске царине.

Веће умољених 18. марта 1419. одложило је одлуку о закупу царине у Дријевима, а 23. марта три официјала су именована да изнесу предлог по том питању. Предлог је, међутим, 27. марта скинут са дневног реда до повратка посланика из Босне, јер су, након проблема са потврдом привилегија, дубровачке власти биле подозриве према младом босанском владару. Посланици су се вратили неколико дана касније, а 3. априла, једногласном одлуком Већа умољених, коначно су ослобођени посланичке дужности, уз захвалност. Истога дана одлучено је да се процес против Михаила Кабужића одложи до прве суботе по Ускрсу, а да се на Велико веће упути предлог одлуке о закупу дријевске

[21] DAD, Cons. Rog. II, f. 13, 14–15, 30. I – 7. II 1419; DAD, Cons. Minus II, f. 41, 4. II 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 173.

[22] DAD, Cons. Rog. II, f. 15'–16, 13–15. II 1419; DAD, Cons. Minus II, f. 43', 45, 47', 14–27. II 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 173.

[23] DAD, Cons. Minus II, f. 44, 17. II 1419.

[24] DAD, Cons. Rog. II, f. 16', 4. III 1419. Посланство Сандаљу је своју мисију завршило 23. фебруара.

царине. Следећег дана је одлучено да се именују официјали који ће се старати око процедуре закупа.[25] На ред је ускоро дошао и случај Кабужић. С тиме у вези, 6. априла је одлучено да се одговори војводи Павлу Радивојевићу да ће му бити послат један дубровачки посланик. Истог дана је утврђено да ће се закуп царине регулисати када босански краљ дође у Бишће, те је наложено да се поступа са опрезом. Петар Бунић је, 8. априла, изабран за посланика Радивојевићима и за то је добио накнаду од 40 перпера, а за дар војводи Павлу средства од 20 перпера. Малом већу је речено да осмисли упутство и да се у њему обавезно нађе и питање дријевске царине. Мисија је реализована 14. априла, а Бунић је 20. априла ослобођен посланичке дужности. Два дана касније донета је одлука да се покрене процес против Михаила Кабужића. Веће умољених донело је 17. априла одлуку да се утврди износ закупа царине, а на Велико веће пренесено је формирање новог посланства краљу Босне тим поводом, са двојицом посланика. Три дана касније, одлучено је да се прими само Сандаљева половина Конавала, али уз сагласност краља Босне. Ново посланство босанском краљу, са накнадом од 50 перпера, бирано је у Великом већу 18. априла, али се након одбијања неколико кандидата, процес завршио тек 22. априла, када је првоизабрани Петар Лукаревић за колегу добио Петра Бунића.[26]

Процес против Кабужића формално је отворен 22. априла читањем прикупљених доказа против њега. Истог дана је донета одлука да му се суди за дела за која је предвиђена смртна казна. Три официјала – Андрија Вучетић, Михаило Растић и Јуније Журговић – добила су 24. априла мандат да се старају о овом поступку. На располагање им је дато 1.000 дуката, на рачун Општине. Мандат им је трајао до краја децембра, а одбијање овог именовања било је забрањено.[27] Истог дана је формирана комисија за састављање упутства за дубровачко посланство босанском краљу који ће се налазити у Бишћу. Посланство је морало да крене до 27. априла. Међутим, тек 29. априла Мало веће регулисало је упутство за посланство и наложило је да се као дар краљу пошаљу у Неретву два чамца са рибом. Првог

[25] DAD, Cons. Rog. II, f. 18, 19–21, 18. III – 4. IV 1419; Cons. Minus II, f. 54, 55–55', 3–6. IV 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 173.

[26] DAD, Cons. Rog. II, f. 21–21', 22'–24', 6–22. IV 1419; Cons. Maius I, f. 148'–150, 18–22. IV 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 171–173; E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 223–225.

[27] DAD, Cons. Rog. II, f. 24–25, 22–24. IV 1419; DAD, Lamenti politici II, f. 326–327', 21–22. IV 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 171–173.

маја је Веће умољених донело одлуку да се краљу Босне исплати трибут. Посланство је одмах затим пошло из Дубровника, а процес покренут у октобру 1418. коначно је завршен.[28] Краљ је 6. маја именовао Теодора Проданелића за прокуратора дужног да се стара о његовој имовини у Дубровнику.[29] Следећих дана је фокус поново прешао на питање Конавала, али се од одлуке да се тражи сагласност босанског краља одустало, па је посланицима у Бишћу 11. маја наложено да се врате у Дубровник. Шест дана касније, посланици Лукаревић и Бунић су награђени за своју службу.[30] До нормализације односа са босанским краљем ипак је дошло, пошто је његовом посланику почетком јуна допуштена куповина шалитре.[31] У другој половини године, односи Босне (па тако и босанског краља) и Дубровника били су одређени примарно конавоским питањем.[32]

Нажалост, упутства која се помињу у одлукама већа нису сачувана у серији *Lettere e commissioni di Levante*. Нема никаквог трага ни о нацртима повеље, а може се са доста сигурности рећи да они нису ни размењивани у преговорима које је пратило пуно одлагања и доста непријатности. Познато је да су дубровачки посланици са собом донели старе повластице босанских владара (готово сигурно у препису), као и да их је Михаило Кабужић сматрао спорним.[33] Ако је преговора о садржају било, они су се водили само са дубровачким посланицима. Посланици јесу слали дописе својој влади, али не и нацрте повеље, јер нема трага да се о томе већало.[34] Да се радило о нередовној процедури сведочи и чињеница да се формулар донекле разликује од ранијих повластица босанских краљева Дубровнику, као

[28] DAD, Cons. Rog. II, f. 25’, 24. IV 1419, f. 26’, 1. V 1419; DAD, Cons. Minus II, f. 56’, 58–58’, 29. IV 1419.

[29] DAD, Cons. Minus II, f. 60’, 6. V 1419.

[30] DAD, Cons. Rog. II, f. 28’–30, 31, 8–17. V 1419; DAD, Cons. Minus II, 62’, 18. V 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 173; E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 223–224.

[31] DAD, Cons. Rog. II, f. 34, 3. VI 1419; N. Iorga, *Notes et extraits* II, 173.

[32] С. Ћирковић, *Историја Босне*, 247–248; P. Živković, *Tvrtko II*, 77–78; E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 224–234; Више о томе у раду А. Крстића у овој свесци *ГПБ*.

[33] Н. Исаиловић, *Записници*, 8–9, 12–20.

[34] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*: XX Састављање повеља, Глас СКА 157 (1933) 174–176, 203–210, 212–216; исти, *Студије*: XXI Писање повеља, Глас СКА 157 (1933) 223, 228–232, 244–249; *ЛССВ*, 154–157 (С. Ћирковић); Ђ. Бубало, *Писана реч у српском средњем веку*, Београд 2009, 108, 185–214, 258–260; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 156, 160–165 (докторска дисертација у рукопису).

и да су дубровачке власти на неки начин биле изненађене повољним решењем ситуације и пожељним исходом дуге посланичке мисије.[35]

Шта је био проблем са потврдом дубовачких привилегија који се само назире из одлука већа? О томе је већ начелно писано у ранијој, а детаљно у скорашњој историографији, па ће овде бити донети само основни подаци.[36] Појединости откривају записници са суђења Михаилу Кабужићу од 22. априла 1419. године. Наиме, сведоци у процесу, посланици Гундулић и Журговић, изјавили су да су током јануара 1419. боравили у Подвисоком, а затим у фрањевачком манастиру у Сутјесци, те да их је на свим тим локацијама редовно посећивао Михаило Кабужић, у пратњи различитих великаша (поменути су конкретно Радосав Владимирић и Влатко Добричевић), те да им је љутито пребацивао бројне ствари. Рекао је да су раније повеље које су донели као модел за потврду неисправне и да такве повеље никада нису издате, да краљ нема никакве приходе од 36 села која Дубровчани држе у Новим земљама (Сланском приморју), те да Остојић потражује имовину Хрвоја Вукчића у Дубровнику. На коментар посланика да су Остоја и Хрвоје дали Сланско приморје Дубровчанима, а да Хрвојеви поседи припадају његовим наследницима, Кабужић је осорно одговорио да је то имовина босанског краља и да Јелена Нелипчић не може бити „боља од краља“. Гундулић и Журговић су такође изјавили да су им босански великаши у потаји признавали да су несрећни што „тај ваш ђаво Кабужић“ има веће поверење Стјепана Остојића него они. Такође је наведено да је, у одсуству Кабужића, млади краљ био много спремнији за разговор и да није инсистирао на горе назначеним захтевима. Нове оптужбе против Кабужића изнео је и војвода Павле Радивојевић у разговору са дубровачким послаником Петром Бунићем. Он је рекао да, због греха босанске властеле, краљ више верује Кабужићу који је ишао толико далеко да је предлагао краљу Босне да заузме Стон и Стонски рат јер, наводно, није добро утврђен. Војвода Павле је изјавио да је од такве намере одговарао краља. Због свега изнетог, Кабужићу је претила смртна казна која, међутим, никада није реализована.[37] Једино што је Остојић заиста тражио од Дубровника јесте била Хрвојева имовина. Упркос томе што је тај захтев одбијен половином фебруара, он је, као што се може утврдити, 5. марта 1419.

[35] Више о питању формулара у одељку о дипломатичким особеностима повеље.

[36] P. Živković, *Tvrtko II*, 76–77; Н. Исаиловић, *Михаило Кабужић*, 398–404; исти, *Записници*, 7–29.

[37] Н. Исаиловић, *Михаило Кабужић*, 399–401; исти, *Записници*, 15–24.

издао повељу уобичајеног диспозитивног садржаја, која се овде приређује.[38]

И Твртко II је 1421. године покушао да се домогне Хрвојеве имовине у Дубровнику, али је одбијен.[39] Међутим, то једнократно потраживање није изазвало велике дипломатске трзавице као што је то био случај почетком 1419. године. У марту 1423. Дубровчани су констатовали да је Јелена Нелипчић, која је била заточена најкасније од јула 1419. године, мртва, вероватно убијена више од годину дана пре тога, а права на Хрвојеву кућу и поседе у Дубровнику била су пренета на његове унуке – Катарину, удату за Твртка Боровинића, и Доротеју, удату за Шимуна Кладушког, а касније за Ивана Брезовичког.[40]

Опис повеље

Документ је сачуван у оригиналу који се чува у Државном архиву у Дубровнику у фонду *Diplomata et acta* (HR–DADU 7.3.3). Ново сигнирање тог фонда је у току, а за текуће сигнатуре повеље користе се тзв. бечки број 1050 (нумерација из Бечког архива) и Ћурлицина сигнатура – Povelje i akta XV. stoljeća br. 223. Исправа је сачувана и у препису који је између 1430. и 1455. сачинио канцелар Никша Звијездић, у архивској књизи *Liber privilegiorum*, познатијој под колоквијалним називом *Codex Ragusinus* (на стр. 46–46'). Повеља се приређује на основу снимка оригинала начињеног 2010. године у Дубровнику.[41]

Детаљан опис повеље дао је Грегор Чремошник у свом познатом раду о спољашњим обележјима босанских и хумских повеља и писама.[42] Стога ћемо овде донети само неке важније податке. Повеља

[38] DAD, Cons. Rog. II, f. 15'–16, 13–15. II 1419; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 554–557.

[39] P. Živković, *Tvrtko II*, 135–136; С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 360.

[40] J. Gelcich, L. Thallóczy, *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára* (*Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae*), Budapest 1887, 288–289; *Poviest hrvatskih zemalja BiH*, 454, 460 (M. Perojević); D. Lovrenović, *Jelena Nelipčić*, 192; С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 359–369; Н. Исаиловић, *Четири исправе о поседима Хрвоја Вукчића у Дубровнику*, Иницијал: часопис за средњовековне студије 5 (2017) 127–155.

[41] Захваљујемо на љубазности и предусретљивости запосленима ове архивске установе.

[42] G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka* II. A *Bosanske povelje*, GZM 4–5 (1949–1950) 168–169.

је писана на пергаменту италијанског начина израде, који је на предњој страни прилично бео и гладак, док је полеђина грубља и нешто тамнија. Ширина пергамента је 555 мм, а дужина 245 мм, искључујући плику која је неравна и чија је дужина 87–90 мм. Према оријентацији текста, исправа има облик положеног правоугаоника (текст је писан дуж шире стране).[43] Повеља је, када је била завршена, пресавијена по ширини на 100 мм одозго, а затим по дужини 220 мм с леве и 160 мм с десне стране. По дужини је затим направљен још један прегиб с леве стране, како би документ био правилно спакован. На полеђини је стога видљиво осам неједнаких поља. Повеља је добро очувана и нема битнијих оштећења.

Текст је написао дијак Владић у 22 прилично правилна и равна реда, уз поштовање маргина. Размаци између редова нису, међутим, увек равномерни, а у неколико случајева су пропуштене речи дописиване изнад, између редова. Документ је пре писања био линиран дуж редова, али су линије темељно обрисане, сем на простору који покрива затворена плика, где су сасвим видљиве. Маргине су прилично велике – текст започиње на око 57 мм од горње, на око 60 мм од леве и на око 70 мм од десне ивице документа. Само инвокациони крст пробија леву и горњу маргину. Боја мастила је сада сиво-плаветна, а њене изворне нијансе су вероватно биле интензивније (можда црне, можда модроплаве). Писмо је уставно, премда су слова *к* и *ч* доследно, а слово *т* повремено брзописног облика. Још нека слова би се могла назвати прелазним обликом из устава у брзопис или полууставом (нпр. *ж*). Графеме су различитих величина, али претежно ситне, искључујући *п* које писар необично повећава. Киноварних слова нема, као ни свечаног потписа на крају документа. Затворена плика покрива три последња реда текста. Нема никаквих назнака интерпункције. Инвокациони крст је једноставан и висок око 45 мм, а једини украс представља иницијално слово В, изведено од две испреплетене паралелне црте које на угловима праве кружне петљице. То се слово простире кроз првих шест редова текста и високо је око 32 мм. Изнад првог реда налази се низ од 17 потеза у облику хоризонтално положеног мајускулног латиничног слова S. Ти се знаци налазе на неједнаком међусобном растојању, али се може рећи да се ради о

[43] J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972, 14–17; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 19–36.

релативно постојаном интервалу. Није јасно да ли је сврха тих знакова била украсна или се радило о затварању маргине за евентуалну промену садржаја. Три неправилна потеза пером иза последње реченице у повељи свакако су имала сврху „затварања текста“. Исте знаке, само раскошније, дијак Владић је унео и у своју другу сачувану исправу из 1421. године, која, међутим, има и киноварна слова и свечани потпис.[44]

Рефлекс јата у тексту је претежно икавски, премда се на неким местима графема јата задржава. Владић користи и графему *к* и ђерв за означавање слова ћ, а језик којим пише је говорни, искључујући аренгу, која такође садржи одступања од ортографских стандарда. На неколико места реч **кралевьство** пише се као **кралевьсто**. Срећу се и примери хаплографије (спајање идентичних суседних графема у једну, на пример **ѡ_двора** уместо **ѡдь двора**) и једначења по звучности у писању, а не само изговору. Погрешке и необични облици означени су ускличницима у самом тексту повеље. Исправа се у самом документу назива листом и повељом (**сихъ нашихъ листихъ и повелахъ**), док се на старије документе реферише као на повеље, повеленија, записанија и писанија.[45]

Висећи печат, који је свакако био воштан, данас није сачуван, а претпостављамо да се радило о великом печату краља Остоје који је Стјепан Остојић користио и на својој повељи Дубровчанима из децембра 1419. године.[46] На документу се сада налази само већи комад јарко црвене врпце. Према Чремошнику, за печаћење су кроз основни слој пергамента и плику начињена два неправилна ромбична прореза 65 мм изнад доњег руба повеље, на међусобном растојању од 18 мм. Кроз прорезе су провучене две врпце направљене од предених свилених конаца. На полеђини се оне укрштају тек на доњем рубу, а не предњој страни се међусобно обавијају три пута пре руба. Испод саста-

[44] Више о Владићу који је касније прешао у службу Тврткa II и саставио његову потврдну повељу Дубровчанима из августа 1421. године, видети у: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 168–169, 173–176; П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990[3], 132, 142, 155, 174; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 120–121, 198, 215, 262–263, 342, 382; П. Драгичевић, *Повеља краља Тврткa II Твртковића Дубровнику којом потврђује повеље својих претходника*, ГПБ 11 (2018) 103–114.

[45] С. Станојевић, *Студије*: XXII Називи повеља, Глас СКА 161 (1934) 12–15; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 80, 259, 265, 275, 280–285, 287–289.

[46] Више о том печату: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 170–171; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 36–38, tab. IX–X. Видети и рад А. Крстића у овој свесци *ГПБ*.

ва на доњем рубу исправе, сва четири крака творе плетеницу дужине 90 мм. Она је на крају растављена на појединачне конце, на месту где је печат откинут или врпца пресечена.[47]

На предњој страни документа нема никаквих савремених, нити накнадних записа. На полеђини их, пак, има више. Сви су исписани вертикално у односу на доњи руб документа. У доњем, крајње левом сегменту полеђине налази се запис Никше Звијездића из времена када је преписивао повељу у *Codex Ragusinus*, у четири реда (потоња два су знатно блеђа од прва два), који гласи: *Confermazion de Re Stefano de tute || le poveglie e patti || de 1419. || Registrata*. Испод тога се налази запис из времена преношења дубровачких докумената у Беч у XIX веку: *N. 1 del Pach. VI*. Бочно се налази знак који подсећа на велико латинично L, нејасног значења, вероватно такође из Звијездићевог времена. Поред њега је графитном оловком уписан број 1057, очито грешком. У сегменту у коме се налазе прорези за печатну врпцу графитном оловком је уписан број 1050, што је тачна бечка сигнатура. У доњем, крајње десном сегменту налази се Ђурличина сигнатура, коју је Чремошник погрешно приписао *Бечу: № 223 || ап. 1419*. Поред ње се поново налази графитном оловком исписан број 1057.[48]

Ранија издања

П. Карано-Тврткович, *Српски споменицы*, 134–137, бр. 95; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 282–284, br. CCLXVI; E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 106, br. DLXXX (регест); С. Новаковић, *Законски споменици*, 227–229, бр. LXXX (извод); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 554–557, бр. 579 (са назначеним разликама у препису у *Codex Ragusinus*, f. 46–46'); E. Mályusz, I. Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár* VII (1419–1420), Budapest 2001, 65, nr. 154 (регест); M. Brković, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 219 (регест); isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2010², 306 (регест); isti, *Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava Dubrovniku*, Mostar 2011, 98–100, br. CX (латинична транслитерација, према Стојановићевом издању); *Codex diplomaticus regni Bosnae.*

[47] G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 169; isti, *Studije*, 75–81, 91–117; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 86–90.

[48] G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 169. Видети и снимке повеље који су објављени у овом раду.

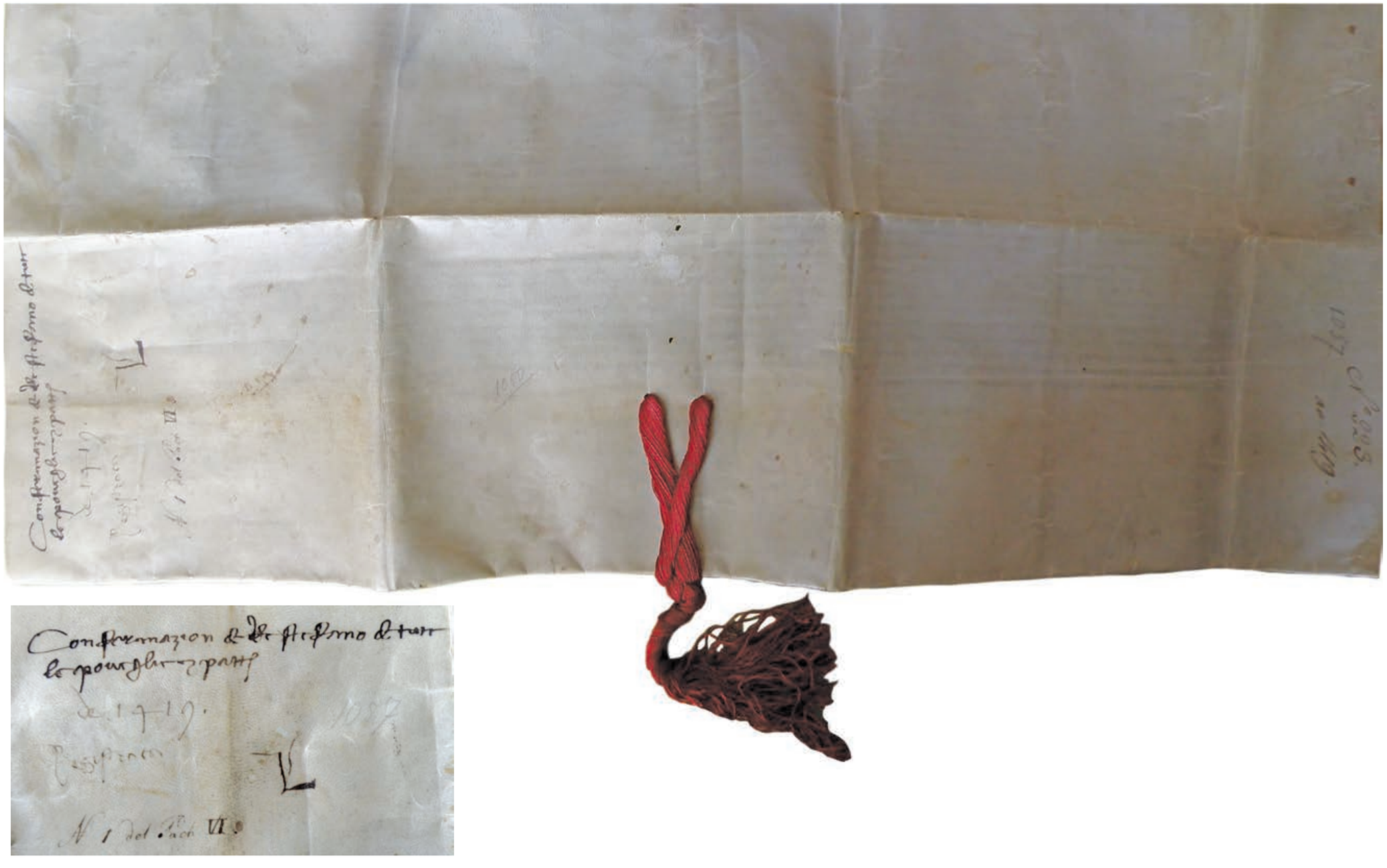
Confermazion del Ill.mo Arciprete
de pourghi e parti
de 1719.
Rescripto
N. 1 del Pap. VI.
1087

Povelje i pisma stare bosanske države, prir. L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, Sarajevo 2018, 379–381, br. 154 (текст, превод и снимак).

Како грешке у ранијим издањима нису суштински мењале смисао документа, нити је било која од њих посебно специфична, оне неће бити посебно навођене у научном апарату приликом приређивања овог издања.

Текст[**]

+ Ва начетакь ѡца, вь исьпꙋненье сина и Светога дꙋха, иже ва начетакь небеса дивнимь ꙋтврьждениемь ꙋтврьди и вселенꙋю своею ѡснова, зе м[и]льсрьде же м[и]л[о]сти сниде с небесе на землꙋ чл0в[ѣ]колꙋбно, и падьшее чл0в[ѣ]че сꙋщво пристꙋп|2|ленье собою ѡбоживь на небеса вьзведе. Тимь же васа ѡдь небитиѣ вь битье засталена бише, тимь же и погибьшие ѡвце домꙋ Издравилева (!) ка истиномꙋ пастирꙋ и Б[о]гꙋ вседрьжителꙋ вазвращене бише, тимь же и скꙋфе|3|тра ц[а]рьска по всои вьселенои ꙋтврьждаю се, и красеще се славеть Б[о]га вседрьжителa. Такоже же и азь Стѣпань, по милости Божаства краль Срьблемь, Боснни и Приморию, сподоблень бихь кралевьствꙋе ва землахь родит|4|кла ми присвитлога и св[е]то почивавьшага (!) г[оспо]д[и]на ми крала Стифана Остое и нашихь привихь прародитель, творе правдꙋ, испралае правила, чине милости и зафисасаниѣ (!) и вирꙋ же дае градовомь и владаниѣмь малимь же |5| и велицимь, всакомꙋ же по достоѣнию кго, и тако застоѣти ми се кралевьствꙋ ва мири и слави. И тогда придоше ва славни дворь кралевьства ми ꙋ градь Бобоваць племенити мꙋжье славнога града Дꙋбровника власт|6|еле и поклисарье Никѡла Жꙋрговикь и Маринь Ѩкете Гꙋндꙋлика синь с почтеними и многоцинимн дари и частьми ѡд[ь] реченога града Дꙋбровника, властель и ѡпѣине. И ти речени поклисарье са всакою любовию н|7|ась искаше и красно ѡпралаше и за всакое ꙋвите и законе, за слободьщине реченога града Дꙋбровника, кое сꙋ имали ꙋ повелахь сь рченимь родителемь и прародительмы нашѣми, з госп[о]домь рашкомь и срьпьскомь |8| и босаньскомь, како да бисмо имь и ми по ѡбичаю речене господе нимь потврьдили и ꙋстановитили крипко привихь нашихь слободьщине и законе и ꙋвите и повеле и писаниѣ господе срьпьске, рашке, б|9|осаньске. И кралевьство

[**] Редакција издања и превода српскословенског текста: Т. Суботин Голубовић.

ми слишавьше и разꙋмивьше нихь подобне и разꙋмне и приличне и праве прошне, имавше свить и зговорь с привисокомь госпоѡмь Кꙋћавомь, кралицомь кралевьста (!) ми матерью, |10| и с властели и с великоможами кралевьства ми, створи милость кралевьсто (!) ми реченомꙋ градꙋ Дꙋбровникꙋ и властелемь и всои ѡпћини дꙋбровачкои по сихь нашихь листихь и повелахь, за нихь |11| срьдчаньство потврьдисмо ихь все и вьсакое повелинье и записаньћ речене господе срьпьске, рашьке, босаньске и повелю г[оспо]д[и]на крала Тврьтка, кою е ꙋчиниѡ славномꙋ градꙋ Дꙋбровникꙋ под литћ р|12|оцва Хр[и]ст[о]ва .чтои., мисеца априла .і. дань, и повеле вьсе г[оспо]д[и]на ми и родитела реченога присвитлога г[оспо]д[и]на крала Ѡстое и вьсе ине повеле и записанић и свободьщине и законе, ꙋвите придне и послидне, к|13|ое имь е ꙋчиниѡ г[оспо]д[и]нь краль речени г[оспо]д[и]нь краль Тврьтко и родитель ми кралевьства, г[оспо]д[и]нь Стипань Ѡстоћ, и вса ина господа, ка сꙋ господовала до мене, да е до вика реченомꙋ Дꙋбровникꙋ и всои ѡпћини тврдо и |14| непорочно нами и нашими послидними, паче да сꙋ ꙋ всако вриме становитни и крипци ꙋ всихь реченихь повелахь и ꙋ законихь и ꙋвитихь, ꙋ всацихь слободьщинахь речене господе срьбьске, рашке, босаньске. |15| И речени властеле и поклисарье града Дꙋбровника примише и завезаше се кралевьствꙋ ми давати ѡд[ь] реченога града Дꙋбровника и ѡд[ь] опћине срьпьски доходакь, дви тисꙋћи перперь д|16|инари дꙋбровачьцихь, всако годище на Дмитровь дань, и такое всако годище на Власинь дань петь сать перперь по законꙋ и ꙋвитꙋ, како сꙋ давали реченомꙋ г[оспо]д[и]нꙋ родителꙋ ми, |17| г[оспо]д[и]нꙋ кралꙋ Стипанꙋ Ѡстои, инои прьво бивьшои господи, кои сꙋ до мене господовали. А томꙋи свидоци наши добри Бошнане, ѡд[ь] Босне: воевода Петарь Павловићь з братиѡмь и во|18|евода Ковачь Диничићь з братиѡмь и кнезь Батићь Мирковићь з братиѡмь, ѡд[ь] Хꙋмскѥ земле: воевода Ивко Семковићь и з братиѡмь и воевода Паваѡ Юрьевићь з брат|19|иѡмь, а ѡ[дь] Донихь Краи: кнезь Юраи Воисалићь з братиѡмь, а ѡ[дь] двора: приставь кралевьста (!) ми дворьски кнезь Вꙋкаць Вꙋкотићь з братиѡмь и кнезь Вꙋкь Рогатићь з бр|20|атиѡмь. А писань ꙋ нашемь градꙋ ꙋ Звечаю на лита роцва Хр[и]стова .чꙋѳі. лить, мисеца марта .е. дань. И на то више писано, како да е тврьдо и крипко ꙋ вики, присегохь и закл[е]х[ь] се |21| азь речени г[оспо]д[и]нь краль Стипань и з Богомь даровано[мь] ми госпоѡмь кралевьста (!) ми материю, кралицомь Кꙋћвомь, и с властели кралевьства ми, поставивше рꙋци на Светомь еваанћелию, на часномь крсти. |22| А писа кралев[ь]ства ми дићкь Владићь по заповиди кралевьства ми.

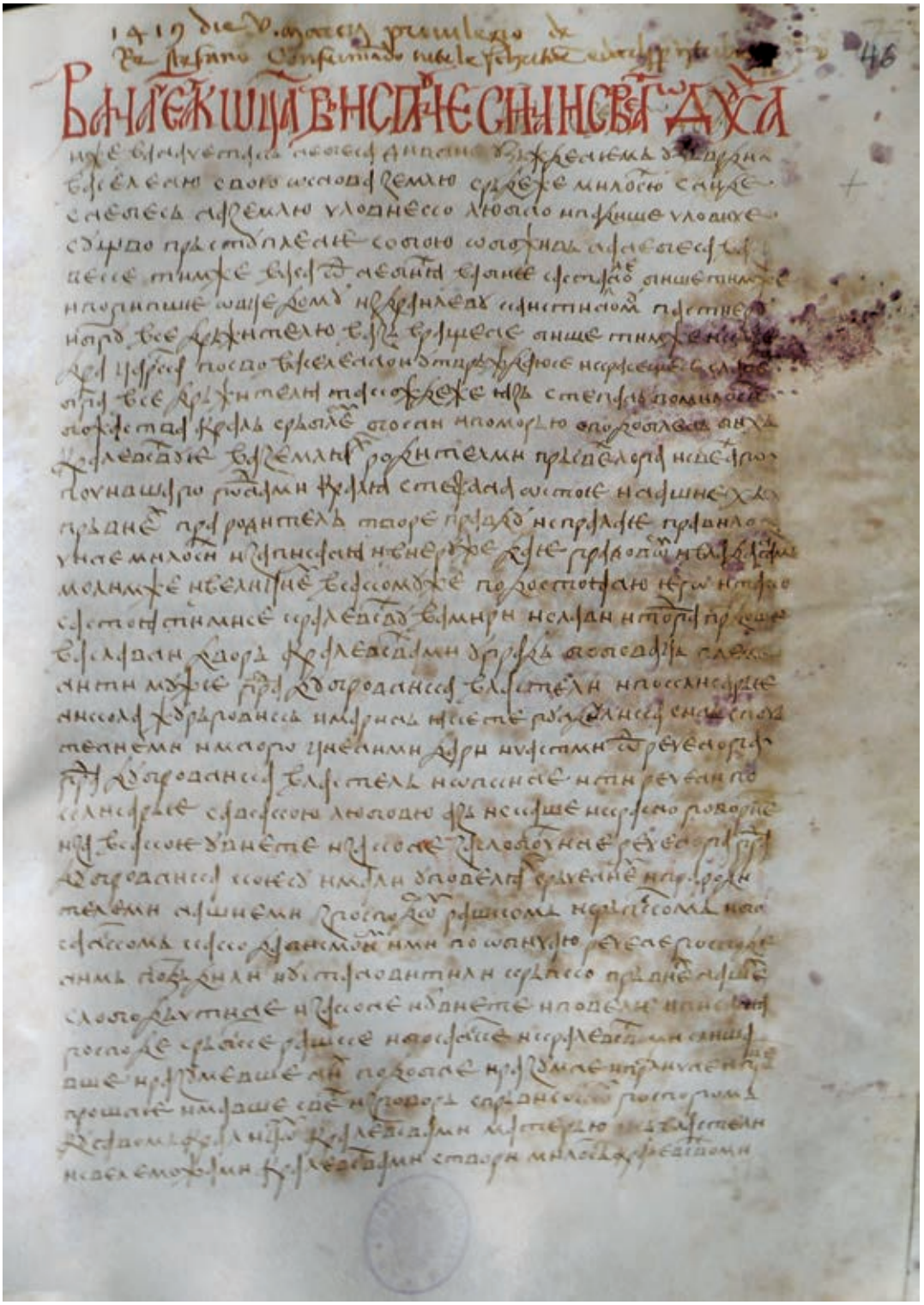

Codex Ragusinus, fol. 46

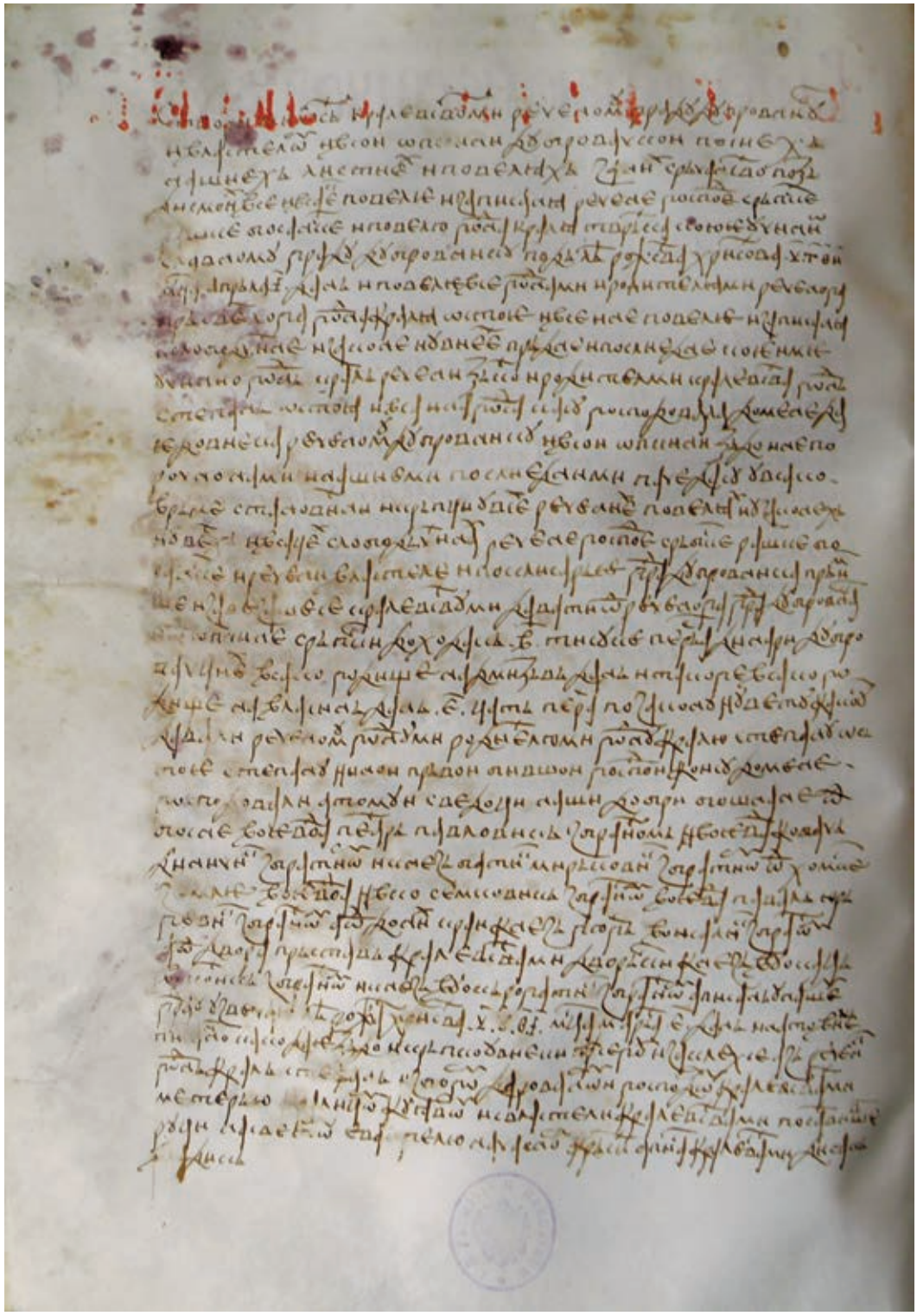

Codex Ragusinus, fol. 46’

Превод

+ У почетак Оца, у испуњење Сина и Светога духа. И на почетку [Бог] дивним утврђењем небеса утврди и васељену својом [вољом] основа и из милосрђа и милости човекољубно сиђе са небеса на земљу и преступом посрнулу људску природу, собом [је] обоживши, узнесе на небеса. Тиме је све из непостојања било претворено у постојање, изгубљене овце дома Израиљевог биле су враћене истинском пастиру и Богу сведржитељу, а тиме се и царски скиптри по целој васељени утврђују и поносно славе Бога сведржитеља. Тако и ја Стјепан, по милости Божијој краљ Срба, Босне и Приморја, бих удостојен да краљујем у земљама свог родитеља пресветлога и светопочившег господина ми краља Стефана Остоје и наших претходника прародитеља, да чиним правду, да поштујем правила, чинећи милости и записе, и да дајем веру градовима и владанијима, малима и великима, свакоме према његовом имању, и тако ми краљевство стоји у миру и слави. И тада дођоше у славни двор краљевства ми, у град Бобовац, племенити мужеви славног града Дубровника, властела и поклисари Никола Журговић и Марин, син Јакете Гундулића, с достојним и скупоценим даровима и почастима од споменутог града Дубровника, властеле и Општине. И ти споменути поклисари са сваком љубављу од нас затражише и учитиво настојаху за све уговоре и законе, за слобоштине реченога града Дубровника, које су имали у повељама са споменутим нашим родитељем и прародитељима, с господом рашком и српском и босанском, да бисмо им, по обичају речене господе, потврдили и чврсто установили слобоштине и законе и уговоре и повеље и записе наших претходника, господе српске, рашке, босанске. И краљевство ми је, саслушавши и разумевши њихове подобне, разумне, прикладне и праведне молбе, посаветовавши се и поразговаравши са превисоком госпођом краљицом Кујавом, мајком краљевства ми, и са властелом и велможама краљевства ми, учинило милост споменутом граду Дубровнику и властели и свој Општини дубровачкој по овим нашим листовима и повељама; и за њихово пријатељство потврдисмо им све и сваку повељу и запис споменуте господе српске, рашке, босанске и повељу господина краља Твртка, коју је издао славном граду Дубровнику лета од Христовог рођења 1378, месеца априла, десетог дана и све повеље господина ми и родитеља – споменутог пресветлог господина краља Остоје и све друге повеље и записе и слобоштине и законе, уговоре, претходне и

последње, које им је начинио господин краљ, речени господин краљ Твртко и родитељ краљевства ми, господин Стефан Остоја, и сва друга господа која су до мене владала, да је то довека споменутом Дубровнику и свој Општини чврсто и неоспориво од нас и наших наследника; штавише, да су у свако време осигурани и сигурни у све споменуте повеље и законе и уговоре, и у све слобоштине речене господе српске, рашке, босанске. И споменута властела и поклисари града Дубровника прихватише и обавезаше се да ће давати краљевству ми од споменутог града Дубровника и од Општине српски доходак од две хиљаде перпера динара дубровачких, сваке године на Дмитровдан, и такође сваке године на дан Св. Влаха петсто перпера по закону и уговору, као што су давали споменутом господину родитељу ми, господину краљу Стефану Остоји, и пре тога другој, некадашњој господи која су пре мене владала. А томе су сведоци наши добри Бошњани, од Босне: војвода Петар Павловић с братијом и војвода Ковач Дињичић с братијом и кнез Батић Мирковић с братијом, од Хумске земље: војвода Ивко Семковић с братијом и војвода Павле Јурјевић с братијом, а од Доњих Краја кнез Јурај Војсалић с братијом, а од двора: пристав краљевства ми дворски кнез Вукац Вукотић с братијом и кнез Вук Рогатић с братијом. А [ово је] писано у нашем граду Звечају, лета од Христовог рођења 1419, месеца марта, петог дана. И на то више писано, да би било чврсто и сигурно занавек, присегох и заклех се ја речени господин краљ Стјепан с богодарованом госпођом мајком краљевства ми, краљицом Кујавом, и с властелом краљевства ми, поставивши руку на свето јеванђеље и на часни крст. А писа краљевства ми дијак Владић по заповести краљевства ми.

Дипломатичке особености

Повеља Стјепана Остојића Дубровнику с једне стране следи раније исправе босанских краљева које потврђује (пре свега у аренгалном делу и одредбама диспозиције), а са друге (пре свега у есхатоколу) представља темељан преокрет по питању обрасца који се користи за овај тип документа – уговор о регулисању међусобних односа. Значај ове исправе није до скора био примећен у дипломатичким студијама, па ће и овај рад бити један од прилога који тај пропуст исправљају.

Босна и Дубровник закључивали су међусобне уговоре још од краја XII века, а до 1333. сви они су се тицали превасходно трговине и трговачких повластица. Свечана повеља бана Стјепана II Котроманића из 1332. последња је темељно регулисала питање правних и судских односа, а повеља истог владара из 1333. о преласку Стона и Пељешца у дубровачке руке прва је увела и политичку и финансијско-трибутну димензију у уговоре.[49] Повеља краља Твртка I из 1378. постала је темељ свих будућих уговора између краљева Босне и Дубровачке општине, а заснивала се на признавању свих ранијих уговора, закона, слобода, права и повластица српских, рашких и босанских владара додељених Дубровнику и на њиховом проширењу (са стране босанског краља), односно на исплати стонског и светодмитарског дохотка (са дубровачке стране).[50] Тада дефинисане ставке нису додатно и детаљно разрађиване, осим када је било неких конкретних отворених питања. Обе стране су размењивале заклетве зато што је то био босански обичај и зато што Дубровник није признавао босанску власт да би краљева милост била довољна гаранција.[51] Већина потврда које су, у начелу, издаване приликом сваке смене на босанском престолу, следила је модел Твртковe повеље из 1378, тачније њене поједностављене верзије у виду повеље краља Дабише из 1392. године.[52] Тај модел је следила повеља краља Остоје из фебруара 1399,[53] а у највећој мери је следи и Остојићева повеља (чији текст у протоколу и експозитивно-диспозитивном делу копира, *mutatis mutandis*, наведену Остојину

[49] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 2, 6–10, 43–47; *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић); Н. Исаиловић, *Трговински уговори између Босне и Дубровника у средњем веку: дипломатички осврт*, Зборник радова у част академику Десанки Ковачевић Којић, ур. Ђ. Тошић, прир. Ж. Вујадиновић, Бања Лука 2015, 235–242.

[50] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 75–83; М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути: Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провижиум браће Влатковића*, Глас СКА 168 (1935) 224–239 (= М. Ј. Динић, *Из српске историје средњега века*, Београд 2003, 727–739); Д. Јечменица, *Повеља краља Стефана Твртка I Дубровнику*, ССА 14 (2015) 115–142.

[51] Н. Исаиловић, *Обичајно право у наменским обрасцима повеља босанских владара и великаша*, ИЧ 70 (2021) 117–176.

[52] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 172–175; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику*: *17. јул 1392*, ССА 6 (2007) 167–182. Видети и нап. 50.

[53] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 424–426; Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом потврђује раније даровнице Дубровнику: 1399, фебруар 5*, ССА 7 (2008) 163–173.

исправу), али се њен есхатокол разликује, о чему ће бити још речи. Размотримо пре тога структуру тј. формулар исправе.

Документ почиње симболичком инвокацијом у виду крста, иза које следи вербална инвокација усмерена на Св. Тројицу (**ва начетакь ѡца, вь исьпꙋненье сина и Светога дꙋха**).[54] Одмах на њу се надовезује аренга која се среће у већем низу босанско-дубровачких уговора, краћа је од оне у Твртковој повељи из 1378, а идентична Дабишиној из 1392. и Остојиној из фебруара 1399. године.[55] Састављена је на књижевном, а не говорном језику, а њени главни мотиви су везани за Божје стварање света, повратак изгубљених оваца милосрдном Богу и божанско порекло земаљских власти. Ти општи мотиви затим прелазе у конкретније у делу у коме се, унутар аренге, јавља интитулација краља Стјепана Остојића, са формулом девоције (у облику: **по милости Божаства**), којом он истиче порекло своје власти од светопочившег краља Стефана Остоје и његових претходника (**азь Стѣпань, по милости Божаства краль Срьблемь, Боснни и Приморию, сподобленъ бихь кралевьствꙋе ва землахь родиткла ми присвитлога и свето почивавьшага господина ми крала Стифана Ѡстое и нашихь привихь прародитель**), као и своју улогу узорног владара који чини правду, ствара милост, издаје исправе и даје веру градовима и владанијима, онако како сваком од њих приличи.[56] Предачки мотив који се среће у интитулацији јавиће се поново и у петицији и у диспозицији.[57] Трочлана титула (*краљ Срба, Босне и Приморја*) у интитулацији типична је за босанске краљевске уговоре од 1378. године. Праве

[54] С. Станојевић, *Студије*: I Инвокација, Глас СКА 90 (1912) 68–75, 88–94; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 317–318.

[55] Читав протокол, као и већи део текста повеље у потпуности подражава Дабишину повељу из 1392. и Остојину повељу из фебруара 1399. (посебно потоњу). Мењају се само краљево име, статус краљице Кујаве (која више није супруга, већ мајка краља), имена претходника на престолу и имена поклисара. С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику*, 169–176; Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом потврђује*, 165–170.

[56] С. Станојевић, *Студије*: V Аренга – Проемиум, Глас СКА 94 (1914) 200–205, посебно стр. 203; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 244, 335, 378–379, 381–382.

[57] Н. Исаиловић, *Помени предака и сродника у средњовековним босанским повељама*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, књ. VIII, гл. ур. Г. Јовановић, Деспотовац – Београд 2017, 103–111. Остоја се овде назива светопочившим (Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 326, 530).

инскрипције нема, али се, касније, у диспозицији наводи да се исправа издаје граду Дубровнику, властели и целој Дубровачкој општини.[58]

Након аренгално-интитулационог протокола, следи блок формула које чине тзв. *текст* исправе. На првом месту долази уобичајена петиција дубровачких посланика, племића Николе Журговића (Ђурђевића) и Марина Јаковљевог (Јакетиног) Гундулића, који су, након уручења дарова у краљевој резиденцији на Бобовцу, замолили да се потврде ранији уговори, закони и слободе Дубровника регулисани повељама аукторових родитеља и прародитеља, господе српске, рашке и босанске, као и саме повеље наведених владара, Остојићевих претходника. Помени ранијих повластица представљају експозицију унутар петиције.[59] Диспозицију уводи сегмент у коме се истиче да је краљ саслушао и разумео разумне молбе дубровачких посланика и, обавивши консултације и споразумевши се са краљицом-мајком Кујавом, властелом и велможама Босанског краљевства, створио милост Дубровнику и Дубровачкој општини.[60] Та је милост подразумевала потврду свих повеља и записанија господе српске, рашке и босанске у начелу, те конкретно повељу краља Твртка од 10. априла 1378. и све повеље Остојићевог оца – краља Остоје. Поред главних уговора, Остојић је скупно потврдио и све друге Твртковe и Остојине повеље, слободе, законе и споразуме са Дубровником, као и повластице других својих претходника, господе српске, рашке и босанске. Након краљеве гарантне изјаве којом позива да све наведене дубровачке повластице буду вечне и неокрњене, следи одредба према којој су се поклисари, у име своје Општине, обавезали да ће Босанском краљевству давати сваке године српски доходак од 2.000 перпера о Митровдану и стонски доходак од 500 перпера на дан Св. Влаха, као што је био обичај у време краља Остоје и других Остојићевих претходника.[61]

---

[58] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 319–350, 354; исти, *Обичајно право*, 129, 137–138.

[59] С. Станојевић, *Студије*: VII Интервенција – Петиција, Глас СКА 96 (1920) 6–14, посебно стр. 12; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 404–409, посебно стр. 405.

[60] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 278–279, 300, 349, 371, 374, 378–381, 398, 404–407, 411–414, 435, 449, 485, 540; исти, *Обичајно право*, 135–136. Видети и: Н. Порчић, *О употреби појма владарске милости у српским средњовековним документима намењеним Дубровчанима*, ИЧ 65 (2016) 61–77.

[61] М. Ј. Динић, *Дубровачки трибути*, 205, 224–239, посебно стр. 237 (= М. Ј. Динић, *Из српске историје*, 712, 727–739, посебно стр. 738).

Есхатокол је необичан за дотадашње уговоре између босанских краљева и Дубровачке општине. Он, наиме, почиње навођењем присутних сведока, међу којима су најзначајнији босански великаши, означени као *добри Бошњани*, распоређени по *земљама* босанске државе (од Босне, од Хумске земље, од Доњих Краја), и наведених увек са братијом. Списак сведока завршава се двојицом сведока од двора, који су уједно и пристави (премда се само за првог, дворског Вукца Вукотића, експлицитно наводи да је *пристав краљевства ми*).[62] Након списка сведока следи једноставна датација која садржи податак о месту и тачном датуму издавања повеље (**А писань ȣ нашемь градȣ ȣ Звечаю на лита рощва Христова .ч҃ȣ҃ѳ҃і. лить, мисеца марта .е҃. дань**).[63] Неизоставни састојак свих босанско-дубровачких уговора – заклетва ауктора, долази на необичном месту, иза датума, а заклињу се краљ Стјепан Остојић, његова мајка краљица Кујава и властела краљевства (не наводи се експлицитно да ли се ради о горе наведеним сведоцима, премда је то вероватно), уз постављање руку на јеванђељу и часном крсту (тзв. телесна тј. физичка заклетва).[64] Повељу затвара типично босанска белешка о записивању тј. конскрипција или комплеција (**А писа кралевьства ми диѣкь Владиѣь по заповиди кралевьства ми**), која би, иначе, дошла одмах иза датума или, евентуално, испред њега. Дијак Владић се назива *дијаком краљевства*, што значи да је у то време вероватно био главни писар на Остојићевом двору.[65] Санкција је у потпуности изостала.

Пре него што се изнесу закључци који произилазе из овог формулара, вреди поменути још неке значајне карактеристике документа. Пре свега, краљево име се наводи у облицима **Стѣпань** и **Стипань**,

[62] С. Станојевић, *Студије*: XV Сведоци, Глас СКА 110 (1924) 1–4, 7–14, посебно стр. 13; М. Костренчић, *Fides publica (јавна вера) у правној историји Срба и Хрвата до краја XV века*, Београд 1930, 5–70; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 450–469, посебно стр. 454, 458, 460.

[63] С. Станојевић, *Студије*: XVII Датирање, Глас СКА 132 (1928) 36–40; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 491–506, посебно стр. 499.

[64] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 432–450, посебно стр. 440. Са̑м облик заклетве следи, у великој мери онај из Остојине повеље из фебруара 1399, с тим што је она тамо била спојена у исти блок са сведоцима, навођеним без земаља и братије, као што је било уобичајено. Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом потврђује*, 167, 169.

[65] С. Станојевић, *Студије*: XIV Дијак, граматик, нотар, канцелар, номик, логотет, Глас СКА 106 (1923) 65–72, посебно стр. 70–71; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 94–95, 121, 479–491, посебно стр. 486.

а у оба помена га прати стара лична заменица **азь**. Како се ради о личном имену, уз које у повељи не иде у историографији одомаћен патронимик Остојић, одлучили смо да краља називамо Стјепаном (премда би икавски облик Стипан био још прецизнији), а не Стефаном. Недоследност у писању владарског имена краља Остоје (први пут **Стифана Ѡстое**, затим само **Ѡстое**, те два пута **Стипань Ѡстоѣ**) не спречава нас да ипак уочимо одређену свест о разлици личног и владарског имена у интитулацији. На неколико места, краљево име или заменица *ја* изостају јер их замењује безлични облик византијског порекла, преузет из српске краљевско-царске канцеларије: **кралевьство ми**.[66]

Већ је истакнуто да је Остојић помињао своје претходнике и претке, што није атипично за потврде уговорних односа између Босне и Дубровника које су издавали босански краљеви. Помен *прве господе*, родитеља и прародитеља и господе српске, рашке и босанске био је стандардни део диспозиције у овим повељама, као и помен повеље краља Твртка I из 1378. која се увек потврђивала. Помен *свита и зговора* са властелом такође није јединствен и присутан је у другим исправама. Спомињање оца и непосредног претходника, премда је овде изразито учестало, такође се среће и у другим документима овога наменског типа упућеним Дубровнику.[67] Специфичност представља улога краљеве мајке која се не среће од времена краља Твртка I. Кујава, одагнана друга жена краља Остоје, делује у овој повељи не само као краљева мајка, већ практично као краљица-мајка (**с привисокомь госпоѡмь К8ѣавомь, кралицомь кралевьста ми матерью**) са којом се врши саветовање и договарање и са којом се, као некад Твртко I, краљ заклиње.[68] То сведочи не само о утицају Кујаве као владареве мајке, већ и о чињеници да Стјепан није имао законити жену јер би, да ју је имао, узела учешћа у заклетви, према босанском обичају (а можда и дубровачком захтеву) да се чланови уже краљевске породице заклињу заједно.

Занимљиво је приметити и да су дубровачки посланици дошли да поднесу своје молбе у Бобовац, али је повеља издата у Звечају, знатно удаљеном утврђеном граду. Знамо из других извора да су

[66] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 325–326, 340–343, 345.

[67] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 322–323, 326–328, 372, 375, 466; исти, *Помени предака и сродника*, 104–107; исти, *Обичајно право*, 144.

[68] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 349–350; исти, *Помени предака и сродника*, 104–105, 110; исти, *Обичајно право*, 130–132, 136–140, 145, 152–154.

током своје мисије били и у Подвисоком и Сутјесци. Премда то није изразито ново откриће, ради се о још једној потврди чињенице да је потврда дубровачких привилегија од стране нових босанских владара била дужи дипломатски процес, често захтеван, као и да су краљевска канцеларија и значајнији великаши често пратили краља на његовим путовањима по Босанском краљевству.[69] Упркос чињеници да су преговори о Остојићевој потврди уговора били изразито тешки и непријатни, никакав траг о томе, очекивано, није остао у самом тексту повеље.

Док су аренга, петиција и диспозиција готово дословно пренете из ранијих повеља (пре свега Дабишине и Остојине), тако да су читаве реченице идентичне, завршни део Остојићеве повеље сачињен је на основу потпуно другог наменског обрасца који се до тада користио од стране босанских владара искључиво за даровнице домаћим дестинатарима и то обично за даровнице поседа племству. Као и уговорни (бар за потребе уговора са Дубровником), и тај је образац добио свој узорни облик у време краља Твртка I, у сачуваној повељи Хрвоју Вукчићу из 1380. године, премда се ослањао на традиције из банског времена, тачније из времена владавина банова Стјепана II и Твртка I.[70] Зашто се дијак Владић одлучио на комбиновање два формулара није јасно. То није била његова последња иновација. Наиме, када је 1421. године прешао у службу краља Твртка II Твртковића, саставио је његову потврду дубровачких уговора и повластица, користећи се дословце аренгом из стонске повеље краља Душана из 1333. године.[71] Да ли је располагао преписима старијих исправа чије обрасце и њихову унутрашњу логику није разумео или се радило о свесним интервенцијама? Да ли су на њега утицали Дубровчани дестинатарским концептом? Не можемо знати одговоре на ова питања, али можемо изнети нека размишљања. Док је преузимање српске стонске аренге 1421. године могло имати везе и са дубровачким предлозима и са легитимизацијом друге владавине Твртка II и његовом жељом да се идеолошки веже за мотив *светог корена*, не види се шта би био мотив за употребу даровног обрасца у потврдници уговора из марта

[69] Ђ. Бубало, *Писана реч*, 185–214; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 160–165.

[70] Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 1 (2002) 117–129; Н. Исаиловић, *Обичајно право*, 127–135. За уговоре: *Исто*, 136–142.

[71] П. Драгичевић, *Повеља краља Твртка II*, 105–112.

1419. године.[72] У самој исправи нема никаквих елемената даровнице, а бројне повеље босанских краљева Дубровнику у којима су ти елементи постојали, укључив ту Остојину исправу о додели Сланског приморја, као и исправу самог Остојића из децембра 1419. године (коју није писао Владић, већ дијак Новак Гојчинић), користе уговорни, а не даровни образац.[73] Дубровчани нису имали разлога да инсистирају на даровном обрасцу јер га до тада нису виђали, те се не може очекивати да су преписи повеља и нацрти које су они подносили могли, осим у случају погрешке, садржати неодговарајући образац.

Иако је и то тек на нивоу спекулације, можда одговор треба тражити у бурним преговорима који су претходили издавању Остојићеве исправе из марта 1419. године. Као што је већ раније речено, краљ је, подстакнут спором са мађехом Јеленом Нелипчић око наслеђа Хрвоја Вукчића и саветима свог протовестијара Михаила Кабужића, тврдио да повеље које су му Дубровчани били поднели на потврду нису ваљане и да такве никада нису издате. Средишњи проблем тицао се Хрвојевих поседа у Дубровнику и *Новим земљама*, што је проблематизовало и Остојино уступање Сланског приморја из 1399. године и касније потврде тог уступања. Па опет, та се ставка није директно нашла у Остојићевој потврдници из марта 1419. године, већ само индиректно.[74] Подсетимо да је Остојину даровницу Сланског приморја краљ Твртко II 1421. године експлицитно потврдио у својој обнови уговора са Дубровником.[75] Имајући у виду затегнуте односе у јануару и фебруару 1419. године, а већ је тада било прошло око пет месеци од смрти краља Остоје, издавање Остојићеве привилегије почетком марта дошло је изненада, премда ниједан од његових захтева везаних за Јелену Нелипчић није испуњен. Могуће је, стога, да је Владићев текст у врло малој мери био диктиран дубровачким дестинатарским концептом и да је састављен комбинацијом формулара и преписа

[72] Н. Исаиловић, *Помени предака и сродника*, 106–107; П. Драгичевић, *Повеља краља Твртка II*, 110–112.

[73] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 420–423, 557–562; Р. Михаљчић, *Повеља Стефана Остоје Дубровчанима: 1399. јануар 15*, ГПБ 1 (2008) 123–135. Видети рад А. Крстића у овој свесци *ГПБ*.

[74] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 420–423; Р. Михаљчић, *Повеља Стефана Остоје*, 124–130. Погледати и уводни део овог рада, о историјским околностима настанка повеље.

[75] П. Драгичевић, *Повеља краља Твртка II*, 105–109.

ранијих исправа којима је располагао на босанском двору.[76] Остаје, дакле, неразјашњено да ли је постојао неки разлог или се радило о случају, али једна чињеница сведочи да је одређено промишљање ипак постојало. Наиме, међу сведоцима, на последњем месту, уобичајено су се налазила два пристава: од двора (аукторов, краљев представник) и од својте или владанија (дестинатарев представник). Овде, пак, постоје два пристава од двора (оба су краљева властела). Прецизније, пристав од својте се не наводи.[77] Сама улога пристава у уговору није јасна, али Владић није извршио несвесно преписивање обрасца који је употребио, већ га је прилагодио.

Треба, на крају, укратко изнети одлике употребљеног обрасца и шта га чини различитим у односу на дотадашњи уговорни образац из босанских владарских, а превасходно краљевских повеља Дубровнику. Даровни образац за домаће дестинатаре по правилу није имао формулу заклетве, а његов есхатокол је садржавао формулу сведока, обично дванаесторице присутних угледника, са још два пристава који су представљали владара као ауктора и дестинатара као примаоца даровнице. Сведоци су редовно навођени по босанским *земљама* и увек *с братијом*. Често су називани *добрим Бошњанима*, *добрим људима* или *добрим велможама*. За разлику од тог обрасца, формулар босанских краљевских уговора са Дубровником редовно је садржао заклетву коју су обично полагали владар, чланови његове уже породице (супруга, престолонаследник) и велможе који нису пуки сведоци, већ суротници. Приликом навођења велможа, изостајала је подела по *земљама*, а братија се није помињала, као ни квалификација да се ради о *добрим људима*. Постојале су и друге разлике, али су горе наведене најкрупније и најлакше се могу објаснити. Наиме, уговори са страном општином и даровнице домаћој властели подразумевали су различите правне радње и традиције, а и однос ауктора и дестинатара се разликовао у ова два наменска обрасца са неједнаким формалним обрасцима. Дубровчане је занимала гаранција правног чина, због чега су преферирали заклетву владара, његове породице и водећих личности босанске државе. Са друге стране, даривање поседа у Босни почивало је на обичајном праву, у коме су владар и властела чиниоци државно--друштвеног система тј. устројства које је почивало на вери господској

[76] Станоје Станојевић није посветио пажњу конкретно овом питању у својим *Студијама о српској дипломатици* (С. Станојевић, *Студије* XX, 155–212).

[77] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 454–456; исти, *Обичајно право*, 134–135, 139–140, 154.

и верној служби, као и на поротном систему утврђивања одговорности. Отуда су сведоци, често у апостолском броју, гаранти правног чина, пристави представљају две уговорне стране, а владар додељује баштинске поседе својом милошћу уз сагласност гараната.[78] Управо због тога је тешко објаснити зашто је дијак Владић употребио даровни образац коме је, накнадно, додао неизоставну формулу заклетве без које би Дубровчани тешко прихватили Остојићеву повељу.

Владић је направио још једну измену коју је вредно споменути, а то је изостанак духовне санкције. Та је формула била присутна и у босанским уговорима и у даровницама. У уговорима са Дубровником је, од уздизања на краљевство, била неизоставан елемент формулара.[79] Њен изостанак се овде не може објаснити преузимањем даровног обрасца, пошто је она, по правилу, била и његов део. Сем ако није била последица тренутног мањка расположења краља Стјепана Остојића према Дубровчанима, може се објаснити само Владићевим пропустом насталим приликом комбиновања формула и слагања текста ове, у формалном смислу, необичне исправе.

Треба истаћи да се, након Владићеве исправе, овај хибридни, уговорно-даровни формални образац, без духовне санкције, задржао у наменском обрасцу повеља босанских краљева којим су потврђивани уговорни односи Босне и Дубровника, уз мање модификације у аренги, диспозицији и сведоцима. Први га је поновио сâм дијак Владић у повељи Твртка II 1421. године, а затим се среће и у повељама краљева Томаша и Стјепана Томашевића, с тим да је у потоњим случајевима то несумњиво резултат преузимања образаца двеју Владићевих исправа које су могли дисеминовати и сами Дубровчани, подносећи новим владарима примере скорашњих, непосредно претходећих уговора.[80]

[78] С. Ћирковић, „*Верна служба“ и „вјера господска“*, Зборник ФФ у Београду 6–2 (1962) 95–112; Н. Исаиловић, *Обичајно право*, 127–142, 147–154.

[79] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 429; П. Драгичевић, *Повеља краља Твртка II*, 112. Санкција је присутна и у повељи краља Остоје из фебруара 1399. на коју се ова исправа у највећој мери ослањала – Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом потврђује*, 167, 169.

[80] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 455–456, 459–460; исти, *Обичајно право*, 139–142.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* и *Старог српског архива* већ је писано о личностима: **Никола Журговић, дубровачки властелин** (ГПБ 2, 141; ССА 10, 146), **Марин, син Јакете Гундулића, дубровачки властелин** (ГПБ 10, 150–151), **Петар Павловић, војвода** (ССА 7, 153–154; ГПБ 3, 144), **Батић Мирковић, кнез** (ГПБ 4, 86), **Ивко Семковић, војвода** (ГПБ 13, 165), **Павле Јурјевић, војвода** (ГПБ 4, 126), **Јурај Војсалић, кнез** (ГПБ 4, 125; ГПБ 11, 113–114); **Вук Рогатић, кнез** (ГПБ 4, 86), **Владић, дијак** (ГПБ 11, 107, 109–112, 114).

Кујава, босанска краљица, 9, 21 (ред у изворнику) – бележена и као Кујача, била је друга супруга босанског краља Остоје, од 1399. до 1416. године. Познато је да је била сродница кнеза Павла Радиновића, можда чак и његова сестра. Краљ Остоја се њоме оженио након раставе од прве жене Витаче, пре 5. фебруара 1399, када се Кујава први пут помиње. Свакако је била мајка краља Стјепана Остојића, а можда и претендента Радивоја Остојића и краља Томаша Остојића. Након Остојиног свргавања с престола, од 1404. године, живела је са супругом у Бобовцу, под угарском заштитом. Помиње се у Остојиној потврдној повељи Дубровчанима након његовог повратка на власт 1409. године. Кујавин положај је знатно погоршан након што је њен супруг 1415. учествовао у убиству њеног рођака кнеза Павла Радиновића. Следеће године, Остоја је одагнао Кујаву како би се оженио удовицом Хрвоја Вукчића, Јеленом Нелипчић. Након Остојине смрти и доласка на престо Стјепана Остојића (1418), Кујава се помиње у синовљевим документима, као краљица-мајка, чиме је досегла највећи утицај. Када је Остојића трајно заменио Твртко II (1421), Кујава се опет нашла у осетљивом положају. Дубровчани су је априла 1422. препоручивали Сандаљу Хранићу и властели Златоносовићима, а фебруара 1423. краљ Твртко II се жалио Дубровчанима да се код њих налази извесни Вук Банић из рода Котроманића, који са Кујавом води интриге против њега. Кујавине везе са Вуком су потрајале неколико година, а Дубровчани су јој 1427. ускратили помоћ. Последње године живота вероватно је провела у кругу својих рођака Павловића. Последњи пут се помиње у децембру 1434, када су јој из Дубровника упућени дарови и то по посланику још једног претендента на босански престо – Остојиног сина Радивоја.

Извори: N. Iorga, *Notes et extraits* II, 151, 158, 207, 214, 234, 321; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 425–426, 438–439, 555, 557, 560–562; Ђ. Тошић, *Писмо дубровачког посланика Ивана Гундулића о смрти кнеза Павла Раденовића*, Земља Павловића. Средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 361.

Литература: Ć. Truhelka, *Vuk Banić-Kotromanić (Po vijestima dubrovačke arhive)*, GZM 28 (1915) 359–361; В. Ћоровић, *Хисторија Босне* I, 366, 417, 419, 421, 426, 430, 446, 615; *Poviest hrvatskih zemalja BiH*, 376, 379, 410, 432, 447, 449–455, 460, 468–472, 476, 486, 494; P. Živković, *Tvrtko II*, 74, 75, 79, 81, 85, 103, 104, 117, 174; Н. Исаиловић, *Кујава, краљица*, Српски биографски речник 5 (Кв–Мао), Нови Сад 2011, 415–416.

Ковач Дињичић, војвода, 17–18 – један од четири сина (вероватно други по реду) жупана Дињице, првог познатог члана старог жупанског рода Дињичића из Подриња. Дињичићи су држали долину Јадра, а можда и подручје Осата и Вратара. Ковач се помиње од 1399. године, као сведок у две повеље краља Остоје, са титулом кнеза. У повељи Стјепана Остојића из марта 1419. помиње се са титулом војводе. Зна се да је био ожењен Каталеном, која се помиње у дубровачким изворима у марту 1441. године. О Ковачевом животу не зна се пуно, али је вероватно да је и он био подложник Златоносовића, који се уздигао до статуса великаша након њиховог пада. Нашао се, међутим, у кругу Стјепана Остојића у време његових лоших односа са Златоносовићима. Вероватно је узео учешћа у покушају Твртка II да 1425. заузме Сребреницу чију су варош Дињичићи, након неуспеха у сукобу са деспотом Стефаном Лазаревићем, запалили. Ковач је имао тројицу синова – Петра, Твртка и Иваниша, који су по оцу носили презиме Ковачевић. Они су деловали у околини Сребренице, час у служби Српске деспотовине, час у служби Босанског краљевства. Након што су Турци погубили Твртка Ковачевића (1463), основан је вилајет Ковач (Ковачевић) у саставу Босанског санџака, у који су улазиле земље Дињичића.

Извори: N. Iorga, *Notes et extraits* II, 378; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 422, 426, 556.

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку. Просопографска студија*, Београд – Бања Лука 2021, 67–71. Видети и: ССА 6, 204–205 (Ј. Мргић); ССА 7, 172 (Р. Михаљчић).

Вукац Вукотић, кнез, дворски, пристав краљевства, 19 – највероватније припадник властеоске породице Прибинића из горње Лепенице. Његов отац био би кнез Вукота Прибинић (сведок у банским и краљевским исправама из 1367, 1378, 1392. и 1395. године), један од тројице Прибинића поменутих у првој познатој генерацији ове породице. О кнезу Вукцу се не зна ништа осим података из повеља у којима је био сведок, а ради се о три исправе – две Стјепана Остојића из марта и децембра 1419. и једној Твртка II из 1426, сачуваној у интерполисаној верзији. У повељи из марта 1419. која се овде анализира, наведен је као један од два представника двора међу сведоцима, као пристав од краљевства и дворски, што значи да је био високо рангирани дворски службеник у време краља Стјепана Остојића. Владислав Вукчић, поменут као сведок у три краљевске повеље (као кнез 1451, а као војвода два пута 1461. године) могао би, теоретски, бити његов потомак.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 330; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 556, 561.

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 64, 110, 112.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени термини: **братија**, **велможе**, **вера**, **владаније**, **Власин дан**, **властела у Дубровнику**, **војвода**, **господин**, **госпођа**, **град**, **двор**, **дворски**, **дијак**, **Дмитровдан**, **добри људи**, **закон**, **кнез у Босни**, **краљ**, **краљевство**, **лист**, **милост**, **повеља**, **поклисар**, **присега**, **пристав**, **сведоци**, **слобоштина**, **српски доходак**, **стонски доходак** (према: Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10, 51–54). Поред ових, у *Старом српском архиву* објашњени су и појмови **Бошњани (добри Бошњани)**, **властела**, **заклетва**, **записаније**, **јеванђеље**, **писаније**, **први (прва господа)**, **увет** (према: Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, ССА 10, LVI–LXI).

прародитељ, 4, 7 (редови у изворнику) – Овај термин се често јавља у повељама босанских банова и краљева Дубровнику (али и

даровницама) да означи све генерације претходника, крвних сродника, пре родитељске генерације. Од 1399. на прародитеље су постепено почели да се позивају и неки великаши (Санковићи, Павловићи, Косаче).

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 438–441; С. Новаковић, *Повеља краља Стјепана Остоје војводи Хрвоју и сину му Баоши, године 1400. 8. децембра*, Гласник СУД 23 (1868) 48–53; Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, sv. I (od god. 1100–1499.), Zagreb 1898, 91–93, 95–98, 165–167; Ć. Truhelka, *Fojnička kronika*, GZM 21 (1909) 446–448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, GZM 27 (1915) 273–275; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 45–47, 72–83, 172–175, 177–178, 420–426, 490–495, 504–509, 554–562; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 115–117, 162–165; С. Рудић, *Повеља краља Дабише браћи Семковић*, ССА 5 (2006) 160–163.

Литература: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 374–382; исти, *Помени предака и сродника*, 103–111.

свит и зговор, 9 – овај израз се јавља у неколико повеља босанских владара Дубровнику од времена краљева Дабише и Остоје и сведочи о друштвено-политичком уређењу средњовековне босанске државе. Краљеви су овом фразом желели да истакну да су одлуке о дубровачким молбама доносили уз свит (саветовање) и зговор (разговор, договор) са члановима уже владарске породице, велможама и властелом. У овом случају се не ради о сабору, већ о најугледнијим великашима Босне и краљевим дворанима. У неколико докумената помиње се само *свит*, али не и *зговор*. Израз се касније јавља и у исправама Стјепана Вукчића Косаче (1435) и Иваниша Павловића (1442).

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 172–175, 418–420, 424–426, 437–439, 490–495, 503–509, 554–562; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 35–41, 100–104, 115–117, 162–165.

Литература: *ЛССВ*, 637–639 (А. Веселиновић); Н. Исаиловић, *Обичајно право*, 144.

часни крст, 21 – у бројним повељама владара и великаша јавља се заклетва ауктора̂ на јеванђељу (или четворојеванђељу) и часном (или часном и животворном тј. животворећем) крсту. Због учесталости помена, вероватније је да се радило тек о дотицању свештеничког, литургијског крста у цркви, капели или свечаном простору где се заклетва подносила, а не о употреби реликвије са честицама часног крста на коме је Христ разапет.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 7–10, 75–83, 130–133, 172–175, 293–297, 309–313, 424–426, 455–457, 490–495, 503–509, 554–562, 567–568, 573–577, 585–606, 617–627, 637–641; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 35–41, 66–75, 100–104, 115–117, 133–135, 148–151, 162–165; Д. Јечменица, *Повеља банице Јелисавете и бана Стефана II кнезу Вукцу Хрватинићу*, ГПБ 2 (2009) 13–14.

Литература: *ЛССВ*, 330–332 (Р. Поповић, Д. Војводић, Р. Милошевић).

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* и *Старог српског архива* већ су објашњени топоними: **Бобовац, град** (ГПБ 1, 52; ГПБ 2, 34; ССА 4, 207; ССА 5, 156; ССА 7, 184); **Доњи Крајн** (ГПБ 1, 96; ССА 1, 90; ССА 6, 182); **Хумска земља** (ССА 8, 180); **Звечај, град** (ССА 8, 180).

Neven Isailović
Institut d'Histoire
Belgrade

CHARTE DU ROI STJEPAN OSTOJIĆ AU DUBROVNIK PAR LAQUELLE IL CONFIRME LES CHARTES DE SES PRÉDÉCESSEURS

Le 5 mars 1419, Zvečaj

Résumé

Ce travail représente une édition critique de la charte du roi de Bosnie Stjepan Ostojić, par laquelle sont confirmés aux Ragusains les privilèges et les contrats qu'ils avaient avec les souverains bosniaques précédents, et surtout avec le premier roi Tvrtko Ier (1378) et le roi Ostoja (1399, 1409), père et prédécesseur immédiat du roi Stjepan Ostojić. La pétition de Dubrovnik est venue, dans la procédure régulière, après le changement au trône de Bosnie, qui a eu lieu au début de l'automne l'année 1418. La délégation de Dubrovnik, choisie fin octobre pour une mission diplomatique auprès du roi de Bosnie et de sa mère Kujava, a été retardée dans son départ en raison de la menace turque et de la coordination avec les négociations parallèles avec des Kosača et des Pavlović concernant Konavli. Lorsque la délégation partit finalement en Bosnie, elle rencontra des difficultés à la cour de Ostojić, causées par un Ragusain au service du roi – Mihailo Kabužić. Le souverain de Bosnie, sous l'influence de Kabužić, a exigé que les domaines du défunt herceg Hrvoje Vukčićlui soient donnés à Dubrovnik, mais cela a été refusé. Malgré l'atmosphère tendue, le 5 mars, le roi a quand même délivré une charte de confirmation à la commune de Dubrovnik, retenant toutes les dispositions des contrats antérieurs entre la Bosnie et Dubrovnik. L'analyse de la forme de cette charte conduit à des connaissances extrêmement significatives, car il s'agit du premier document de type contractuel-privilège conclu entre la Bosnie et Dubrovnik, selon le formulaire normalement destiné aux octrois délivrés aux destinataires à l'intérieur du territoire de l'état bosniaque. Le travail contient un aperçu des circonstances historiques de la création du document, sa description, le texte et la traduction en serbe moderne, un aperçu des caractéristiques diplomatiques et les glossaires.

Mots-clés: roi Stjepan Ostojić, reine Kujava, copiste Vladić, Bosnie, Dubrovnik, Zvečaj, XVèmesiècle, charte, diplomatique

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5Дубровник)“1419“
DOI 10.7251/GPB2114079K

Александар Крстић*
Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА КРАЉА СТЈЕПАНА ОСТОЈИЋА КОЈОМ ДУБРОВНИКУ ПОТВРЂУЈЕ ЖУПУ КОНАВЛЕ И ГРАД СОКО

Сутјеска, 4. децембар 1419.

***Сажетак*:** На молбу дубровачких посланика Паскоја Растића и Николе Пуцића, а уз сагласност и по савету краљице мајке Кујаве, властеле и велможа Босанског краљевства, краљ Стјепан Остојић у Сутјесци 4. децембра 1419. потврђује Дубровнику вечни посед Жупе Конавала и града Сокола, са свим селима, засеоцима, људима, слободама, котарима и међама. Према повељи, по половину Жупе Конавала и града Сокола Дубровачка општина је претходно купила од војвода Сандаља Хранића и Петра Павловића, док су заправо у том тренутку само Косаче продале Дубровнику свој део Конавала. Краљ је своју одлуку потврдио заклетвом на јеванђељу, са сведоцима који се наводе у повељи. Исправу, оверену висећим воштаним печатом, саставио је логотет Новак Гојчинић. Повеља се чува у Државном архиву у Дубровнику, где постоји и препис у књизи *Codex Ragusinus*.

Кључне ријечи: краљ Стјепан/Стефан Остојић, војвода Сандаљ Хранић, војвода Петар Павловић, краљица Кујава, Дубровник, Конавли, Соко/Сокол у Конавлима, повеља.

Још од неуспелог покушаја да купе Конавле од браће Санковића 1391. године,[1] Дубровчани су настојали да дођу у посед ове жупе. Тада су Конавли подељени између Косача и кнеза Павла Раденовића коцком, тако да су поседи, властеличићи и зависни људи две великашке

* Ел. пошта: aleksandar.krstic@iib.ac.rs, albited@gmail.com.

[1] N. Lonza, Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, Zagreb–Dubrovnik, 2005, 261–267; С. Мишић, *Повеља Бељака и Радича Санковића Дубровнику, 15. април 1391*, ССА 7 (2008) 113–127; Ј. Мијушковић, *Хумска властеоска породица Санковићи*, ИЧ 11 (1960) 36–39 (= Ј. Калић, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 268–270); С. Ћирковић, *Историја Босне*, 171–172; A. Zilić, *Uspješni i neuspješni pokušaji širenja Dubrovnika na bosanske teritorije*, Bosna i njeni susjedi u srednjem vijeku: pristupi i perspektive, Zbornik radova, ur. E. Duranović, E. Dedić, N. Rabić, Sarajevo 2019, 167–171.

породице у Конавоској жупи били измешани.[2] Кнез Павле Раденовић је 1413. године намеравао да прода свој део Конавала Дубровачкој општини, али је војвода Сандаљ Хранић био изричито против, и поред угарског посредовања у корист Дубровника. Убиство Павла Раденовића 1415. године отворило је жесток сукоб између Косача и Павловића. Синови кнеза Павла су, уз помоћ Турака, нападали поседе Косача, те су изгледа већ првих месеци 1416. године држали Сандаљев део Конавала.[3] Наредне године се против војводе Сандаља окренуо и краљ Остоја, који се измирио са војводом Петром Павловићем и његовим братом Радосавом. Иако попаљени и опустошени у претходним борбама, Конавли су у марту 1417. били чврсто у рукама Павловића, као и тврђава Соко, у којој је војвода Петар у августу исте године изградио цистерну.[4] Дубровчани су такво стање хтели да искористе за себе, па су у мају намеравали да покрену питање продаје Конавоске жупе код Петра Павловића.[5] У јесен следеће 1418. године умро је краљ Остоја, а за новог босанског владара изабран је његов син Стјепан (1418–1420/1421). Услед поновног османског упада у Босну, изгледа на страни војводе Сандаља, привремено је окончан сукоб Косача и Павловића. Сандаљ Хранић је повратио свој део Конавала пре краја 1418. године.[6]

Преговори између дубровачких власти и војводе Сандаља о купопродаји његовог дела Конавоске жупе започели су вероватно

[2] Р. Грујић, *Конавли под разним господарима од XII до XV века*, Споменик СКА 66 (1926) 13, 19–21, и карта на стр. 122; N. Kapetanić, *Podjela zemlje u Vitaljini u 15. stoljeću*, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 37 (1999) 10–18, 24–25; isti, *Konavle u XV. stoljeću*, Gruda 2011, 19–23, с картом у прилогу.

[3] Р. Грујић, *Конавли*, 21–22; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 243–244; Đ. Tošić, *Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka*, JIČ 34 (2001) 38–41; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 209–213; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 250–260.

[4] М. Пуцић, *Споменици српски* I, Примјетбе XVIII; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae. Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Budapest 1887, 284; Р. Грујић, *Конавли*, 22; Đ. Tošić, *Vojvoda Petar Pavlović*, 42–43; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 214–216; isti, *Cisterna u Sokolu u Konavlima građena 1417. za vojvodu Petra Pavlovića*, Slovo Gorčina 28 (2006) 53–54.

[5] N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle* II, Paris 1899, 158; Đ. Tošić, *Vojvoda Petar Pavlović*, 42–43.

[6] В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 419–420; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 246; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 74–76; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 217; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 263–265.

последњих месеци 1418, а већ у јануару наредне године Дубровчани су о продаји Конавала преговарали са Сандаљевим послаником Прибиславом Похвалићем, али и са изаслаником Петра Павловића, Браилом Тезаловићем.[7] Војвода Петар је ускоро одустао од продаје свог дела Конавала, док је Сандаљ Хранић наставио преговоре, који су завршени крајем јуна 1419. године. Сандаљ је Дубровчанима уступио свој део Конавала, а заузврат је добио 12.000 дуката, са могућношћу да половину уложи уз камату од 5%, племство за мушке чланове своје породице, две палате у граду, које ће бити уређене о трошку дубровачких власти, баштину у Дубровачкој жупи у вредности од 3.000 перпера и годишњи трибут од 500 перпера.[8] Продаја Сандаљевог дела Конавала Дубровнику угрозила је статус дотадашњих војводиних властеличића и слободних баштиника на овом подручју, што је довело до немира и отпора дубровачким властима. Незадовољни су били и људи Петра Павловића, који су нападали и пљачкали Дубровчане у Конавлима. Све то је постало препрека спровођењу Сандаљевог договора са Дубровником, па је босански војвода лично дошао у Конавле с војском, како би помогао дубровачким властима да ставе ситуацију под контролу, што је и постигнуто током августа 1419. године.[9]

Иако су у мају 1419. одлучили да прихвате Сандаљев део Конавала и без потврде новог босанског краља Стјепана Остојића,[10] Дубровчани су, затим, подстакнути развојем догађаја на терену, настојали да придобију краља и војводу Петра за купопродају ове жупе. Дубровачка општина им је стога током друге половине 1419.

[7] Državni arhiv u Dubrovniku (даље DAD), *Acta Consilii Rogatorum* II, f. 5–5v, 6, 9, 10, 11v, 12; Р. Грујић, *Конавли*, 22–23; Đ. Tošić, *Vojvoda Petar Pavlović*, 44–45; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 221–223.

[8] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 293–301; Р. Поповић, *Повеља војводе Сандаља и браће му Вукца и Вука којом уступају Дубровчанима свој део Конавала (1419, јун 24)*, ГПБ 4 (2011) 97–109; Р. Грујић, *Конавли*, 23; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 247–248; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 224–225; A. Zilić, *Uspješni i neuspješni pokušaji*, 172–174.

[9] Р. Грујић, *Конавли*, 24–25; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 248; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 225–228.

[10] Дубровачке власти су претходно, 20. априла 1419. године, биле спремне да преузму Сандаљев део Конавала са потврдом босанског краља: DAD, *Acta Consilii Rogatorum* II, f. 24, 30; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 223.

године у више наврата слала дарове и посланике.[11] У новембру су и краљеви посланици Михаило Кабужић, Алекса Паштровић и логотет Радослав били у Дубровнику, где су успешно окончали преговоре до 21. истог месеца.[12] Тако су дубровачка настојања на крају уродила плодом, јер су њихови поклисари Паскоје Растић и Никола Пуцић[13] две недеље касније од босанског владара и Сабора добили потврду о стеченим поседима у Конавлима, па и више од тога. Наиме, повељом, чије критичко издање овом приликом приређујемо, краљ Стјепан Остојић је, 4. децембра 1419. године, у двору у Сутјесци потврдио Дубровчанима уступање оба дела Конавала са градом Соколом, односно и оног дела који је припадао Косачама и оног којим су господарили Павловићи. Заузврат, Дубровачка општина се обавезала да ће краљу исплаћивати 500 перпера годишњег трибута.[14] Није сасвим јасно зашто је краљ Стјепан Остојић потврдио Дубровнику и део Конавла који је припадао војводи Петру Павловићу. Ова чињеница, као и околност да су почетком године о Конавлима већ вођени преговори између Дубровника и Петра Павловића, навела је Есада Куртовића на претпоставку да је измирење Павловића и Косача подразумевало и продају Конавала, као извора сукоба и непријатељстава. Према овој тези, иако је Сандаљ Хранић свој део Конавоске жупе продао, а Павловићи прекинули преговоре, краљ и Сабор су потврдили продају читавих Конавала, јер је то већ било договорено.[15]

[11] Веће умољених је 5. августа донело одлуку да се краљу Стјепану дарује 300, а војводи Петру 200 дуката. Касније истог месеца, одлучено је да се краљу поклони 12, а Павловићу девет печа фирентинског сукна: DAD, *Acta Consilii Rogatorum* II, f. 58v; *Acta Consilii Minoris* II, f. 79v, 80v; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 77–78; Đ. Tošić, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45.

[12] Тога дана дубровачка влада је новчано наградила краљеве посланике: DAD, *Acta Consilii Minoris* II, f. 126 v; Н. Исаиловић, *Михаило Кабужић, дубровачки одметник – босански дипломата*, ИЧ 56 (2008) 402–403; Ђ. Тошић, *Босански „лутајући витезови“ Паштровићи*, ИЧ 58 (2009) 154; A. Zilić, *Uspješni i neuspješni pokušaji*, 175–176.

[13] Они су за трошкове овог посланства од општине примили и потрошили 2.963 перпера и четири гроша, за шта су рачуне положили у Дубровнику 30. децембра 1419. године: М. Динић, *Једна дубровачка архивска књига петнаестог века*, ИЧ 12–13 (1961–1962) 17.

[14] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 557–563; Р. Грујић, *Конавли*, 25; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 422; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 248; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 231–232; A. Zilić, *Uspješni i neuspješni pokušaji*, 176–177.

[15] E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 231–234; Đ. Tošić, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45, такође мисли да је Петар Павловић можда претходно начелно пристао на продају свог дела Конавала.

Међутим, у време када је краљ Стјепан Остојић издао повељу о Конавлима и Соколу, примирје међу главним политичким чиниоцима у Босни било је на измаку. У унутрашње сукобе у Босни умешали су се поново Турци, што је довело до убиства војводе Петра Павловића у марту 1420, свргавања краља Стјепана Остојића и поновног доласка Твртка II на власт у лето исте године.[16] То је искористио Сандаљ Хранић, који је уз помоћ Османлија запосео део Конавала који је припадао Павловићима и освојио град Соко. Он је већ 30. маја 1420. постигао споразум са Дубровчанима о продаји и овог дела Конавала са Соколом, што је краљ Твртко II потврдио 16. августа исте године у Подвисоком.[17] Ипак, Сандаљева продаја оба дела Конавала није спроведена у пракси, а неколико месеци касније он и Радосав Павловић су се помирили. Војвода Радосав је потврдио купопродају Сандаљевог дела Конавала, али су Дубровчани привремено морали да врате Сандаљу његов део Сокола због противљења Павловића и Османлија продаји овог града.[18] Договор око уступања Сокола Дубровнику је на крају постигнут почетком 1423. године, сагласношћу домаћих актера и Османлија, након чега је у фебруару исте године Дубровачка општина уведена у посед ове тврђаве.[19] Даљи ток догађаја је за неко време (до 1426) одложио планове Дубровника да дође у посед читаве територије Конавала.[20]

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 293–301, 557–563, 567–569, 571, 573–577; Р. Грујић, *Конавли под разним*

[16] E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 265–276.

[17] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 309–313; С. Рудић, *Повеља краља Твртка II Твртковића којом потврђује Сандаљеву продају Конавала Дубровнику, Подвисоки, 1420, август 16*, ГПБ 13 (2020) 157–158.

[18] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 567–569, 571, 573–577; Р. Грујић, *Конавли*, 26–27; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 235–239; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 274.

[19] М. Динић, *Из Дубровачког архива* III, Београд 1967, 189; Р. Грујић, *Конавли*, 28–31; E. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 240–244; E. Kurtović, E. Filipović, *Četiri bosanska Sokola*, Gračanički glasnik 32–16 (2011) 212–213. Војвода Радослав Павловић је тада добио дубровачко племство: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 582–585.

[20] П. Драгичевић, *Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима о продаји његовог дијела Конавала, 1427[1426!] децембар 31*, ГПБ 9 (2016) 37–63, где је наведена и ранија литература о овој теми; исти, *Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима о примитку новца за продати дио Конавала*, ГПБ 9, 65–71; исти, *Повеља Дубровчана војводи Радосаву Павловићу поводом куповине његовог дијела Конавала*, ГПБ 10 (2017) 129–155; исти, *Повеља Дубровчана војводи Радосаву Павловићу о улагању на добит дијела његовог новца од продаје Конавала*, ГПБ 10, 157–164.

господарима од XII до XV века, Београд 1926, 13, 19–36; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 419–430; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 243–250, 261–265; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 73–83, 105–107; isti, *Ustupanje Konavala Dubrovčanima*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa „Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti“ I, Dubrovnik 1998, 77–98; Đ. Tošić, *Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka*, JIČ 34 (2001) 35–46; E. Kurtović, *Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima*, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 38 (2000) 103–120; isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 202–244; Р. Поповић, *Повеља војводе Сандаља и браће му Вукца и Вука којом уступају Дубровчанима свој део Конавала, 1419, јун 24*, ГПБ 4 (2011) 97–109; E. Kurtović, E. Filipović, *Četiri bosanska Sokola*, Gračanički glasnik 32–16 (2011) 208–214; N. Kapetanić, *Konavle u XV. stoljeću*, Gruda 2011; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 250–281; A. Zilić, *Uspješni i neuspješni pokušaji širenja Dubrovnika na bosanske teritorije*, Bosna i njeni susjedi u srednjem vijeku: pristupi i perspektive, Zbornik radova, ur. E. Duranović, E. Dedić, N. Rabić, Sarajevo 2019, 167–182; С. Рудић, *Повеља краља Твртка II Твртковића којом потврђује Сандаљеву продају Конавала Дубровнику, Подвисоки, 1420, август 16*, ГПБ 13 (2020) 157–158.

Опис повеље и ранија издања

Повеља се чува у Државном архиву у Дубровнику под сигнатуром *Веč 1052*. Написана је на комаду пергамента италијанске израде доброг квалитета, правоугаоног облика, али неправилно сечених ивица. Њена ширина зато варира од 45 цм у горњем до 44,3 цм у доњем делу, а висина од 45,5 цм на левој до 45,7 цм на десној страни. На пергаменту су видљиви трагови извучених линија по којима је текст исписан уставним ћириличним писмом, црним или, евентуално, изразито тамноплавим мастилом у 51 реду. Текст садржи мали број скраћеница, у највећем броју случајева означених титлом. Исправа је писана српским народним језиком, икавским рефлексом јата. На повељи не постоје никакви украси, осим што је почетно слово **Ѡ** нешто веће и дебље (висине 7 мм и ширине 13 мм) у односу на остала слова, која су висока од 2,5 мм до 5 мм. Поједина слова су такође често већа од других, нарочито **в**, **и**, **л** и **с** (висине 7–8 мм). Писар је

углавном одвајао речи, али постоји и значајан број одступања од такве праксе. Поштовао је леву и десну маргину (ширине око 3,5 цм, односно око 2,5 цм), због чега је у више наврата делио последњу реч у реду, пребацујући њен наставак у следећи ред. Последњи ред текста прекривен је пресавијеном пликом, ширине на левој страни 3,3 цм, а на десној 2,4 цм. Повеља је била пресавијена два пута по ширини (не рачунајући плику) и два пута по дужини. На полеђини, у доњем левом делу повеље, постоји кратак савремени регест дубровачке канцеларије на италијанском: *Confermazion de re Stiepan fatta per tuto Chanal e per la forteza Sochol*, уз који је, изгледа другом руком, додат датум *MCCCC°XVIII° al mese de decembrio*. Испод ове белешке исписана је и каснија архивска сигнатура (*N. 16 del Pach V*). Уз десну ивицу на истом, доњем делу полеђине повеље налази се још једна белешка са каснијом сигнатуром (*N° 225, an. 1419.*), док је по средини тог дела документа плавом оловком написана бечка сигнатура са датумом издавања повеље.[21]

Печат. Повеља је оверена великим висећим печатом краља Остоје. Двострани воштани печат смеђе боје, пречника 10,2 цм, прилично је добро очуван. Печат виси на врпци од двоструко упреденог свиленог конца тамноцрвене боје, сада скоро потпуно избледелог. Врпца печата провучена је кроз две округле рупице пробушене у плики и пергаменту, 2 цм од доњег руба повеље. У питању је варијанта великог двостраног печата израђеног у готичком стилу за краља Твртка I, који је затим, уз измене у имену, користио и краљ Дабиша. Осим што је поново изменио име владара на натписима који иду уз ивицу печата на аверсу и на реверсу, краљ Остоја је на свом типару увео и ново хералдичко знамење. На аверсу је приказан краљ како седи на престолу са свим симболима власти. Са његове десне и леве стране по два анђела држе штит на којем је приказана љиљанова круна. На реверсу је представљен краљ као оклопљени коњаник у трку, са копљем у десној и штитом у левој руци. На врху копља је застава са хералдичком представом која се налази и на коњском прекривачу у пределу прса и сапи – штит са косом лентом и шест љиљана. На штиту у краљевој левој руци је приказ љиљанове круне. Натпис на печату гласи: + S(IGILLUM)

[21] Детаљан опис повеље даје G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V (1949–1950) 169–171. Користим ову прилику да се најсрдачније захвалим колегама др Невену Исаиловићу и проф. др Небојши Порчићу, што су ми љубазно уступили снимке повеље које су начинили у Државном архиву у Дубровнику у јануару 2010. године.

MAIVS STEPH(AN)I OSTOIE, DEI GRA(TIA) RASCIE, BOSSNE MARITIMARVMQUE P(AR)CIUM, VSORE, INFERIOR(UM) P(AR) CIVM, TERRE HOLM REGIS ET D(OMI)NI.[22]

У Дубровачком архиву постоји и препис повеље краља Стјепана Остојића у архивској књизи *Liber privilegiorum (Codex Ragusinus)*, f. 74v–75v, који је после 1430. године саставио писар Никша Звијездић. Листови на којима се налази препис повеље сада су оштећени услед деловања влаге и микроорганизама. Приликом преписивања исправа у наведени зборник, Звијездић се није увек стриктно држао оригинала, а језик докумената прилагођавао је локалном дубровачком говору. Пре свега, он је слово **ѣ** замењивао меким полугласом или графемама **е**, **и**, **ие**, **ȣ**, **ꙗ**. Примера ради, уместо **прѣсветого** у оригиналу Остојићеве повеље, у Звијездићевом препису стоји **прьсветого**, уместо **синѣ** – **синь**, **прѣсели** – **прьселили**, **дȣсѣ** – **дȣси**, **троицѣ** – **троицȣ**, **ѣко** – **ꙗко**, **вѣнчань** – **венчань**, **вѣки** – **виеки**, итд. Осим јата, Звијездић је мењао и друга слова и речи из оригиналног документа, па тако, на пример, уместо **наслидовати** пише **наследовати**, а место **срьбьске** – **срьпьске**. Део реченице **землȣ родителa и прародитель моихь ѡставльшȣю, а не имȣщȣ своего пастира** у његовом препису изгледа овако: **землю родителꙗ и прародителꙗ моѥх ѡставлꙗюшȣю, а не имȣщȣ своѥга пастиера.**[23]

[22] Грегор Чремошник наводи да је печат у пречнику широк 11 цм: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 125–126, 170–171; *Dopuna*, GZM X (1955) 139, 145. За другачија читања краја натписа уп. А. Ивић, *Стари српски печати и грбови. Прилог српској сфрагистици и хералдици*, Нови Сад 1910, 31, таб. VI, VII; P. Anđelić, *Srednjevjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 23–33, 36–41, T. IX, X. За Дабишин велики печат видети: С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише кћерци Стани, 1395, април 26*, ССА 4 (2005) 181; исти, *Повеља краља Стефана Дабише браћи Семковић*, ССА 5 (2006) 165. За варијанту истог печата који је направљен за Тврткa II, а који су затим користили и Стефан Томаш и Стефан Томашевић, видети: С. Рудић, *Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику, Јајце, 1461, 23. новембар*, ГПБ 2 (2009) 163; исти, *Повеља краља Стефана Томаша синовима Иваниша Драгишића, Врандук, 22. август 1446*, ГПБ 12 (2019) 84; П. Драгичевић, *Повеља краља Стефана Томаша Дубровчанима којом потврђује повеље својих претходника, Крешево, 3. септембар 1444*, ГПБ 12, 67–68, са одговарајућим снимцима ових печата.

[23] За све разлике између оригинала повеље краља Стјепана Остојића и Звијездићевог преписа уп. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 557–562, бр. 580, 581; видети такође: М. Решетар, *Никша Звијездић, дубровачки српски канцелар XV вијека*, Глас СКА CLXIX, Други разред, књ. 87 (1936) 169–209; П. Драгичевић, *Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима о продаји*, 43.

Повеља је издавана више пута: П. Карано-Тврткович, *Србски споменицы*, 141–144, бр. 97; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 291–294, бр. 269; С. Новаковић, *Законски споменици*, 326–328 (делимично издање, без уводних и завршних делова повеље и са местимичним скраћивањима); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 557–562, бр. 580, 581, упоредо је објавио текст повеље и њеног преписа у књизи *Liber privilegiorum (Codex Ragusinus)*. У Карано-Тврткованићевом издању скраћенице нису разрешаване, а подела на речи доследно одражава ону у оригиналу. Скраћенице нису разрешаване ни у Стојановићевом издању. У овим издањима учињено је и неколико грешака у транскрипцији, на које ћемо скренути пажњу у напоменама уз текст повеље. Повеља је, са преводом Лејле Накаш, недавно објављена и у публикацији *Codex diplomaticus regni Bosnae. Povelje i pisma stare bosanske države*, prir. L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, Sarajevo 2018, 402–407.

Текст повеље[**]

Ѡ велемоцна[24] сило прѣсветого Д(ꙋ)ха, Б(о)же славими вь Троицѣ, вь Ѡт[ь]ци же рекꙋ и Синѣ и вь Св(е)тимь Дꙋсѣ, ѡ Троице п|2|рѣсвета, слава Теби. Тобою примихь[25] божаственꙋю благодить, сподобльшꙋ ме наслидовати прѣстоль мое|3|га родитела и прародитель, кралевь господе срьбьске и босанске, зане бо ти мои родитель и прародитель|4|е вь зем(ь)льнѣмь ц(а)рьствѣ ц(а)рьствовавьше и на небес(ь)ное ц(а)рьство прѣсели се, мене же видещꙋ зем(ь)лꙋ родитела и |5| прародитель моихь[26] ѡставльшꙋю, а не имꙋщꙋ своего пастира, ѡт[ь] нихьже племене и азь изьбрань бихь помощ|6|ию Б(о)жьею и Прѣчисте его матере, вѣн(ь)чань бихь б(о)годарованнѣми вѣн(ь)цемь на кралевьство, ѣко бити ми |7| ва Хр(и)ста Б(о)га благовирьномꙋ и Б(о)гомь изьбраномꙋ г[оспо]д[и]нꙋ Стипанꙋ, кралю Срьблемь, Боснѣ и Примоскимь (!) с|8|транамь. И по том(ь) же почехь сь Б(о)гомь кралевати и правихь прѣстоль крал(ев)ства, дѣле милости, чине за|9|писаньѣ[27] градовомь и мѣстомь, всакомꙋ же по достоѣнию его. Ва

[**] Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

[24] У Стојановићевом издању: **велмоцна**.

[25] Стојановић: **примихъ**.

[26] Стојановић: **моих**.

[27] Миклошич: **записаниѣ**.

сѣхь же тѣхь видихь срь(д)чаного (!)[28] лю|10|бавь и вирьно поработанье родителю и прародителю крал(е)вства ми и самом8[29] крал(е)вств8 ми почте|11|нѣхь властель слав(ь)нога града Д8бровника, како е нихь почтени и красни ѡбичаи приности[30] |12| крал(е)вьств8 ми почтенѥ и многоцѣн8ние[31] дарѣи, юже ми и сада[32] принише сь великою л8бовию нихь нел|13|ицемѣрною, и т8и изидоше прѣд славно крал(е)вьства[33] ми всепочтени властеле и поклисарье славнога гр|14|ада Д8бровника, кои бих8 дослани крал(е)вств8 ми ѡд[ь] властель и ѡтд (!) опьѣине[34] града Д8бровника, на име |15| многонарочить и многопочтени властелинь д8бров(ь)чьки кнезь Паское Растиѣь, славни витезь |16| прѣсвитлога г[оспо]д[и]на крала[35] Жигьм8ньте, и Никола П8циѣь, сь многослатцѣми и много8милеными |17| рѣчьми, прошнами и мольбами 8спомен8ше крал(е)вств8 ми ѡт[ь] реченихь властель града Д8бро|18|вника, а говоре за Конавли и за градь Соколь. И ѣ г(осподи)нь[36] краль Стипань дасмо и даровасмо и записас|19|мо моега и мога прьвога ж8п8 Конавли и градь Соколь за племенито[37] вик8 викома Д8бровник8 |20| за нихь братцтво и за прѣѣтество (!) госпоств8 нашем8, и како ѡни своими[38] добрими приѣтельми |21| сь вельможами крал(е)вства ми почтеномь дворьщиномь наидоше ѡт[ь] воеводе Сандала и ѡд[ь] воеводе |22| Петра Павловѣа (!), ки наполице дрьжах8 т8и ж8п8 конавьлск8 и градь Соколь, тере имь по нихь до|23|брои л8бьви и милости даше и поп8стише ж8п8 конавьльск8 и градь Соколь воевода Санадаль (!)[39] свои поль |24| дѣла Конавли, а воевода Петарь др8г8 половиц8 Конавли[40] и градь Соколь, ки е 8 Конавлахь, и с л8дьми |25| и сь всѣми правими котари и меѣми конавлалскога[41] кое е нигда било 8 подрьжанье

[28] Исправно би било **срь(д)чаною**, како иначе стоји у издању Карано-Твртковића и Миклошича.

[29] Карано-Твртковић: **сам8ми**.

[30] Изнад ове речи натписано је **екм**.

[31] Миклошич, Стојановић: **многоцѣньние**.

[32] Карано-Твртковић: **исида**.

[33] Миклошич: **кралевьство**.

[34] Карано-Твртковић: **опѣине**.

[35] Ова реч је испуштена у Стојановићевом издању.

[36] Стојановић: **гнь**.

[37] Карано-Твртковић: **племенит8**.

[38] Карано-Твртковић: **своимы**.

[39] Карано-Твртковић, Стојановић: **Сандаль**.

[40] Ова реч је испуштена у Миклошичевом издању.

[41] Миклошич: **конавалска**.

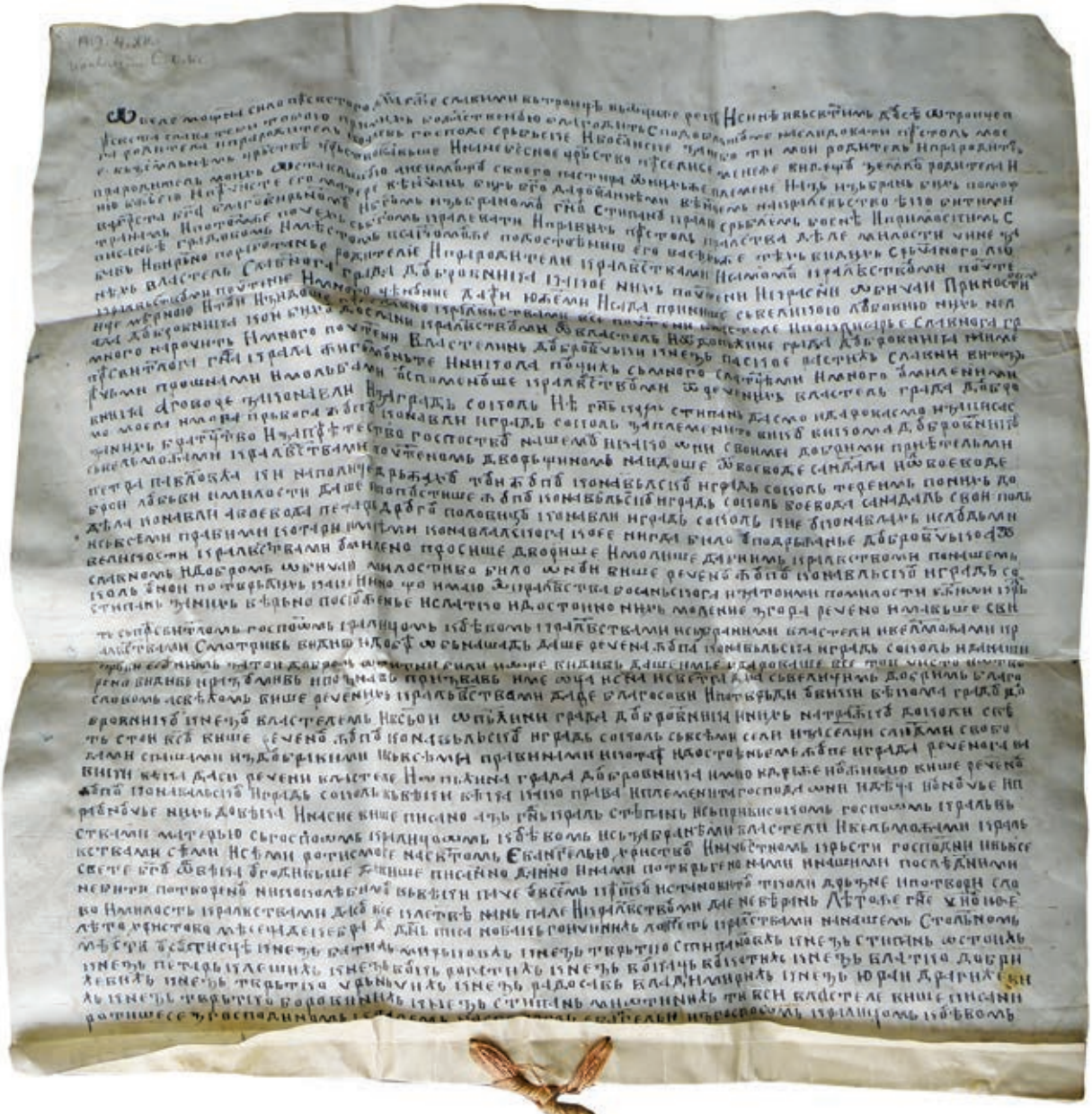

дȣбров(ь)чько, а ѡт[ь] |26| великости крал(е)вства ми ȣмилено просише, дворише и молише да би имь кралвство (!) ми по нашемь |27| славномь и добромь ѡбичаю милостиво било, ѡнȣи више речен ȣ жȣпȣ конавльскȣ и градь Со|28|коль ȣ[42] нои потврьдихь како и ино що имаю ѡд[ь][43] крал(е)вства Босаньскога. И за тои ми по милости Б(о)жиѡи кр(а)ль |29| Стипань за нихь вѣрьно послȣженье и слатко и достоино нихь моление згора речено, имавьше сви|30|ть сь прѣсвитломь госпоѡмь кралицомь Кȣѣвомь[44] крал(е)вства ми и сь збраними властели и вел(ь)можами кр|31|ал(е)вства ми, смотривь, видивь и добрѣ ѡбьнашадь, даше[45] речена жȣпа конавьльска и градь Соколь, и да наши |32| прьви есȣ нимь за тои добромь ѡбитни били, и ѡще видивь даше имь е и дароваше, все тои чисто и ѡтво|33|рено видивь и разȣмивь и познавь, призвавь име Ѻца и С(и)на и Свет(о)га Д(ȣ)ха, сь велицимь добримь благо|34|словомь, а с вѣѣомь више реченихь кральс(ь)тво ми даде, благос[л]ови и потврьди ȣ вики вѣкома градȣ Дȣ|35|бровникȣ, кнезȣ, властелемь и всьои ѡпьѣини града Дȣбровника и нихь натраж(ь)кȣ, доколи свѣ|36|ть стои, всȣ више речен ȣ жȣпȣ конавьльскȣ и градь Соколь сь всѣми[46] сели и засел(ь)ци, с люд(ь)ми, свобо|37|дами, с пашами и з дȣбравими и сь всѣми правинами и котарѣ и достоѣньемь жȣпе и града реченога ва |38| вики вѣка, да си речени властеле и ѡпьѣина града Дȣбровника имаю и дрьже и ȣживаю више речен ȣ |39| жȣпȣ конавальскȣ и градь Соколь вь вѣки вѣка како права и племенита господа, ѡни и дѣца и ȣнȣчье и п|40|раȣнȣчье[47] нихь до вѣка. И на сие више писано азь г[оспо]д[и]нь краль Стѣпань и сь привисокомь госпоѡмь кральвь|41|ства[48] ми матерью, сь госпоѡмь кралицоѡмь Кȣѣвомь и сь забранѣми властели и вельможами краль|42|вства ми сѣми и сѣми ротисмо се на св(е)томь еван(ь)гелью Христовȣ и на Чьст(ь)номь Крьсти Господ(ь)ни и вь все |43| свете Б(о)гȣ ѡд[ь] вѣка ȣгодивьше, да више писанно, данно и нами потврьгено нами и нашими послѣд(ь)ними |44| не бити потворенȣ ни поколѣбимȣ вь вѣки, паче ȣ всемь крѣпкȣ и становитȣ. Тко ли дрьзне и потвори сло|45|во и милость кралвства (!) ми да сȣ все клетвѣ на нь пале и крал(е)вствȣ ми да е невѣрань. Лѣто же Г[оспо]дне .ч҃. и ȣ҃. и ѻ҃., |46|

[42] Миклошич: ѡ.
[43] Карано-Твртковић: ѿ.
[44] Карано-Твртковић: Кȣевомь.
[45] Карано-Твртковић: даисе.
[46] Карано-Твртковић: всѣмы.
[47] Карано-Твртковић: праȣнȣчье.
[48] Карано-Твртковић: кралвства.

лѣто Христово, мѣсеца декебра д҃. д(ь)нь. Писа Новакь Гоичиниѣь логопеть крал(е)вства ми на нашемь с(ь)тольномь |47| **мѣсти ȣ Сȣтисцѣ. Кнезь Батиѣь Мирьковѣь** (!), **кнезь Тврьтко Стипановѣь** (!), **кнезь Стипань Ѡстоиѣь,** |48| **кнезь Петарь Клешиѣь, кнезь Вȣкь Рогатиѣь, кнезь Вȣкаць Вȣкотиѣь, кнезь Влатко Добри**|49|**ѣевиѣь, кнезь Тврьтко Чрьньчиѣь, кнезь Радосавь Владимириѣь, кнезь Юраи Драгиѣеви**|50|**ѣь, кнезь Тврьтко Боровиниѣь, кнезь Стипань Миѡтиниѣь, ти вси властеле**[49] **више писани** |51| **ротише се з господиномь кралемь на светомь евангельи**[50] **и з госпоѡмь кралицомь Кȣѣвомь.**

Превод повеље

О велемоћна сило пресветог Духа, Боже слављен у Тројици, у Оцу да кажем и Сину и Светоме духу, о Тројице пресвета, слава теби. тобом примих божанствену благодат да се удостојим наследити престо мојих родитеља и прародитеља, краљева, господе српске и босанске, јер ти моји родитељи и прародитељи у земаљском царству царствоваше и у небеско царство се преселише. А ја, видевши земљу родитеља и прародитеља остављену и де нема свога пастира од њиховог племена, ја изабран бих помоћу Божијом и пречисте његове матере и венчан бих богодарованим венцем на краљевство, да будем у Христа Бога благоверни и Богом изабрани господин Стипан, краљ Срба, Босне и Приморских страна. И потом почех с Богом краљевати и управљати престолом краљевства, делећи милости, чинећи записанија градовима и местима, свакоме по његовој заслузи. И видех код свих њих срдачну љубав и верну службу родитељима и прародитељима краљевства ми и самом краљевству ми поштоване властеле славнога града Дубровника, како је њихов поштовани и красни обичај приносити краљевству ми поштоване и скупоцене дарове, као што ми их и сада донеше с њиховом великом нелицемерном љубављу. И ту изађоше пред славно ми краљевство веома поштована властела и поклисари славнога града Дубровника који беху послани краљевству ми од властеле и од Општине града Дубровника, наиме веома истакнути и врло поштовани властелин дубровачки кнез Паскоје Растић, славни витез пресветлога господина краља Жигмунда, и Никола Пуцић с многослатким и многоумилним речима, прошњама и молбама, споменувши краљевству

[49] Миклошич: **властели**.

[50] Карано-Тврткoвић, Миклошич: **евангелью**.

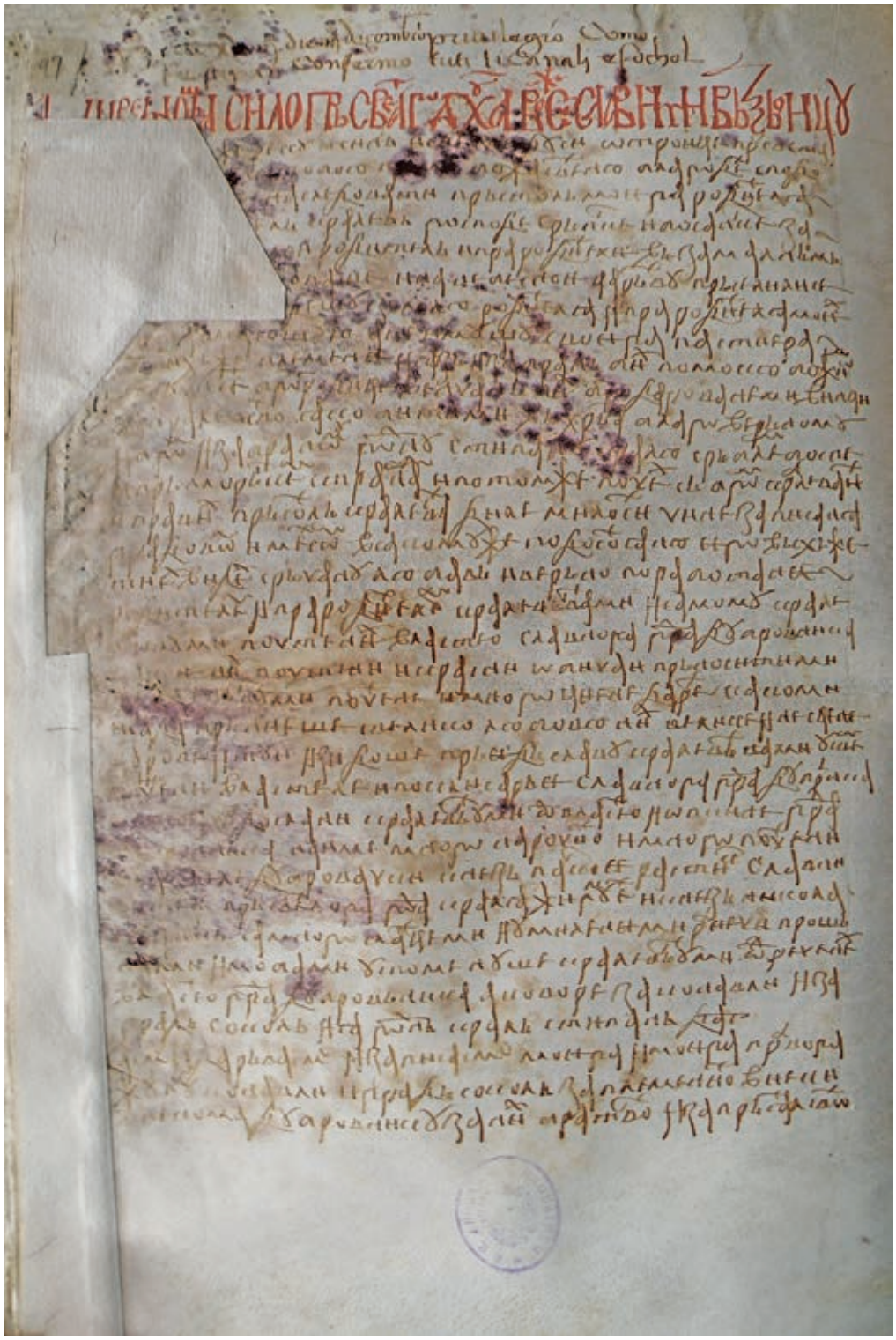

Codex Ragusinus, fol. 74’

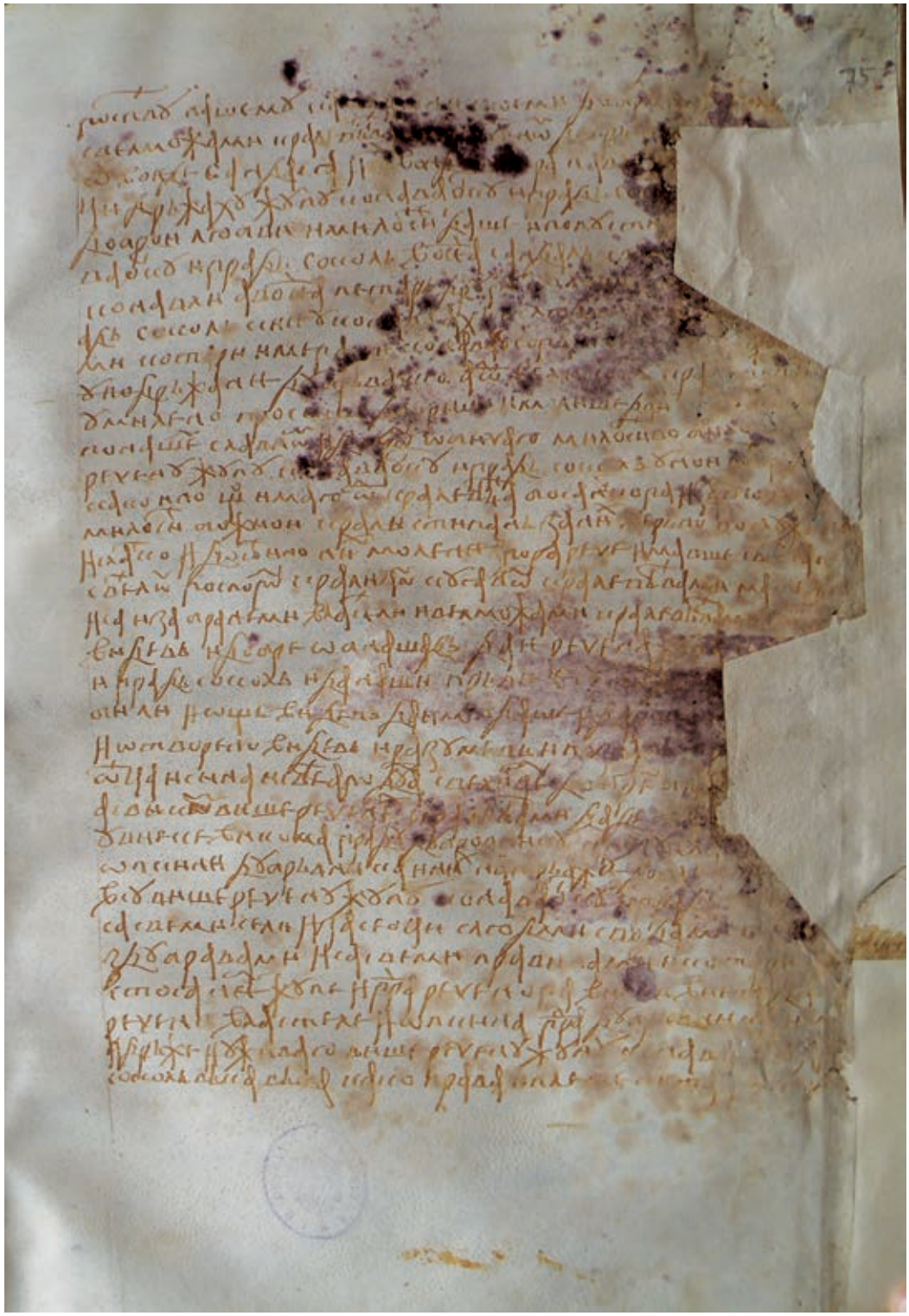

Codex Ragusinus, fol. 75

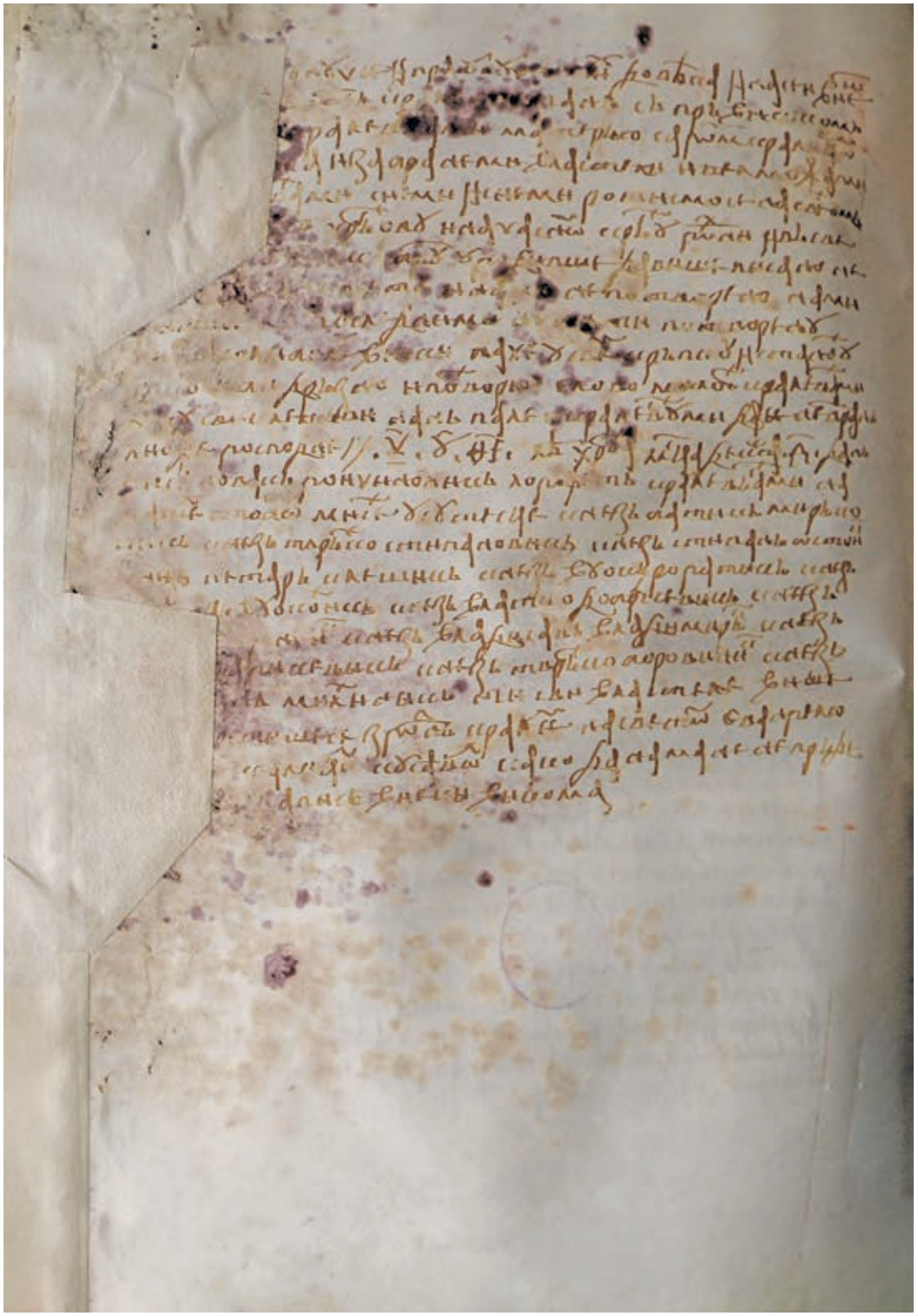

Codex Ragusinus, fol. 75’

ми од речене властеле града Дубровника, а говорећи за Конавле и град Соко. И ја, господин краљ Стипан, дасмо и даровасмо и записасмо моју и мога претходника Жупу Конавле и град Соко за племенито у векове векова Дубровнику за њихово братство и за пријатељство господству нашем. И како они с поштеним служењем својим добрим пријатељима, велможама краљевства ми нађоше од војводе Сандаља и војводе Петра Павловића, који напола држаху ту Жупу Конавле и град Соко, те им по њиховој доброј љубави и милости даше и препустише Конавоску жупу и град Соко, војвода Сандаљ своју половину Конавала, а војвода Петар другу половину Конавала и град Соко, који је у Конавлима, са људима и са свим правим котарима и међама конавоским, које су некада држали Дубровчани. А [они] од великог краљевства ми умиљено просише, дворише и молише, да би им краљевство по нашем славном и добром обичају било милостиво, ону више речену Конавоску жупу и град Соко у њој потврдило као и друго што имају од Босанског краљевства. И зато ми, по милости Божијој краљ Стипан, за њихову верну службу и њихово слатко и достојно мољење за горе речено, посаветоваши се са пресветлом госпођом краљицом Кујавом, [мајком] краљевства ми и са сабраном властелом и велможама краљевства ми размотривши, видевши и добро промисливши, да је дата речена Конавоска жупа и град Соко и да су наши преци с њима за то имали добар уговор и још видевши да им их [Конавле и Соко] даше и дароваше. Све то отворено видевши и разумевши и познавши, призвавши име Оца и Сина и Светога духа с великим и добрим благословом, а са саветом више речених, краљевство ми даде, благослови и потврди у векове векова граду Дубровнику, кнезу, властели и свој Општини града Дубровника и њиховом потомству до када свет буде постојао сву више речену Конавоску жупу и град Соко са свима селима и засеоцима, с људима, слободама, с испашама и с дубравама, и са свим правинама и котарима и имањем жупе и реченог града у векове векова да речена властела и Општина града Дубровника имају, држе и уживају више речену Конавоску жупу и град Соко у векове векова као права и племенита господа, они и њихова деца и унуци и праунуци до века. И на све више писано ја господин краљ Стипан и с превиском госпођом мајком краљевства ми, с госпођом краљицом Кујавом и са сабраном властелом и велможама краљевства ми заклесмо се овим и овим на Светом јеванђељу Христовом и на Часном крсту Господњем и у све свете Богу угоднике од века, да више

писано, дано и нама потврђено не буде оповргнуто од нас и од наших наследника ни поколебано у векове, већ у свему крепко и стамено. Ако ли се ко дрзне да погази слово и милост краљевства ми, да све клетве на њега падну и да је неверан краљевству ми. Лето Господње 1419, лето Христово, месеца децембра 4. дан. Писа Новак Гојчинић, логотет краљевства ми, у нашем столном месту Сутјесци. Кнез Батић Мирковић, кнез Твртко Стипановић, кнез Стипан Остојић, кнез Петар Клешић, кнез Вук Рогатић, кнез Вукац Вукотић, кнез Влатко Добрићевић, кнез Твртко Чрнчић, кнез Радосав Владимирић, кнез Јурај Драгићевић, кнез Твртко Боровинић, кнез Стипан Миотинић, они сви властела више писана заклеше се са господином краљем и са госпођом краљицом Кујавом на Светом јеванђељу.

Дипломатичке особености

Повеља по наменском типу представља уговор. Уводни део документа са вербалном инвокацијом, аренгом и делом експозиције скоро је идентичан повељи краља Остоје од 5. јануара 1399. године, којом је поклонио Дубровачкој општини Сланско приморје од Курила до Стона.[51] Будући да се ради о сличном правном чину – уступању дела државне територије у Приморју Дубровнику – разумљиво је да је логотет Новак Гојчинић[52] за предложак повеље краља Стјепана узео или од Дубровчана добио исправу његовог оца и претходника. Свечана инвокација (*Гѹ велемоштна сило прѣсветого духа, Боже славими вь Троицѣ, вь wтьци же реку и синѣ и вь Светимь дусѣ, w Троице прѣсвета, слава теби*) највероватније је дубровачког порекла. Она се јавља у још две исправе настале у канцеларијама Павловића и

[51] Р. Михаљчић, *Повеља Стефана Остоје Дубровчанима, 1399, јануар 15*, ГПБ 1 (2008) 124–125.

[52] Титулу логотета обновио је краљ Остоја на почетку своје друге владавине (1409), а она се после њега јавља још само у овој исправи његовог сина Стјепана и у повељи поново устоличеног краља Тврткa II о Конавлима из 1420. године: Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима, 1409, децембар 4*, ГПБ 3 (2010) 126–128; С. Рудић, *Повеља краља Тврткa II Твртковића*, 161–162. Новак Гојчинић био је претходно дијак краља Тврткa II Твртковића (1405): Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Тврткa Твртковића којом Дубровчанима потврђује Сланско приморје*, ГПБ 4 (2011) 81, 84, 86–87; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 157–160, 169–171; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни* (докторска дисертација, Филозофски факултет у Београду, 2014) 98–99, 120.

Косача упућеним Дубровачкој општини, а постоји и у повељама које су издавале дубровачке власти.[53] Аренга која сраста са инвокацијом и интитулацијом,[54] преузета из Остојине повеље, почива на обрасцима из повеља краља Твртка I, које је саставио логотет Владоје. Први део излагања о томе како је ауктор удостојен да наследи престо својих родитеља и прародитеља, „краљева, господе српске и босанске“, и како је Божијом и помоћи Богородице био венчан „богодарованим венцем на краљевство“, прилагођен је и делом преписан из аренге повеље краља Твртка I Дубровнику из 1378. године. У тој повељи је формулисана и саопштена Твртковa владарска идеологија.[55] Уводни део аренге Остојићеве повеље истиче, дакле, божанско порекло краљевске власти, а за њим иде интитулација са девоцијом, која се унеколико разликује од оне у наведеној повељи његовог оца (уместо Поморја и Западних страна помињу се Приморске стране). Последњи део аренге, који се са варијацијама јавља почев од Твртковe даровнице Хрвоју Вукчићу из 1380, а затим у Дабишиним и Остојиним повељама, сведочи о владарској пракси да награђује верне поданике и градове за њихове заслуге.[56] Будући да се краљ Стјепан Остојић налазио на престолу

[53] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, бр. 607; I–2, бр. 669; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 318–319.

[54] *Тобою примихь божанстеную благодить сподобльшу ме наслидовати прѣстоль моега родителa и прародитель, кралевь господе срьбьске и босаньске, зане бо ти мои родитель и прародителье вь земьльнѣмь царьствѣ царьствовавьше, и на небесьное царьство прѣсели се, мене же видешту земьлу родителa и прародитель моихь wставльшую, а не имушту своего пастира, wть нихь же племене и азь изьбрань бихь помоштию Божьею и Прѣчисте его матере вѣньчань бихь богодарованнѣ ми вѣньцемь на кралевьство ѣако бити ми ва Христа Бога благовирьному и Богомь изьбраному господину Стипану, кралю Срьблемь, Боснѣ и Приморскимь странамь, и по томь же почехь сь Богомь кралевати и правихь прѣстоль кралевсьтва дѣле милости чине записаньѣ градовомь и мѣстомь, всакому же по достоѣнию его*.

[55] Д. Јечменица, *Повеља краља Стефана Твртка I Дубровнику, Жрновница, 1378, април 10; Трстивница, 1378, јун 17*, ССА 14 (2015) 121; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици V. Аренга (Проемиум)*, Глас СКА 94 (1914) 200–201; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 372–373. О Твртковој владарској идеологији видети: С. Ћирковић, *Сугуби венац. Прилог историји краљевства у Босни*, Зборник ФФ у Београду VIII–1 (1964) 343–369 (= исти, *Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана*, Београд 1997, 277–305).

[56] Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу, 1380, март 12*, ССА 1 (2002) 119–120; исти, *Повеља краља Остоје којом потврђује раније даровнице Дубровнику, 1399, фебруар 5*, ССА 7 (2008) 165–167; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику,*

тек око годину дана, оваква аренга чинила се посебно адекватном да додатно легитимише његову власт. Са мањим модификацијама, од којих је најважнија позивање само на претке међу босанским краљевима, таква аренга се налази и у потврди уступања Конавала, коју је краљ Твртко II издао наредне 1420. године.[57]

У експозитивном делу повеље са петицијом наводи се како су дубровачки посланици Растић и Пуцић обавестили краља Стјепана о претходно склопљеном споразуму између Дубровника и војвода Сандаља Хранића и Петра Павловића о продаји Конавала и града Сокола. Као што је напред већ наглашено, у том тренутку је заправо само војвода Сандаљ склопио уговор о продаји свог дела Конавала, док купопродаја друге половине која је припадала војводи Петру Павловићу још увек није била коначно договорена. Пошто су му дубровачки поклисари изнели молбу да потврди уговор о продаји Конавала и Сокола, и имајући у виду раније споразуме између босанске круне и Дубровника и њихову верну службу, у диспозитивном делу ауктор даје и потврђује (*краљсьтво ми даде, благослови и потврьди*) у трајно власништво (*да ... имаю и дрьже и уживаю*) кнезу, властели и Општини града Дубровника и њиховом потомству Конавоску жупу и град Соко са свим селима, људима, имовином, слободама и правима. Овакву одлуку краљ је донео после саветовања са краљицом мајком Кујавом и велможама и властелом.[58] Правни чин се гарантује заклетвом, у којој се ауктор куне са сведоцима – са својом мајком, велможама и племићима – у јеванђеље, Часни крст и све свете.[59] Заклетви следи духовна

17. јул 1392, ССА 6 (2007) 170–172; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* V, 202–204; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 374, 377–382.

[57] С. Рудић, *Повеља краља Твртка II Твртковића*, 161.

[58] За помене чланова породице у исправама Котроманића видети: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 349–350; исти, *Помени предака и сродника у средњовековним босанским повељама*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, књ. VIII, гл. ур. Г. Јовановић, Деспотовац 2017, 103–111.

[59] Заклетвени тип сведока јавља се у 23 уговора које су босански владари и велможе закључили са Дубровником. Као дестинатари, односно уговорна страна, Дубровчани су на тај начин очекивали веће гаранције за поштовање одредби споразума: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 459–460; о заклетвама и сведоцима на уговорима видети такође: исти, *Заклетвене формуле у средњовековним босанским повељама*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, књ. IX, гл. ур. Г. Јовановић, Деспотовац 2018, 235–251, исти, *Обичајно право у наменским обрасцима повеља босанских владара и великаша*, ИЧ 70 (2021) 152–153, са ранијом литературом.

санкција, којом се проклиње евентуални будући прекршитељ овог уговора (*тко ли дрьзне и потвори слово и милость кральвсьтва ми*); он се уједно проглашава и неверним краљу, што је елемент неодређене световне санкције.[60] Занимљиво је да је ово један од ретких случајева у средњовековним босанским исправама да се користи термин „слово“ као изворни назив акта.[61] Девоција у диспозицији Остојићеве повеље (*по милости Божиѡи краль*) такође се руководи очевим примером, док овог састојка нема у две поновљене интитулације у експозицији и заклетви. На различитим местима у документу – у аренги, експозицији и заклетви – краљ за себе користи и заменицу „ми“ и заменицу „ја“ (у облицима *Ѣ* и *Азь*). Писар доследно бележи краљево име у икавском облику (*Стипань* три пута, једном *Стѣпань*).[62]

Завршни део повеље садржи датум, белешку о записивању и листу сведока за које се наводи да су се заклели. Хронолошки и локацијски део датума подељен је на два дела, тако да обухвата белешку о записивању, у којој се помиње логотет Новак Гојчинић. Лето Христово (*лѣто Христово*) редак је израз, који се први пут среће у овој повељи, а након тога се јавља тек крајем XV века, у три документа Косача и једном Влатковића.[63] Исправа је издата у краљевском двору у Сутјесци, а израз *сьтольно мѣсто* за означавање двора користи се у још неколико босанских докумената XV века.[64]

[60] О духовним санкцијама видети: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 424–430.

[61] Овај термин се у наведеном значењу појављује у свега још две повеље издате Дубровнику – Тврткa I из 1378. и Тврткa II из 1405, а треба приметити да је потоњу писао Новак Гојчинић, састављач повеље која се анализира у овом раду. У Тврткoвој повељи Дубровчанима из 1382, „слово“ се јавља само као типски израз у аренги: Д. Јечменица, *Повеља краља Стефана Тврткa I Дубровнику*, 121–124; П. Драгичевић, *Повеља краља Тврткa I којом укида трг соли у Суторини, Бишће 1382, децембар 2*, ГПБ 3 (2010) 71–72; Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Тврткa Тврткoвића којом Дубровчанима потврђује Сланско приморје, 1405, јуни 24*, ГПБ 4 (2011) 76–81; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 285–286.

[62] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 335, 342, 344–345.

[63] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I/2, бр. 711, 712, 723, 784; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* XVII. *Датирање*, Глас СКА 132 (1928) 36–45; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 502–504.

[64] С. Новаковић, *Повеља краља Стјепана Остоје војводи Хрвоју и сину му Баоши, године 1400. 8. декембра*, Гласник СУД 23 (6) (1868) 48–53; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I/1, бр. 592, I/2, бр. 697. Сутјеска је била варошко подграђе утврђеног града Бобовца, видети: Н. Исаиловић, *Акредитивно писмо краља Стефана Томаша за посланика Николу Тесту*, ССА 7 (2008) 180–181, 184; Р. Anđelić, *Bobovac i Kraljeva*

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је писано о војводи **Сандаљу Хранићу Косачи** (ГПБ 2, 107, 120, 151; 3, 84, 120) и војводи **Петру Павловићу** (ГПБ 3, 144), као и о личностима: **Паскоје Растић** (ГПБ 4, 70), **Жигмунд Луксембуршки** (ГПБ 1, 95), **Никола (Никша) Пуцић** (ГПБ 6, 32; 10, 151), **Новак Гојчинић** (ГПБ 4, 86–87), **Батић Мирковић** (ГПБ 4, 86), **Тврткo Стипановић** (ГПБ 12, 92), **Вук Рогатић** (ГПБ 4, 86), **Стипан Остојић** (ГПБ 3, 131–132), **Јурај Драгићевић** (ГПБ 11, 114), **Петар Клешић** (ГПБ 11, 114), **Радосав Владимирић** (ГПБ 9, 60) и **Тврткo Чрнчић** (ГПБ 3, 132), док су у овој свесци обрађени краљица **Кујава** и **Вукац Вукотић** (вид. рад Н. Исаиловића).

Влатко Добрићевић, 48, 49 (ред у изворнику) – кнез, помиње се само у овој повељи и о њему нема других података. Према неким мишљењима, могао би бити отац кнежева Вукића и Стипана Влатковића, који се наводе као сведоци на повељама краљева Стефана Томаша и Стефана Томашевића (1444, 1446, односно 1461).

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку. Просопографска студија*, Београд – Бања Лука, 2021, 71.

Тврткo Боровинић, 50 – кнез, припадник властеоске породице из источне Босне. Претпоставља се да је био син Боровине Вукашинића, који је учествовао у Косовском боју 1389. године у саставу босанског одреда, када му се губи траг. Тврткo је вероватно био брат двојице Боровинића који се помињу у служби Павловића током прве половине XV века – Остоје и Тврдислава. За разлику од њих, Тврткo се налазио у служби босанских краљева, на чијим повељама се помиње као сведок у више наврата између 1417. и 1436. године. Неки документи његову делатност везују за Високо. О Твртковом успону у државној хијерархији сведоче промене у титулатури – дворски кнез (1426), кнез босански (1428), велики кнез босански (1436). Његовом напредовању по свему судећи допринела је и женидба Катарином, унуком херцега Хрвоја Вукчића, с којом је имао двоје деце, сина Ивана и кћи Милицу. Умро је после 13. фебруара 1442. године, када је последњи пут поменут у изворима.

Sutjeska, stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću, Sarajevo 1973, 142, 151–152, 156–157, 203, 205, 214, 218, 227, 261–262.

Литература: P. Ćošković, *Veliki knez bosanski Tvrtko Borovinić*, Croatica christiana periodica 37 (1996) 57–81; С. Рудић, *Боровинићи – властеоска породица из источне Босне*, Земља Павловића – средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 259–278; исти, *Босанска властела у XV веку*, 181–187; A. Zilić, *Milica, kći Tvrtka Borovinića: njeni brakovi, nasljedstvo i rodbinske veze*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 8 (2020) 59–81.

Стипан Миотинић, 50 – кнез, помиње се само у овој повељи, о њему није познато ништа више.

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 99.

Топографски подаци

У претходним бројевима *Грађе о прошлости Босне* и *Старог српског архива* објашњени су топоними **Конавли** (ГПБ 1, 109–110; 3, 151–152; 9, 115–116; ССА 7, 126; 8, 116–117), **Соко** (ГПБ 7, 57; 9, 116) и **Сутјеска** (ГПБ 1, 34–35; 2, 34; 6, 100; ССА 7, 184).

Важнији термини и установе

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени термини: **велможа, верна служба, витез, властела у Дубровнику, војвода, господин, госпођа, град, жупа, заклетва, кнез у Босни, кнез у Дубровнику, краљ, краљевство, логотет, међа, милост, невера, поклисар, пријатељи, село** (Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10, 51–54). Поред ових, у *Старом српском архиву* објашњени су и појмови **властела**, **дубрава**, **записаније**, **заселак**, **јеванђеље**, **котар**, **људи**, **паша/пасиште**, **племенито, престол**, **слово** (Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, ССА 10, LVI–LXI).

Богодаровани венац, 6 (ред у изворнику) – свети или богодаровани венац, односно круна, представља трансперсонализовани симбол владарског достојанства са сакралним значењем, које подразумева богодарованост власти краља као Христовог викара на земљи. Развој политичког мишљења у средњовековној Босни такође је довео

до схватања према којем се личност тренутног владара одвајала од владарског достојанства, симболично оличеног у круни. Круна се сматрала власником градова и поседа који су били у власти краља, као и трибута који су босанском владару плаћали Дубровчани. У складу са истим схватањем, поданици су дуговали верност круни.

Литература: С. Ћирковић, *Сугуби венац. Прилог историји краљевства у Босни*, Зборник ФФ у Београду VIII/1 (1964) 343–369 (= исти, *Работници, војници, духовници*, 277–305); С. Марјановић-Душанић, *Владарске инсигније и државна симболика у Србији од XIII до XV века*, Београд 1994, 26–30, 125–128, 155–159; *ЛССВ*, 334–335 (С. Марјановић-Душанић).

Правине, 37 – обухватају све оно што по нормама обичајног права чини трајна добра једног села, која се у повељама појединачно или уопштено набрајају: синоре, међе, брда, планине, винограде, вођњаке, воденице, поља, лугове, ловишта, реке, рибњаке и бродове (речне прелазе). У правине такође спада коришћење путева, планинских пролаза, заједничких вода за пиће, појила, пасишта, зимовалишта и летовалишта за стоку.

Литература: *ЛССВ*, 665–666 (Р. Михаљчић).

Aleksandar Krstić
Institut d'Histoire
Belgrade

CHARTE DU ROI STJEPAN OSTOJIĆ PAR LAQUELLE IL CONFIRME AU DUBROVNIK LA JOUPA DES KONAVLI ET LA VILLE SOKOL

Sutjeska, le 4 décembre 1419

Résumé

Ayant acheté le fin juin 1419 une partie des Konavli du voïvode Sandalj Hranić Kosača, les autorités de Dubrovnik tentaient d'acquérir l'autre moitié de cette région située aux environs de leur ville, qui appartenait au voïvode Petar Pavlović. En même temps, les Ragusains s'efforçaient d'obtenir la confirmation de la propriété acquise auprès du nouveau roi bosnien Stjepan Ostojić (1419 – 1420/1421) et d'assemblée. À la demande des émissaires de Dubrovnik Paskoje Rastić et Nikola Pucić, et avec le consentement et le conseil de la reine mère Kujava, des nobles et des seigneurs du royaume de Bosnie, le 4 décembre 1419, dans la cour à Sutjeska, le roi Stjepan Ostojić a confirmé à Dubrovnik la possession éternelle de la Joupa des Konavli et de la forteresse de Sokol, avec tous les villages, hameaux, gens, libertés, kotars /unité territoriale administrative inférieur à une joupa/ et les démarcations entre les domaines. Bien qu'il soit indiqué dans la charte royale que la commune de Dubrovnik avait précédemment acheté une moitié de la Joupe des Konavli et une moitié de la forteresse de Sokol de voïvodes Sandalj Hranić Kosača et Petar Pavlović, jusqu'à ce moment-là seul des Kosača avaient vendu réellement leur partie des Konavli. Dubrovnik a acquis la forteresse de Sokol en 1423, tandis que la partie des Konavli appartenant à des Pavlović ils avaient acheté fin l'année 1426. Le roi Stjepan a confirmé sa décision en prêtant serment sur l'Évangile, avec les témoins mentionnés dans la charte. L'Acte, certifié par un cachet de cire pendant, a été rédigé par le logothète Novak Gojčinić. La charte est conservée aux Archives d'État de Dubrovnik, où il existe aussi une transcription dans le livre d'archives Codex Ragusinus.

Mots-clés: roi Stjepan/Stefan Ostojić, voïvode Sandalj Hranić, voïvode Petar Pavlović, reine Kujava, Dubrovnik, Konavli, Sokol/Soko sis à Konavli, charte

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)“1420“
DOI 10.7251/GPB2114101R

Срђан Рудић*
Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА ВОЈВОДЕ РАДОСАВА ПАВЛОВИЋА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ САНДАЉЕВО УСТУПАЊЕ ПОЛА КОНАВОСКЕ ЖУПЕ ДУБРОВЧАНИМА

1420, 3. новембар

Сажетак: Војвода Радосав Павловић потврдио је Дубровчанима, 3. новембра 1420, половину Жупе Конавли, коју им је даровао војвода Сандаљ Хранић, и град Соко у Конавлима. Повеља је сачувана у каснијем препису, који се налази у зборнику *Liber Privilegiorum* (*Codex Ragusinus*) у Државном архиву у Дубровнику. Чланак садржи текст повеље и његов превод на савремени српски језик, те поглавља у којима се анализирају дипломатичке особености повеље и просопографски подаци о личностима које се помињу у овом документу.

Кључне речи: Радосав Павловић, Сандаљ Хранић, Твртко II, Конавли, Соко, Дубровник, повеља.

Преговори између Сандаља Хранића и Дубровчана о купопродаји дела Конавала који су припадали Косачама покренути су највероватније крајем 1418. године.[1] Дубровчани су почетком наредне године започели преговоре и са Петром Павловићем, али су они убрзо прекинути. Преговори са Сандаљем Хранићем су завршени јуна 1419. године. Према договореним условима, Сандаљ је Дубровчанима дао свој део Конавала, а заузврат је добио 12.000 дуката, уз могућност да половину ове суме уложи уз камату од 5%, племство за мушке чланове своје породице, две палате у граду и њихово реновирање, баштину у Дубровачкој жупи у вредности од 3.000 перпера и годишњи трибут од 500 перпера.[2] Читаву другу половину године Дубровчани су покушавали

* Ел. пошта: srdjanrudic@yahoo.com

[1] Детаљно погледати у: E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 221–244.

[2] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 288–291; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 293–297; Р. Поповић, *Повеља војводе Сандаља и браће му Вукца и Вука којом*

да добију потврду овог договора од краља и војводе Петра Павловића. Краљ Стефан Остојић је децембра 1419. године, након што су Сандаљ Хранић и Петар Павловић склопили примирје, потврдио ову продају.[3] Крајем године Сандаљ је, уз помоћ Турака, поново покренуо акцију против Петра Павловића, који је погинуо марта 1420. године, приликом упада Османлија у Босну. Са Турцима је у Босну дошао и Твртко II. Сандаљ је након погибије војводе Петра дошао у посед и његовог дела Конавала, који је намеравао да прода Дубровнику. Краљ Твртко II Твртковић је, на молбу дубровачких посланика, кнежева Добра Бенчулића и Пира Лукаревића, издао 16. августа 1420. у Подвисоком повељу којом је потврдио Сандаљеву продају Дубровнику половине Жупе Конавли која му је припадала, као и другу половину жупе и град Соко који су раније припадали Петру Павловићу.[4] Након што се октобра месеца измирио са Сандаљем Хранићем, могуће и под утицајем краља Твртка II и Турака, нови предводник породице Павловић, војвода Радосав, издао је повељу којом је потврдио Сандаљеву продају половине Жупе Конавли и град Соко Дубровчанима. Потврда продаје Сандаљевог дела Конавала Дубровчанима свакако је био један од услова овог помирења, а два великаша су ступила и у родбинске односе пошто се Радосав оженио Сандаљевом сестром Теодором.

Опис исправе и ранија издања

Оригинал овог документа није сачуван. Препис који је сачинио Никша Звијездић налази се у Државном архиву у Дубровнику у зборнику *Liber Privilegiorum* (*Codex Ragusinus*).[5] Странице на којима

уступају Дубровчанима свој део Конавала, на Стипан пољу под Соколом, 1419, јун 24, ГПБ 4 (2011), 97–119. Исплата од 12.000 дуката не спомиње се у повељи. Према Есаду Куртовићу њен изостанак „pretvara se u ustupanje s pratećim obdarivanjem i privilegijama koje imaju elemente ’zahvalnosti’ kakve poznaje vrijeme u kojem akteri djeluju, ali izostajanje cijene može potkrepljivati i različit tretman prema ponudi koja je učinjena porodici Pavlovića“. E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 224–225, нап. 804.

[3] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 291–294; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 557–562. Краљ је овом повељом потврдио и продају дела Конавала који је припадао Павловићима, иако они нису склопили договор о томе са Дубровчанима. E. Kurtović, *Sandalj Hranić*, 232–234.

[4] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 304–305; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 503–504; С. Рудић, *Повеља краља Твртка II Твртковића којом потврђује Сандаљеву продају Конавала Дубровнику, Подвисоки, 1420, август 16*, ГПБ 13 (2020) 157–166.

[5] DAD, Cod. Rag., 083v, 084r.

се налази препис повеље су доста оштећене влагом тако да су делови текста потпуно уништени или нечитљиви. Најоштећенији делови су, не знамо када, одстрањени, односно одсечени – ради се о горњем левом делу листа 83v и горњем десном делу листа 84r. Настала оштећења покушали смо да реконструишемо поређењем са текстовима других докумената насталих у односима између Павловића и Дубровника. Предлог реконструисаних делова текста дали смо у напоменама, али смо их користили приликом израде превода. Франц Миклошић и Љубомир Стојановић су у својим издањима ове повеље делимично попунили нека данас недостајућа или оштећена места. Могуће је и да су у време када су препис овог документа имали у рукама неки данас оштећени делови били читљиви. Ћириличком тексту повеље претходи кратак запис на италијанском језику који је делимично сачуван: ⟨...⟩[6] *nouembrio priuilegio de vo.* ⟨*Radossauo Paul*⟩*ouich*[7] *con senato per Sochol e la mita de Canal de vo. Sandagli*.

Ранија издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 306–308; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 567–568.

Текст документа[**]

[folium 83v] ⟨...⟩[8] **ѡкрьмлюеш[ь] и правиш[ь] своем[ь]**[9] **божасвомь**[10] |2| ⟨...⟩[11] **божаством(ь) ти рабь Радосавь синь** |3| ⟨...⟩[12] **Павла Раденовика, божаствꙋ ти сла**|4|⟨...⟩**воки**[13] **слаткои милости сп[о]доби** |5| ⟨...⟩[14]

---

[6] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨MCCCCXX die III. ⟩; Миклошић: ⟨... die III. ⟩.

[7] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨Radossauo Paul⟩ouich; Миклошић: ⟨...Paul⟩ouich.

[**] Редакција издања и превода српскословенског текста: Т. Суботин Голубовић.

[8] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**Славни боже царꙋ небесни кои**⟩.

[9] У Миклошићевом издању недостаје: **ѡкрьмлюеш[ь] и правиш[ь] своем[ь]**.

[10] Миклошић, Стојановић: **божаствомь**.

[11] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**всꙋ вселенꙋю а азь смерни прѣд**⟩.

[12] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**и наследникь славнога поменꙋтыꙗ кнеза**⟩; Миклошић: ... (**кне**)**за**; Стојановић: … **за**.

[13] Предлог реконструисаног дела текста: **сла**⟨**вꙋ непристано ваздаю кои ме по т**⟩ **воки**; Миклошић: **сла**(**ва**) ... **по твоки**; Стојановић: **сла…по твоки**.

[14] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**и постави господина всемꙋ стежаньꙋ моихъ**⟩.

прародитель, и бꙋде з Б[о]гом(ь) ва|6|⟨...⟩[15] и смотрех[ь] вь срьчанех[ь][16] ѡтаинех[ь] |7| ⟨...⟩[17] паче свемꙋ свѣтꙋ[18] ѡбꙗвленꙋ |8| ⟨...⟩ꙗзань[19], кою ѥ вьзда вьзда (!)[20] и ꙋ вса|9|⟨…⟩ь[21] Паваль, родител[ь] ми, и потѡм[ь][22] го[спо]д[и]нь |10| ⟨...⟩арь[23] славнем[ь] градѡм[ь] Дꙋбрѣвникомь |11| ⟨...⟩ ли и⟨...⟩[24] ш ними[25], хотесмо и ми по ѡбичаю |12| ⟨...⟩[26] почтенꙋ любавь ш ними[27] и ѡць боле |13| ⟨…⟩ав⟨…⟩т⟨…⟩[28] и зато[29] да ѥ свиденѥе всакѡмꙋ малѡмꙋ |14| ⟨…⟩рь[30] послах[ь] ꙋ славни град[ь] Дꙋбровник[ь] кнезꙋ и властелѡм[ь] |15| ⟨…⟩ачцем[ь][31] наше срьчане властеле и поклисаре, свепочтенога |16| ⟨…⟩жа[32] крьстꙗнина Влатка Тꙋмрьлика[33] и кнеза Ѡстою Пацрька |17| на по⟨...⟩с наш⟨…⟩ работо⟨…⟩[34] по реченѥх[ь] на плꙋно ѡд[ь] данас(ь) напрѣда, |18| до коле свѣт[ь] стои,

---

[15] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**пꙋни господствии смислихь**⟩.

[16] Миклошић: **и смотре ꙋ вьсесрьчанехь ѡтаинехь**; Стојановић: **и смотрех ꙋ вьсесрьчанех ѡтаинех**.

[17] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**срьдца моего великꙋ нескровнꙋ**⟩.

[18] Стојановић: **свьтꙋ**.

[19] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**слаткꙋ и великосрьдчанꙋ почтенꙋ при**⟩**ꙗзань**; Миклошић: … **прѣꙗзань**; Стојановић: … **зань**.

[20] У издању Миклошића и Стојановића само једно **вьзда**.

[21] Предлог реконструисаног дела текста: **вса⟨ко врѣме ималь господинь кнез⟩ь**; Миклошић: **всако вр(ѣме) ... ималь господинь кнезь**; Стојановић: **вса … кнезь**.

[22] Стојановић: **потомь**.

[23] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**ми и брать старии воевода Пет⟩арь**; Миклошић, Стојановић: **господинь ... славнемь**.

[24] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**и с того почтеними власте⟩ли и ⟨ѡни⟩**; Миклошић, Стојановић: …**властели и ѡни**.

[25] Миклошић: **ш–ними**.

[26] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**нихь ѡнꙋѣе и онакꙋге**⟩.

[27] Миклошић: **ш–ними**.

[28] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**поновити и ꙋкрѣпити**…⟩**ав**⟨…⟩**т**⟨…⟩; Миклошић: …**ꙋкр(ѣ)пити**...

[29] Миклошић: **за то**.

[30] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**и голимомꙋ е⟩рь**; Миклошић: **и … ерь**; Стојановић: … **ерь**.

[31] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**дꙋбров⟩ачцем**; Миклошић: **дꙋбровачцемь**; Стојановић: **(дꙋбров)ачцем**.

[32] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**мꙋ⟩жа**; Миклошић, Стојановић: **мꙋжа**.

[33] Миклошић: **Тꙋ(мрь)лика**.

[34] Предлог реконструисаног дела текста: **по⟨...⟩ с наш⟨омь⟩ работо⟨мь⟩**; Миклошић: …**нашѡмь раб… и**; Стојановић: …**нашѡм работ и**.

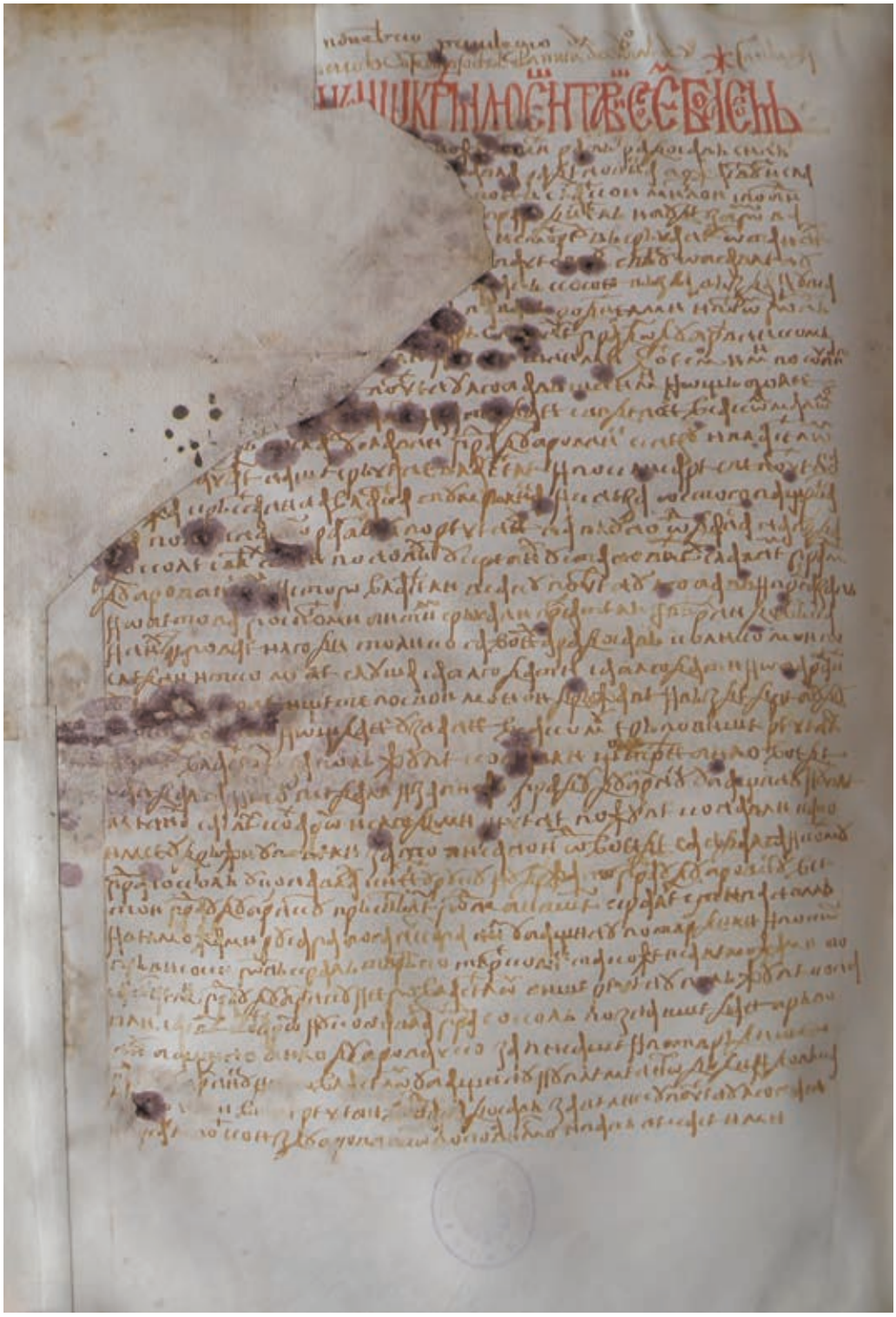

Codex Ragusinus, fol. 83’

поновиx[ь], ѹкрепиx[ь][35], ѹстановитеx[ь][36] славнем[ь] град[о]м[ь][37] |19| Дѹбровником[ь] и с того властели всакѹ почтенѹ любавь и прѣꙗзань. |20| И ѡбетова госпост(в)о ми бити [и]м[ь][38] срьчани прѣꙗтель и вѣрьни[39] до вѣка[40], |21| и ниx[ь] трьговце и люди толико ꙗ вок[во]да[41] Радосавь колико мои по|22|следни и тко мене слѹша саблюдати саблюдати (!)[42] и ѡбарати |23| ѡд⟨…⟩лобе[43] и цете по свои моиои дрьжаве и вьзде дге бѹдѹ |24| ⟨…⟩оки до⟨…⟩ки[44]. И ѡц да ѥ ѹ знанѥ всакомѹ, ерь по више реченеx(ь) |25| ⟨…⟩а⟨…⟩еx[ь][45] властелеx[ь] за поль жѹпе Конавли, що е прѣѥ било[46] вое[во]де[47] |26| Сандалꙗ, и тои все[48] даль и записао градѹ Дѹбрѣнкѹ[49] ѹ бацинѹ и ѹ пле|27|менито са свем[ь] котарѡм[ь] и с людьми речене по жѹпе Конавли, како |28| им се ѹдрьжи ѹ повели за то писанои ѡд[ь] вои[во]де[50] Сандалꙗ, и к томѹ |29| град[ь] Соколь ѹ Конавлаx[ь], ки ѥст[ь] ѹ рѹкѹ и ѹ дрьжави градѹ Дѹбровн(и)кѹ, все |30| тои градѹ Дѹбрѣн(и)кѹ[51] прьсвьтлем[ь][52] го[спо]д[ино]м[ь] бившем[ь] кралем[ь] Стипаномь |31| и велможами рѹсага босанскога ним[ь] ѹ бацинѹ потврѣдили[53], и потѡм(ь) |32| прьвисоки[54] го[спо]д[и]нь краль Тврьтко Твртковик[ь] такоже и са велможами бо|33|сансцеми градѹ

[35] Стојановић: **ѹкрипиxь**.

[36] Миклошић: **ѹстанови(тиxь)**.

[37] Миклошић: **славнемь градомь**; Стојановић: **славне^{м}ь гра^{А}мь**.

[38] Миклошић:**бит–и–мь**; Стојановић: **бити^{м}**.

[39] Стојановић: **вѣрѣни**.

[40] Миклошић, Стојановић: **вька**.

[41] Миклошић: **воида**; Стојановић: **вокда**.

[42] У издању Миклошића и Стојановића само једно **саблюдати**.

[43] Предлог реконструисаног дела текста: **ѡд⟨а сваке з⟩лобе**; Миклошић, Стојановић: **ѡд(а сваке зл)обе**.

[44] Предлог реконструисаног дела текста: **⟨м⟩оки до⟨секи⟩**; Миклошић, Стојановић: **моки досеки**.

[45] Предлог реконструисаног дела текста: **⟨наш⟩еxь**; Миклошић, Стојановић: **нашеxь**.

[46] Миклошић: **цото ѥ било**.

[47] Миклошић: **воиде**; Стојановић: **воеде**.

[48] Недостаје код Миклошића.

[49] Миклошић: **Дѹбрьвникѹ**.

[50] Миклошић: **воиде**; Стојановић: **вокде**.

[51] Миклошић: **Дѹбрьвникѹ**; Стојановић: **Дѹбрѣнкѹ**.

[52] Миклошић: **прѣсвьтлемь**.

[53] Миклошић: **потврьдили**.

[54] Миклошић: **прѣвисоки**.

Дȣбрѣнкȣ[55] **и кго властелѡм[ь] више речен**ȣ **поль жȣпе Кона**|34|**вли са свем[ь] котарѡм[ь] и** ȣ **Конавлах[ь] град[ь] Соколь, познавше, да к прьво** |35| **них[ь] бащино било дȣбровачко, записаше и потврьдише** |36| **гр**⟨...⟩**д**⟨...⟩**ȣбрѣникȣ**[56] **и кго властелѡм[ь]** ȣ **бащин**ȣ **и** ȣ **племенитѡ до дни и до вька.** |37| ⟨**За т**⟩**о**[57] **и ми више речени вои[во]да**[58] **Радосавь за великȣ почтенȣ любавь** |38| **и прѣꙗтелство, кок з Дȣбровникѡм[ь] поновисмо, и пакь нека се и ми**

[folium 84r] |39| **по редȣ находимо** ȣ **записех[ь], како и н**⟨…⟩**д**⟨…⟩[59] |40| **све за истинȣ по више рече**⟨…⟩[60] |41| **Радосавь Павловик[ь] так**⟨…⟩[61] |42| ȣ **бащинȣ и** ȣ[62] **племенито** ⟨…⟩ |43| **више речене поль жȣ**⟨…⟩[63] |44|, **и толико горе**[64] **потврь**⟨…⟩[65] |45| **град[ь] Соколь ꙗ вои[во]да**[66] **Радо**⟨…⟩[67] |46| **Дȣбрѣникȣ**[68] **и него властелѡм[ь]** ȣ **вѣ**⟨…⟩**в**⟨…⟩[69] |47| **ни ȣспоменȣтꙗ ни иска**⟨…⟩**ꙗ ни про**⟨…⟩[70] |48| **последнкмȣ не ȣчинити паче бранити** ⟨…⟩[71] |49| **кога насилꙗ, що е наша мокь** ⟨…⟩[72] |50| **за таи**

---

[55] Миклошић: **Дȣбровникȣ**.

[56] Предлог реконструисаног дела текста: **гр**⟨**а**⟩**д**⟨**ȣ Д**⟩**ȣбрѣникȣ**; Миклошић: **градȣ Дȣбрьвникȣ**; Стојановић: **градȣ Дȣбрѣникȣ**.

[57] Предлог реконструисаног дела текста: **За то**; Миклошић: **за то**; Стојановић: **зато**.

[58] Миклошић: **воида**; Стојановић: **вокда**.

[59] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**наши родитель и прародитель**⟩.

[60] Предлог реконструисаног дела текста: **рече**⟨**ниемь поклисаремь** … **ꙗ господинь вовоида**⟩; Миклошић, Стојановић: **речен**...

[61] Предлог реконструисаног дела текста: **так**⟨**оже потврьдихь градȣ Дȣбровникȣ и него властели**⟩; Миклошић, Стојановић: **також**...

[62] Код Миклошића и Стојановића недостаје ȣ.

[63] Предлог реконструисаног дела текста: **жȣ**⟨**пе Конавли са всимь котаромь и ш лȣдми**⟩; Миклошић, Стојановић: **жȣпе Конавли**.

[64] Миклошић, Стојановић: **толикогере**.

[65] Предлог реконструисаног дела текста: **потврь**⟨**дихь имь** ȣ **бащинȣ и** ȣ **племенито**⟩; Миклошић: **потврьд**...; Стојановић: **потврь**.

[66] Миклошић: **воида**; Стојановић: **вокда**.

[67] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**савь Павловикь дах и даровах милостиво градȣ**⟩; Миклошић: **Радосавь** … **градȣ**; Стојановић: **Радосав**...

[68] Миклошић: **Дȣбрьовникȣ**.

[69] Предлог реконструисаног дела текста: **вѣ**⟨**ки вѣкома** … **не помена**⟩; Миклошић: **вѣки вѣкома** … **не помен(а)**; Стојановић: **вики ви**…

[70] Предлог реконструисаног дела текста: **иска**⟨**н**⟩**ꙗ ни про**⟨… **мокмȣ**⟩; Миклошић, Стојановић: **исканꙗ ни про**…

[71] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨... **ѡда сва**⟩; Миклошић: **и** … **ѡда свакога**; Стојановић: **и** ...

[72] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**море досеки**...⟩; Миклошић: ... **тко** …

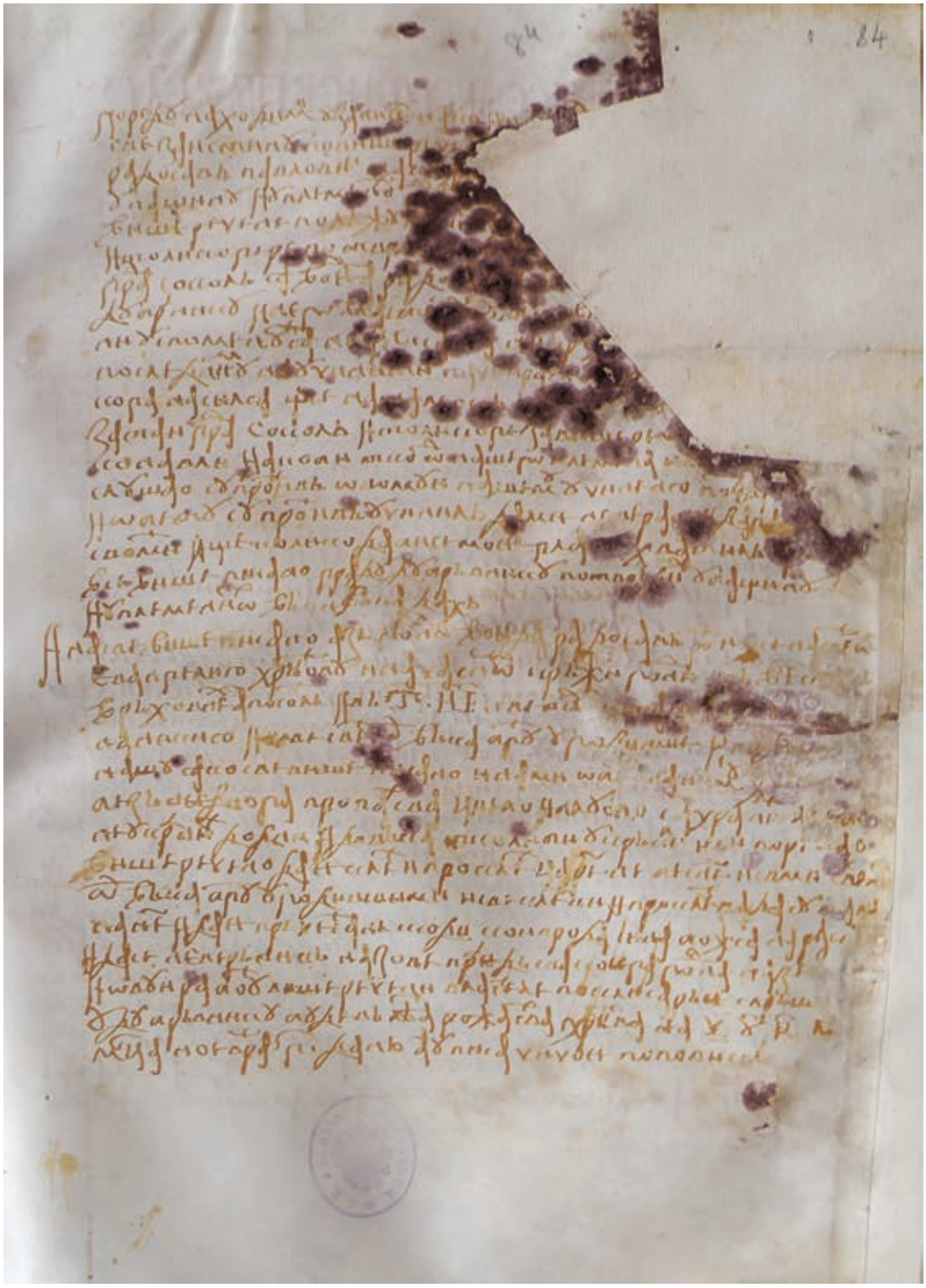

Codex Ragusinus, fol. 84

град[ь] Соколь и толикоге за више рече⟨…⟩[73] |51| Конавли, и ако би тко ѡд[ь] нашего племена или ⟨…⟩[74] |52| слꙋшао, сꙋпротивь ѡвомꙋи нашемꙋ ꙋчиненю, потврь⟨…⟩[75] |53| и ѡбетꙋ сꙋпротивь ꙋчиниль, да ми[76] неверань, и да г⟨…⟩[77] |54|ство ми ище, колико да би се моѥ гла⟨…⟩[78] хватиль ⟨…⟩ |55| все[79] више писано градꙋ Дꙋбрьвникꙋ потврьдих[ь], ꙋ бацинꙋ |56| и ꙋ племенитѡ вьки вька дахь. |57| И на све више писано азь го[спо]д[и]нь вои[во]да[80] Радосавь ротих се на свето⟨…⟩[81] |58| евангелию Хрьстовꙋ и на часнѡм[ь] крьжи[82] го[спо]дни и вь .в҃і.[83] ⟨…⟩[84] |59| врьховнех[ь] апостоль и вь .т҃и҃і. светих[ь][85] ѡтаць ⟨…⟩[86] |60| на Никию, и в све свете ѡд[ь] вька[87] Б(о)гꙋ ꙋгодивше и ⟨…⟩[88] |61| нашꙋ, ꙗко све више писано и нами ѡбетованомꙋ х⟨…⟩[89] |62| безь ѥдного[90] пропатства циело и плꙋно сахранити а ⟨…⟩[91] |63| не ꙋкрѣнити[92] до дни и до вька. Тко ли би ꙋкрьнил(ь) или порекао |64| више речено, да ѥ[93]

[73] Предлог реконструисаног дела текста: **рече⟨не поль жꙋпе⟩**; исто Миклошић и Стојановић.

[74] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**слꙋгꙋ**...⟩.

[75] Предлог реконструисаног дела текста: **потврь⟨геню⟩**; исто Миклошић и Стојановић.

[76] Миклошић:**м–ѥ**; Стојановић: **ми ѥ**.

[77] Предлог реконструисаног дела текста: **г⟨оспод⟩ство**; исто Миклошић и Стојановић.

[78] Предлог реконструисаног дела текста: **гла⟨ве⟩**; исто Миклошић, Стојановић.

[79] Миклошић: **све**.

[80] Миклошић: **воида**; Стојановић: **воѥда**.

[81] Предлог реконструисаног дела текста: **свето⟨мь⟩**; Миклошић: **светѡмь**; Стојановић: **светѡм**.

[82] Миклошић: **крѣжи**.

[83] Код Миклошића недостаје: .**в҃і**.

[84] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**светихь**⟩; Миклошић: **свихь**; Стојановић: **свеᵀхь**.

[85] Миклошић: **светехь**; Стојановић: **светех**.

[86] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**иже сꙋть**⟩; исто Миклошић и Стојановић.

[87] Стојановић: **вько** (!).

[88] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**вь дꙋшꙋ**⟩; исто Миклошић и Стојановић.

[89] Предлог реконструисаног дела текста: **х⟨окемо⟩**; исто Миклошић и Стојановић.

[90] Миклошић: **ѥдного**.

[91] Предлог реконструисаног дела текста: ⟨**ꙋ ни ꙋ чемь**⟩; исто Миклошић и Стојановић.

[92] Миклошић: **ꙋкрьни(ти)**.

[93] Стојановић: **ѥст**.

клет[ь] и проклет[ь] царем[ь] небеснем[ь] и свми[94] свети⟨…⟩[95]|65| ѡд[ь] вька Б(о)гꙋ ꙋгодившими, и све клетви и проклетсва[96] да сꙋ пала |66| на нем[ь], и да ѥ прьчестань[97] к Юди, кои прода сина Божїа на рас⟨…⟩[98] |67|, и да се неверьникь назове прѣѥдь свакоѥга го[спо]д[и]на на зе⟨…⟩[99] |68|, и ѡвꙋи[100] работꙋ више речени властеле поклисарьѥ сврьш⟨…⟩[101] |69| ꙋ Дꙋбрьвникꙋ бꙋде вь лѣта рожаства Хрьстова на .ч҃ꙋк҃. л⟨…⟩[102] |70| м(ѣ)с(е)ца ноевра .г҃. дань. Ѧ ꙋписа Чичоѥ Поповикь.

Превод документа[103]

Славни Боже, царе небесни, који својим божанством владаш и управљаш свом васељеном, ја смерни пред божанством Ти раб Радосав, син и наследник славне успомене кнеза Павла Раденовића, божанству ти славу непрестано дајем јер си ме по својој слаткој милости удостојио и поставио да будем господин свим поседима мојих прародитеља. И будући по Богу у пуној власти осмотривши у срдачним тајанствима срца својега велико, нескривено али читавом свету објављено, слатко и веома срдачно поштовано пријатељство, које је вазда и у свако време имао господин кнез Павле, родитељ ми, а потом господин ми и брат старији војвода Петар са славним градом Дубровником и с његовом поштованом властелом, и они са њим, хтесмо и ми по њиховом обичају да ону и онакву поштовану љубав с њима још боље потврдимо и оснажимо ... И стога да је на знање свакому малому и великому, јер послах у славни град Дубровник

[94] Миклошић: **свими**.

[95] Предлог реконструисаног дела текста: **свети⟨ми⟩**; исто Миклошић и Стојановић.

[96] Миклошић: **проклесва**.

[97] Миклошић: **прѣчѥстань**.

[98] Предлог реконструисаног дела текста: **рас⟨петьѥ**; Миклошић: **распеть(ѥ)**; Стојановић: **распет**…

[99] Предлог реконструисаног дела текста: **зе⟨мли⟩**; исто Миклошић и Стојановић.

[100] Миклошић: **ѡвꙋ**.

[101] Предлог реконструисаног дела текста: **сврьш⟨ише⟩**; исто Миклошић и Стојановић.

[102] Предлог реконструисаног дела текста: **л⟨ѣто⟩**; исто Миклошић; Стојановић: **лѣ**...

[103] У превод смо, ради бољег разумевања целине документа, укључили и реконструисане делове текста.

кнезу и властели дубровачкој нашу драгу властелу и поклисаре веома поштованог мужа крстјанина Влатка Тумрлића и кнеза Остоју Паштровића ... с нашом работом и по наведеним у потпуности од данас надаље, докле свет постоји, потврдих, оснажих и установих славном граду Дубровнику и његовој властели сваку поштену љубав и пријатељство. И обећа господство ми да ћу им бити срдачни и верни пријатељ до века и да ћемо ја војвода Радосав и моји наследници и ко мене слуша њихове трговце и људе чувати од сваке злобе и штете по свој мојој држави и свугде где могу досећи. И још да је на знање свакоме, да сам по наведеној нашој властели, пола Жупе Конавли што је раније било војводе Сандаља, дао и записао граду Дубровнику у баштину и у племенито са свим границама и с људима поменуте половине Жупе Конавли, како стоји и у повељи коју им је за то издао војвода Сандаљ, и к тому град Соко у Конавлима, који је у власти и држави града Дубровника. Све то су граду Дубровнику потврдили и пресветли господин бивши краљ Стипан и велможе русага босанског, а потом је и превисоки господин краљ Тврто Тврткович такође са велможама босанским горе поменуту половину Жупе Конавли са свим границама и град Соко у Конавлима, познавши да су прво били баштина дубровачка, записао и потврдио граду Дубровнику и његовој властели у баштину и у племенито до дана и века. Стога и ми, више поменути војвода Радосав, (издасмо повељу) за велику поштовану љубав и пријатељство које са Дубровником поновисмо, те нека се и ми налазимо у записима као и наши родитељи и прародитељи све за истину по горе поменутим поклисарима. Ја господин војвода Радосав Павловић такође потврдих граду Дубровнику и његовој властели у баштину и у племенито са свим границама и људима горе поменуту половину Жупе Конавли која је некада била Сандаљева и једнако им потврдих у баштину и у племенито град Соко. Ја војвода Радосав Павловић дах и даровах милостиво граду Дубровнику и његовој властели у веки векова ... ни да помене нити да тражи што нити ... наследник да не учини него да јаче брани ... од свакога насиља што је у нашој моћи досећи ... за тај град Соко и такође за више поменуту половину Жупе Конавли. Ако би неко од нашег племена или слугу поступио противно овом нашем делу, потврђењу и завету да се сматра неверним мени и да га господство ми тражи, колико да би се моје главе ... све више писано граду Дубровнику потврдих у баштину и у племенито и у веки векова дах. И на све више писано ја господин војво-

да Радосав заклех се на Светом јеванђељу Христовом и на часном крсту Господњем и у 12 врховних апостола и у 318 светих отаца који су у Никеји и у све свете од века Богу угодивше и у душу нашу. Све више писано и од нас обећано хоћемо без иједног лукавства цело и пуно сачувати а ни у чему то нећемо окрњити до дана и века. Ко би окрњио или порекао више речено да је клет и проклет царем небесним и свим светим од века Богу угодившим и све клетве и проклетства да падну на њега и да је саучесник Јуди који прода сина Божјег на распеће и да га сваки будући земаљски господар назове невером. Ову работу горе поменута властела поклисари свршише у Дубровнику трећег дана месеца новембра 1420. године од рођења Христова. А уписа Чичоје Поповић.

Дипломатичка анализа

Повеља војводе Радосава Павловића сачувана је у каснијем препису, те стога није могуће извршити њену детаљну дипломатичку анализу. Повеља започиње вербалном инвокацијом (*Славни Боже, царе небесни, који својим божанством владаш и управљаш свом васељеном*), која је у овом облику својствена једино канцеларији војводе Радосава и јавља се још и у повељама Дубровчанима из 1421. и 1423. године. Претпостављамо да је, попут већине повеља Павловића међу којима су и две поменуте, садржала и симболичку инвокацију, односно крст. Упадљиво је да војвода Радосав своју власт, за разлику од војводе Сандаља Хранића, везује искључиво за Божју вољу, односно за Божје допуштење да наследи свог оца кнеза Павла. Док у поменутим повељама Радосав своју власт гради на својим прецима, касније ће и он попут Сандаља везивати своју власт и за русаг босански.[104]

Војвода Радосав Павловић овом повељом даје сагласност на Сандаљево уступање половине Конавоске жупе Дубровчанима. Ово је свакако урадио на иницијативу Дубровчана, који су на тај начин желели да ојачају свој положај. Невен Исаиловић истиче да Дубровчани нису желели да се у повељама којима им обласни господари уступају део територије нађе њихова молба, тако да се стиче утисак да је иницијатива за такав чин дошла од ауктора. Из формалних докумената може се закључити да су им делови територија понуђени, што знамо да није тачно. У ову праксу Дубровчана уклапа се и повеља Радосава

[104] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, 319, 387.

Павловића, који не прима молбу Дубровника да потврди Сандаљев чин, већ шаље своје посланике да правно дефинишу новонасталу промену у Конавлима. На основу овог примера и повеље којом је Радич Санковић уступио своје село Лисац Дубровнику, Невен Исаиловић закључује „да је формулу интервенције у босанским исправама углавном замењивало издавање посебних докумената различитих ауктора а у вези са истом правном радњом“.[105]

Интересантно је да се у тексту повеља посредно назива термином работа (*Ову работу горе поменута властела поклисари свршише у Дубровнику*). Према мишљењу Невена Исаиловића, назив се „односи на закључен посао, а не на саму исправу, али као једини поменути термин индиректно означава и њу“.[106]

Просопографски подаци

У ранијем броју *Грађе о прошлости Босне* објашњена је личност **кнеза Остоје Паштровића** (VI, 99).

Влатко Тум(у)рлић, крстјанин, 16 (ред у изворнику) – посланик краља Остоје и породице Павловић. У службу Павловића прешао је након збацивања краља Остоје. Влатко је први по имену познати припадник Цркве босанске који се налазио у дипломатској служби обласних господара. У служби кнеза Павла је напредовао тако што је од поверљивог дипломате, средином друге деценије, постао кућанин и кнежев саветник. Присуствовао је убиству кнеза Павла, након којег је служио његовим синовима. У изворима се помиње у периоду од 1403. до 1423. године.

Литература: P. Ćošković, *Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.–1423.)*, Croatica Christiana periodica 35 (1995) 1–54; А. Смиљанић, *Људи из сјенке – дипломати обласних господара у Босни*, Бања Лука 2015, 76–79.

Чичоје Поповић, 70 – писар војводе Радосава Павловића. Помиње се само у овој повељи.

Топографски подаци

У ранијим бројевима *ГПБ* објашњени су топоними **Конавли** (I, 109–110; III, 131–132; IX, 115–116) и **Соко** (VII, 57; IX, 116).

[105] Исто, 402–403, 408–409.

[106] Исто, 286–287.

Srđan Rudić
Institut d'Histoire
Belgrade

CHARTE DU VOÏVODE RADOSAV PAVLOVIĆ PAR LAQUELLE IL CONFIRME LA CESSION FAITE PAR SANDALJ DE LA MOITIÉ DE JOUPA DE KONAVLI AUX RAGUSAINS

1420, le 3 novembre

Résumé

Dans cet article est analysée la charte par laquelle le voïvode Radosav Pavlović a confirmé aux Ragusains le 3 novembre 1420 une moitié de la Joupe des Konavli laquelle leur était octroyée en juin de l'année précédente par le voïvode Sandalj Hranić, ainsi que la ville Soko située à Konavli. La charte a été rédigée après que le voïvode Radosav se soit réconcilié avec Sandalj Hranić au mois d'octobre, possiblement sous l'influence du roi Tvrtko IIème et les Turcs. La confirmation de la vente de la partie des Konavli de Sandalj aux Ragusains était certainement l'une des conditions de cette réconciliation, et les deux nobles sont également entrés en relations familiales, car Radosav épousait la sœur de Sandalj, Teodora. La charte du voïvode Radosav Pavlović est conservée en transcription faite par Nikša Zvijezdić qui se trouve aux Archives de l'État à Dubrovnik, dans la collection Liber Privilegiorum (Codex Ragusinus). Les pages sur lesquelles se trouve la transcriptionde la charte sontassez endommagées par l'humidité, de sorte que des parties d texte sont complètement détruites ou illisibles. Nous avons essayé de reconstituer les endommagements survenus les comparant avec des textes d'autres documents créés dans les relations entre Pavlović et Dubrovnik.

Mots-clés: Radosav Pavlović, Sandalj Hranić, Tvrtko IIème, Konavli, Soko, Dubrovnik, charte

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5Дубровник)“1433“
DOI 10.7251/GPB2114113D

Павле Драгичевић*
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје

ПОВЕЉА ТВРТКА II ТВРТКОВИЋА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ МИР ИЗМЕЂУ ДУБРОВЧАНА И РАДОСАВА ПАВЛОВИЋА

Сутјеска, 2. март 1433.

Сажетак: У раду се анализира повеља којом је Твртко II ратификовао мировни споразум између Дубровника и Радосава Павловића, који је склопљен 25. октобра 1432. године. У раду су детаљније образложене историјске околности које су довеле до настанка овог документа, дато је његово најновије издање текста на старосрпском и превод на модерни српски језик.

Кључне ријечи: Босна, Дубровник, Конавли, Твртко II, Радосав Павловић, XV вијек, повеља, дипломатика.

Повеља краља Твртка II резултат је дуготрајних дипломатских преговора које су дубровачки органи власти током јесени 1432. и првих мјесеци 1433. водили са босанским краљем и Радосавом Павловићем да би окончали рат (1430–1432), који је у модерној историографији познат под колоквијалним називом Први конавôски рат. Судећи по сачуваним изворима, рат је мање био познат по снажним војним дејствима, а највише по интензивним дипломатским активностима зараћених страна, усљед чега је један локални сукоб попримио размјере шире политичке кризе. Разлог за рат биле су намјере Радосава Павловића да од Дубровчана поврати Конавле које им је продао крајем 1426. године. За формални повод почетка сукоба узето је одбијање дубровачких власти да на захтјев Радосава Павловића обуставе радње на утврђивању Цавтата. И док су војни одреди пустошили погранично подручје, политичке импликације читаве ове кризе могле су да изазову далеко трајније посљедице. Пошто је и сам био турски трибутар, Твртко II није био у могућности да изађе у сусрет дубровачким

* Ел. пошта: pavle.dragicevic@ff.unibl.org

молбама да заузда свог великаша коме је само формално био надређен. Као угарски поданици, Дубровчани су се обратили и краљу Жигмунду, па су изнијете идеје да сукоб угарског и турског вазала буде ријешен договором краља Жигмунда и султана Мурата II. У међувремену, Дубровчани су радили на стварању савеза са Твртком II и Сандаљем Хранићем, чији је циљ био да од султана откупе све Радосављеве земље да би их између себе подијелили. Дубровчани су у овом рату уочили згодну прилику да додатно прошире своју територију са Требињем и Лугом, али напосљетку до формирања савеза није дошло усљед међусобног неповјерења и извјесног размимоилажења у ставовима. Уплитање Угарске пријетило је да локални сукоб издигне на ниво шире међународне кризе, што је приморало Турке да правичније размотре дубровачке жалбе, како се не би нарушио тренутни мир са угарским краљем. Због тога је и дубровачка дипломатска акција на Порти имала више изгледа за успјех. Султан је Дубровчанима у јуну 1431. издао повељу, у којој се сагласио да им буду предани Требиње, Врм и Клобук, али то је осујећено Радосављевим одбијањем да поступи по султановој повељи. Он је привукао на своју страну Твртка II, коме се није допадало да се отуђује дио босанске државне територије, па су дипломатском противакцијом на Порти, на којој „се тада све свршавало новцем“, успјели да издејствују да султан опозове своју напријед поменуту повељу, уз тврдњу да ће предајом Требиња бити оснажена угарска страна а на штету Турака. Напосљетку су Дубровчани одустали од даљег подмићивања турских званичника и повели директне преговоре са Радосавом Павловићем.[1] Мир између

[1] Овај сукоб између војводе Радосава Павловића и Дубровника детаљно је обрађен у историографији: P. Lvccari, *Copioso ristretto de gli annali di Ravsa, libri qvattro*, Venetia 1605, 88; P. Matković, *Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke*, Rad VII (1869) 232–234; K. Jireček, *Nastojanje starijeh Dubrovčana oko raširenja granice*, Slovinac, god. II, br. 4 (16. II 1879) 58–59; br. 5 (1. III 1879) 75 (= *Зборник Константина Јиречека* I, Београд 1959, 308–312); *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451)*, digessit S. Nodilo, Zagrabiae 1883, 234–262; А. Ивић, *Радосав Павловић, велики војвода босански*, Летопис Матице српске 246 (1907) 24–38; П. Косовић, *Жупа Конавли у историји града Дубровника*, ГНЧ XXVIII (1909) 213–239; Ć. Truhelka, *Konavôski rat (1430–1433); Historička studija po spomenicima dubrovačke arkive*, GZM XXIX (1917) 145–211; В. Ћоровић, *Деспот Ђурађ Бранковић према Конавоском рату*, Глас СКА CX, Други разред 62 (1923) 26–39; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 437–445; И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Београд 1952, 49–56; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 261–265; A. Babić, *Diplomatska služba*

двије зараћене стране склопљен је 25. октобра 1432, којим је утврђено стање као и прије сукоба.[2] Иако је споразумом ситуација на терену остала непромијењена, овај сукоб изнио је на видјело низ слабости које су потресале тадашњу босанску државу, а које су се огледале у њеној политичкој дезинтегрисаности и све већем упливу Османлија у њена унутрашња питања.

Остало је још било да се утврде детаљи око међусобних обавеза и да мировни споразум потврди босански краљ, који је у документу

u srednjovjekovnoj Bosni, Iz istorije srednjovjekovne Bosne, Sarajevo 1972, 160–161, 164–165; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.* I, Zagreb 1980, 196–200; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 139–162; *ИСН* II, 232–236 (С. Ћирковић); Д. Динић Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986, 92–97; К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1990, 358–359; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд – Бања Лука 1999², 170–178; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti; Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo 2006, 242–252; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 285–325; Ђ. Тошић, *Остоја Паштровић (трагом једног контроверзног дипломате)*, Истраживања 20 (2009) 261–265; Z. Šundrica, *Otrovi u Dubrovačkoj republici*, Tajna kutija dubrovačkog arhiva II, Zagreb–Dubrovnik 2009, 166–170; B. Nilević, *Poslednji Pavlovići – Bosna sredinom XV stoljeća*, Historijska traganja 5 (2010) 16–20; V. Zovko, *Uloga poklisara u širenju teritorija Dubrovačke republike na zaleđe (krajem 14. i početkom 15. stoljeća)*, Zagreb 2012 (doktorska disertacija odbranjena na Hrvatskim studijama Sveučilišta u Zagrebu), 213–220; S. Jalimam, *Radoje Ljubišić – najznatniji trebinjski vlastelin*, Prilozi II u Sarajevu 42 (2013) 20–24; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo – historija srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 2017, 190–194; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 293–309; E. Dedić, *Bosansko kraljevstvo i srpska despotovina (1402–1459)*, Sarajevo 2021, 105–140. Осим појединих наративних извора искоришћених у напријед наведеном Лукаревићевом и Растићевом раду, дио документарне грађе о овом сукобу (изводи из архивске серије *Lettere e Commissioni di Levante* Vol. X (1427–1430) и XI (1430–1435)) публикован је у: J. Gelcich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae*, Budapest 1887, 336–342, 344–375; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle* II, Paris 1899, 266–289, 293–297, 302–310, 314–315; L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, *Codex diplomaticus Regni Bosnae – povelje i pisma stare bosanske države*, Sarajevo 2018, 533–550, 555–558, 563–580, 584–591; E. Filipović, *Kotromanići; Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 2022, 149–168. B. и Ć. Truhelka, *Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive*, Sarajevo 1911, 4–7; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 229–231; и П. Драгичевић, *Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима о продаји његовог дијела Конавала*, ГПБ 9 (2016) 37–63, са наведеном додатном литературом у вези продаје Конавала, као и остала три рада истог аутора у ГПБ 9 и ГПБ 10 који се односе на исту тему.

[2] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 617–631.

који приређујемо наведен у својству основног арбитра у напријед наведеном спору, али је он то постао више стицајем околности а мање својим пресудним утицајем на ток свеукупних политичких збивања. У завршним преговорима са Радосавом Павловићем, дубровачка страна је захтијевала да, поред султана, и босански краљ посебном повељом потврди склопљени мир.[3] Овај дубровачки захтјев озваничен је и у коначној верзији мировног споразума од 25. октобра 1432. године.[4] Одмах након што је са Радосавом склопљен мир, дубровачке власти су, 28. октобра 1432, својим посланицима код босанског краља Ивану Гундулићу и Николи Ђорђићу (тј. Живку Јакетићу и Никши Тамарићу) издали детаљно упутство с циљем добијања краљевске повеље о ратификацији мировног споразума. Као што се у упутству може прочитати, дубровачка влада је својим посланицима послала концепт повеље, на основу којег је Твртко II требало да у својој канцеларији састави њену коначну верзију о потврди мира између Дубровника и Радосава Павловића.[5] Ратификација мировног споразума се одужила, јер је

[3] *…respondendi oratori voivode Radossavi Pavlovich quod pax fienda inter nos et ipsum sit et firmare debeat per dominum regem Bosne per poveglam secundum partem captam die 15. VIII proxime preteriti*; *… de excusando nos ambassiatori voivode Radossavi ab illa parte quam requirint ut ponantur in poveglia qualiter etiam nos rogaminus dominum regem pro pace ista*. DAD, *Consilium rogatorum* V, fol. 104, 105 (16. IX 1432); P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 160.

[4] Из повеље Радосава Павловића Дубровчанима: **И ѡцѣ ми више речени господинь воевода Радосавь и синь ми кнезь Иванишь ѡбѣтовааемо кнезꙋ и властелемь и всои ѡпкинѣ града Дꙋбровника за почтенье господина нашега племенитога господина крала Тврьтка и за тврьѣꙗвѥ кнеза и властеѡ дꙋбровачцѣхь да по зааписꙋ господина крала Тврьтка ѡвои все потврьди своимь листомь под висꙋѣоѡмь печатью що годѣ се ꙋ ѡвомеи листꙋ ꙋдрьжи**. Из повеље Дубровчана Радосаву Павловићу: **И ѡцѣ ѡнь намь ѡбетова и ꙋстановити безь поречениꙗ господинь воѥвода Радосавь да запись ко ѥ намь ꙋчинио ꙋ данашни дань** [25. X 1432] **да прьсветли господинь краль Тврьтко бꙋде потврьдит и ꙋстановит по свѡм записꙋ подь висꙋкю печать**. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 622, 629.

[5] (…) *тражите што брже будете могли да тај војвода Радосав пошаље своје амбасадоре код босанског краља како би се потврдила његова лијепа повеља према копији коју вам шаљемо означеној са + за мир који је склопљен између њега и нас како је и обећао у својој повељи и као што се може видјети. И када кренете од споменутог војводе Радосава, након што сте пријатељским и људским ријечима од тог војводе добили потврду да ће заиста бити љубазан и послати своје амбасадоре код босанског краља како би наложили да се потпише споменута потврда мира, вратите се да се додворавате споменутом краљу. И тако ћете остати код њега да му се додворавате и улагујете све док га амбасадори војводе Радосава не наведу да потврди мир између њега и нас, који је одређен у повељи у оном облику који вам*

босански краљ стављао примједбе на послану копију повеље коју је требало да потврди. Првобитна верзија дестинатарског концепта није сачувана, а није познато ни које је све измјене тражио Тврткo II. Колико се из изворне грађе да разазнати, обје стране разилазиле су се у погледу тога какав би став краљ требало да заузме у случају кршења споразума. Дубровчани су захтијевали од босанског краља да у том случају он војно интервенише против прекршиоца уговора, али је Тврткo II то одбијао, тражећи да задржи право да буде арбитар у потенцијалном новом спору што, судећи по њиховим скорашњим искуствима, није било прихватљиво за Дубровчане. Преговори око формулације ове клаузуле потрајали су од краја октобра 1432. па све до почетка марта идуће године. Пронађено је компромисно рјешење, па су дубровачки посланици почетком марта јавили својој влади да је босански краљ коначно прихватио послани концепт, али уз мање измјене у тексту првобитно посланог концепта повеље, који је по налогу дубровачких власти саставио писар Никша Звијездић.[6] Радосав Павловић је и након свега тога упућивао извјесне примједбе на рачун саме повеље, избјегавајући да сноси трошкове њене израде у висини од двадесет дуката.[7] Коначно је и он са своје стране ратификовао споразум склопљен 25. октобра 1432. повељом коју је издао 25. марта 1433. (**на благовиєсть**) у свом граду Борчу.[8] Дубровачко посланство се у Босни задржало све до краја маја 1433. године, о чему, између осталог, свједочи и запис Никше Звијездића на полеђини повеље.[9]

шаљемо у копији која је означена са +. (…) *Ако случајно краљ на захтјев амбасадора војводе Радосава не буде хтио потврдити тај мир у облику који вам је речен и послат, онда нас обавијестите вашим писмом о свему што буде услиједило и* (…) *чекајте наш одговор*. DAD, *Lettere e Commissioni di Levante* Vol. XI, 115v–116v (28. X 1432); N. Jorga, *Notes et extraits* II, 308 (сумарно и у кратком изводу). Документ је сада далеко приступачнији у: L. Nakaš i dr., *Codex diplomaticus Regni Bosnae*, 569–576 (са факсимилом, транскрипцијом и преводом).

[6] N. Jorga, *Notes et extraits* II, 309, 314; L. Nakaš i dr., *Codex diplomaticus Regni Bosnae*, 584–585; Ć. Truhelka, *Konavôski rat*, 203–207; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 160–162.

[7] Уп. N. Jorga, *Notes et extraits* II, 314–315; L. Nakaš i dr., *Codex diplomaticus Regni Bosnae*, 589–591; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 161–162.

[8] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 631–632; Ć. Truhelka, *Konavôski rat*, 207–208.

[9] V. Zovko, *Uloga poklisara*, 220. Уп. и: V. Zovko, *Metode i tehnike komunikacije između vlasti i poslanika u pregovorima oko proširenja dubrovačkih granica*, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 52–1 (2014) 48.

Физички опис повеље и ранија издања

По Чремошнику[10], повеља је израђена на пергаменту лошијег квалитета израде, ширине 47 цм (горња ивица) и 46 цм (доња ивица), и висине 29,2 цм (лијево) и 29,4 цм (десно). Прије исписивања, пергамент је био линиран, о чему свједоче остаци повучених линија и више десетина убода шилом на правилном размаку од седам милиметара, начињених на лијевој и десној маргини будућег документа, између којих су повлачене линије. Текст је исписан црним мастилом и уставним писмом, без минускулних елемената, у двадесет редова. Значајан дио слова нагнут је удесно. Прва два реда и почетак трећег исписани су црвеним словима, при чему су слова у првом реду мајускулна, 1,8 цм висока, а у другом и на почетку трећег реда су нормалне величине. У сачуваним документима из канцеларије краља Твртка II, слично подударање у погледу оваквих естетских рјешења може се примијетити у повељи, насталој из пера писара Владића, која је издана 18. августа 1421. године.[11] У 18. и 19. реду неколико слова је из естетских разлога исписано црвеним словима. Потпис је такође изведен мајускулним црвеним словима, али троструко нижим (0,5 цм) од оних у првом реду. У првом реду налази се више лигатура, док их у потпису, са изузетком посљедња два слова, уопште нема. Изнад слова у првом реду налази се десетак украсних вијугавих линија, а на лијевој маргини, дуж већег дијела текста повеље, налази се издужени, црвеним мастилом једноставније стилизован, инвокациони крст.

Висина плике износи 13,5 цм (лијево) и 13 цм (десно). Кроз њу су прорезана четири четвороугаоне рупице, кроз које је провучена врпца уплетена у плетеницу од свилених влакана црвене боје, дужине 7 цм, која улази у горњи дио воштане печатне грудве, пречника 6 цм. Печатна грудва такође је слична оној на повељи од 18. августа 1421. године, али је печат другачији. Печатни мотив, пречника 4,5 цм, богато је декорисан. Централни дио печатног симбола заузима шљем окренут надесно, са спуштеним визиром, плаштом, љиљановом круном, челенком и штитом. Изнад шљема налазе се љиљанова круна и челенка у виду заобљеног букета. Плашт се налази испод круне и сужава се према крају, попут повијеног репа, а површина му је

[10] G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V (1949–1950) 179–181.

[11] П. Драгичевић, *Повеља краља Твртка II Твртковића Дубровнику којом потврђује повеље својих претходника*, ГПБ 11 (2018) 101–116.

украшена љиљанима. Испод шљема налази се надесно искошен штит, који на горњој половини садржи љиљанову круну, а на доњој унцијално готичко слово T, које представља почетно слово Твртковог имена. Са обје стране шљема налази се флорални украс у виду стилизоване вијугаве гранчице (лозице), које су спојене са штитом и плаштом. Читав печатни симбол уоквирен је са осам лукова (лобуса), који су изведени помоћу дупле линије. По један лук се налази са доње и горње стране печатног симбола и по два са његове лијеве и десне стране. Читава напријед наведена ликовна композиција уоквирана је са двије украсне концентричне кружнице, изведене помоћу тачкица између којих се налази текст исписан готичким унцијалним латиничним словима: + S(IGILLUM) TVRTCONIS DEI GRACIA REX BOSNE R.[12] Шест празних поља која се налазе између мјестâ гдје лукови додирују унутрашњу кружницу, додатно је испуњено троугластим мотивима.

На полеђини се налази више записа, међу којима је најобимнији онај писара Никше Звијездића: *Die 18. mai 1433. Poueglia de re Turtcho come confermo la paxe de la signoria de Raguxi a voiuoda Radosau Paulouich fo ambasadori nobilis viris dominis Johanes J. de Gondola e ser Nicolaus de Georgio*. Испод тога налази се Никшиним рукописом исписана ријеч *extrata*, што значи да је преписана у његов *Codex Ragusinus*.[13] Десно от тога записа ситним словима је исписана ријеч

[12] Међу историчарима постоји недоумица у погледу рашчитаног посљедњег слова печатне легенде. Алекса Ивић је задње слово протумачио као именицу „REGNI“ (*краљ краљевства Босне*). Чремошник задње слово чита као „E“ сматрајући то слово скраћеницом од латинског „et cetera“ (*краљ Босне и осталог*). Пошто се јасно распознаје унцијално слово „R“, Павао Анђелић је допустио могућност и да би то слово могло да представља скраћеницу за термин „RASCIE“ (*краљ Босне (и) Рашке*). А. Ивић, *Стари српски печати и грбови, прилог српској сфрагистици и хералдици*, Нови Сад 1910, 33, табла VIII, слика бр. 46; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 180–181; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 42–43. Фотографија печата налази се и у публикацијама: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild – Bosnien und Hercegovina*, Wien 1901, 213 (L. Thallóczy); *Az Osztrák–Magyar Monarchia irasbán és képben – Bosznia és Herczegovina*, Budapest 1901, 191 (L. Thallóczy); E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo – historija srednjovjekovne bosanske države*, 190; L. Nakaš i dr., *Codex diplomaticus Regni Bosnae*, 585–586. Уп. Б. Хекић, *Печати српских средњовековних владара између западних и византијских узора*, Београд 2021, 96 (одбрањена докторска дисертација у рукопису).

[13] Из неког разлога, Никша Звијездић је начинио два преписа оригиналне повеље. DAD, *Privilegi* I, fol. 54r–54v, 99v–100r.

„visto“. Изнад Никшиног рукописа налази се обрнут запис бечких архивиста *N. 2 del Pach VI*, а на самом десном крају полеђине повеље запис *№ 245 an. 1433*, који означава стару архивску сигнатуру повеље. Осим свега наведеног, графитном оловком су исписани: прецртани бројеви 1079, 1073/33 и 1073. Повеља се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у оквиру архивске серије *Diplomata et acta* под сигнатуром „бечки број 1073“. Издање смо приредили на основу дигиталних снимака начињених током јула 2008. године.

Ранија издања: П. Карано-Тврткович, *Србски споменицы*, 196–198; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 374–376; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 512–513; L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, *Codex diplomaticus Regni Bosnae – povelje i pisma stare bosanske države*, Sarajevo 2018, 586–588 (са факсимилом и преводом); *Споменици српски, повеље – писма – натписи*, приредио Г. Комар, Требиње – Херцег Нови – Никшић 2020, 175 (без првог реда и потписа и са факсимилом).[14]

Љубомир Стојановић је у свом издању навео сва одступања између оригинала и Никшиних преписа.

Текст[**]

+ ВА ИМЕ Ѡ(ТЬ)ЦА И СИНА И СВЕТОГА Д(Ѹ)ХА АМЕНЬ[15]. **МИЛОСТЬЮ БОЖИОМЬ МИ Г(ОСПО)Д(И)Н(Ь) ЦЕФАН** |2| **ТВРЬТКО ТВРЬТКОВИЋЬ КРАЛЬ СЕРЬБЛЕМЬ, БОСНИ, ПРИМОРЬЮ, ХОМЬСЦИ ЗЕМЬЛИ И К ТОМѸ, ДАМО ВИДИТИ**[16] **ПО СИЕМЬ НАШЕМЬ ѠТВОРЕНѸ ЛИСТѸ ВСАКОМѸ ЧЛОВИКѸ** |3| **КОМѸ СЕ ПОДОБА** *како се згоди и ѹчини размирье и рать и зла вола мећѹ почтенимь и ѹзможнимь градомь Дѹбровникомь и мећѹ почтенимь и ва*|4|*зможнимь*[17] *мѹжемь кралевьства нашега воеводомь Радосавомь Павловићемь*[18]. *И тои намь много мерьско и недраго би и затои посласмо* |5| *почтенимь и зможнимь*[19] *кнезѹ и властелемь*

[14] Факсимил повеље објављен је и у П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990[3], 403.

[**] Редакција издања текста и превода: Т. Суботин Голубовић

[15] Миклошич: **аминь**

[16] Комар: **билити**.

[17] Комар: **изможнимь**.

[18] Карано-Тврткович, Миклошич и Стојановић: **Павловићемь**

[19] Комар: **и изможнимь**.

Во имѧ Отца и Сына и Светаго Духа аминь. Милостию божиѥ мы гн Стефан

третько третьковић краль Србљем босни и примориѥ хумски земљи. Истому да имо гиждити посиемо нашемо отворено листо всакомо чловику

комуже подобѣ какоже згоди и бувши размирѣ и пртѣ и зла воли мало поутенимо и бузможнимо градом доброчиномо. Имало поутенимо и

зможнимо можемо краљевства нашега господом радославом пилоснимо и то нам много мерско и средно би и то посласмо

поутенимо и бузможнимо кнезу и властелем доброчинимо хотеле да би бувнили мир и добро вол своим радославом лише

мо кирьномо и поутеномо господи радосиво такое заповидимо да би бувили мир и добро вол с поутеними и мудрими властели до

брочинами поутени и бузможни може кнез и властеле и попани доброчини наше моѥ примише и наше вини и поутени и бу

можни господи радослав наше заповиди послуше и мало собом мир и добро вол и любав бувинше просвета нашемо господ

ству оти страни поутени и мудри и бузможни властеле доброчини поутене и мудре властеле кнеза жупана властила

и кнеза никше тамјанића и поутени и бузможни може краљевства нашега господи радослав свое властеле мудре и поут

не кнеза алексу пацировића и кнеза водисава богдьвића и примеспокидише да за амбе наше примили и за пов

ри наше слуше. И бувшили мало собом поутени мир и добро любав божиѥго рожества христова 1361 г. ми

сеца октебра 11 ке дни. И то нашемо господству и много брато би и то и наше речени властеле наше господ

ство и много молише да им благословимо мир. И ми виде милостиве и поутене моге убише. И видех тај мир и любав до

брочино и милостиво благословисмо посиемо нашеми листо отворено и такоми бувнисмо тврдье. И бувими сви

ми тогодиљи погоборно и потворно сви наше писане тоже и ти велико недратосте и неготови краљевстви

и за ове и вировине заповиди краљевствами заповидию нашемо дьяку пилу бувсти тај наше отворене лист

и за печати нашоми законитоми сриброми кнежоми печатию. А семо и нашемо запису скидоши властеле краљев

ствами. Господ петар клешић. Д. корьски наше и ли и бнорти и ћ. И кнез босньски третко боровинић писа

бувнашем стоми мисту до свети сви 1361 г. месеца марта в дни

Гн Стефан третко третковић краль Србљем. Босни и примориѥ и хумски

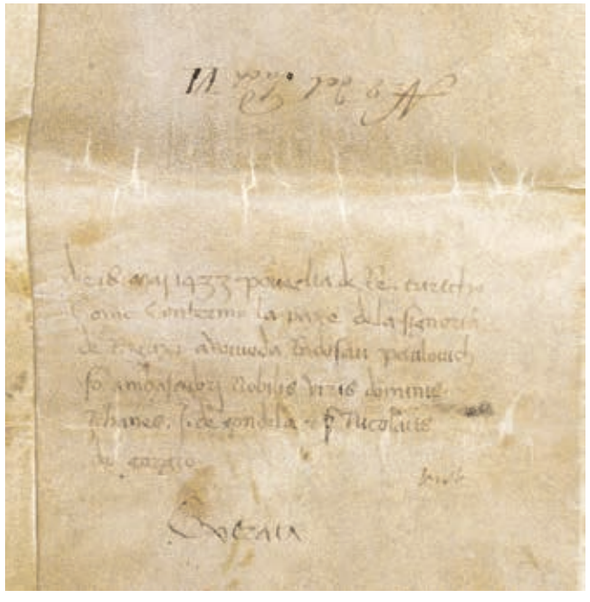

дѹбровачкимь хотеће да би ѹчинили мирь и добрѹ волѹ с воеводомь Радосавомь. А наше|6|мѹ вирьномѹ и почтеномѹ воеводи Радосавѹ такое заповидисмо да ѹчини мирь и добрѹ волѹ с почтеними и мѹдрими властели дѹ|7|бровачами (!). Почтени и зможни мѹжье, кнезь и властеле и ѡпћина дѹбровачка нашѹ мобѹ примише и нашь вирни и почтени и зь|8|можни воевода Радосавь нашѹ заповидь послѹша[20] и мећѹ[21] собомь мирь и добрѹ волѹ и лѹбавь[22] ѹчинише. И дасласта нашемѹ[23] госпоц|9|твѹ ѡби страни: почтени и мѹдри и ѹзможни[24] властеле дѹбровачки почтене и мѹдре властеле кнеза Живька Ћакетића[25] |10| и кнеза Никшѹ Тамарића а почтени и зможни мѹж кралевьства нашега воевода Радосавь свое властеле мѹдре и почт|11|ене кнеза Алексѹ Пацровића и кнеза Бѹдисава Богавьчића и намь сповидише да сѹ за мобе наше примили и запов|12|иди наше слѹшали и ѹчинили мећѹ собомь почтени мирь и добрѹ лѹбавь ва лито рожаства Христова .ч҃.ѹ҃.л҃.в҃. ми|13|сеца ѡктебра на .к҃.е҃. дань. И тои нашемѹ госпоцтвѹ много драго би. И ти више речени влалестеле[26] (!) наше госпоц|14|тво много молише да имь благословимо мирь. И ми нихь милостиве и почтене мобе чѹвше и нихь таи мирь и лѹбавь до|15|броволно[27] и милостиво благословисмо по сиемь нашемь листѹ ѡтвореномь и тако имь ѹчинисмо тверьћве[28] ѡбима стра|16|нама[29]. Тко годирь би поговорио или потворио сеи наше писанье тои ће бити ѹ великѹ недрагость и неѹгоћали[30] кралевьствѹ ми. |17| И за веће вированье заповидихь кралевьства ми заповидью[31] нашемѹ дићкѹ Павлѹ ѹписати таи нашь ѡтворень листь |18| и запечатити нашомь законитомь сридномь висѹћомь печатью. А[32] семѹ и[33] нашемѹ записѹ свидоци властеле кралевь|19|ства ми: воевода Петарь Клешићь, дворьски нашь Иванишь Биоханићь и кнезь босаньски Твртко Боровинићь.

[20] Комар: **послѹше**.
[21] Комар: **медѹ**.
[22] Миклошич испустио.
[23] Карано-Твртковић испустио; Комар: **вашемѹ**.
[24] Комар: **изможни**.
[25] Комар: **Ћкетића**.
[26] Карано-Твртковић, Миклошич и Стојановић: **властеле**
[27] Комар: **добровлно**.
[28] Карано-Твртковић: **тверьћбе**; Комар: **тверьћь**.
[29] Комар: **странамь**.
[30] Комар: **неѹгоћань**.
[31] Комар испустио: **заповидихь кралевьства ми заповидью**.
[32] Комар испустио.
[33] Стојановић изоставио.

Писань |20| **ѹ нашемь стономь мистѹ ѹ Сѹтисци ва лита рожаства Христова .ч҃.ѹ.л҃.г҃. мисеца марьта .в҃. дань.**

Г[ОСПО]Д[И]НЬ ШЕФАНЬ ТВРЬТКО ТВРЬТКОВИЋ[34] КРАЛЬ СЕРЬБЛЕМЬ, БОСНИ, ПРИМОРЬЮ И К ТОМѹ

Превод

+ У име Оца и Сина и Светога духа, амин. Милошћу Божијом ми, господин Штефан Твртко Тврткови́ћ, краљ Срба, Босне, Приморја, Хумске земље и осталог, овим нашим отвореним листом дајемо на знање сваком човјеку кога се то тиче да је избио рат и да су се десиле размирице и зле намјере између поштованог и моћног града Дубровника и поштованог и силног мужа краљевства нашег Радосава Павловића. То нам је било много срамотно и непријатно и због тога поручисмо поштованим и моћним кнезу и властели дубровачкој да бисмо хтјели утаначити мир и добру вољу с војводом Радосавом. А нашем вјерном и поштованом војводи Радосаву такође заповједисмо да начини мир и добру вољу са поштованом и мудром властелом дубровачком. Поштовани и моћни мужеви, кнез, властела и Општина дубровачка прихватили су наше посредовање а наш вјерни, поштовани и силни војвода Радосав је послушао нашу заповјест и међусобно утаначише мир, добру вољу и љубав. И послаше обје стране к нашем господству [изасланике]: поштована, мудра и моћна властела дубровачка – поштоване и мудре властелине кнеза Живка Јакетића и кнеза Никшу Тамарића – а, поштовани и силни муж краљевства нашег војвода Радосав – своје мудре и поштоване властелине, кнеза Алексу Паштровића и кнеза Будисава Богавчића, који нам приповједише да су наше посредовање прихватили и заповјести наше послушали и да су међу собом утаначили часни мир и добру љубав 1432. године од Христова рођења на 25. дан мјесеца октобра. И то нашем господству би много драго. И ти напријед поменути властелини много молише наше господство да им благословимо мир. И ми, чувши њихове милосрдне и часне молбе, тај њихов мир и љубав добростиво и милосрдно благословисмо овим нашим отвореним листом и на тај начин им га објема странама учинисмо постојаним. Ко год би опозвао или прекршио ово наше записано, то би створило велики гњев и тугу краљевству ми. И ради веће поузданости заповједих наредбом

[34] Миклошич: **Тврьтковићь**

Codex Ragusinus, fol. 54

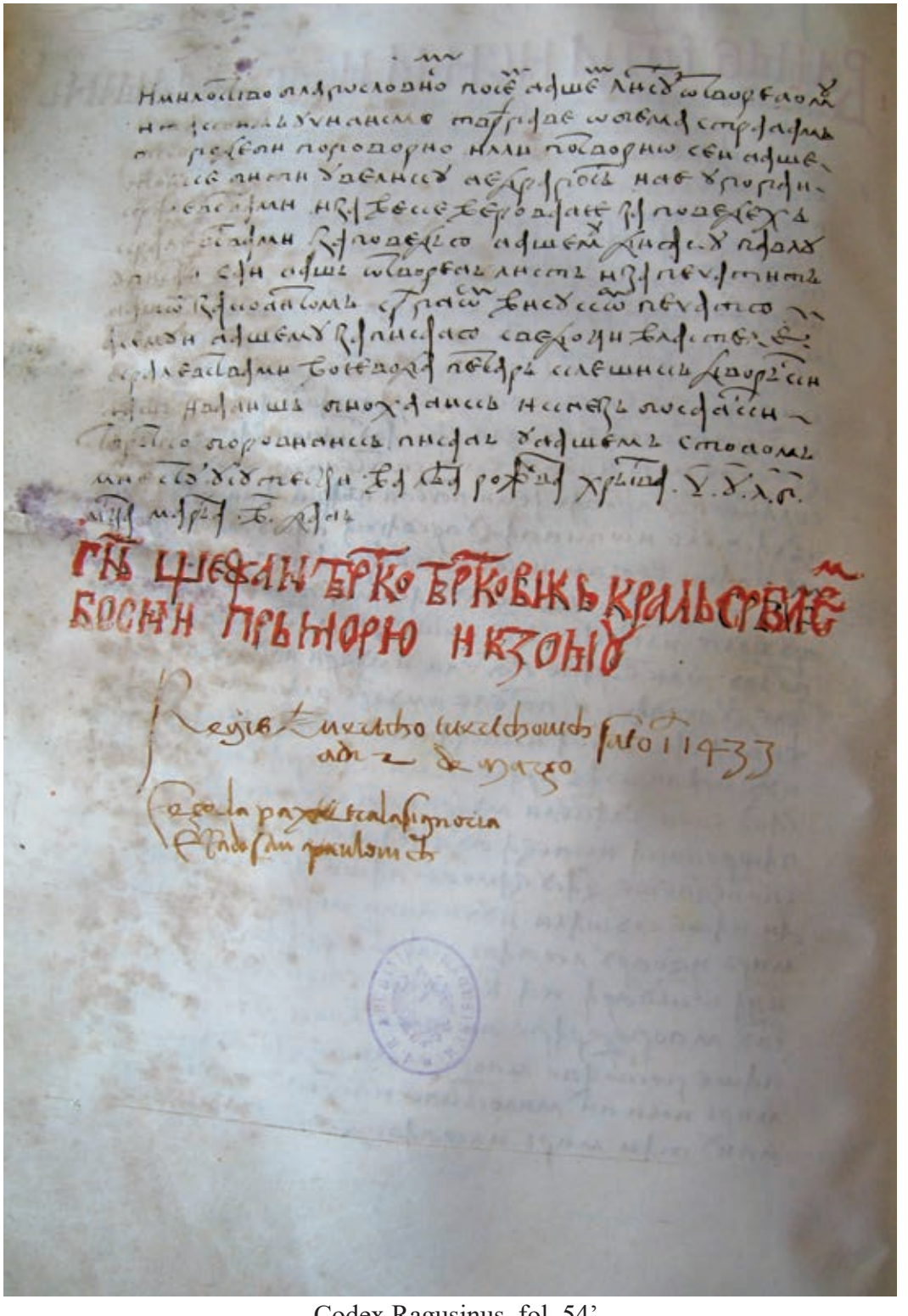

Codex Ragusinus, fol. 54’

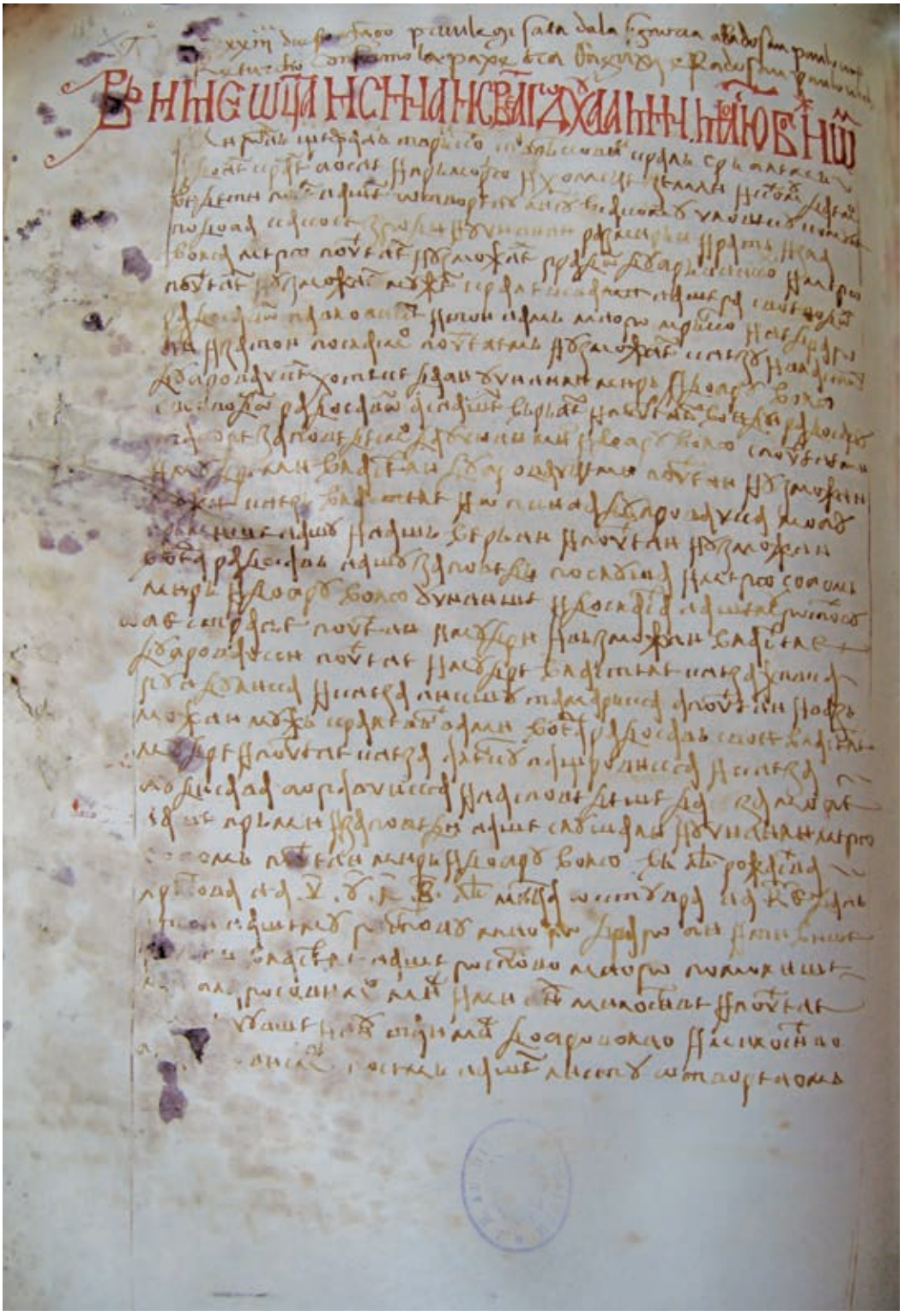

Codex Ragusinus, fol. 99’

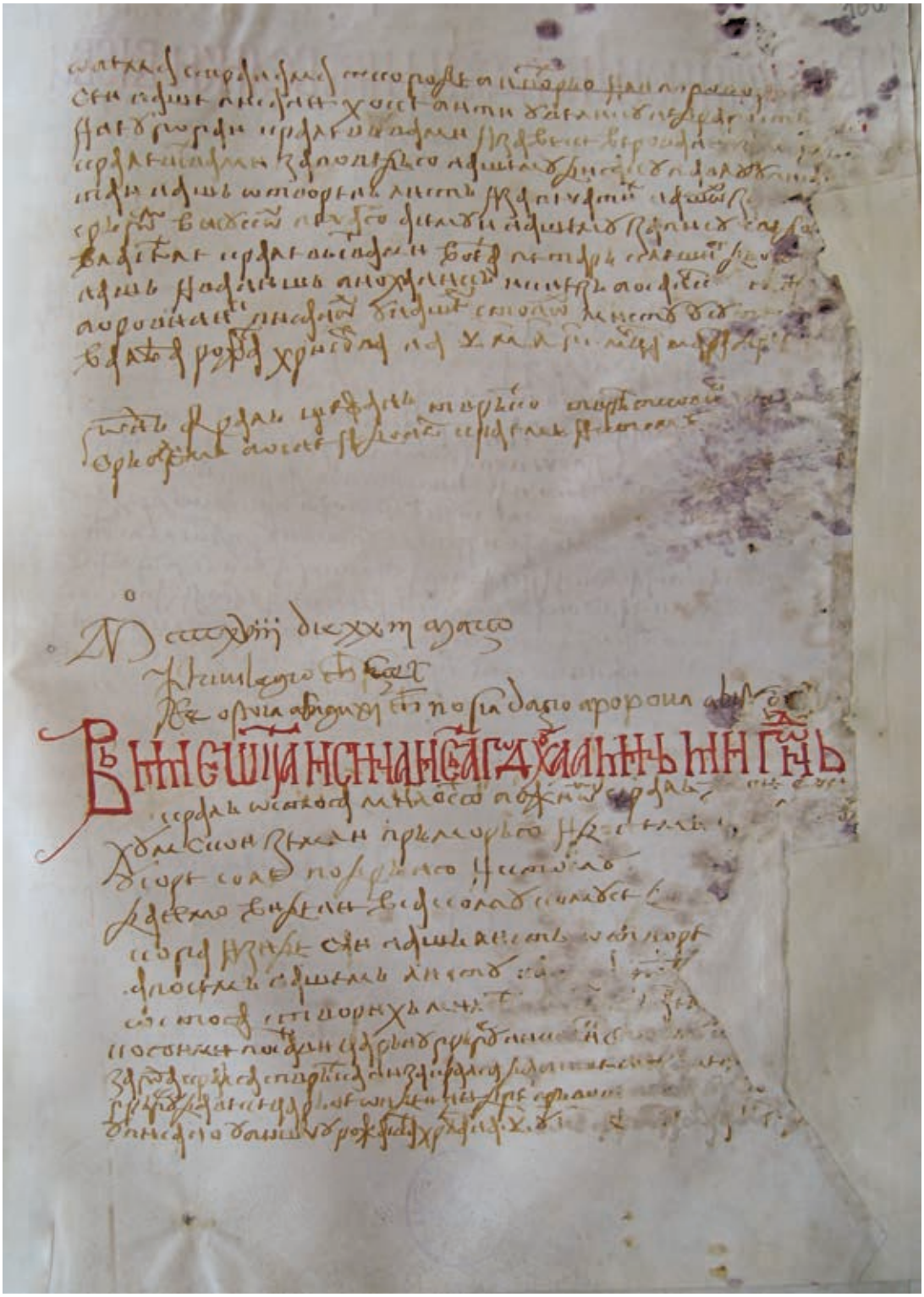

Codex Ragusinus, fol. 100

краљевства ми нашем дијаку Павлу да запише тај наш отворени лист и да га запечати нашим законитим средњим висећим печатом. А свему овоме и нашем запису су свједоци властелини краљевства ми: војвода Петар Клешић, дворски наш Иваниш Биоханић и кнез босански Тврткo Боровинић. Писано у нашем стоном мјесту у Сутјесци 1433. године од Христова рођења на други дан мјесеца марта.

ГОСПОДИН ШТЕФАН ТВРТКО ТВРТКОВИЋ, КРАЉ СРБИМА, БОСНЕ, ПРИМОРЈА И ОСТАЛОГ

Дипломатичке особености

Повеља садржи симболичку и вербалну инвокацију, интитулацију уз присуство девоционе формуле, промулгацију, веома опширну експозицију (више од половине текста повеље), кратку диспозицију, свјетовну санкцију, биљешку о записивању (конскрипцију), коробораци-ју, помен свједока, датум и потпис. Са дипломатичког становишта најинтересантнија је интитулација, тј. у оквиру ње помен владарског имена у облику који се овдје први пут среће: „Штефан“. Судећи по сачуваним документима, овакав облик владарског имена јавља се у интитулацијама докумената владарске канцеларије до краја владавине краља Тврткa II, али и у канцеларијама наредних босанских владара.[35] Од осталих дипломатичких елемената изостао је конкретан

[35] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 514, 519; I–2, 115–121, 162–167. Непознато је одакле је овај облик имена преузет и на који начин се усталио у босанској владарској канцеларији. Сима Ћирковић је сматрао да је овај облик имена однекуд „сматран за бирану и свечану форму која више одговара краљевској титули“. С. Ћирковић, *Сугуби венац; Прилог историји краљевства у Босни*, Работници, војници, духовници, Београд 1997, 290. Штефан је „учени облик“ имена Стефан, који је уобичајенији код католика кајкавског језичког подручја које је у прошлости, прије XVI вијека и великих миграција изазваних османским освајањима, било далеко распрострањеније. Није без основа тумачење да је ова варијанта имена (замјена гласа „с“ са „ш“) могла да настане под утицајем мађарског језика али су могући и остали језички утицаји (у Црној Гори и Херцеговини чест је облик Шћепан). Облик Штефан забиљежен је у документима и на острву Крку 1375. године. Судећи по сачуваним документима из босанске владарске канцеларије, овакав облик имена Стефан, тј. једна од његових варијанти, први пут је забиљежена за вријеме владавине краљице Јелене Грубе (**крал҃ Ѿипан҃ Дабиши**) 1397. године. Осим наведених примјера (**Ѿтефань** и **Ѿипань**), забиљежена је и варијанта **Ѿифань** (1451). Старији приређивачи повеље краља Стефана Томаша синовима Иваниша Драгишића од 22. августа 1446. прочитали су почетни дио краљевог потписа као **Ѿепань** али се на факсимилу у потпису јасно уочава слово „Ф“. Разне варијанте имена Стефан у нашој

помен инскрипције, али је повеља написана у форми прогласа, па би се у наведеном случају можда могло говорити и о инскрипцији општег типа. Од осталих дипломатичких особености требало би поменути и јединствен облик конскрипције, који се у овом облику једини пут наводи у сачуваним документима из босанске владарске канцеларије (**заповидихь кралевьства ми заповидью нашем8 диѣк8 Павл8 8писати**).[36] Већ је напријед речено да је повеља начињена на основу дестинатарског концепта у коме је, највјероватније, само преформулисана санкција. Узимајући у обзир слабост централне власти и околности у којима је повеља настала, очекиван је помен знатно ублажене (неодређене) верзије свјетовне санкције. Потпис је изведен помоћу свечаних, црвених мајускулних слова и у облику је скраћене интитулације (без навођења девоције и помена Хумске земље).

Просопографски подаци

У претходним бројевима *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњене личности: **Радосав Павловић** (ГПБ 3, 144, 151), **Никша Тамарић (Журговић)** (ГПБ 2, 141 и ГПБ 12, 76), **Алекса Паштровић** (ГПБ 6, 73–74), **Будисав Богавчић** (ГПБ 9, 60), **Петар Клешић** (ГПБ 11, 114) и **Тврдко (Тврдисав) Боровинић** (ГПБ 4, 145).

дипломатичкој грађи могле би да укажу на евентуално поријекло писара, али и на остале културолошке утицаје из околних земаља. F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 440, 450; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 40; Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici* I, Zagreb 1898, 87–88; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* XVII, Zagreb 1959–1962, 770; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* III (poni–Ž), Zagreb 1973, 333; Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* 3, Београд 1975², 491; А. Фостиков, *Четири писма краљице Јелене дубровачкој општини о босанским дохоцима*, ССА 5 (2006) 190–193; A. Čilaš Šimpraga, *Odakle su Štef, Stjepan, Stipan i Stevo?*, Hrvatski jezik II–4 (2015) 16–23; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Томаша Доротеји Благајској*, ГПБ 8 (2015) 61, нап. 12; Исти, *Повеља краља Стефана Томаша синовима Иваниша Драгишића*, ГПБ 12 (2019) 85–87. Писмо Дубровачке општине госпођи Јевгенији и кнезу Стефану Лазаревићу из новембра 1396. адресовано је на „кнеза Штефана“. Међутим, посриједи је Пуцићева грешка у издању, јер је у оригиналу јано видљиво слово „С“. Уп. DAD, *Lettere e Commissioni di Levante*, Vol. I, fol. 6v са М. Пуцић, *Споменици српски* I, 7.

[36] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету у Београду), 354, 486–487.

Живко Јакетић, 9 (ред у изворнику) – У питању је дубровачки властелин Иван Гундулић (Johannes de Gondola, 1373–1442). Син је кнеза Јакова Гундулића, па одатле и његов патронимик Јакетић. Године 1398. био је службеник ковнице новца, 1408. цариник, 1409. надзирао је солане и продају соли, 1427. и 1432. био је општински адвокат, а 1431. судија. Од 1418. до 1441. у девет наврата је вршио службу дубровачког ректора (новембар 1418. и 1439, јун 1425, јул 1427. и 1435, август 1431. и 1434, октобар 1437. и децембар 1441). Често је слан у различите дипломатске мисије, гдје је стекао репутацију искусног дипломате. Био је посланик на дворовима краља Жигмунда Луксембуршког (1412–1413), Стефана Остоје (1415), Стефана Тврткa II (1421, 1423, 1431, 1432, 1433), српског деспота Ђурђа Бранковића (1428, 1435) и Алберта II Хабсбуршког (1437–1438). Године 1415, док је био у својству посланика на двору краља Остоје, лично је свједочио убиству кнеза Павла Раденовића, коме су људи Сандаља Хранића одрубили главу. Тада се Павлов син Петар спасио бијегом у Иванову кућу. Као искусан дипломата изабран је да у име дубровачких органа власти и свих грађана лично зажели добродошлицу великом војводи Сандаљу Хранићу Косачи приликом његове посјете Дубровнику 1426. године.

Извори: J. Gelcich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 212, 217; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 217, 528, 611, 619, 628; I–2, 12; *Дубровачка акта и повеље* I–1, сабрао и објавио Ј. Радонић, Београд 1934, 217–220, 402–415; М. Динић, *Из дубровачког архива* III, Београд 1967, 196; Ђ. Тошић, *Писмо дубровачког посланика Ивана Гундулића о смрти кнеза Павла Раденовића*, Земља Павловића – средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 357–366 (транскрипција, коментари и факсимил документа); *Дубровачко Мало веће о Србији (1415–1460)*, сабрао и приредио А. Веселиновић, Београд 1997, по регистру; *Odluke dubrovačkih vijeća 1395–1397*, priredila N. Lonza, Zagreb–Dubrovnik 2011, по регистру; L. Nakaš i dr., *Codex diplomaticus Regni Bosnae*, 355–359 (транскрипција, превод и факсимил).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 13, 225; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 5, Zagreb–Dubrovnik 2014, 126–127; Isti, *Vlastela grada Dubrovnika* 6, Zagreb–Dubrovnik 2015, 335; V. Zovko, *Uloga poklisara*, 213–220; V. Šoštarić, *Dubrovački poklisari: u potrazi za novim teritorijama*, Zadar 2021, 42, 70–71.

Павле, дијак, 17 – Писар краља Твртка II који је, колико је познато, саставио само ову повељу чије издање приређујемо. Није потпуно поуздано да је у питању истоимени писар и гласник краља Стефана Томаша у Јајцу 1445. године (*Paulo de Jayce, cancellario et oratori serenissimi domini regis Bossine*).

Извори: S. Ljubić, *Listine* IX, 215.

Литература: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 179–181; A. Babić, *Diplomatska služba*, 140; Т. Анђелић, *Дијаци у средњовјековној Босни и Хуму*, Tribunia VII (1983) 88; П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990[3], 142, 155; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 294; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 124.

Иваниш Биоханић (Бјелханић), 19 – Припадник властеоског рода из Горње Босне. Обављао је функцију дворског кнеза на двору краља Твртка II 1433. године. Чланови ове породице често се наводе као свједоци у повељама босанских владара.

Литература: П. Анђелић, *Barones regni и државно вијеће средњовјековне Босне*, Прилози ИИ у Сарајеву 11–12 (1975–1976) 38; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, Београд 2021, 49–50.

Топографски подаци

У једном од претходних бројева *Грађе о прошлости Босне* већ је обрађен топоним **Сутјеска (Сутиска)** (ГПБ 6, 100).

Pavle Dragičević
Université de Banja Luka
Faculté de Philosophie
Programme d'étude de l'histoire

CHARTE DE TVRTKO II TVRTKOVIĆ PAR LAQUELLE IL CONFIRME LA PAIX ENTRE LES RAGUSAINS ET RADOSAV PAVLOVIĆ

Sutjeska, le 2 mars 1433

Résumé

Dans le travail est analysée la charte du 2 mars 1433 par laquelle le roi Tvrtko IIème a confirmé la paix conclue entre les Ragusains et le noble bosniaque Radosav Pavlović. La guerre était déclenchée par Radosav Pavlović dans le but de récupérer les Konavli qu'il avait vendus aux Ragusains à la fin de l'année 1426. Bien que les deux parties aient subi des dommages matériels importants, la guerre n'est pas restée dans les mémoires pour des grandes actions militaires, mais pour des activités diplomatiques visant à l'élimination mutuelle de l'adversaire, pour quel raison un conflit local a pris les éléments d'une crise politique plus large. La guerre a pris fin par l'accord de paix susmentionné, qui a établi la situation telle qu'elle était avant la guerre. Le conflit a mis en lumière une série de faiblesses qui ont ébranlé l'État bosniaque de cette époque, qui se sont reflétées dans sa désintégration politique et l'influence croissante des Ottomans dans ses affaires intérieures. Ce travail présente le texte de la charte en ancien serbe et la traduction en serbe moderne.

Mots-clés: Bosnie, Dubrovnik, Konavli, Tvrtko IIème, Radosav Pavlović, XVème siècle, charte, diplomatique

Грађа о прошлости Босне, књ. 14, стр. 129–185

Оригинални научни рад
УДК 347.65/66:003.074(497.11)“1442“
DOI 10.7251/GPB2114129D

Павле Драгичевић*
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје

ТЕСТАМЕНТ ГОСПОЂЕ ЈЕЛЕНЕ, УДОВИЦЕ ВОЈВОДЕ САНДАЉА, СА ДВИЈЕ ПРИЗНАНИЦЕ СТЕФАНА ВУКЧИЋА КОСАЧЕ, ЊЕГОВЕ ЖЕНЕ ЈЕЛЕНЕ И СИНА ВЛАДИСЛАВА О ПРИМИТКУ НАСЉЕДСТВА

Тестамент:

Горичани, 25. новембар 1442. [изгубљени оригинал] (I)
Дубровник, 5. април 1443. [препис] (I)

Потврде:

Кључ, 1. април 1443. (II)
Добра Вода, 3. јул 1443. (III)

Сажетак: У раду је анализиран тестамент Јелене, ћерке кнеза Лазара Хребељановића и удовице великог војводе Сандаља Хранића Косаче, заједно са двије признанице њених насљедника о примитку насљедства, које заједно са тестаментом сачињавају једну дипломатичку цјелину. У раду се, кроз анализу доступних историјских извора, настоји прецизније утврдити вријеме Јеленине смрти које је у историографији још увијек предмет извјесних недоумица. Рад садржи ново издање текста тестамента и признаница на старосрпском и превод на модерни српски језик, заједно са читљивим факсимилима. У посебним поглављима детаљно су анализирани појмови, топоними и личности које се помињу у напријед наведеним документима.

Кључне ријечи: Јелена Лазаревић, Стефан Вукчић Косача, Јелена Балшић (кћи Балше III), Владислав Косача, Никандар старац јерусалимски, Доберко Марнић, Босна, Србија, Зета, тестамент, признаница, дипломатика, XV вијек.

Тачан датум смрти Јелене, кћери кнеза Лазара Хребељановића и удовице великог војводе Сандаља Хранића Косаче, није познат, али се на основу доступне изворне грађе тај хронолошки распон може у највећој мјери сузити. Доњу хронолошку границу представља недјеља

* Ел. пошта: pavle.dragicevic@ff.unibl.org

25. новембар 1442, када је Јелена, вјероватно већ тешко обољела, уз помоћ свог духовника Никандра, саставила тестамент у селу Горичани. Одавно је из дубровачке изворне грађе објављен и податак да је 1. априлом 1443. датирана потврда великог војводе Стефана Вукчића, којом потврђује примитак дијела насљедства који му је опоручила његова стрина Јелена, а да је сам тестамент у Дубровнику заведен у општинске службене књиге (*Testamenta notariae*) неколико дана касније, 5. априла, што је значило да је до тада дотична особа преминула.[1] Наведени датуми уједно представљају горњу границу хронолошког опсега, на основу којих су историчари претпостављали оквирни датум Јеленине смрти. У историографији тачан датум смрти Сандаљеве удовице није био предмет детаљнијег разматрања, па се у литератури могу, понекад, пронаћи противрјечни подаци.[2] Тек је

[1] П. Карано-Тврткович, *Србски споменицы*, 240–241; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 415–417; 425–426; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 121–124; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 394–397; I–2, 57–58;

[2] Чедомиљ Мијатовић, њен први биограф, није овом питању посветио пажњу иако би се због природе његове студије то очекивало. Највише простора у свом раду посветио је борбама које је Јелена са сином Балшом III у првој деценији XV вијека водила против Млечана за градове у Доњој Зети. Мијатовићева студија се, заправо, завршава са 1409. годином, када је након исцрпљујућих борби дошло до преговора у Венецији, након којих је склопљено краткотрајно примирје. Један од недостатака ове студије је тај што се у њој не обраћа пажња на читав Јеленин живот, нарочито на „босански период“ њеног живота када је била у браку са Сандаљем Хранићем Косачом (1411–1435). Поред тога, Мијатовић је, рекли бисмо, у једном претјерано романтичарском заносу, кроз опис предмета из тестамента и њеног држања у борбама са Млецима, пренаглашено портретисао поједине црте њеног карактера. Прву верзију своје студије о Јелени објавио је у часопису *Отаџбина*, коју није успио да доврши. Ч. Мијатовић, *Госпођа Јела Балшићка, кћи кнеза Лазара; Историјска скица*, Отаџбина књ. IX, св. 34 (1882) 177–184; књ. X, св. 37 (1882) 49–55; св. 38, 242–251. Друга верзија, у цјелости завршена, била је, по ауторовим ријечима, намијењена за штампу у једном од првих бројева Годишњице Николе Чупића, али је нестала из штампарије. Потом ју је у виду приступне академске бесједе прочитао 27. септембра 1887. на свечаном скупу у Српској краљевској академији у Београду, након чега је штампана у краћем изводу*: О госпођи Јели Балшићки*, Годишњак СКА за 1887. (1888) 131–134. Обијећен да је портретисао Јелену *не по избледелим листинама прашњавих архива, него по свежем и живом узору (...) у Њеном Величанству Краљици Наталији*, студију је штампао прерађену тек неколико година касније. Ч. Мијатовић, *Госпођа Јела Балшићка, кћи кнеза Лазара. Историјска скица*, Српски преглед, год. I, св. 1 (1895) 15–21; св. 2, 49–55; св. 3, 82–87. Касније је под истим насловом и у дјелимично скраћеној варијанти била штампана у још два часописа: Наша прошлост, год. I, св. 3 (1901) 33–38; св. 4, 49–56; св. 5, 65–68; и Србобран – народни српски календар за годину

Миодраг Пурковић у свом кратком портрету Јелене Лазаревић, на основу дотадашње познате изворне грађе, исправно претпоставио да је Јелена умрла почетком мјесеца марта 1443. године.[3] До идентичног закључка дошао је и Есад Куртовић, који је истраживао Јеленине

1912 [издање Српске штампарије у Загребу] 1–15. Посљедњи пут је прештампана у зборнику *Приступне беседе српских академика 1886–1947*, књ. 1, Београд 2020, 242–268. На једном мјесту у својој студији помиње да је Јелена тестамент писала 1443. пред своју смрт, а на другом доноси неисправан датум (26. XI 1442) из Пуцићевих *Споменика српских*. Види: *Приступне беседе*, 247, 250. Пред сам крај свог живота Чедомиљ Мијатовић је објавио и романсирану верзију своје приступне академске бесједе. Ч. Мијатовић, *Кнегиња Јелена Балшићка, кћи кнеза Лазара Косовског*, Београд 1932. Остали аутори су се бавили Јеленом узгредно у склопу других тема, па нису ни разматрали датум њене смрти или су попут Константина Јиречека у његовој *Историји Срба* помињали само годину њене смрти (1443) која је документована напријед наведеним податком о завођењу Јелениног тестамента у дубровачке службене књиге. Одређену пометњу увели су Ристо Јеремић и Јорјо Тадић у својој студији из историје медицине и здравствене културе старог Дубровника. На једном мјесту погрешно су интерпретирали податак регистрован у записницима Вијећа умољених од 28. јуна 1443. године. Тада су Дубровчани на захтјев *domine Jelene et domine Theodore* понудили љекара Кристофора Боназија (Christophorus de Bonasiis) који је и сам пристао да оде. И поред тога што на маргини документа стоји забиљежено да се ради о понуди љекара *госпођама војводе Стефана* (… *ofertu dominabus vojvode Stiepani medicus*) и што је у то вријеме постојао само један војвода Стефан (Хранић Косача), Р. Јеремић и Ј. Тадић су поменути податак интерпретирали да се у датом случају радило о госпођи Јелени, удовици великог војводе Сандаља Хранића и сестри кнеза Лазара. Поменуте *госпође војводе Стефана* су, заправо, Стефанова супруга Јелена и њена сестра Теодора, ћерке Балше III и унуке Јелене, Сандаљеве удовице. Због специфичности студије, ова погрешна интерпретација поменуте архивске забиљешке остала је међу историчарима релативно незапажена, а податак су све до новијег времена преузимали углавном они аутори који су се бавили историјом медицине. DAD, *Acta Consilii rogatorum*, VIII, fol. 223 (28. 6. 1443); R. Jeremić, J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika* II, Beograd 1939, 31; V. Besarović, *Italijani – dubrovački ljekari u srednjovjekovnoj Bosni*, Prilozi II u Sarajevu 21 (1985) 254; J. Bačić, *Magistri medicine srednjovjekovnog Dubrovnika (14. i 15. stoljeće)*, Zagreb 1997, 130–131. На грешку је указано тек у скорије вријеме: E. Kurtović, *Iz prosopografije Kosača (Jelena i Teodora)*, Most, god. XXVI, br. 130 (41) (Mostar 2000) 73–74; Е. Куртовић, *Јелена Хранић у банкарским пословањима у Дубровнику и Котору*, Зборник за историју БиХ 5 (2008) 12–103.

[3] М. Пурковић, *Кћери кнеза Лазара*, Београд 1996², 89. Међутим, на истом мјесту Теодору је сматрао ћерком Стефана Вукчића а не Балше III. И поред тога што је цитирао његов рад, Милан Кашанин на једном мјесту је навео да је Јеленин тестамент састављен „годину дана пред њену смрт“, а одмах потом да је умрла почетком 1444. године. М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд 2002, 358–359.

финансијске трансакције на основу дубровачке изворне грађе[4], а недавно је и Ђуро Тошић спустио горњу хронолошку границу њене смрти на 16. фебруар 1443, скренувши пажњу у свом раду на податак из једног млетачког извора, који је такође поодавно публикован, али је у науци остао потпуно незапажен.[5] Управо тај већи број докумената, којима су регулисани односи финансијске и правне природе између појединих чланова куће Косача и дубровачких власти, пружа могућност да се утврди најприближније вријеме смрти Сандаљеве удовице.

Иако је располагао са огромном имовином, Сандаљ Хранић Косача, колико је познато, није оставио иза себе тестамент. Немали број докумената који су регулисали његове банкарске трансакције, које је обављао у Дубровнику (депозити, улагања на камату), садржи детаљне инструкције о томе како да се поступи са имовином у случају његове смрти и у правном смислу имале су снагу тестамента. Дубровачке власти су великом војводи у два наврата одобриле да на камату од 5% уложи по 6.000 дуката, од чега је Сандаљ у два наврата остваривао укупну годишњу добит од 600 дуката. Први улог реализовао је након продаје Конавала 1419, а други 1431, након што је стао на дубровачку страну у Конавоском рату против Радосава Павловића. Интерес на двије уложене главнице доспијевао је на исплату на два различита датума, на дан Св. Влаха (3. фебруара) и на дан Св. Стефана (3. августа). По првом документу о улагању новца на добит из 1419, главницу са каматом требало је да наслиједе Сандаљеви потомци или, уколико њих не буде било, његова браћа Вукац и Вук са својим потомством.[6] Међутим, за вријеме Сандаљеве посјете Дубровнику 1426.[7] извршена је измјена клаузуле о насљеђивању по питању овог улога, и то у Јеленину корист, која је у недостатку Сандаљевог потомства требало да буде прва у линији насљеђивања читаве главнице са припадајућим каматама. О томе је издата повеља која, нажалост, није сачувана, али су остали кратки записници дубровачког Вијећа

[4] E. Kurtović, *Iz prosopografije Kosača*, 73–77; Е. Куртовић, *Јелена Хранић у банкарским пословањима*, 89–113; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*, Београд 2010, 36–64;

[5] J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta (saeculorum XIV et XV)*, Tomus XVIII, München 1974, 6; Ђ. Тошић, *Сандаљева удовица Јелена Хранић*, ЗРВИ 41 (2004) 423–440, 427.

[6] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 301–303;

[7] О томе детаљније в. В. Ћоровић, *Сандаљ Хранић у Дубровнику 1426*, Браство 17 (1923) 102–107; J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 114–117.

умољених, које је о томе почетком фебруара 1426. водило расправу. Повеље којима је регулисано друго улагање на добит из 1431. такође нису сачуване, али су остали документи који свједоче да је друга транша од 6.000 дуката уложена на исти начин, тј. да је Сандаљева жена Јелена имала првенство у насљеђивању припадајућих камата.[8] Све до своје смрти, марта 1435, Сандаљ је уредно подизао приспјеле камате, а од тада камате је уредно подизала Јелена. Анализа камата исплаћених Јелени показала је да постоји већа редовност приликом исплате оних које су доспијевале на дан Св. Влаха (3. фебруар). Од седам исплаћених транши у периоду од 1436. до 1442, једна је исплаћена једанаест дана прије рока (1441), три у првој декади фебруара (1436, 1438, 1442), једна у другој половини фебруара (1437) и двије након мјесец дана рока доспијећа (1439, 1440). Исплата камата са роком доспијећа почетком августа не показује такву редовност у исплати, јер су оне подизане махом око једног или два мјесеца након наведеног рока.[9] Камата са роком доспијећа од 3. фебруара 1443. није исплаћена и то би могао да буде један од хронолошких оријентира приликом одређивања датума смрти Сандаљеве удовице. Прва вијест о исплати ове камате садржана је у кратком образложењу Вијећа умољених од 27. марта исте године, у којој се образлаже да је након смрти Јелене, Сандаљеве удовице, Стефан Вукчић Косача корисник добити на основу главнице од 6.000 дуката, коју је у Дубровачкој општини уложио његов стриц Сандаљ.[10]

У тренутку када је умро велики војвода Сандаљ, средином марта 1435, његов посланик Прибислав Похвалић налазио се у Дубровнику и, по устаљеном обичају, осим других послова, требало је да подигне и 300 дуката на име камате са роком доспијећа на дан Св. Влаха. Одмах након што је вијест о Сандаљевој смрти стигла у Дубровник, тамошње власти су одгодиле исплату, иако је Сандаљев посланик имао све потребне документе на основу којих је био овлашћен да то

[8] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 56; B. Krekić, *Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka*, Godišnjak DI XXXVII (1986) 130; Е. Куртовић, *Јелена Хранић у банкарским пословањима*, 95–97; Isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 376–377; Isti, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*, Београд 2010, 16–36.

[9] В. прегледну табелу у Е. Куртовић, *Јелена Хранић у банкарским пословањима*, 112.

[10] Текст одлуке код E. Kurtović, *Iz prosopografije Kosača*, 75, 77.

уради.[11] Како би избјегли евентуалне неспоразуме у погледу тога коме припадају дукати из каматног циклуса који је окончан 3. фебруара 1435, дубровачке власти су са Сандаљевим насљедницима повели дискретне преговоре, који су потрајали све до новембра исте године. Пошто је каматни циклус истекао док је велики војвода још увијек био жив, Јелена није имала право на њега, јер је по измјенама из 1426. то право могла да искористи само након мужевљеве смрти. Прва добит која јој је сљедовала на основу уговорних клаузула биле су камате са роком доспијећа 3. августа 1435, које су исплаћене 21. новембра исте године.[12] Брзина којом је поменута одлука од краја марта 1443. донесена и одсуство осталих вијести које су се детаљније бавиле додатним правним питањима и евентуалним запрекама у погледу располагања новцем од камата, указује да тих правних недоумица у датом случају уопште није било, што, опет, сугерише на могућност да је Јелена умрла прије истека каматног циклуса.

На такву могућност указују и извори који свједоче о Јелениним финансијским трансакцијама у Котору са трговцем Луком Паутиновићем. Дана 26. новембра 1436. Јелена је код поменутог трговца орочила суму од 1.000 дуката са каматом од 7% и на период од четири године. Период орочења је истекао крајем новембра 1440, а дио главнице постепено је повлачен у наредном периоду. Током 1441. Јелена је у више наврата подигла од Паутиновића укупно 380 дуката, а 1. марта 1442. и додатних 120 дуката, што је укупно чинило половину раније уложене главнице. Друга половина суме од 500 дуката, која је преостала код Паутиновића, а на коју су и даље ишле камате, опоручена је тестаментом великом војводи Стефану Вукчићу: **да ѥ г[осп]ѡд[и]н҃ воѥводи Стефан҃ (…) пет цать д҃кать коѥ с҃ ѹ Л҃кше Пал҃тиновикꙗ такои з добитѥм како гред҃**. Међутим, 16. фебруара 1443. у Венецији се расправљало о дугу од 450 дуката, који је Лука Паутиновић имао према *госпођи Јелени Страцимировић, покојној мајци Балше Страцимировића*.[13] Упада у очи чињеница да је од укупне суме од 500 дуката, која је тестаментом од 25. новембра

[11] P. Živković, *Utjecaj primorskih gradova na ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u 14. i 15. stoljeću (Pojava građanske klase i novog plemstva)*, Tuzla 1986, 115–116; P. Živković, *Pohvalići na dvoru Kosača*, Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma, Osijek 2002, 160.

[12] Е. Куртовић, *Јелена Хранић у банкарским пословањима*, 99–101.

[13] J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta* XVIII, 6; Ђ. Тошић, *Сандаљева удовица*, 426–428.

1442. опоручена великом војводи Стефану, изузета сума од 50 дуката, која је са припадајућом каматом највјероватније исплаћена током децембра или јануара мјесеца. Имајући у виду да је морало проћи извјесно вријеме док је вијест о Јелениној смрти стигла у Котор, да се, потом, потегне питање у вези неподигнутог дијела њеног депозита, па да вијести о свему томе напокон стигну у Венецију о чему су расправљали тамошњи органи власти 16. фебруара, могли бисмо на овом мјесту изнијети опрезнију претпоставку да је Јелена преминула најкасније током јануара 1443. године. Исто тако, имајући у виду да је сума од 500 дуката тестаментом од 25. новембра 1442. опоручена великом војводи Стефану Вукчићу, а да је непуна три мјесеца касније код Луке Паутиновића затечен износ за 50 дуката нижи од опоручене суме, то би водило ка закључку да су припадајућа камата и додатна сума од 50 дуката исплаћени на основу захтјева госпође Јелене након 26. новембра 1442. када је истекао период орочења. Пошто су припрема потребне документације и слање посланика у Котор такође изискивали одређени временски период, могли бисмо шпекулисати да је наведена сума исплаћена најраније средином или у другој половини децембра 1442. године. На тај начин претпостављени хронолошки оквир Јеленине смрти могао би да се додатно сузи. Нису потпуно јасне ни околности у вези два одијела која су се налазила код Никше Тамарића у Дубровнику. По тестаменту, она су још увијек била код Никше Тамарића, али би се на основу друге потврде Срефана Вукчића од 3. јула 1443. дало закључити да су она, након састављања тестамента, била посуђена Оливери, која их је након сестрине смрти вратила назад у Дубровник, гдје их је преузео Стефанов посланик: **А теи више речене свите прьмамь по лист҃ госпоге Деспине ѡт Никше и сина м҃ Матка ерь с҃ стале ҃ тех властеѡ по р҃к҃ госпое Деспине**.[14]

У новијој литератури усталила се тврдња да је Јеленин тестамент званично „отворен“ у Дубровнику 5. априла 1443. године

[14] М. Пуцић, *Споменици српски* II, 104, 124. На такав закључак наводи и кратка нотарска забиљешка од 9. јула 1443. наведена испод преписа ћириличког текста друге Стефанове потврде: *Priuilegio como vo(iuoda) Stipan confesso auer recevudo da ser Nichola de Zorçii II veste de d(omi)na Jella le qual depoxito d(omi)na Despina*. E. Kurtović, A. Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370–1529)* 1, Sarajevo 2021, 409. В. и ниже у тексту са напоменама 19, 20 и 21.

пред дубровачким ректором Никшом Пуцићем и *његовим вијећем*.[15] Међутим, у забиљешци која о томе говори, нигдје се не спомиње да је управо тада дошло до „отварања“ тестамента, већ да су се људи из непосредног Јелениног окружења заклели да је у питању оригинал тестамента и Јеленина посљедња воља. Зашто би се уопште тестамент отварао у граду чији грађанин Јелена није била и у коме није живио нико од њене родбине? Тестамент јесте био запечаћен Јелениним печатом и брижљиво га је чувао њен духовник старац Никандар. Пошто имамо податак из млетачког извора да је средином фебруара 1443. Јелена већ извјесно вријеме била покојна, а имамо и Стефанову потврду од 1. априла и забиљешку о регистрацији тестамента у дубровачким општинским књигама од 5. априла исте године, поставља се питање зашто се најмање два мјесеца чекало на „отварање“ тестамента? Сматрамо да је он отворен раније, током марта, у Кључу крај Гацког, гдје је већина Јеленине породице тада била на окупу, што се види из потврде која је датирана 1. априлом 1443. године. Проф. Ђ. Тошић гријеши када у свом раду наводи да су „нестрпљиви насљедници (Стефан, Јелена и Владислав) (…) 1. априла 1443. примили од неких Дубровчана у њиховом граду Кључу сребренину и накит које им је Јелена опоручно оставила“, алудирајући да је примопредаја опоручених предмета извршена прије званичног „отварања“ тестамента.[16] Признаница од 1. априла унапријед је састављена у Кључу, у канцеларији великог војводе Стефана, у склопу припремних радњи за отпремање војводиног посланства у Дубровник. Признаница свједочи о примопредаји предмета која је тек требало да услиједи након регистровања тестамента у дубровачкој општинској књизи.

Као човјек цркве и њен духовник, старац Никандар се побринуо да Јелена буде достојно сахрањена у својој задужбини и да се одслуже сви парастоси који су у православној цркви били уобичајени, укључујући и онај најважнији четрдесетодневни. Претпостављамо да је слијед догађаја приближно текао овим редослиједом: да је Јелена преминула током јануара мјесеца, да су чин сахране и сви религијски обреди након сахране обављени до почетка марта, када су се старац Никандар, калуђер Јован и Доберко Марнић запутили њеној

[15] E. Kurtović, *Iz prosopografije Kosača*, 75; Ђ. Тошић, *Сандаљева удовица*, 436; Е. Куртовић, *Јелена Хранић у банкарским пословањима*, 103.

[16] Ђ. Тошић, *Сандаљева удовица*, 438–439.

најближој породици у Херцеговину, гдје су их затекли у Кључу крај Гацка. Тамо је, највјероватније, тестамент био отворен. У Стефановој потврди од 1. априла наведен је детаљан списак предмета који су му опоручени: сребрне посуде, златне минђуше, појасеви, мало и велико прстење и оглавље заједно са хиљаду дуката. Занимљиво је и то да се у потврди не помињу два одијела која је требало да буду код Никше Тамарића, јер су вјероватно били упознати са тим да су се она привремено налазила код Оливере. Она су била исувише вриједне ставке да би се подвела под општу фразу *и све остало* која стоји у потврди. Стефан и његова породица нису могли да наброје детаљан попис опоручених ставки, осим уколико нису били непосредно упознати са садржајем тестамента, а старац Никандар, калуђер Јован и Доберко Марнић нису могли самостално, без договора са породицом, да се упуте у Дубровник како би уредили финансијске послове иза покојнице. Осим тога, Стефанова супруга Јелена и њихов син Владислав тестаментом су именовани за ктиторе и старатеље Јеленине задужбине Цркве Св. Богородице, па је поврх свега реченог постојао додатни разлог да породица буде детаљније упозната са посљедњом вољом покојнице. Након договора са породицом у Кључу, посланство које су сачињавали напријед поменути, као и Радивој Шиглица, Иван Влатковић, Вукашин Санковић, Вукша дијак и остали, стигли су у Дубровник почетком априла, али су активности око сређивања финансија отпочеле можда и нешто раније, о чему може да наговијести одлука дубровачког Вијећа умољених од 27. марта 1443. о исплати припадајућих камата Стефану Вукчићу.[17] Дана 5. априла, пред ректором и његовим вијећем прочитана је Јеленина посљедња воља, а након тога тестамент је званично преписан у књигу *Testamenta notariae*. То је било потребно пошто су текст тестамента и Стефанова потврда чинили једну органску дипломатичку цјелину која је требало да посвједочи да су, гледано са финансијске стране, Јеленина посљедња воља као и Стефаново потраживање у цјелости извршени. Текст тестамента и Стефанова потврда били су предмет дугорочног чувања, јер су дубровачким властима служили као доказно средство у неким

[17] Уп. E. Kurtović, *Iz prosopografije Kosača*, 75, 77 са дјелима E. Kurtović, A. Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370–1529)* 1, Sarajevo 2021, 404. и Д. Синдик, *Тестамент Јелене Балшић*, Никон Јерусалимац, вријеме – личност – дјело, Зборник радова са међународног научног симпосиона на Скадарском језеру 7–9. септембра 2000. године, Цетиње 2004, 163–165.

будућим евентуалним правним неспоразумима, тј. служили су им као обезбјеђење од сваког даљег потраживања. То је било потребно и због тога што у документима о Јеленином улагању вриједности у депозит у Дубровнику није прецизирано ко има право да их наслиједи у случају њезине смрти. У документима о Јелениним депозитима, за разлику од оних Сандаљевих гдје је линија насљеђивања детаљно прецизирана, стоји да на њих полажу право само они **комꙋ би по своѡь** [Јеленином] **листꙋ ѡпорꙋчила**.[18]

Поменуто посланство изузело је 9. априла из Дубровачке општине и однијело у Кључ већину предмета који су тестаментом били опоручени, укључујући и иконицу оковану златом и украшену бисерима и драгим камењем (*inchoneta auri ornatam perlis et margaretis*), коју су даље прослиједили Оливери.[19] У Дубровник су 28. јуна 1443. поново приспјели старац јерусалимски Никандар и Доберко Марнић, *посланици госпође Деспине* (Оливере), са потврдом да је иконица запримљена.[20] Никандар и Доберко су том приликом вјероватно вратили назад у Дубровник код Никше Тамарића и она два напријед поменута одијела која су била код Оливере. Њих је однијело великом војводи Стефану у Добре Воде ново посланство, које је у Дубровник донијело другу потврду великог војводе, датирану 3. јулом 1443. године. Одијела су изузета из Дубровачке општине 9. јула, о чему је остављена кратка забиљешка.[21]

Тестамент садржи и један додатни хронолошки податак, који не може да буде прецизније утврђен. Он је наведен на почетку документа, гдје је записано да се велики војвода Стефан Вукчић састао са Јеленом у Горичанима, гдје јој је *учинио милост и дао своју ријеч* да ће све оно што би Јелена распоредила од свог имања он и његови потомци испоштовати. Не знамо када се Стефан могао у Горичанима састати са Јеленом, али то није могло бити много прије него што је тестамент био састављен. Можда се тај сусрет догодио непосредно уочи састављања тестамента. Наиме, управо су у то вријеме вођене борбе између Стефана и Млечана око градова у Доњој Зети. Током октобра 1442. поведени су преговори о примирју и издавању дозволе (*salvus conductus*) за долазак Стефанових посланика у Зету. Појединости

[18] Љ. Стојановић, *Повеље и писма*, I–1, 388–394.

[19] М. Пуцић, *Споменици српски* II, 123; E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 404.

[20] Д. Синдик, *Тестамент Јелене Балшић*, 163–164; E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 405.

[21] E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 409. В. и напомену 14.

о томе нам нису познате, али је млетачки сенат 8. јануара 1443. расправљао о извјештају скадарског кнеза, у коме је саопштено да је велики војвода дошао са својом војском на три миље од Скадра, потом, да је закључио примирје које је напосљетку прекршио. Ова дешавања у извјештају скадарског кнеза нису хронолошки прецизирана. С обзиром на лоше комуникације између Скадра и Венеције, Сима Ћирковић је претпоставио да су се ови догађаји одиграли почетком децембра 1442, али би се могло претпоставити да је велики војвода боравио на простору Доње Зете и нешто раније, током новембра, о чему је могао да остане помен у Јеленином тестаменту.[22] Занимљив је и податак из тестамента да невелика Црква Св. Богородице није до тренутка писања тестамента остала завршена, упркос томе што је до тог тренутка грађена четири године и што Јелени није мањкало финансијских средстава да приведе крају њену изградњу и уређење. У литератури је одавно више пута наглашавано да су материјалне ствари пописане и опоручене тестаментом од велике вриједности за историју наше средњовјековне културе које, у пренесеном значењу, представљају „панораму властеоског живота и обичаја“. Попис опоручених предмета свједочи о Јеленином материјалном богатству, а њени изречени ставови у тестаменту свједочанство су о њеној религиозности, мислима, осјећањима и односу према родбини и својој најближој околини.[23]

[22] S. Ljubić, *Listine* IX, 165, 167–168; J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta* XVIII, 3–4; С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964, 63–65; O. Jens Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392–1479)*, München 2001, 292.

[23] Осим напријед цитиране литературе, о томе додатно исп.: E. Lilek, *Riznica porodice „Hranići“ (nadimak Kosača)*, GZM, god. I, knj. II (1889) 1–25; Б. Радојковић, *Материјална култура босанске властеле*, Зборник за историју БиХ 1 (1995) 67–83; М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд 2002, 358. Осталу додатну литературу о томе видјети код појединих ставки у поглављима о важнијим терминима и просопографским подацима у оквиру овог рада. Основну литературу о тестаментима и о мотивима за њихово састављање в. у напомени 196 у оквиру овог рада. Библиографију радова о Јелени Лазаревић до 2010. в. у: С. Томин, *Библиографија радова о Јелени Балшић (између 1366. и 1371–1443)*, Књиженство – часопис за студије књижевности, рода и културе, год. 1, бр. 1 (2011) [електронски извор]; http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2011/bibliografije/bibliografija-radova-o-jeleni-balsic-izmedju-1366-i-1371-1443 (приступљено 1.2.2022). Она поред радова из историје, обухвата романе, драме и остале литерарне списе који се баве Јелениним животом. Међутим, библиографија није исцрпна, јер је немали број радова изостављен, како оних старијих, тако и оних који су у новије вријеме (до 2010) штампани ван граница Србије. Осим свих напријед цитираних радова, о Јеленином тестаменту додатно в. и: D. Korać, *Neki aspekti religioznosti u Kosača*, Croatica Christiana Periodica 72 (2013) 51–72; D. Korać,

Опис документа и његова ранија издања

Оригинал тестамента, датиран 25. новембром 1442, није сачуван. Препис је начинио Никша Звијездић, писар српске канцеларије у Дубровнику, 5. априла 1443. током боравка посланства великог војводе Стефана Вукчића. Налази се у Државном архиву у Дубровнику на страницама 151v–153r тринаестог тома архивске серије *Testamenta notariae*. Издање је приређено на основу дигиталних снимака који су начињени јула 2011. године.

Ранија издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 415–417; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 121–123; С. Новаковић, *Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога*, Београд 1877, 364–366 (према Пуцићевом издању); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 394–397; Д. Синдик, *Тестамент Јелене Балшић*, 159–162; L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, *Codex diplomaticus Regni Bosnae – povelje i pisma stare bosanske države*, Sarajevo 2018, 687–690 (са факсимилом и преводом).

Осим напријед наведених издања на старом језику, приређено је и више других прилагођених модерном српском језику.[24]

Religioznost humske vlastele u kasnom srednjem vijeku, Mostar 2015, 170–183. и Р. Бајовић, *Јелена Балшић у средњовјековној, усменој и савременој књижевности*, Београд 2019, 473–497 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду). О јерусалимском старцу Никандру такође је доста писано. За детаљније испитивање: Јеромонах Јован (Ћулибрк), *Библиографија објављених дјела и превода Никона Јерусалимца и радова о Никону*, Никон јерусалимац, вријеме – личност – дјело, 341–352; В. Бај, *Библиографија радова о Никону Јерусалимцу*, О Горичком зборнику – зборник одабраних радова, Подгорица–Београд 2020, 569–615.

[24] *Списи о Косову*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига тринаеста, прир. М. Грковић, Београд 1993, 165–167; *Писах и потписах, аутобиографске изјаве средњег века*, приредила Р. Маринковић, Београд 1996, 207–210; Г. Комар, *Ћириличне опоруке бокешког, требињског и дубровачког краја 1392–1834*, Херцег Нови 2016, 7–12 (са снимком документа); М. М. Д. Недељковић, *Благоверна Јелена Лазарева Балшић*, Сопот 2019[3], 165–170. Сва издања приређена су без уводне канцеларијске забиљешке дубровачког писара.

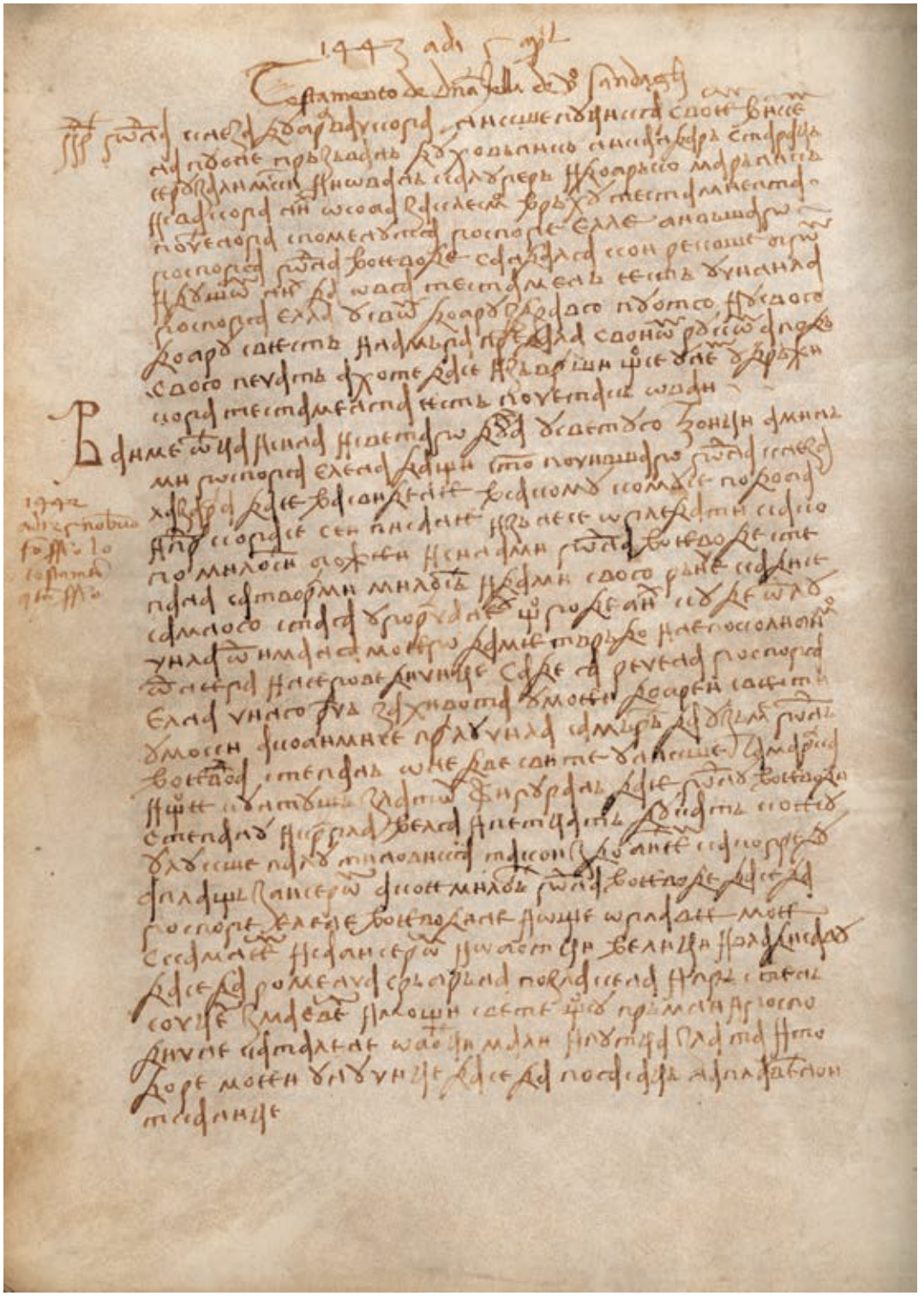

Testamenta Notariae XIII, fol. 151’

I

Текст[**]

Folium 151v

1443. a di 5. aprile

Testamento de d[omi]na Jella de vo[ivode] Sandagli

Прѣд[25] **гѡ[спо]д[и]на кнеза дѹбровачкога**[26] **Никше Пѹцикꙗ своѥм**[27] **викем** |2| **на пѹоне прьзьвань дѹховьникь Никандарь стараць** |3| **кр̑ѹзалимски**[28] **и Иѡвань калѹгерь и Добрько Марьникь.** |4| **И свакога них(ь) ѡсоба заклесмо врьхѹ тестамиента**[29] |5| **почтенога споменѹтꙗ госпоге Єлле**[30] **бивьшагѡ**[31] |6| **госпогꙗ**[32] **гѡ[спо]д[и]на воѥводе Сандалꙗ кои рекоше Б(о)гѡм(ь)** |7| **и дѹшѡм них: да ѡвꙗ тестамень**[33] **ѥсть ѹчинила** |8| **госпогꙗ Єлла ѹ свѡм добрѹ**[34] **здравю пѹотю и ѹ свою** |9| **добрѹ свѥсть**[35] **и намь га прьедала**[36] **своиѡм рѹкѡм а подь** |10| **свою печать а хоте да се изьврьши що се ѹ немѹ дрьжи**[37]. |11| **Кога тестамента ѥсть почетакь ѡваи**[38]:

|12| **Ва име Ѡт(ь)ца и Сина и Светагѡ дѹха ѹ Светѹю Троици**[39], **аминь.** |13| **Ми гѡспогꙗ Єлена даци с(ве)топочившаго гѡ[спо]д[и]на кнеза** |14| **Лазарьа да ѥ ва свиденѥ всакомѹ комѹ се подоба** |15| **и**[40] **прѣд кога се сеи писанѥ изьнесе ѡгледати како** |16| **по милости Божѥи и сина ми гѡ[спо]д[и]на воѥводе Сте**|17|**пана сатвор**[41] **ми милость и да ми свою рьиеч кади се** |18| **са мною стаꙗ ѹ Горьчанех**[42] **що годе бих кѹде**[43]

[**] Редакција издања текста и превода свих докумената: Т. Суботин Голубовић.

[25] Миклошич: **Прьдь**; Пуцић: **Пред**.

[26] Миклошич и Пуцић: **дѹбровачкога**.

[27] Миклошич: **свиѥм**.

[28] Миклошич: **иерѹсалимски**.

[29] Миклошич и Синдик: **тестамента**.

[30] Миклошич: **Єлене**.

[31] Миклошич: **бившаго**.

[32] Пуцић: **господара**; Синдик испустио.

[33] Миклошич: **тестаменть**.

[34] Миклошич: **добромь**.

[35] Миклошич: **свиесть**.

[36] Миклошич: **прьдала**.

[37] Синдик: **немь ѹдрьжи**;

[38] Миклошич: **ѡвди**.

[39] Миклошич: **Троицѹ**.

[40] Миклошич: **а**.

[41] Пуцић и Стојановић: **сатвори**.

[42] Пуцић: **Горичанех**.

[43] Синдик: **бѹде**.

ѡдл8|19|чила ѡд имана моѥго да м[и] ѥ тврьдо и непоколибимо[44] |20| ѡд нѥга и нѥгове дичице[45]. Саде ꙗ речена госпоꙗ |21| Ѥл[е]на чиню рѣчь[46] за живота 8[47] моѥи добреи свѥсти[48] |22| 8 моѥи ако би ми се прѣл8чила[49] самьрть да 8зьме гѡ[спо]д[и]нь |23| воѥвода Степан ѡне две свите 8 Никше Тамар[и]ка. |24| И що ѥ к8нт8шь златѡм фиг8рань да[50] ѥ г[осп]ѡд[и]н8 воѥводи[51] |25| Степан8 и крьгла[52] велꙗ[53] и пет цать д8кать коѥ[54] с8 |26| 8 Л8кше Пал8тиновикꙗ[55] такои з добитѥм како гред8 |27| а[56] плащь з бисерѡм ако ѥ милость[57] гѡ[спо]д[и]на воѥводе[58] да се да |28| госпоге Ѥлене воѥводине[59] и ѡще ѡглавѥ моѥ |29| с камнѥм[60] и са бисерѡм и ѡботци велици и Владисав8 |30| да се да роменча срьбрьна позлакена и прьстень |31| с очцем змаевем и моци свете що с8 прь мни и госпо|32|дичне Каталене ѡботци мали и п8тца[61] злата и То|33|доре моѥи[62] 8н8чице да се да поꙗсаць[63] на плаветнои[64] |34| тканице

Folium 152r

|35| и пр'стень 8 ком ѥ ками сафинь и ѥдань билч8жаць[65] а[66] ѡстали |36| прьстенци[67] и кр8гла мала кнез8 Влатк8. Ѧ срьбр'ни с8ди

[44] Пуцић и Стојановић: **непоколѥбимо**.
[45] Пуцић и Стојановић: **дечице**.
[46] Миклошич: **рьчь**.
[47] Пуцић испустио.
[48] Миклошич: **свиести**.
[49] Пуцић и Синдик: **прикл8чила**.
[50] Стојановић: **и да**.
[51] Миклошич: **воеводи**.
[52] Миклошич: **прьглꙗ**; Пуцић: **кр8гла**.
[53] Миклошич: **вела**.
[54] Миклошич, Пуцић, Стојановић и Синдик: **кои**.
[55] Миклошич: **Пал8тиновика**.
[56] Стојановић и Синдик: **и**.
[57] Синдик испустио.
[58] Миклошич: **воеводе**.
[59] Миклошич и Синдик: **воеводине**.
[60] Миклошич: **каменѥм**.
[61] Миклошич, Пуцић, Стојановић и Накаш и др.: **л8тца**.
[62] Пуцић и Стојановић: **моѥ**.
[63] Синдик: **посаць**.
[64] Миклошич: **плавьнои**; Пуцић и Синдик: **плавѣнои**.
[65] Накаш и др.: **бил8жаць**.
[66] Пуцић, Стојановић и Синдик: **и**.
[67] Синдик: **прьсенци**.

Testamenta Notariae XIII, fol. 152

|37| кои сѹ ѹ комѹнѹ[68] зделе[69] и пехари[70] и що ѥ црькве Светаго |38| Геор'гиꙗ и нове црькве прѣс(ве)тѣи[71] Б(огороди)ци да се ѡдлѹчи а ино |39| да ѹзьме го[спо]д[и]нь воѥвода[72] да м[и] их плати що бѹде право да ми се |40| покрьѥ црьква кою самь чинила[73] за мои грѣобь. |41| А икона злата коꙗ ѥ ѹ комѹнѹ како самь записала |42| с властели такои[74] и да бѹде сестрь[75] ми гѡспоге Деспине. |43| Ако ли[76] би се Деспине самрьт прѣлѹчила[77] да бѹде тази икона |44| госпоге Єл[е]не[78] ввоѥводине[79] (!).

|45| А[80] що е[81] тисѹща дѹкать ѹ комѹнѹ[82] молю и заклинам гѡ[спо]д[и]на ми |46| и сина воѥводѹ[83] да м[и] их даа гѡспоге Єл(е)не[84] да ѡна с моѥм |47| дѹховьникѡм подели за мою дѹшѹ. Наипрьво[85] ѡд них |48| да се да госпоге Деспине .с҃. дѹкать да ми се пою |49| летѹрьдиѥ и да се разьдели милосьтина. И моѥмѹ |50| грьбѹ дге ми се прьлѹчи леки да се да .с҃. дѹкать |51| да ми се пою летѹрьдѥ иностанно[86] и да се диели |52| милостинꙗ[87]. И црькве Светагѡ Геор'гиꙗ[88] ѹ Горице |53| дадох ѡлово кѹпивь за .ѯ҃.[89] дѹкать да се покр'ѥ[90] |54| црьква и ѡще да им се даа[91] за маисторе .л҃. дѹкат. |55| И ѡваи челꙗдь коꙗ ѥ сада прь мни кои би

[68] Миклошич: комѹни.
[69] Пуцић: здѥле.
[70] Миклошич: лехари.
[71] Миклошич: прьсветои.
[72] Миклошич: воевода.
[73] Миклошич: ѹчинила.
[74] Пуцић: и такои.
[75] Синдик: сетрь.
[76] Синдик испустио.
[77] Пуцић и Синдик: прилѹчила.
[78] Пуцић, Стојановић и Синдик: Єлле.
[79] Миклошич : воеводине; Пуцић: ввоееводине; Стојановић: воѥводине.
[80] Миклошич: и.
[81] Пуцић и Синдик: ѥ.
[82] Миклошич испустио ѹ комѹнѹ.
[83] Миклошич: воеводѹ.
[84] Пуцић: Єлле.
[85] Синдик: или прьво.
[86] Миклошич: и постаино.
[87] Миклошич: милостина.
[88] Миклошич: Георгиꙗ.
[89] Миклошич: .С҃.
[90] Пуцић: покриѥ.
[91] Миклошич: да.

се прь|56|л8чили[92] на самрьти моѥ да се дасть д8ховник8 |57| моѥм8[93] стар'ц8 ѥрозолимском8 Никандр8 .н҃. |58| д8кать и кал8гер8 Иѡван8[94] .м҃. д8кать и Во|59|косав8 Тамар[и]кю .м҃. д8кать и поп8 Теодосию |60| .к҃. д8кать и Д8це[95] .в҃і. д8кать[96] и владикамь Р8же |61| и син8 иои[97] .л҃. д8кать и Каталени дащерѣ[98] Николене |62| .л҃. д8кат и Добрько ако би се тадаи[99] прьмерьѡ[100] на са|63|мрьти моѥи да м8 се да д8кать .л҃. И коѥ се зг҃ѡде[101] |64| на самр'ти[102] моѥи девоике да им се да прьикиꙗ |65| колико се може з говорѡм како да се 8доме[103] а ѡстала |66| челꙗдь да се помил8ѥ[104] з дѡг҃ѡворѡм колико се 8зьможе.

Folium 152v

|67| А ѿо е посталено 8 тр'гь 8 Лавра Шиговикꙗ[105] 8 Бар8 ше[с] сать |68| д8кать тизи д8кати да стоѥ цр'кви новои 8 Гор'ци |69| ѿо самь 8чинила ꙗ[106] Пр'светои Богор'дице[107] мои гр'бь |70| и по мени и да има црьква добит ѡд тиех еи д8кать |71| чим се ке[108] ѡкр'млꙗти. И виногради кои с8 8 Бсѣсехь[109] |72| ѿо самь к8пила и с цр'квѡм Светагѡ Гѡр'гиꙗ заменила |73| и 8такмила виногради и ниве и маслице 8 Бар8 и соли|74|ла тои да ми[110] гѡ[спо]д[и]нь воѥвода[111] потвр'ди цр'кви реченои |75| а[112] по моѥи самр'ти да б8де том8и ктиторь и ѡкр'ми|76|тель моꙗ

[92] Синдик: прьлчили.
[93] Синдик: моѥмо8.
[94] Миклошич: Іован8.
[95] Миклошич: Л8це.
[96] Пуцић испустио.
[97] Миклошич: нои.
[98] Миклошич: дащери.
[99] Пуцић и Стојановић: тада.
[100] Миклошич: прьмерило; Стојановић, Синдик и Накаш и др.: прьмерьль.
[101] Синдик: згое.
[102] Миклошич: самьрьти.
[103] Пуцић: 8дме.
[104] Пуцић: пьмил8ѥ.
[105] Миклошич: Шиговика.
[106] Пуцић, Стојановић и Накаш и др. испустили.
[107] Миклошич и Синдик: Богородице.
[108] Пуцић испустио.
[109] Миклошич: Сѣсехь; Пуцић: Лѣсехь; Стојановић: Бѣсехь; Синдик: Бсѣхь.
[110] Синдик: и.
[111] Миклошич: воевода.
[112] Пуцић и Синдик: и.

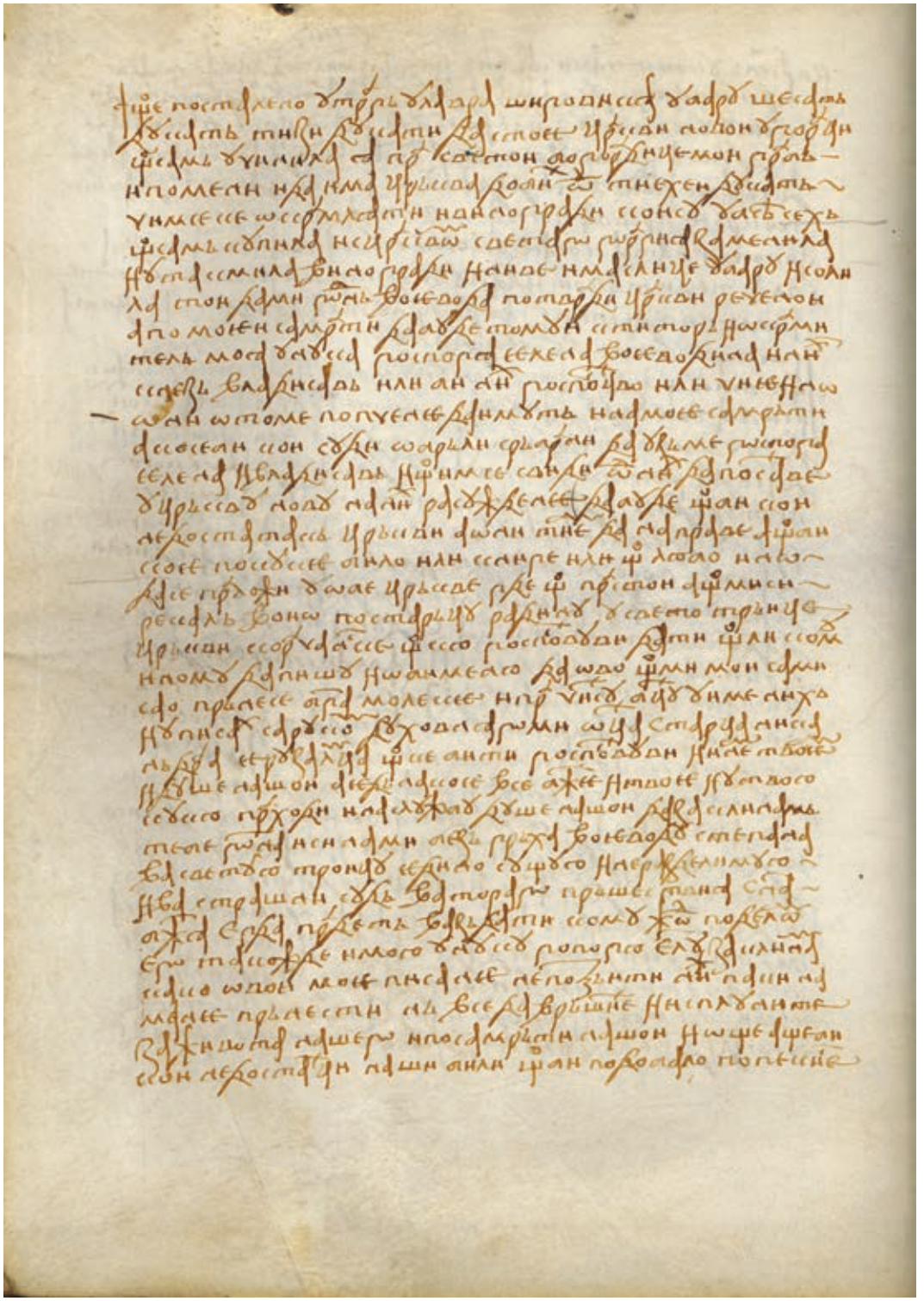

Testamenta Notariae XIII, fol. 152’

ѹнѹка гѡспогꙗ Ѥлена[113] воѥводина[114] и них(ь) |77| кнезь Владисавь или би них гѡспоцтво или чиѥ инѡ |78| ѡни ѡ томе[115] попченѥ[116] да[117] имѹть. И на моѥ самрьти |79| ако се би кои сѹди ѡбрьли срьбр'ни да ѹзьме гѡспога[118] |80| Ѥлена[119] и Владисавь и що им се свиди ѡд них да поставе[120] |81| ѹ црькв ѹ нов ѹ на них расѹжденѥ да бѹде що би кои |82| недостатакь црькви а ѡни тием да[121] направе. А що би |83| коѥ покѹкѥ било или книге или що любо инѡ |84| да се[122] прьложи ѹ[123] ѡбе[124] црькве где що пр'стои. А що ми си |85| рекаль Воиѡ по старьцѹ Радинѹ ѹ Светотрьице |86| црькви кор'чанске що кю[125] господствѹ ви дати що ли комѹ |87| иномѹ да пишѹ и[126] ѡбименю. Да ѡво що ми мои[127] сами|88|сао прьнесе Б(о)га молекѥ[128] и пр'чистѹ Б(огород)ц(и)ѹ ѹ име нихь |89| и ѹписах са рѹком дѹховнꙗгѡ ми ѡтца старца Ника|90|ньдра[129] ѥрѹзалмца[130]. Що ке бити господствѹ ви[131] и инем[132] твоѥм[133] |91| и дѹше нашои а ѥдьнако ѥ все Б(о)жѥ и твоѥ и ѹ[134] твою |92| кѹкю пр'ходи и на слѹжбѹ дѹше нашои да заклинамь |93| тебе[135] гѡ(споди)на и сина ми безь грьха[136] воѥводѹ[137] Степана |94| ва Светѹю Троицѹ ѥдиносѹщѹю и неразделимѹю |95| и ва страшни[138] сѹдь

[113] Миклошич: **Єлена**.
[114] Миклошич: **воеводина**.
[115] Миклошич испустио.
[116] Стојановић: **попеченѥ**.
[117] Пуцић: **та**.
[118] Пуцић: **гѡспогꙗ**.
[119] Миклошич: **Єлена**.
[120] Пуцић је испустио читав 78. ред.
[121] Миклошич испустио.
[122] Миклошич: **ѥ**.
[123] Миклошич испустио.
[124] Миклошич: **ѡвде**.
[125] Миклошич: **кѹ**.
[126] Накаш и др. испустили.
[127] Синдик испустио.
[128] Миклошич: **моле се**.
[129] Миклошич: **Никандра**.
[130] Миклошич, Пуцић, Стојановић и Синдик: **ѥрѹзалимца**.
[131] Миклошич: **ти**.
[132] Миклошич: **инием**.
[133] Синдик: **твоѥи**.
[134] Синдик испустио.
[135] Пуцић испустио.
[136] Пуцић: **грѣха**.
[137] Миклошич: **воеводѹ**.
[138] Миклошич: **страшан**.

ваторагѡ прьшествиꙗ[139] **С(и)на** |96| **Б(о)жꙗ**[140] **егда пр'деть**[141] **вазьдати комѹждѡ**[142] **по**[143] **делѡм** |97| **егѡ. Такожде и мою ѹнѹкѹ госпогю Єлѹ**[144] **заклинам** |98| **како ѡвои**[145] **моє писанє не пот(во)рьити**[146] **ниж**[147] **паки на** |99| **манє прьнести нь все да врьшите и испльните** |100| **за живота нашегѡ и по самрьти нашои. И ѡще аще би** |101| **кои недостатци наши**[148] **били що**[149] **би**[150] **подобало попеки**[151] **се**[152]

Folium 153r

|102| **ѡ нась и ѡ**[153] **нашои дѹши**[154] **да ви**[155] **своєм благѡм поболете** |103| **и испльнитє ѡ нась и ѡ нашои дѹше ерь ми сьмрть**[156] |104| **и животь ѹ ваше рѹке прьлагамо а прьдь Б(о)гѡмь.** |105| **Писа се сеи писанє вь лѣт**[157] **.ѕ.ц.н.**[158] **а**[159] **рожства**[160] **Х(рис)т(о)ва** |106| **.а.ѹ.м.в. лѣто м(ѣ)с(е)ца ноемврїа**[161] **.к.е. д(а)нь**[162] |107| **ѹ Гор'чанех**[163].

[139] Миклошич: **пришаствиꙗ**.
[140] Пуцић: **Божиꙗ**.
[141] Пуцић и Синдик: **придеть**.
[142] Миклошич: **комѹжде**.
[143] Пуцић: **подь по**.
[144] Миклошич: **Єленѹ**.
[145] Миклошич: **ѡвое**.
[146] Миклошич: **потворьти**; Пуцић: **непозьити ниже**.
[147] Миклошич: **нихь**.
[148] Синдик испустио.
[149] Синдик: **що били**.
[150] Синдик: **што би**.
[151] Синдик: **понеки**.
[152] Миклошич: **попеките**.
[153] Миклошич испустио.
[154] Писар је прво написао **дѹшѹ** па исправио у **дѹши**.
[155] Синдик: **би**.
[156] Миклошич: **самрть**; Пуцић: **самрьть**; Стојановић: **самрьт**.
[157] Пуцић: **лѣто**.
[158] Синдик: **.ц.н.**
[159] Пуцић и Синдик испустили.
[160] Миклошич: **рожаства**.
[161] Миклошич: **ноемвриꙗ**; Синдик: **ноемвршиꙗ**.
[162] Миклошич: **дьнь**.
[163] Накаш и др.: **Горьчане**.

Testamenta Notariae XIII, fol. 153

Канцеларијска забиљешка

Nota quod in Diversis notariae sc(ript)o[164] die VIIII[165] aprilis 1443. apparent restituti ducati aurei mille al(ias) |2| depositati per d(ic)tam d[ominam] Jela(m) in co(mmun)e Ragus(ii) et etia(m) una inchoneta[166] auro ornata cu(m) perlis et margaritis |3| alias depositata in co(mmun)e Ragus(ii) et dimissa[167] per d(ic)tam d[ominam] Jele[168] d[omine] Despine sue sorori in suo testamento.

Превод

1443. на дан 5. априла

Тестамент госпође Јеле [супруге] војводе Сандаља

Пред господина дубровачког кнеза Никшу Пуцића и његово вијеће позвани су духовник Никандар старац јерусалимски, Јован калуђер и Добрко Марнић. И сваку од тих особа заклесмо Богом и њиховом душом над тестаментом поштоване успомене госпође Јеле, бивше госпође господина војводе Сандаља, који су рекли: да је овај тестамент сачинила госпођа Јела при свом добром тјелесном здрављу и при својој чистој свијести и лично нам га предала под својим печатом хтијући да се изврши то што је у њему садржано. А ово је почетак тог тестамента:

У име Оца и Сина и Светог духа у Светој Тројици, амин. Ми, госпођа Јелена, кћи светопочившег господина кнеза Лазара дајем на знање свакоме кога се то тиче и пред кога се изнесе овај рукопис на увид да ми је милошћу Божјом син мој, господин војвода Степан, учинио милост и дао своју ријеч када се са мном састао у Горичанима, да ће све оно што бих год распоредила од мојег имања он и његова дјечица сматрати чврстим и непорецивим. Сада ја, госпођа Јелена, одређујем за живота при мојој чистој свијести и у снази да ако би ме задесила смрт да узме господин војвода Степан она два одијела од Никше Тамарића. И кунтуш златом извезен да је господину војводи Степану и велика кругла и пет стотина дуката који су код Лукше Палутиновића заједно са каматом која сљедује, а плашт с бисерима, ако је по вољи господина војводе, да се дâ госпођи Јелени

[164] Миклошич: sub.

[165] Миклошич: VIII.

[166] Миклошич: inchoreta.

[167] Миклошич: missa.

[168] Миклошич: Jelam.

војводиној, заједно са мојим оглављем са драгим камењем и бисерима и великим минђушама. И Владисаву да се дâ сребрна позлаћена роменча и прстен са змајевим окцем и свете мошти које су код мене, и госпођици Каталени мале минђуше и дугмад златна, а Тодори, мојој унучици, да се дâ мали плаветни исткани појас и прстен у ком је камен сафир и један билчужац, а остали прстенчићи и мала кругла да су кнезу Влатку. А сребрни судови који су у Општини [дубровачкој], здјеле и пехари, да се распореде Цркви Светог Ђорђа и новој Цркви Пресвете Богородице, а остале да узме господин војвода и да ми их плати колико буде требало да ми се покрије црква коју сам подигла за мој гроб. А златна икона која је у Општини, како сам договорила (убиљежила) с властелом, да се дâ мојој сестри, госпођи Деспини. Ако ли би Деспину задесила смрт, да та икона припадне војводиној госпођи Јелени. А од хиљаду дуката у Општини [дубровачкој], молим и заклињем господина ми и сина војводу да их дâ госпођи Јелени, да их она са мојим духовником подијели за моју душу. Прво, да се од њих дâ госпођи Деспини 200 дуката, да ми се поју литургије и да се раздијели милостиња. И моме гробу, гдје ми се случи да легнем, да се дâ 200 дуката, да ми се непрестано поју литургије и да се дијели милостиња. И Цркви Св. Ђорђа у Горици дадох олово, купивши га за 60 дуката, да се покрије црква и да им се још дâ за мајсторе 30 дуката. И ова чељад која је сада уз мене, која би се ту задесила на мојој самрти, да се дâ моме духовнику Никандру, старцу јерусалимском, 50 дуката и калуђеру Јовану 40 дуката и Вукосаву Тамарићу 40 дуката и попу Теодосију 20 дуката и Дуци 12 дуката и госпама Ружи са сином јој 30 дуката и Каталени, Николининој кћери, 30 дуката и Добрку, уколико би се тада нашао на мојој самрти, да му се дâ 30 дуката. И од мојих дјевојака, која би се затекла до моје смрти, да им се дâ прћија, колико се може, како би се удомиле, а остала чељад да се дарују једнодушно колико се буде могло. А шест стотина дуката уложених у трговину код Лавра Шиговића у Бару, да припадну новој Цркви Пресвете Богородице у Горици, у којој сам начинила свој гроб и да тој цркви сљедује добит (камата) од тих дуката од које ће се издржавати. И винограде у Бсесима, које сам купила, и са Црквом Св. Ђорђа замијенила и намирила са виноградима, њивама, маслињацима и солилима у Бару, то да ми господин војвода потврди поменутој цркви а послије моје смрти да јој буду ктитори и старатељи моја унука, војводина госпођа Јелена, и њихов [син] Владисав,

или ко други од њиховог господства или чијег другог – они о томе да воде бригу. И ако би се након моје смрти нашле које сребрне посуде, да их узму госпођа Јелена и Владисав и што им се свиди нека их приложе новој цркви, нека они на тај начин уреде оно што би, по њиховом нахођењу, цркви недостајало. А што би преостало од покућства или од књигâ или од чега год осталог, да се приложи у обје цркве гдје шта пристоји. А што ми је поручио Војо по старцу Радину у Светотројичиној цркви корчанској што ћу дати господству вашем или коме другом – да пишу и напомињу, да ово што ми је замисао изложила Бога молећи и Пречисту Богородицу у њихово име уписах помоћу руке мог духовног оца старца Никандра јерусалимца. Шта ће бити господству вашем и осталим твојим и души нашој – а једнако је све Божје и твоје – и у твоју кућу долази. И на службу душе наше заклињем тебе господина и сина ми без гријеха, војводу Степана, у Свету Тројицу јединосушну и нераздјељиву и у страшни суд другог доласка Сина Божјег, који ће када дође подати свакоме по дјелима његовим. Такође и моју унуку, госпођу Јелу, заклињем да ово моје написано не буде окаљано нити пак мање учињено, него да све извршите и испуните за живота нашег и послије смрти наше. И још, уколико смо изоставили нешто о чему би се у име нас и душе наше требало побринути, да се ви својим благом постарате и испуните у име нас и наше душе јер ми, пред Богом, смрт и живот предајемо у ваше руке. Писа се овај рукопис у 6950. љето а од рођења Христова 1442. љето, мјесеца новембра 25. дан, у Горичанима.

Канцеларијска забиљешка

Забиљешка која је у *Diversis notariae* записана дана 9. априла 1443. указује да је враћена хиљада дуката, коју је раније поставила у депозит поменута госпођа Јела у Дубровачкој општини, и такође, једна златна иконица украшена са бисерима и драгим камењем, раније депонована у Дубровачкој општини, послана од поменуте госпође Јеле госпођи Деспини, својој сестри, на основу свог тестамента.

II

ПРВА ПРИЗНАНИЦА ВЕЛИКОГ ВОЈВОДЕ СТЕФАНА ВУКЧИЋА, ЊЕГОВЕ ЖЕНЕ ЈЕЛЕНЕ И СИНА ВЛАДИСЛАВА О ПРИМИТКУ НАСЉЕДСТВА

Физички опис и ранија издања

За израду потврде коришћен је пергамент италијанског начина израде, ширине 38 цм (горња ивица документа) и 36,8 цм (доња ивица), и висине 22,5 цм (лијево) и 21 цм (десно). Документ садржи плику висине 5,5 цм (лијево) и 6,4 цм (десно). Текст је у 15 редова исписан црноплавим мастилом на пергаменту који је прије исписивања био највјероватније линиран. На овај закључак упућују веома уредне маргине, као и правилан правац исписаних редова. Испод дванаестог реда остао је центиметар неисписаног простора, након чега слиједи у два реда исписана забиљешка о датуму, мјесту записивања и наредби о записивању потврде. Испод тога остало је поново око 2 цм неисписаног простора, након којег је у крајњем десном углу документа потписан писар. Осим инвокационог крста, висине 1,7 цм, потврда не садржи друге украсе. Слова су ситно исписана али читљива и без пренаглашених хасти, а ријечи размакнуте тако да читав документ и због самих маргина и правилних редова оставља утисак приличне уредности. Издужени потези који залазе у доњи међупростор су дужи и неријетко се завршавају полукругом. Иако исписан дипломатичким брзописом, у документу се не може запазити превише деформисаних словних облика, иако писар поједина слова (**д**, **с**, **н**, **є**) пише у више облика. Као најкарактеристичнију дипломатичку особеност изнијели бисмо на овом мјесту често курзивно спајање слова **є** и **з**, при чему је средишња хоризонтална пречкица слова **є** уједно и почетни потез слова **з**. Колико је познато, ово је једини сачувани документ који је писао Стефанов дијак Вукша, па не можемо путем компаративног приступа извршити подробнију анализу његовог рукописа. Кроз плику је провучена врпца од црвених свилених влакана, која непосредно испод ње формира плетеницу дугачку 7 цм, која затим улази на један горњи отвор округле печатне грудве (здјелице), у којој се, потом, дијели и излази из ње кроз три отвора смјештена са лијеве, десне и доње стране печатне грудве, из којих висе влакна у дужини од око 7 цм.

Печатна здјелица је пречника 4 цм и дубине око 2 цм, а у њено дно је наливен црнозелени восак, преко којег је утиснут већи Стефанов печатњак. Печат има форму круга, пречника 2,7 цм, а централни дио печатне слике се састоји од Стефановог имена, које је исписано помоћу мајускулних слова **СФѦN**. Посљедња два су у облику лигатуре, па се на први поглед слово **N** не разазнаје. Изнад поменутих слова исписан је минускулни облик тзв. „троногог“ слова **Т**, па би се оно могло прочитати и као слово **Є**. На тај начин, попут каквог ребуса, исписано је име великог војводе: **СТЄФѦN**. Текст легенде исписан је на рубу печатне слике и уоквирен је са двије концентричне кружнице, које су изведене помоћу задебљане линије (спољна) и тачкица (унутрашња кружница): + **СИ ПЄЧѦТЬ ВОЄВОДЄ СТѢПѦNѦ**. Слова **т** и **ѧ** исписана су у њиховом минускулном облику. Печаторесцу је, изгледа, пред крај текста легенде понестало простора у кружној траци, па је претпосљедње слово **ѧ** у Стефановом имену исписао у облику лигатуре словâ **ѧ** и **н**.[169]

На полеђини постоји више записа, од којих су два Никше Звијездића: *MºCCCCXLIII die 1. april(is). Priuilegio como vo(euoda) Stepan e d(omi)na Jelena sua mogle e conte Vladisau confesorno auer receuudo li depoxiti tuti de li ducati de d(omi)na Jella e de le arçentiere* а испод тога стоји записано *extrata in libro grande*. Посљедњи запис наводи да је Никша Звијездић потврду преписао у зборник исправа који се данас колоквијално назива *Codex Ragusinus*.[170] Каснији архивисти су додали сљедеће записе: *N. 6. del Pac. I Steffano Voivoda di Bosna dichiara di aver ricevuto 1000 Zech(ini) e tutti gli altri effetti preziosi. 1443. Apr. 1.* и *№ 266 an. 1443*. Осим ових записа, на полеђини је два пута написан број 1100 па прецртан, а поред њих је два пута дописан број 1092 и једанпут 34а. Повеља се данас налази у Државном архиву у Дубровнику у оквиру архивске серије *Diplomata et acta*, „бечки број“ 1092. Ово издање приређујемо на основу уступљених фотографија.[171]

Ранија издања: П. Карано Твртковић, *Србскии споменицы*, 240–241; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 425–426; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 57–58; N. Mandić Studo, *Gacko kroz vijekove; Prilozi istoriji*

[169] Остале детаље о физичком опису погледати код G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VII (1952) 289–290; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 73–74; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 110.

[170] DAD, *Privilegi* I, 59v.

[171] Фотографије обје потврде су ми уступили колеге проф. др Небојша Порчић и др Невен Исаиловић, којима се овом приликом срдачно захваљујем.

Gacka I, Gacko 1985, 85 (транскрибовано на латиницу); L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, *Codex diplomaticus Regni Bosnae – povelje i pisma stare bosanske države*, Sarajevo 2018, 692–693 (са факсимилом и преводом).

Љубомир Стојановић је у свом издању навео све словне разлике између оригинала и Никшиног преписа.

Текст

+ Ми г[оспо]д[и]нь Стѣпань милостью Божьиѡмь велики воевода рȣсага босаньскога и к томȣ и ми господа Єл(є)на више реченога |2| г[оспо]д[и]на воеводе Стѣпана а кѣи почтенога споменȣтьꙗ г[оспо]д[и]на Баѡше и ꙗ кнезь Владисавь синь више реченога г[оспо]д[и]на воеводе |3| Стѣпана даемо на[172] видѣнье всакомȣ комȣ се достои или прѣт кога се изьнесе сии нашь запись ѡтворень ѡгледати |4| а подь нашȣ законȣ висȣѣȣ печать како примисмо ѡдь много почтенога кнеза и властеѡ дȣбровачьцѣхь по нашемь[173] |5| слȣзѣ и диꙗкȣ по Радивою Шиглици с нашиемь листомь вѣрованиемь що намь ѡпорȣчи и ѡстави по себие на смрь|6|ти господѣа Єл(є)на и ȣписа з добромь свѣстью свою напоконȣ рѣчь ȣ тестаменьтȣ каконо е по законȣ свѣтовно и ш не |7| печатью писана ѡдь рȣке[174] нее дȣховника Никаньдра старьца ерȣсалимьскога. Како смо рекли згора, ере примисмо ми |8| г[оспо]д[и]нь воевода Стѣпань и ꙗ господа Єл(є)на и ꙗ кнезь Владисавь вась покладь що е била положила речена господа Єл(є)на ȣ комȣ|9|нь дȣбровачьки ȣ сȣдовиехь сребрьниехь и ѡботцѣехь златиехь и ȣ поꙗсиехь и ȣ прьстениехь и ȣ велициехь и ѡглавью или |10| ȣ чемь ȣ иномь. Све на пȣно примисмо и тисȣѣȣ дȣкать златѣхь и нищо веѣ е[175] не ѡста ȣ к⟨ом⟩ȣнь дȣбровачьки ѡдь постава го|11|споѣе Єле ере[176] ни све даше циелокȣпно каконо е и поставлено. И зато имь ȣчинисмо ѡви запись за веѣе вѣровано подь |12| нашȣ висȣѣȣ печать |13| рощва Христова .ч҃. и .ȣ҃. и .м҃. и[177] .г҃. лѣто мѣсеца априла прьви дань ȣ Клȣчȣ. Писано по заповиеди г[оспо]д[и]на воеводе Стѣпана и госпое |14| Єл(є)не, кнеза Владисава воеводиѣа, како се и више пише. |15| Писа Вȣкша диꙗкь.

[172] Стојановић: **ва**.

[173] Стојановић: **нашемъ**.

[174] Карано-Твртковић: **рȣки**.

[175] Карано-Твртковић: **веѣь**.

[176] Стојановић: **ерь**.

[177] Карано-Твртковић испустио сва три слова **и**.

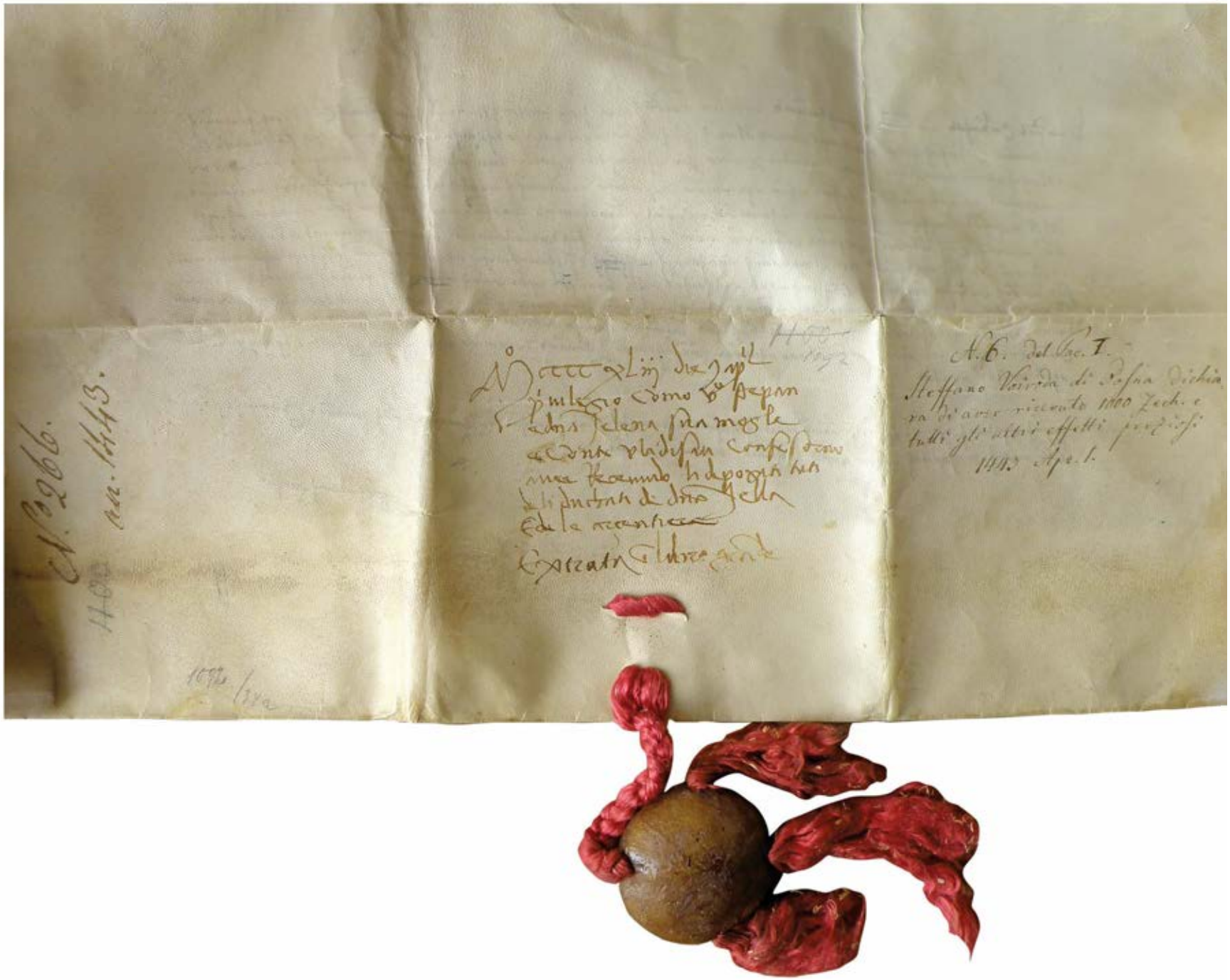

Cl. 2266.
an. 1443.

1092/342

1092

N° Mccc xliij die xxiij
p̃ mense ... como ... pepin
... filius ... sua mogle
... vladesin confessorum
... habuerunt ... de dicto ...
... de le ...
Exterata ... Ubertenghi

A. 6. del Sac. I.
Stefano Vairda di Sofia dichiara di avere ricevuto 1000 fiorini e tutti gli altri effetti predetti
1443 Apr. 1.

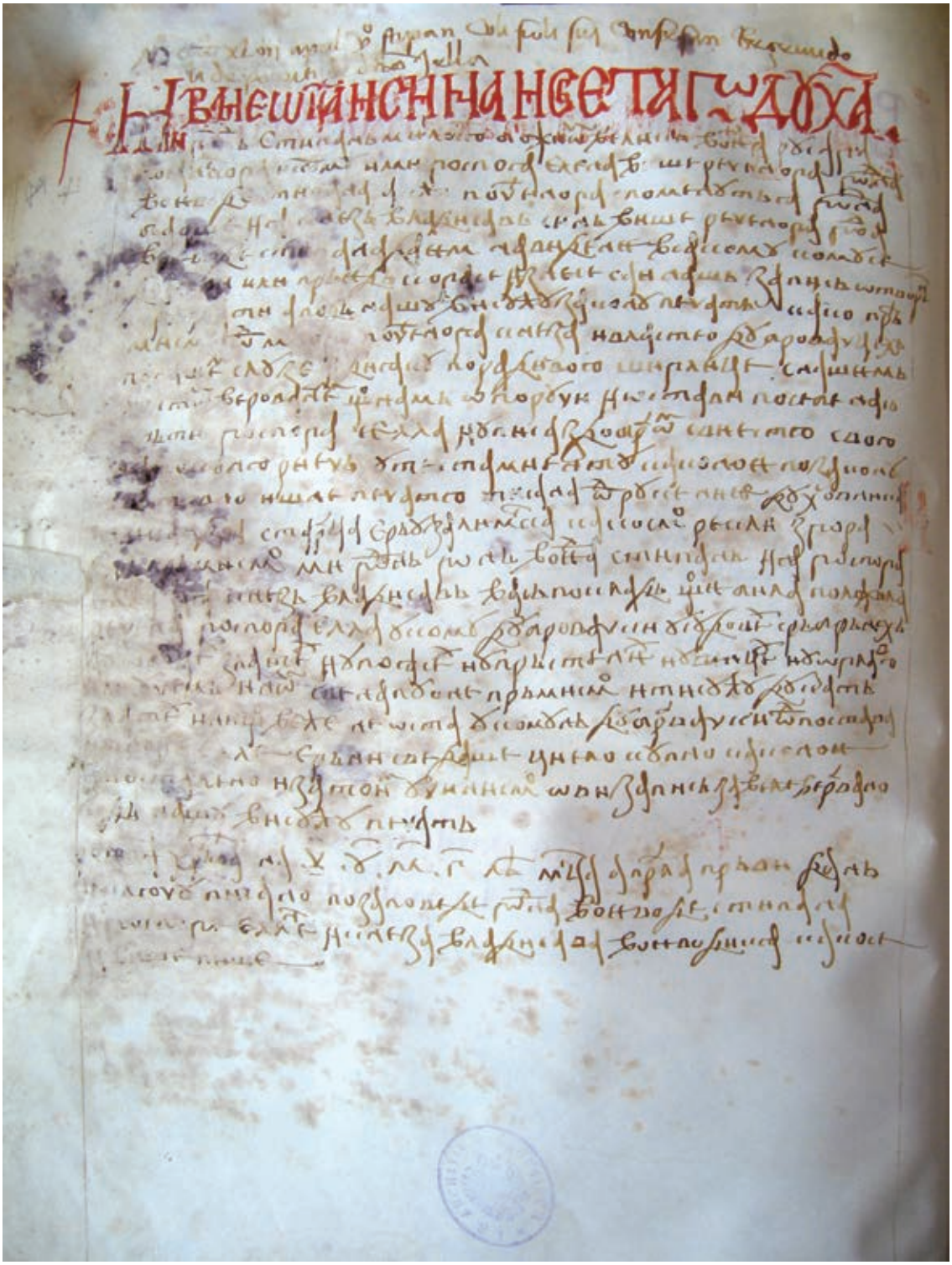

Codex Ragusinus, fol. 59’

Превод

+ Ми, господин Стјепан, милошћу Божјом велики војвода русага босанског и осталог и ми, госпођа Јелена, [супруга] напријед поменутог господина војводе Стјепана, а кћи поштоване успомене господина Балше, и ја, кнез Владисав, син напријед поменутог господина војводе Стјепана, дајемо на знање свакоме коме приличи или пред кога се изнесе на увид овај наш отворен запис са нашим законитим висећим печатом да смо по нашем слузи и дијаку Радивоју Шиглици, с нашим вјеровним писмом, запримили од веома поштованог кнеза и властеле дубровачке то што нам је опоручила и оставила иза себе на самрти госпођа Јелена и што је при својој чистој свијести уписала као своју посљедњу ријеч записану у тестаменту руком њеног духовника Никандра, старца јерусалимског, с њеним печатом писана, како је по закону свјетовном. Као што смо напријед поменули, ми, господин војвода Стјепан, и ја, госпођа Јелена, и ја, кнез Владисав, запримили смо читав поклад у сребрним посудама, у златним минђушама, у појасевима, у прстењу, [малим] и великим, у оглављу и у свему осталом што га је била положила поменута госпођа Јелена у Општини дубровачкој. Све у потпуности запримисмо заједно са хиљаду златних дуката и ништа више није остало у Општини дубровачкој од поклада госпође Јеле, јер су ми све цјелокупно дали како је и било положено. И због тога им сачинисмо овај запис ради веће поузданости, а под нашим висећим печатом године од Христова рођења 1443. љето, мјесеца априла први дан у Кључу. Писано по наредби господина војводе Стјепана и госпође Јелене (и) кнеза Владисава војводића, како је и напријед наведено. Писао је Вукша дијак.

III

ДРУГА ПРИЗНАНИЦА ВЕЛИКОГ ВОЈВОДЕ СТЕФАНА ВУКЧИЋА, ЊЕГОВЕ ЖЕНЕ ЈЕЛЕНЕ И СИНА ВЛАДИСЛАВА О ПРИМИТКУ НАСЉЕДСТВА

Физички опис и ранија издања

Оригинал потврде је изгубљен, а њен препис начинио је Никша Звијездић у 27. тому архивске серије *Diversa notariae*, на страници 25r. Испод ћириличког текста је Никшином руком остављена забиљешка: *Priuilegio como vo(iuoda) Stipan confesso auer recevudo da ser Nichola de Zorçii II veste de d(omi)na Jella le qual depoxito d(omi)na Despina*.[178]

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 104 (а), 123–124 (б) (два пута објављен текст); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 59; N. Mandić Studo, *Gacko kroz vijekove; Prilozi istoriji Gacka* I, Gacko 1985, 87 (транскрибовано на латиницу и са факсимилом).

Текст

Die 9.[179] julii 1443.

Ва име Ѡт[ь]ца и С(и)на и Свет(о)гѡ Дꙋха, аминь. Ми гѡ[спо]д[и]нь Степань милостю |2| Божиѡм велики воєвода[180] рꙋсага босанскога и к томꙋ |3| даємо знати всакомꙋ человекꙋ комꙋ се достои |4| и прьд кога доиде лице ѡвь нашь листь ѡтворень |5| ѡгледать а с нашѡм печатю веровaнѡм ерь прьмих[181] |6| по слꙋзе и диґакꙋ нашем по Радивою Шиглице |7| двие свите од Никше Тамарькꙋ[182] и ѡд сина мꙋ |8| Матка а теи сꙋ двє свите биле гѡспоге Єлле |9| многѡ почтенога и гласитога споменꙋтꙋ гѡ[спо]д[и]на |10| и родителꙋ ми воєводе[183] Сандалꙋ госпоге[184]. И више |11| речена госпогꙋ Єлл(е)на теи двє[185] свите,

[178] М. Пуцић, *Споменици српски* II, 104, 124; E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 409.

[179] Датум 9. јули означава дан када је потврда преписана у општинску књигу након преузимања одијела из депозита.

[180] Пуцић (а): **воевода**.

[181] Пуцић (а): **примих**.

[182] Пуцић (а и б): **Тамарикꙋ**.

[183] Пуцић (а): **воеводе**.

[184] Пуцић (б) испустио.

[185] Пуцић (б): **дꙋє**.

Diversa Notariae XXVII, fol. 25

контȣш златѡм |12| **фигȣрань црьвенога акꙋамита а потсталень**[186] **хелдами** |13| **а дрȣга свита плащь црьленога аꙋамита с бисерьнеми** |14| **парьтами такоге**[187] **потьсталень хелдами, есть** |15| **теи**[188] **свите ѡпорȣчила менѥ**[189] **гѡ[спо]д[и]нȣ воѥводе** |16| **Степанȣ. А теи више речене свите прьмамь** |17| **по листȣ госпоге**[190] **Деспине ѡт**[191] **Никше и сина мȣ** |18| **Матка ерь сȣ стале ȣ тех властеѡ по рȣкȣ госпое** |19| **Деспине. А теи свите прьми нашь слȣга и диꙗкь** |20| **Радивои Шиглица заповедью и сведочбѡм многѡ** |21| **почтенога кнеза и**[192] **властео дȣбровачцехь. И за веке** |22| **вероване на ѡвѡм листȣ**[193] **постависмо нашȣ** |23| **печать вероване. А сеи се писа ва лѣта рожаства** |24| **Хрьстова на .ч҃.ȣ҃.м҃.г҃. лѣт**[194] **м(ѣ)с(е)ца юлїꙗ .г҃.**[195] **дань** |25| **на Доброи Воде по заповеде гѡ[спо]д[и]на воѥводе Степана** |26| **а, ȣписа Радивѡи диꙗкь**

Превод

У име Оца и Сина и Светог духа, амин. Ми, господин Стјепан, милошћу Божјом велики војвода русага босанског и осталог дајемо на знање сваком човјеку коме приличи и пред чије лице дође на увид овај наш отворени лист, са нашим вјерованим печатом, да сам примио по нашем слузи и дијаку Радивоју Шиглици два одијела од Никше Тамарића и од његовог сина Матка, а та два одијела су била [у власништву] госпође Јеле, супруге веома поштоване и славне успомене господина и родитеља ми војводе Сандаља. И напријед поменута госпођа Јелена та два одијела, контуш од аксамита златом извезен са поставом од хермелина а друго одијело је плашт од црвеног аксамита оивичен бисерима такође постављен хермелином, – та је одијела опоручила мени господину војводи Стјепану. Та, напријед поменута одијела, примам на основу листа госпође Деспине од Никше и његовог сина Матка, јер су из руку госпође Деспине предана тој властели. А

[186] Пуцић (б): **посталень**.
[187] Пуцић (а): **такогѥ**.
[188] Пуцић (а): **те**.
[189] Пуцић (б): **мени**.
[190] Пуцић (а): **госпогѥ**.
[191] Пуцић (а): **ѡдь**.
[192] Стојановић: ȣ.
[193] Пуцић (б): **листе**.
[194] Пуцић (б): **лѣто**.
[195] Пуцић (б): .ѕ҃.

та одијела је примио наш слуга и дијак Радивој Шиглица на основу наредбе и свједочења веома поштованог кнеза и властеле дубровачке. Ради веће вјеродостојности, на овај лист поставили смо наш вјеровани печат. Ово је писано године од Христова рођења 1443. љето, трећег дана мјесеца јула, на Доброј Води на основу заповјести господина војводе Стјепана, а уписао је Радивој дијак.

Дипломатичке особености

Од укупног броја сачуваних докумената дипломатичког корпуса средњовјековне Босне, тестамената је очуван веома мали број, а нити један у оригиналу.[196] Из тог разлога а и због њиховог посебног садржаја који формулише аукторову посљедњу вољу, мало се тога може рећи о њиховој дипломатичкој структури или појединачним дипломатичким особеностима. Јеленин тестамент је, како се чини, писан по диктату[197]

[196] Поред Јелениног, ради се о тестаментима Јелене, удовице Вука Хранића, из 1437, те херцега Стефана Вукчића Косаче и госта Радина из 1466. године. G. Alačević, *Testamento di Elena del fu Volcho, bano della Bosnia e vedova di Vuk Hranich*, Bulletino di archeologia e storia Dalmata XXI (Spalato 1898) 15–18; *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* X, sabrao i uredio T. Smičiklas, Zagreb 1912, 303–306. Оба приређивача навела су погрешну годину (1337) састављања нотарског преписа тестамента удовице Вука Хранића. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 79–83, 153–156; Ć. Truhelka, *Testament gosta Radina; Prinos patarenskom pitanju*, GZM XXIII (1911) 355–375. У обзир би можда могао доћи и тестамент претпосљедње босанске краљице Катарине из 1478. састављен у Риму. A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia* I, Romae 1863, 509–511. Тестаментима далеко више располажу архиви приморских градова. Поједини дубровачки грађани своје тестаменте су састављали на ћириличком писму. О томе детаљније исп. C. Jireček, *Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte*, Archiv für Slavische Philologie XXI (1899) 499–533; А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права (од XII до краја XV века)*, Београд 1926, 177–178, 227; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 462–478; С. Ћирковић, Р. Ћук, А. Веселиновић, *Србија у дубровачким тестаментима у XV веку* (I), Мешовита грађа – Miscellanea XXII (2004) 9–80; А. Веселиновић, Д. Јечменица, *Србија у дубровачким тестаментима 1414–1436*, Београд 2016. О тестаментима источнојадранских комуна детаљно исп. M. Sivrić, *O oporuci – struktura i sadržaj s osvrtom na oporuke trebinjskih oporučitelja do 1808. godine*, Tribunia XII (2009) 195–207; Z. Ladić, *Last Will: Passport to Heaven; Urban last wills from late medieval Dalmatia with special attention to the legacies pro remedio animae and ad pias causas*, Zagreb 2012. и В. Живковић, *Легати pro anima; Тестаменти Которана (1326–1337)*, Београд 2020, са тамо наведеном детаљнијом домаћом и иностраном литературом.

[197] О таквом типу докумената в. код С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици;* XX *састављање повеља*, Глас СКА CLVII, Други разред 80 (1933) 210–212.

(**и ѹписах са рѹком дѹховнїагѡ ми ѡтца старца Никаньдра крѹзалмца**) и, с обзиром на дужину документа, садржи мало дипломатичких елемената: вербалну инвокацију, интитулацију, промулгацију, нарацију, диспозицију и датум. Ако изузмемо првих једанаест редова уводне канцеларијске забиљешке, највећи дио тестамента чини дипозиција тј. израз Јеленине посљедње воље. У сачуваним изворима Јелена је најчешће ословљена као *госпођа Јелена* (*Јела*) или се, понекад, уз њено име додатно помене да је мајка Балше III или супруга тј. удовица једног од двојице својих мужева. С обзиром на то, дјелује можда непримјерено да се она у значајном дијелу новије литературе (посебно код историчара књижевности) која се бави периодом њеног другог удовиштва ословљава као Јелена Балшић („тестамент и посланице Јелене Балшић“). Зато постоји неколико разлога. Као прво, из разлога што у нашем средњем вијеку још увијек није била устаљена методологија додјељивања презимена, као друго, да је у вријеме када је састављала тестамент и сачуване посланице старцу Никандру она била удовица великог војводе Сандаља Хранића Косаче, са којим је била знатно дуже у браку него са Ђурђем II Страцимировићем Балшићем и као треће, неупућени читалац би могао да је замијени са њеном унуком Јеленом, ћерком Балше III, која би по том истом обрасцу могла да буде названа Јеленом Балшић. Она сама себе у тестаменту ословљава као *госпођу Јелену, кћи светопочившег господина кнеза Лазара*. Необично је то да је изоставила из интитулације оба своја покојна супруга. Ова интитулација је идентична оној са натписа њене задужбине Цркве Св. Богородице на острву Бешка, која потиче из приближно истог временског периода, с том разликом да је у натпису наведено да је она и **подрѹгїе господина Гюргїа Страцимировикїа**.[198] Овај посљедњи податак из интитулације придодат је вјероватно из разлога што је црква саграђена на подручју Доње Зете, у крају гдје је међу народом њен први муж био далеко познатији за разлику од великог војводе Сандаља, који је на датом подручју оставио далеко мање трага. Са дипломатичког становишта, необичан је помен датума. Наведени су оба начина навођења датума. Наведене су године од стварања свијета (6950) – начин који је у Србији тог времена био уобичајен и на чијој је територији у то вријеме записан тестамент и године од Христовог рођења, по обрасцу који је био уобичајенији у Босни. Колико нам је познато, ово је риједак примјер у нашем дипломатичком материјалу

[198] Г. Томовић, *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974, 113.

који садржи датум поменут на овакав начин. Тестамент је био запечаћен Јелениним печатом, што је видљиво из уводне канцеларијске забиљешке, али, нажалост, није очуван нити један документ са читавим печатом из Јеленине канцеларије да бисмо могли да стекнемо представу како је он могао да изгледа. Ово је уједно једна од ријетких потврда да су код нас и жене високог рода имале своје печате. Будући да је била веома образована жена, Јелена је засигурно имала своју развијену канцеларију, у којој је израђивала документе на српском и латинском језику које је овјеравала својим печатима. То су сигурно сва она вјеровна и петитивна писма којим је овлашћивала своје посланике да за њу обављају повјерљиве банкарске трансакције у Дубровнику и Котору, а која су се до нашег времена изгубила. У средњовјековној Босни примјери „женских“ печата су веома ријетки, док их је у Србији посвједочено тек неколико.[199] Какав је био материјални облик оригиналног тестамента можемо само да нагађамо. Претпостављамо да је био у форми свитка и, вјероватно, писан на пергаменту, материјалу трајнијег карактера.

Признанице (потврде, експедиторије) о извршењу одређене пословне радње (у овом случају исплати драгоцјености) састављене су по уобичајеном формулару који је, на захтјев Дубровчана и њихове пословне праксе, већ извјесно вријеме био устаљен и о којима је у историографији више пута расправљано.[200] Од дипломатичких еле-

[199] Уп. Р. Анђелић, *Srednjovjekovni pečati*, 34, 61–62; На Јелениној повељи о миру са Венецијом од 27. октобра 1409. сачуван је мањи фрагмент, претпоставља се, Јелениног печата, пречника 3,3 цм, на коме се могу разазнати „обриси штита изнад кога се налази шлем са челенком коју чини глава вука отворених чељусти“. Композицију уоквирују двије концентричне готичке розете. Повеља Јелениног сина Балше III од 30. јануара 1413. садржи печат, пречника 6,2 цм, сличне хералдичке композиције. Натписи на оба примјерка нису сачувани, па се не може закључити да ли је Јелена имала свој печат или се можда служила печатом свог покојног мужа. Међутим, податак да су два наведена печата различитих димензија говоре у прилог томе да се радило и о два различита типара. S. Ljubić, *Listine* VI, 39–41; VII, 68–70; Г. Чремошник, *Оригинални документи јужно-словенских владара у млетачком архиву*, Споменик СКА, XCIII, Други разред, философско-филолошке, друштвене и историске науке 72 (1940) 128–129; J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta* VII, 27–29, 34–36; G. Čremošnik, *Studije*, 138; Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама*, Београд 2019, 279–287; Б. Хекић, *Печати српских средњовековних владара између западних и византијских узора*, Београд 2021. (одбрањена докторска дисертација у рукопису), 152–153 et passim.

[200] С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ VI (1956) 140; Ђ. Бубало, *Писана реч у српском средњем веку*, Београд 2009,

мената потврде садрже: инвокацију, интитулацију, промулгацију, диспозицију, коробораciју, датум и помен писара. Прва потврда (у оригиналу) садржи само симболичку инвокацију, а друга (препис) и вербалну инвокацију. Прва потврда састављена је у свечанијем облику повеље са висећим печатом. О појединим дипломатичким особеностима овог документа било је ријечи и у поглављу о физичком опису документа.

Просопографски подаци

У претходним бројевима *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњене личности: **Јелена (Јела)**, кћер кнеза Лазара и Сандаљева удовица (*ГПБ* 5, 78–79), **Никша Тамарић (Журговић)** (*ГПБ* 2, 141 и *ГПБ* 12, 76) и **Радин, старац** (*ГПБ* 12, 120–121).

Никша (Никола) Пуцић, дубровачки кнез, I (документ), 1(ред у изворнику) – (Nicola (Nixa) Johannis de Poça, ?–1455), припадник познате властеоске породице Пуцић. Већ 1382. вршио је дужност царинског писара (*scribanus dohane moioris*), а касније је био биран и на више осталих дужности, међу којима су дужности јустицијара (надзорник мјера и тегова) и надзорништво над градском ковницом новца. У периоду од 1417. до 1454. четрнаест пута је обављао дужност градског ректора. Умро је 1455. године.

Извори: М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике* I–II, Београд 1951–1964; *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, pripremili N. Lonza i Z. Šundrica, Zagreb–Dubrovnik 2005; *Odluke dubrovačkih vijeća 1395–1397*, prir. N. Lonza, Zagreb–Dubrovnik 2011.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 370; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 3, Zagreb–Dubrovnik 2012, 173–174; Isti, *Vlastela grada Dubrovnika* 6, Zagreb–Dubrovnik 2015, 343.

Никандар, старац јерусалимски, I, 2, 47, 57, 89–90; II, 7 – Никон Јерусалимац (око 1380 – послије 1468), свештеник, српски средњовјековни писац и духовник Јелене Балшић. Због доброг знања

263–264; Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку*, ГПБ 2 (2009) 126–127; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 135–138; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати дела светодмитарског дохотка деспотици Јелени*, Мешовита грађа – Miscellanea XXXIII (2012) 69–80; П. Драгичевић, *Седам признаница Стјепана Вукчића Косаче Дубровчанима о примитку новца од камата и конавоског дохотка*, ГПБ 12 (2019) 95–125.

грчког језика и употребе хеленизама у његовим текстовима, поједини научници сматрају да је био грчког поријекла. Између 1398. и 1412. пропутовао је Палестину, Синај и Египат, дуже се задржавши као духовник (*старац*) у задужбини краља Милутина, Манастиру Светог арханђела Михаила и Гаврила у Јерусалиму, одакле води поријекло његов надимак „старац јерусалимски“. Опис свог путовања дао је у спису *Повест о јерусалимским црквама и местима у пустињи*, који је намијенио Сандаљевој жени Јелени, са којом је водио интензивну књижевну преписку, а која, иако сачувана у дијеловима, представља највиши домет наше средњовјековне епистолографије. Претпоставља се да је као монах Светих арханђела у Јерусалиму прешао у Зету, у Манастир Св. Николе на острву Врањина на Скадарском језеру, који је био метох јерусалимског манастира. Саставио је 1441–1442. *Горички зборник* (данас у посједу Архива САНУ), који је назван по Јелениној цркви на острву Горици (Бешка или Брезавица) на Скадарском језеру. Између осталог, зборник садржи дио сачуване преписке између Јелене и Никона, три њене посланице и Никонове одговоре на њена питања, родослов Немањића, дио житија Св. Симеона (Стефана Немање) од Стефана Првовенчаног, житије Св. Саве од монаха Теодосија с краја XIII вијека, напријед наведени путопис о црквама из Јерусалима, правила, савјете и препоруке о монашком животу намијењене монашкој заједници на острву Горица (Бешка или Брезавица), одабране заповјести Светих отаца и поглавље посвећено природним наукама: географији и космографији. Саставио је 1439–1440. и *Шестоднев* (данас у Црквеном музеју манастира Савина у Херцег Новом), који садржи списе византијских исихастичких писаца у српском преводу и на грчком језику. Није потпуно поуздано да је Никон идентична особа са Никандром, калуђером српског манастира из Јерусалима, који је у више наврата (1422, 1424, 1431) долазио у Дубровник да подигне стонски доходак који је цар Душан уступио Милутиновој задужбини у Јерусалиму. Уочи или за вријеме састављања наведених зборника, Никон Јерусалимац био је јеромонах и духовник Цркве Св. Ђорђа на острву Горица, а вјерује се да је око средине 1442. примио велику схиму и понио ново име Никандар. Међутим, под тим великосхимничким именом јавља се и раније (6. II 1441), као Јеленин посланик у Дубровнику, гдје је подигао 300 дуката камата од уложеног новца на добит (*Nicandro calogerus, nuntius domine Jele*). Као извршилац Јелениног тестамента ишао је 1443. у Дубровник, како би

примио дио њене оставштине. Касније је прешао у Манастир Светог Николе на острву Врањина на Скадарском језеру, што се види из једног документа који је издан у Котору, 4. априла 1454. године. Посљедњи пут се помиње као проигуман истог манастира 23. новембра 1468. године.

Извори: E. Kurtović, A. Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370–1529)* 1, Sarajevo 2021, 361, 404, 405.

Литература: K. Jireček, *Dohodak stonski, koji su Dubrovčani davali srpskome manastiru sv. Arhangjela Mihajla u Jerusalimu i povelje o njemu cara Uroša (1358) i carice Mare (1479)*, Jagić – Festschrift; Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, 533–534; Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*, Гласник Скопског научног друштва XXI (1940) 60–64; Ђ. Сп. Радојичић, *Српски књижевници од средине XIV до почетка XVII века*, Српски књижевни гласник, Нова серија LXII, број 4 (16. фебруар 1941) 279–280; М. Марковић, *Notula de manuscriptis*, ИЧ IV (1952–1953) 259; *Antologija stare srpske književnosti (XI–XVIII veka)*, izbor, prevodi i objašnjenja Đ. Sp. Radojičića, Beograd 1960, 184–189, 341–342; Ђ. Сп. Радојичић, *Три Византинца као стари српски књижевници XV века*, Творци и дела старе српске књижевности, Титоград 1963, 247–250; *Историја Црне Горе* II–2, Титоград 1970, 189, 190, 339, 372–378, 415, 418, 486 (И. Божић, Д. Богдановић, В. Ђурић); Ђ. Трифуновић, *Две посланице Јелене Балшић и Никонова „Повест о јерусалимским црквама и пустињским местима*“, Књижевна историја, год. V, св. 18 (1972) 289–327; М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд 1975, 438–443; 2002, 356–361; Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 222–224; М. Живојиновић, *Светогорци и стонски доходак*, ЗРВИ XXII (1983) 175–176; Б. Шекуларац, *Врањинске повеље XIII – XV вијек*, Титоград 1984, 123; *Никон Јерусалимац; Вријеме – личност – дјело*, Зборник радова са међународног научног симпосиона на Скадарском језеру 7–9. септембра 2000. године, приредио Јеромонах Јован (Ћулибрк), Цетиње 2004; С. Томин, *Књигољубиве жене српског средњег века*, Нови Сад 2007, 91–108; Д. Михаиловић, *Византијски круг*, Београд 2009, 142–143; Ђ. Бубало, *Писана реч у српском средњем веку*, Београд 2009, 229; В. Бај, *Идеје исихазма у преписци Јелене Балшић и Никона Јерусалимца*, Шћепан поље и његове светиње кроз вјекове, Зборник радова

са научног скупа (Плужине, 24–25. септембар 2006), Беране 2010, 123–142; С. Томин, *Мужаствене жене српског средњег века*, Нови Сад 2011, 160–169; *О Горичком зборнику – Зборник одабраних радова*, приредили В. Баљ и Ј. Стојановић, Подгорица–Београд 2020.

Јован, калуђер, I, 3, 58 – непозната особа. Осим у Јеленином тестаменту, помиње се и у которском документу од 4. априла 1454. као калуђер Манастира Св. Николе на Врањини.

Извор и литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 463–465; Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* 2, 1863, 158.

Доберко Мар(и)нић (Doberchus Marnich/Marinich), I, 3, 62 – У изворима се прво јавља у периоду од 1439. до 1442. као посланик Јелене, Сандаљеве удовице. У више наврата у наведеном периоду обављао је за њу различите банкарске послове у Дубровнику и Котору, који су се односили на улагање и изузимање имовине из њеног депозита. Остао је у њеној служби до њене смрти, а априла 1443. био је присутан у Дубровнику приликом отварања и преписивања њеног тестамента. У периоду од 1448. до 1450. био је посланик и амбасадор краља Стефана Томаша, у чије име је у Дубровнику подизао могориш, светодмитарски и стонски доходак. На двор босанског краља вјероватно је дошао уз Катарину, Јеленину унуку, која је удајом за Стефана Томаша постала босанска краљица.

Извори: E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 343, 346, 351, 356, 380, 405; 2, 498.

Литература: E. Kurtović, *Doberko Marinić, poslanik bosanskog kralja Stjepana Tomaša*, Zbornik radova Stoljeća Kraljeve Sutjeske, Kraljeva Sutjeska – Sarajevo 2010, 91–103.

Лукша Палутиновић (Лука Паутин, ser Lucas de Pautino, Luca Pantin de Cataro), I, 26 – Један од најугледнијих и најутицајнијих которских пучана свог времена. Јелена је у више наврата улагала код њега новац на добит или му је повјеравала на чување разне драгоцјености. Богатство је стекао тргујући оружјем (мачеви, оклопи, панцири), тканинама (сукно, скерлет, свила) и житом. Као бродовласник, трговао је са градовима на простору данашње Далмације, Италије, Албаније и Грчке. Навелико је трговао на подручју Зете, Херцеговине и Босне. Учествовао је 1426. у разграничавању посједа Зетске митрополије на Превлаци и у формирању границе између Котора и племена Његуша, а августа 1435, као један од изасланика млетачке владе, учествовао је у преговорима са деспотом Ђурђем

Бранковићем у његовој палати у Смедереву. За заслуге које су имали на јачању веза између Котора и Млетака и одбрани млетачких интереса у граду, Луки и његовој четворици браће, Михајлу, Ивану, Николи и Трифуну, додијељен је 1424. статус млетачких грађана.

Извор: S. Ljubić, *Listine* IX, 84; J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta (saeculorum XIV et XV)*, Tomus XV, München 1972, 147–158; T. XVII, München 1973, 81, 179, 183; T. XVIII, München 1974, 6.

Литература: A. Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom (1420–1797)*, Zagreb 1934, 24; И. Стјепчевић, Р. Ковијанић, *Хранићи-Косаче у которским споменицима*, ИЧ V (1955) 314–316; К. Јиречек, *Романи у градовима Далмације током средњега века*, Зборник Константина Јиречека II, Београд 1962, 318; *Историја Црне Горе* II–2, Титоград 1970, 168, 169, 190, 244, 245, 253 (И. Божић); R. Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV–XVI vijek)* I–II, Titograd 1963–1974, po registru; Ph. Malingoudis, *Studien zu den slavischen Ortsnamen Griechenlands; 1. Slavische Flurnamen aus der messenischen Mani*, Mainz–Wiesbaden, 1980, 82; М. Спремић, *Српско-млетачко разграничење у Зети 1435. године*, Средњовјековна историја Црне Горе као поље истраживања; Зборник радова са округлог стола Историјског института одржаног 26–27. маја 1997. у Подгорици, књ. 3, Подгорица 1999, 369–379; R. Kovijanić, I. Stjepčević, *Novak Kovač i izrada oružja*, Kulturni život starog Kotora (XIV–XVIII vijek), Perast 2003, 149–150; Ђ. Тошић, *Сандаљева удовица Јелена Хранић*, ЗРВИ XLI (2004) 423–440; L. Blehova Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki 1200–1500; Kotorski distrikt*, Podgorica 2006, 229; R. Kovijanić, *Kotorski medaljoni*, Perast 2007, 131–132; Е. Куртовић, *Јелена Хранић у банкарским пословањима у Дубровнику и Котору*, Зборник за историју БиХ 5 (2008) 105–108; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*, Београд 2010, 49; S. Hambo, *Samostalnost u poslovnoj inicijativi dvije bosanske vojvotkinje: Jelena Hranić i Jelena Nelipčić*, Zbornik radova „Žene u srednjovjekovnoj Bosni“, ur. E. Filipović, Sarajevo 2015, 218–219.

Јелена, I, 28, 44, 46, 76, 80; II, 1, 8, 14 – кћер господара Зете Балше III и унука Јелене, супруге великог војводе Сандаља Хранића (1407. – прије 1453). Од 1424. супруга је Сандаљевог братанца, великог војводе босанског и каснијег херцега Стефана Вукчића Косаче, са којим је стекла троје дјеце: синове Владислава и Влатка и ћерку Катарину, која је удајом за Стефана Томаша постала претпосљедња босанска краљица. Касније је, усљед необичних породичних размирица, Јелена

напустила породични дом и свог мужа, херцега Стефана. У сукобу између херцега Стефана и Дубровника око Конавала (1451–1454) Јелена је помогла Дубровчане. На њену и иницијативу старијег сина Владислава створена је почетком 1452. коалиција усмјерена против херцега, коју су сачињавали Дубровник, дио хумске властеле, краљ Стефан Томаш и деспот Ђурађ Бранковић. Рат је завршен без већих територијалних и политичких промјена. Херцег се са старијим сином и супругом Јеленом измирио 19. јула 1453. „у Пиви на планини на Пишчу“. Јелена је преминула два до три мјесеца послије тог догађаја.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 51, 57–58, 66–72.

Литература: Ј. Радонић, *Херцег Стипан Вукчић Косача и породица му у историји и народној традицији*, Jagić – Festschrift; Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, 406–414; L. Thalloczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, Munchen–Leipzig 1914, 168–170; С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964; Ђ. Тошић, *Босанска краљица Катарина (1425–1478)*, Зборник за историју Босне и Херцеговине 2 (1997) 73–111; E. Kurtović, *Iz prosopografije Kosača (Jelena i Teodora)*, Most, god. XXVI, br. 130 (41) (Mostar 2000) 73–77; *СБР* 4, 360–361 (С. Ћирковић); S. Vrankić, *Stjepan/Ahmed-paša Hercegović (1456.?–1517) u svjetlu dubrovačkih, talijanskih i osmanskih izvora*, Hercegovina 3 (Mostar–Zagreb 2017) 13.

Владислав, I, 29, 77, 80; II, 2, 8, 14 – најстарији син великог војводе и каснијег херцега Стефана Вукчића Косаче (1426/1427–1487/1489) из брака са Јеленом Балшић. Почетком 1452. у јеку сукоба херцега Стефана са Дубровчанима, побунио се против оца са којим се помирио у јулу идуће године. Године 1455. оженио се Аном Кантакузин, рођаком супруге деспота Ђурђа Бранковића, са којом је стекао сина Петра Балшу. Захтијевао је од оца значајан дио породичне територије, при чему се ослањао на помоћ Турака. Са турским одредима, почетком 1463, напао је оца на ријеци Брезници у пљеваљском крају и преузео власт на једном дијелу територије. Неколико мјесеци касније, у јеку турске инвазије на Босну, уз посредништво Млечана, Владислав је постигао договор са оцем, добивши четвртину породичне територије, након чега се окренуо против Турака које је до јесени 1463. отјерао из Хума. Турци су од љета 1465. постепено почели да заузимају херцегове и Владислављеве посједе у Хуму и Подрињу, чиме је нагло почела да копни моћ Косача ослабљена породичним сукобом. Херцег Стефан је најстаријег сина сматрао одговорним што

је у Босну довео Турке, па га је у свом тестаменту из 1466. готово у потпуности заобишао. Запавши у финансијске проблеме јер је остао без већине посједа, Владислав је краће вријеме служио Млечанима. Послије се ставио у службу угарског краља Матије Корвина, који га је децембра 1466. примио у ред угарског племства. Потом му је додијелио Велики и Мали Калник на Лоњи и остале посједе у Славонији, гдје се са породицом трајно настанио. Називао се војводом, а од 1470. и херцегом. Никола, унук Петра Балше, преселио се у Влашку а потом у Молдавију. Његови потомци се у изворима помињу све до почетка XVII вијека.

Литература: С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979; Р. Радић, *Ана Кантакузина – византијска невеста у кући Косача*, Зборник за историју БиХ 2 (1997) 119–137; *СБР* 2, 248–249 (С. Ћирковић); *HBL* 7 (Kam–Ko), 664–665 (P. Ćošković).

Тодора, I, 32–33 – У питању је Теодора (Тодора, Dorotea), кћер зетског господара Балше III и сестра Јелене, супруге великог војводе Стефана Вукчића Косаче. Прије почетка 1445. удата је за господара Доњих Крајева Петра Војсалића, потомка Хрватинића. Умрла је између 1452. и 1456. године.

Литература: *Историја Црне Горе* II–2, Титоград 1970, 109; М. Пурковић, *Кћери кнеза Лазара*, Београд 1996, 101–102; E. Kurtović, *Iz prosopografije Kosača (Jelena i Teodora)*, 73–77; Ј. Мргић Радојчић, *Доњи Краји, крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 118.

Каталена, I, 32 – У питању је Катарина, најстарија кћер великог војводе и каснијег херцега Стефана Вукчића Косаче (1425/1426–1478) из брака са Јеленом Балшић. Удајом за Стефана Томаша 1446. постала је босанска краљица и прешла на католичку вјеру. Подигла је 1447. Цркву Пресветог Тројства у Врилима код Ливна и 1458. Цркву. Св. Катарине са фрањевачким самостаном у Јајцу. У вријеме турске инвазије на Босну 1463. склонила се код свога оца, херцега Стефана, а потом на острво Лопуд поред Дубровника. Краће вријеме живјела је негдје на подручју Хума или код Шибеника, а крајем 1466. или почетком 1467. преко Анконе стигла је у Рим, гдје је 25. октобра 1478. умрла. Била је сахрањена испред олтара у фрањевачкој Цркви Св. Марије Арачели.

Литература: Ђ. Тошић, *Босанска краљица Катарина (1425–1478)*, Зборник за историју Босне и Херцеговине 2 (1997) 73–112.

Влатко, I, 36 – други син херцега Стефана из брака са Јеленом Балшић (1426/1427. – прије марта 1489). Након очеве смрти 1466. наслиједио је титулу херцега и остатке породичних посједа у Херцеговини, око Имотског и данашњег Херцег Новог. Највећи период управе над овим посједима обиљежили су сукоби са Турцима, који су почетком 1482. заузели његово посљедње упориште – Херцег Нови. Умро је на Рабу. Његов син Јован се настанио у Венецији, а његови потомци чинили су млетачки огранак Косача, који се у изворима помиње све до средине XVII вијека.

Литература: С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979; *СБР* 2, 268–269 (С. Ћирковић); *HBL* 7 (Kam–Ko), 665–666 (P. Ćošković).

Деспина (Оливера), I, 42, 43, 48; III, 17, 19 – У питању је Оливера, најмлађа кћер кнеза Лазара (око 1378. – након 1443). Предата је 1390. султану Бајазиту. Након пораза Турака код Ангоре 1402. њен брат, деспот Стефан, успио је да је доведе назад у Србију. Претпоставља се да је једно вријеме живјела код своје сестре Јелене, жене Сандаља Хранића, и на двору код свог брата. У дубровачким изворима се назива и Деспина (Despina).

Извори: N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle* II, Paris 1899, 216, 363, 375, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 395; II–2, 59; Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југословена; Два турска хроничара из 15. века*, Браство XXVI (1932) 59; К. Михаиловић из Островице, *Јаничарове успомене или турска хроника*, Споменик САН CVII, Одељење друштвених наука, нова серија 9, Београд 1959, 20, 21; К. Филозоф, *Житије деспота Стефана Лазаревића*, прев. Л. Мирковић, Београд 1989, 95, 125; E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 405, 409.

Литература: М. Пурковић, *Прилошци српској историји – Оливера Лазаревићева*, Гласник Скопског научног друштва XV–XVI (1936) 367; J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 57–59; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978; К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1990, 328, 423; М. Пурковић, *Кћери кнеза Лазара*, 109–112; *Историја српског народа* II, Београд 1982, 48 (С. Ћирковић), 65 (Ј. Калић); С. Новаковић, *Срби и Турци XIV и XV века*, Изабрана дела Стојана Новаковића, књига трећа, Београд 2001; С. Томин, *Књигољубиве жене српског средњег века*, Нови Сад

2007; М. Николић, *Византијски писци о Србији (1402–1439)*, Београд 2010, 45, 46, 52.

Вукосав Тамарић, I, 58–59 – особа непозната у доступним изворима. Тамарићи (Журговићи) угледни су дубровачки властеоски род.

Теодосије, поп, I, 59 – особа непозната у доступним изворима.

Дуца, I, 60 – особа непозната у доступним изворима.

Ружа, I, 60 – особа непозната у доступним изворима.

Ружин син, I, 61 – особа непозната у доступним изворима.

Каталена, I, 61 – особа непозната у доступним изворима.

Николина, I, 61 – особа непозната у доступним изворима.

Лавро Шиговић, I, 67 – члан властеоске породице Шиговић (Жиговић, Шиговик, Sichovich), која се у изворима помиње у XV вијеку. Лавро (или Ловро) у доступним изворима помиње се од 1438. до 1443. као *властеличић* и трговац у Бару. Као Јеленина особа од повјерења, обављао је за њу и друге послове. Заједно са Јелениним дијаком Сладојем, 18. априла 1438. уложио је 1.000 дуката Јелениног новца у депозит у Дубровнику.

Извор: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 392–393, 396.

Литература: S. Marković, *Barski patricijat*, Bar 1995, 44; Ђ. Тошић, *Сандаљева удовица*, 433; S. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, Perast 2014, 261, 677, 678, 708.

Војо, I, 85 – особа непозната у доступним изворима.

Балша, II, 2 – Балша III (посљедња четвртина XIV вијека – 1421), син Ђурђа II Страцимировића Балшића из брака са Јеленом, ћерком кнеза Лазара, која се касније преудала за великог војводу Сандаља Хранића. Отац је Јелене, супруге великог војводе и каснијег херцега Стефана Вукчића. Управљао је Зетом од 1403. до 1421. године. Са Млечанима је у два наврата (1405–1412. и 1419–1421) водио рат око Скадра и осталих градова у Зетском приморју. Изнурен безуспјешним и дуготрајним ратовањем, као и материјалном оскудицом, отишао је код свог ујака деспота Стефана Лазаревића, на чијем двору је умро 28. априла 1421. године. Пошто није имао живих мушких потомака, своју земљу оставио је деспоту Стефану. Основао је 1413. Манастир Св. Николе у Прасквици у Паштровићима.

Литература: A. Dabinović, *Kotor u drugom skadarskom ratu (1419–1423)*, Rad JAZU 257 (1937) 133–271; К. Јиречек, *Историја Срба* I, 340–341, 348; *Историја Црне Горе* II–2, Титоград 1970, 85–133 (И. Божић); *Историја српског народа* II, Београд 1982, 75–79, 90–91, 95–99

(J. Калић), 117–118 (М. Благојевић), 162–165 (Г. Бабић-Ђорђевић, В. Ђурић); 195–199 (М. Спремић); *Српска енциклопедија* I–1, Београд 2010, 531 (М. Маловић-Ђукић); J. Jelčić, *Zeta i dinastija Balšića*, Cetinje–Podgorica 2010, 265–400; М. Премовић, *Јелена, кћер кнегиње Милице – спона Лазаревића и Балшића*, Кнегиња Милица – монахиња Јевгенија и њено доба, Тематски зборник радова са научног симпозијума одржаног 12. септембра 2014. године у манастиру Љубостињи, Трстеник 2014, 209–222; С. Рудић, *Балшићи господари Зете*, Београд 2021.

Радивоје Шиглица (Radoe, Radivoy Sicliza), II, 5; III, 6, 20, 26 – писар, посланик и особа од повјерења великог војводе Стефана Вукчића Косаче. Слан је у више дипломатских мисија у Дубровник и у Напуљ на двор краља Алфонса V. Носио је и титулу витеза (*miles*), али се не може поуздано утврдити од кога ју је добио.

Извори: L. Thalloczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, Munchen–Leipzig 1914, 394; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 57, 59–61; М. Динић, *Из дубровачког архива* III, Београд 1967, 201; M. Vego, *Iz historije srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1980, 479, 482; E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 365, 404; 2, 479.

Литература: С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964, 158, 159, 172, 187, 213; T. Anđelić, *Dijaci u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, Tribunia VII (1983) 91; P. Ćošković, *Crkva bosanska u XV stoljeću*, Sarajevo 2005, 182, 357; А. Смиљанић, *Људи из сјенке – дипломати обласних господара у Босни*, Бања Лука 2015, 270–272; M. Premović, *The Eastern Policy of Alfonso V the Magnanimous (of Aragon), Seen in the Light of His Political Relations with the Bosnian Duke--Herzog Stjepan Vukčić Kosača*, Parergon 36–1 (2019) 81–105; N. Isailović, *Partnerstvo u pokušaju – temeljne značajke odnosa Alfonsa V. i Stjepana Vukčića Kosače*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 52–3 (2020) 43, 59; E. Filipović, *O aragonskom viteškom redu Stole i vaze u srednjovjekovnoj Bosni*, isto, 82.

Вукша, дијак (Vochsa dyach), II, 14 – писар, посланик и особа од повјерења Стефана Вукчића Косаче.

Извори: E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1, 404; 2, 494.

Литература: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VII (1952) 289; T. Anđelić, *Dijaci*, 91; А. Смиљанић, *Људи из сјенке*, 98–99.

Матко (Матеј, Matheus Nicole de Georgio), III, 8, 18 – син Никше Тамарића (1410–1454). Заједно са Бартолом Гучетићем крајем

1441. основао је трговачко друштво за довоз вуне са Пиринејског полуострва. Касније се развио у великог вунарског трговца. Трговао је са тканинама по већини значајнијих мјеста у Босни. У изворима се јавља и као кредитор.

Извори: *Дубровачко Мало веће о Србији (1415–1460)*, сабрао и приредио А. Веселиновић, Београд 1997, по регистру; E. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365–1521)* I–1, Sarajevo 2017, po registru; E. Kurtović, *Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341–1526)* 2, Sarajevo 2019, 1031, 1130, 1131; E. Kurtović, A. Peco, *Izvori* 1–2, po registru.

Литература: I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo 1976, 266, 285, 286; Б. Храбак, *Вуна са Пиринејског полуострва у Дубровнику у XV веку*, ИЧ XXVII (1980) 77–78; Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Београд 1982, 187, 261, 275; Д. Ковачевић-Којић, *Средњовјековна Сребреница XIV–XV вијек*, Београд 2010, 166; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 2, Zagreb–Dubrovnik 2012, 249–250; isti, *Vlastela grada Dubrovnika* 5, Zagreb–Dubrovnik 2014, 16.

Важнији термини

Кунтуш, I (документ), 24 (ред у изворнику); III, 11 – контуш, контош или кунтош. Дио племићке гардеробе, врста капута или огртача са предњим копчањем и узаним или разрезаним рукавима (ћурак, кожух). Обично се правио од неког дебљег скупоцјеног материјала (сомот, аксамит, сатен). Био је постављен крзном или кожом и украшен везом и украсним тракама или је већим дијелом био израђен од крзна. Рукави су најчешће били незашивени од пазуха до зглоба, висили су скоро до земље или су били пребачени преко раменâ. Понекад је опасиван скупоцјеним појасем од текстила. Оријенталног је поријекла (тур. *kontoş*). Сличан је кафтану. Његов облик, дужина, ширина, украси, изглед крагне и рукава зависили су од моде одређеног периода. Варијанте овог одјевног предмета биле су популарне међу племством у балканским земљама као и у Угарској (*köntös*), Пољској (*kontusz*), Литванији (*kontušas*), Русији и Украјини (*кунтуш*, *кунтыш*) све до XIX вијека.

Извори: R. Lopašić, *Karlovac*, Zagreb 1879, prilog IV; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 221, 395, 466; M. Ilijanić, *Odijelo i sitni kućni invertar u Varaždinu 16 stoljeća*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 43 (1967) 128, 133.

Литература: Ч. Мијатовић, *Студије за историју српске трговине XIII-ог и XIV-ог века*, Гласник СУД XXXVIII (1873) 108–109; Ч. Мијатовић, *Госпођа Јела Балшићка, кћи кнеза Лазара*, Отаџбина, трећа година, књ. 9, св. 34 (1882) 183; *Kleine Mitteilungen – Etymologische Erklärungsversuche*, Archiv für Slavische Philologie 30 (Berlin 1909), 302–303 (H. Šuman); *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* V (kipak–leken), obradio P. Budmani, Zagreb 1898–1903, 280, 788; A. Šimčik, *Je li feredža samo ženska haljina?*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XXVII–1 (1929) 90; H. Kreševljaković, *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1463–1878)*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 35 (1951) 109, 135; Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња балканских Словена – студија из историје средњовековне културе Балкана*, Београд 1953, 263–264; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* II (K–poni), Zagreb 1972, 142; A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom–hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo 1973[3], 414–415; *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* X (колити–кукутица), Београд 1978, 163; XI (кукутка–маква), Београд 1981, 37, 38; М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* II (Е–Муж), Москва 1986, 418; К. Јиречек, *Историја Срба* II, Београд 1990, 243.

Кругла, I, 25, 36 – земљана посуда (крчаг, врч, бокал, тестија) за воду са дршком или без ње. Назив вјероватно потиче од израза „crugela“ истог или сличног значења из старовисокоњемачког језика из којег је потекао новији израз „krügel“. У изузетним случајевима кругла је могла да буде израђена и од другог материјала. Велики војвода Сандаљ Хранић Косача имао их је дванаест од позлаћеног сребра и једну израђену од злата и украшену сафиром. Велики војвода Стефан Вукчић добио је у насљество дио ових кругли од свог стрица Сандаља, а, поред њих, имао је и двије кругле од позлаћеног сребра са поклопцима (**с покривачи**). И велика кругла коју Јелена помиње у свом тестаменту била је вјероватно израђена од сребра, јер се налазила похрањена код Которанина Лукше Паутиновића.

Извор: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 382, 383, 395; I–2, 34, 49, 87, 195.

Литература: F. Miklosich, *Die slavischen Elemente im Magyarischen*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften; Philosophisch–Historische Classe 21 (Wien 1872) 17, 36; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* V, 663; P. Skok, *Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg)*, Archiv für Slavische Philologie 33 (Berlin 1912), 364; A. Kalmeta, *O seljačkom lončarstvu u zapadnoj i srednjoj Bosni*, GZM IX (1954) 139–140, 143; Б. Радојковић, *Старо српско златарство*, Београд 1962, 37–40; P. Skok, *Etimologijski rječnik* II, 214; *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* X, 683; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 236, 423.

Оглавље, I, 28; II, 9 – женски украс за главу. У питању је нека врста прекривача за главу или танка, фина, свилена марама украшена богатим златним и сребрним везом и скупоцјеним апликацијама, у овом примјеру са бисерима и драгим камењем. Почетком XIV вијека свила је постала подлога за сребрну и бисерима украшену копрену (вео), која је била украс и накит који су носиле властелинке у Дубровнику и Србији. Крајем XIV вијека ово покривало за лице и главу се претворило у неку врсту украса или капе која се носила у Италији а посебно у Венецији у периоду ренесансе. У Дубровнику се називала чупија. Поједини елементи ових женских украса за главу одржаће се у Херцеговини све до XIX вијека.

Литература: Ђ. Трухелка, *Оглавје у Поповљанке*, Нада, год. 2, бр. 2 (3/15.1.1896) 32–34; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* VIII (nepomičan–ondinac), Zagreb 1917–1922, 743; *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* III, Zagreb 1928, 135–136 (S. Trojanović); Б. Радојковић, *Накит код Срба од XII до краја XVIII века*, Београд 1969, 28, 36–40, 216; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 247–248; *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* XVI (нокат–одврзивати), Београд 2001, 574.

Обо(т)ци, I, 29, 32; II, 9 – У питању су минђуше. У попису вриједности које је Јелена положила 13. новембра 1436. на чување у Дубровнику, између осталих предмета наведене су златне минђуше украшене са четири велика и два мала црвена камена (рубин) и са дванаест зрна великог бисера окованих у злату. Потом, у истом документу је наведен и други пар минђуша украшених бисером, четири плаветна и четири црвена камена. У попису вриједности Јелениног депозита, који је 10. августа 1441. положила у Дубровнику, наводе се двије минђуше украшене бисерима и четири рубина, као и још двије минђуше украшене бисером, четири сафира и четири рубина.

У потврди великог војводе Стефана Вукчића Косаче о примитку насљедства од 1. априла 1443. додатно се још наводи да су ове наушнице биле израђене од злата. Засигурно се ова два пара наушница, поменутих у прва два документа, односе на „оботце мале и велике“, који се помињу у овом тестаменту.

Извор: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 391, 394, 395; II–2, 58.

Литература: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* VIII (nepomičan–ondinac), Zagreb 1917–1922, 417; С. Тројановић, *Главна обележја српског народа*, Гласник Етнографског музеја у Београду I (1926) 57–58; Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња*, 143–157 и остале странице по регистру; Б. Радојковић, *Накит*, 28, 40–41, 212–213 и остале странице по регистру; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 246–247, 423; *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* XVI, 370.

Роменча, I, 30 – бакарна посуда коришћена за загријавање воде у Далмацији и Зетском приморју (ромијенча, роминча и руменџа). Назив потиче од италијанског назива за бакар (*rame*) од којег је посуда попут врча („ramina“, „ramino“ и „raminolo“) најчешће била израђивана. За властелу је израђивана у разним облицима и од племенитих метала.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 395; I–2, 23, 24, 27, 28.

Литаратура: G. Boerio, *Dizionario del dialetto Veneziano*, Venezia 1867[3], 550–551; F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886, 281; *Народна енциклопедија српско-хрватско--словеначка* III, Загреб 1928, 446 (С. Тројановић); *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* XIV (riječ–simetići), Zagreb 1955, 153, 154; Б. Радојковић, *Старо српско златарство*, 37–40; P. Skok, *Etimologijski rječnik* III, 104; М. Бојанић, Р. Тривунац, *Рјечник дубровачког говора*, САНУ, Српски дијалектолошки зборник XLIX, Београд 2002, 348.

Окце змајево, I, 31 – врста ријетког, скупоцјеног и свјетлуцавог драгог камена поријеклом из Индије. У попису вриједности које је Јелена 10. августа 1441. положила у депозит у Дубровнику наводе се три златна прстена, од којих су два са „плаветним каменом“ и један са сафиром који се помиње у овом тестаменту. Боја драгог камена сугерише да је можда у питању опал, ахат, тиркиз, врста бољег кварца или нека друга врста драгог камена.

Извор: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 394.

Литература: Ч. Мијатовић, *Студије*, 120–121; Исти, *Госпођа Јела Балшићка*, 183; К. Костић, *Стара српска трговина и индустрија; Студија из културне историје српског народа у средњем веку*, Београд

1904, 84; Б. Радојковић, *Накит*, 209, 290; M. Purković, *Srpska kultura srednjeg veka*, Beograd 2002, 119.

Пу(т)це, I, 32 – у српској терминологији општи назив за дугме. У латиничним транскрипцијама дубровачких писара наводи се као „pucet“ или „putac“. У питању је врста скупоцјене дугмади која је имала функционалну и декоративну улогу. У зависности од њиховог мјеста и намјене постојало је неколико типова дугмади: *bottoni*, *moschietti*, *mambreti–ombreti*, *maspilli* и *pelegrini*. *Bottoni* су већа, раскошна дугмад од сребра, злата, бисера или у облику бисера. Обично су стављани на женске хаљине које су закопчаване до појаса, на огртаче, завршетке рукава чији су крајеви прикопчавани или на капе. Због своје величине често су додатно украшавани са емајлом, драгим или обичним камењем или апликацијама од златне или сребрне жице. На њима су се неријетко налазили уграви рани грбови као ознака племства. *Moschietti* су ситнија украсна дугмад. *Maspilli* су дугмад од сребра или ситнијег бисера, а понекад и одређеног облика. Тип дугмета који подсјећа на мушмулу био је раширен на простору Балкана а вјерује се да су у питању дугмад која се у изворима називају *maspilli*. *Mambreti* су била дугмад која су имала функцију малих копчи којима су се закопчавали рукави, наруквице и хаљине чија је величина зависила од њиховог мјеста и намјене. *Pelegrini* су били посебна дугмад која су се најчешће налазила на огртачима које су у моду увели ходочасници, па су по њима и добила свој назив. Судећи по напријед изложеном, овдје су највјероватније у питању *bottoni*, тј. највећа и најраскошнија дугмад. У попису вриједности које је Јелена 10. августа 1441. положила у виду депозита у Дубровнику помиње се десет златних дугмади. У тестаменту се засигурно ради о тим дугмадима. У дубровачком препису Јелениног тестамента писар Никша Звијездић је слово „п“ написао помоћу два кратка искошена вертикална потеза и мале, заобљене, хоризонталне горње пречкице која их повезује, па је већина издавача погрешно рашчитала ову ријеч као **лȣтца** и протумачили је као неку врсту златне лутке која се у том облику, преузета из Пуцићевог издања, појавила чак и у Даничићевом рјечнику.

Извор: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 171, 334, 394, 406.

Литература: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* XII (prikladati–rajčeta), Zagreb 1952, 600, 606–607; Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња*, по регистру (накит, врсте: дугмад); Б. Радојковић, *Накит*,

29, 48–49, 154–155, 231; Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* 2, Београд 1975[2], 25; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 243.

Билчужац, I, 35 – Вјероватно је у питању једна врста прстена, наруквице (гривне или бразлетне) или какве алке израђене од племенитог метала, што се може наслутити из етимологије ове ријечи. Билчужац (белчужац, беочужић или биочужић) представља деминутив од ријечи биочуг (беочуг, **бѣльчꙋгь**), која означава алку, карику или колут. Ријеч је позајмљеница из неког од алтајске групе језика, која се рано раширила у руском (бельчуг) и бугарском (белчуг) језику. На свим тим језицима ријеч означава глежањ, ручни зглоб, коријен шаке, наруквицу, прстен или прстен на палцу, па би се на основу тога могло наслутити о каквом типу накита је ријеч. Ријеч „прстенац“ (прстенчић), која се у тестаменту такође наводи, може још да означава и драги камен на прстену, али је у овом случају највјероватније ријеч о прстену, са или без драгог камења, у облику једноставне алке. Навод у тестаменту на овом мјесту („остали прстенци“) сугерише да је таквог прстења (прстенчића) било много и да се међусобно нису много разликовали по својој вриједности или изгледу. Најједноставније алке служиле су као прстење, минђуше или су биле објешене на огрлци као украс.

Литература: F. Miklosich, *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (griechisch, albanisch, rumunisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, grossrussisch, polnisch)*, Wien 1884, 27; Isto (Anzeige), Archiv für Slavische Philologie 9 (Berlin 1886), 490–491 (T. Korsch); *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I (A–češuḷa), Zagreb 1880–1882, 318; К. Костић, *Стара српска трговина*, 82; Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња*, по регистру (накит–врсте: алке, гривне, прстен); *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* I (А–Богољуб), Београд 1959, 469; Б. Радојковић, *Старо српско златарство*, 33–35; Исти, *Накит*, по регистру (прстен); P. Skok, *Etimologijski rječnik* I, 136; III, 57; М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* I (А–Д), Москва 1986, 150; *Етимолошки речник српског језика* 3 (БЕ–БЈ), Београд 2008, 156.

Аксамит, III, 12, 13 – скупоцјена свилена тканина исткана од шестоструке свилене нити (*stameto*, *exametum*, *examitum*, *xamitum*). Најсличнија је кадифи, сомоту, баршуну или велуру, између којих постоје врло мале нијансе у зависности од начина ткања. Слична је и брокату, нарочито они узорци који су били извезени или проткани златним нитима (*brochatum auri*, *pannum aureum*). Поријеклом је са

истока, из Византије, одакле јој потиче име (ἑξάμιτος = шестонитни). Главни центар производње био је у прво вријеме Цариград, али се производила и на читавом Леванту: Кипру, Бејруту, Дамаску, Александрији, Теби у Египту. Аксамит се из Византије трговачким каналима раширио нашим крајевима, по Медитерану и даље, у Русију и на простор источне Европе. Техником производње су од XIII вијека постепено почели да овладавају италијански трговци и занатлије, који су опонашали скупоцјене византијске тканине. Касније, у позном средњем вијеку, најквалитетнији аксамит се производио у Луки, Венецији, Фиренци и осталим италијанским градовима, одакле се извозио у Дубровник и, потом, реекспортовао у наше крајеве. Највише је фарбан у зелену, црвену, љубичасту и жуту боју. Напријед наведене врсте италијанских тканина су током XIV и XV вијека са балканског тржишта потиснуле византијске. Нарочито су биле на цијени италијанске златоткане тканине (*pandaur*).

Литература: Ч. Мијатовић, *Студије*, 105–106; В. Ф. Ржига, *О тканях до-монгольской Руси*, Byzantinoslavica IV (Praha 1932) 399–410; Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња*, 196–202; Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Београд 1982; М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* I (А–Д), Москва 1986, 66; A. Muthesius, *Silk in the medieval world*, The Cambridge history of western textiles, ed. by D. Jenkins, Cambridge 2003, 325–354; M. Kolanjikombil, *Encyclopaedic Dictionary of Textile Terms* IV, New Delhi 2018, 1230.

Парта, III, 14 – У овом случају највјероватније се ради о порубу, рубу, тј. једној врсти позамантерије, нашивцима са везом од бисера, злата и сребра, ширим луксузним златним и сребрним плетеним врпцама и тракама којима су украшавани одјећа, оковратници и рукави.

Литература: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* IX (ondje–plančić), Zagreb 1924–1927, 658–659; Б. Радојковић, *Накит код Срба*, 29, 44, 50–51, 229, 232–233; Ђ. Петровић, *Од пуста до златовеза; Ткања и вез – изабране студије*, Београд 2003, 283–374.

Топографски подаци

Горичани, I (документ), 18, 107 (ред у изворнику) – данашње истоимено село на лијевој обали Мораче, између манастира Врањине и Подгорице. У средњем вијеку Горичанима је називано и насеље

на супротној обали Мораче, данашње село Вуковци, гдје се налазе остаци старих грађевина. По традицији, ти остаци потичу од објеката некадашњег манастира, који је у изворима засвједочен све до друге половине XVI вијека, јер се 1570. више не помиње. Претпоставља се да је опустио. Вјероватно је био посвећен Св. Тројици, пошто је и нова црква, која је обновљена на темељима старе, посвећена Светом Тројству. Судећи по једном запису, омања манастирска црква је подигнута 1336, а спалио ју је везир Ћуприлић 1690. приликом једног похода на Црну Гору. Обновљена је 1792, а од 1909. до 1922. извршена је додатна обнова и њено преуређење. Ту је био смјештен и један катун (*Gorizane*), који је велики војвода Стефан Вукчић, након што је 1441. провалио у Горњу Зету, уступио Стефану Црнојевићу.

Извори: S. Ljubić, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sanžakata Skadarskoga od godine 1614*, Starine JAZU XII (1880) 170, 181; S. Ljubić, *Listine* IX, 408; Љ. Стојановић, *Записи и натписи* II, 288 (бр. 3636); B. Đurđev, *Dva deftera Crne Gore iz vremena Skender-bega Crnojevića* II, Sarajevo 1973, 91.

Литература: И. С. Јастребов, *Податци за историју српске цркве*, Београд 1879, 145; И. Јастребов, *О православним српским старим и новим црквама у старој Зети, садашњем скадарском округу*, Гласник СУД XLVIII (1880) 359–360; А. Јовићевић, *Зета и Љешкопоље*, СКА, Српски етнографски зборник, књ. 38, Насеља и порекло становништва, књ. 23, Београд 1926, 374, 447 и остале странице по регистру (Вуковци, Горичани); М. Пурковић, *Попис цркава у старој српској држави*, Скопље 1938, 49; Исти, *Попис села у средњевековној Србији*, Годишњак Скопског Филозофског факултета IV–2 (1940) 81; В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд 1950, 66; B. Đurđev, *Sitni prilozi za istoriju Crne Gore u XVI i XVII veku*, Godišnjak DI BIH VII (1956) 34–36; Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, 54; *Историја Црне Горе* II–2, Титоград 1970, 196, 279, 366, 418, 483 (И. Божић, В. Ђурић); И. Божић, *Зетске војводе под деспотима*, Немирно поморје XV века, Београд 1979, 188.

Црква Св. Георгија, I, 37–38, 39, 52, 72 – задужбина Јелениног првог мужа Ђурђа II Страцимировића Балшића на острву Горици (Бешка, Брезавица). Изграђена је током посљедње двије деценије XIV вијека. Јелена је тестаментом овој цркви оставила олово које је купила у вриједности од 60 дуката, са намјером да поново покрије цркву

чији је кров до тог времена био пропао, као и 30 дуката за раднике. У питању је ниска и дугачка једнобродна грађевина тролисне основе, са полукружним апсидама и куполом изведеном изнад квадратне основе. У литератури се често може срести погрешан податак, заснован на помену ове цркве у Јеленином тестаменту, да је црква подигнута 1442. године. Црква је била активна и почетком XVII вијека. Била је дуго у рушевинама. Дјелимично је рестаурисана 1966/67, али је након земљотреса који је 1979. погодио Црногорско приморје обновљена и конзервирана.

Извор: S. Ljubić, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sanžakata Skadarskoga*, 176; S. Pulaha, *Defteri i regjistrimit të Sanxhakut të Shkodrës i vitit 1485*., Tiranë 1974, 50.

Литература: М. Пурковић, *Попис цркава*, 23; Ђ. Бошковић, *Извештај и кратке белешке са путовања*, Старинар VI (1931) 162–163; В. Петковић, *Преглед*, 24; *Enciklopedija Jugoslavije* I, Zagreb 1955, 490 (A. Deroko); Г. Шкриванић, *Именик*, 96; *Историја Црне Горе* II–2, 422–425 (В. Ђурић); О. Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*, Београд 1984, 98, 102; С. Поповић, *Крст у кругу*, Београд 1994, 228–229; O. Zirojević, *Posedi manastira u Skadarskom sandžaku*, Novi Pazar 1999, 20–21; R. Vujičić, *Srednjovjekovna arhitektura i slikarstvo Crne Gore*, Podgorica 2007, 145–147; *Српска енциклопедија* I–2, Нови Сад – Београд 2011, 121 (Р. Милошевић); M. Tomić Djurić, *The Isles of Great Silence; Monastic Life on Lake Scutari under the Patronage of the Balšićs*, Balcanica XLIII (2012) 81–116 (= Иста, *Монашки живот у задужбинама Балшића на Скадарском језеру*, О Горичком зборнику, Подгорица–Београд 2020, 527–566).

Црква Св. Богородице, I, 38, 40, 68, 69, 81, 82 – Изградила ју је Јелена, Сандаљева удовица, 1439. године на острву Горица (Брезавица, Бешка) у непосредној близини Цркве Св. Ђорђа. У питању је мала једнобродна црква, без куполе, дужине 6,5 м и ширине 4,5 м, са звоником на челу фасаде. Недоумице око датума изградње са натписа уклесаног на надвратнику западног портала разријешене су тек у новије вријеме. Црква је подигнута у јесен 6948. године од стварања свијета (= 1439), а не 1440, како се често цитира у литератури. Обновио ју је краљ Никола почетком XX вијека. Додатни радови на њеној обнови извршени су почетком XXI вијека.

Извор: S. Ljubić, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sanžakata Skadarskoga*, 176; Љ. Стојановић, *Записи и натписи* I, 88 (бр. 276);

Г. Томовић, *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974, 113.

Литература: И. С. Јастребов, *Податци*, 143–144; И. Јастребов, *О православним српским старим и новим црквама у старој Зети*, 358–359; М. Васић, *Жича и Лазарица, студије из српске уметности средњег века*, Београд 1928, 154; Ђ. Бошковић, *Извештај*, 161–162; М. Пурковић, *Попис цркава*, 10; Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III*, 58–63; В. Петковић, *Преглед*, 24; *Enciklopedija Jugoslavije* I, Zagreb 1955, 489–490 (A. Deroko); Г. Шкриванић, *Именик*, 95; *Историја Црне Горе* II–2, 483–487 (В. Ђурић); О. Зиројевић, *Цркве и манастири*, 58; С. Поповић, *Крст у кругу*, 228–229; В. Ћоровић, *Стари српски записи и натписи*, Београд 1997, 25; O. Zirojević, *Posedi manastira*, 20–21; R. Vujičić, *Srednjovjekovna arhitektura i slikarstvo Crne Gore*, 175–177; *Српска енциклопедија* I–2, Нови Сад – Београд 2011, 121 (Р. Милошевић); M. Tomić Djurić, *The Isles of Great Silence*, 81–116 (= Иста, *Монашки живот*, 527–566).

Горица, I, 52, 68 – Једно од многобројних острва у Скадарском језеру на коме су подигнуте напријед поменуте цркве посвећене Св. Ђорђу и Св. Богородици. Налази се уз јужну обалу Скадарског језера, насупрот села Доњи Мурићи. Осим овог, у изворима, литератури и свакодневном говору среће се још неколико назива за ово острво: Велика Горица, Бес, Бешка, Бешкагорица (*Bescagoriza*), Бешка Горица, Бешка Вељa, Брезавица и Брезовица. Према једном тумачењу, назив Бешка је арбанашка форма настала од латинске ријечи „basilica“, која означава цркву. На острву, у поменутим манастирима који су се налазили један до другог, дјеловао је једно вријеме под надзором монаха Никандра скрипторијум, у коме су у периоду од 1439. до 1442. састављени *Шестоднев* и *Горички зборник*.

Извори: S. Ljubić, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sanžakata Skadarskoga*, 176; Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 100.000, List 677 – Titograd, drugo izdanje štampano 1986. (prema stanju iz 1985).

Литература: *Историја Црне Горе* II–2, по регистру (Горица); O. Zirojević, *Posedi manastira*, 20–21; В. Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњевековној Србији*, Београд – Ниш – Бања Лука 2002[2], 289; Р. Вујошевић, *Скрипториј Скадарског језера*, Скрипторији и манастирске библиотеке у Црној Гори, Цетиње 1989, 46–47.

Бар, I, 67, 73 – некадашњи средњовјековни град, а данашње насеље Стари Бар. Данашњи град Бар почео је да се развија тек с почетка XX вијека на обали, око пристаништа, 5 км јужно од Старог Бара.

Литература: S. Marković, *Studia antibarensia*, Perast 2006; *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 24–27 (К. Митровић са старијом литературом); S. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, Perast 2014.

Бсеси (Бес?), I, 71 – Топоним таквог назива непознат је у доступним изворима. На датом подручју налази се неколико топонима сличног назива. На јужној обали Скадарског језера, насупрот острва Омерова Горица, које се налази у близини острва Бешке, и у непосредној близини данашњег села Доњи Мурићи, налази се село Бес (**Бєсь**), које је у изворима посвједочено као међник приликом разграничавања посједа Манастира Св. Николе у Врањини још у првој половини XIII вијека. По турском дефтеру из 1582, један од посједа манастира са Бешке налазио се у селу Бес. Од топонима у том региону издвајају се још село Забес (*Sabes*) и брдо Бесац, који се налазе јужно од Вирпазара и сјеверозападно од села Годиње на подручју Црмнице. На брду Бесац изграђено је истоимено утврђење. Није установљена поуздана година његове изградње.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 26; S. Ljubić, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sanžakata Skadarskoga*, 171; *Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника*, Књига I (1186–1321), Београд 2011, 163; Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 100.000, List 677 – Titograd, drugo izdanje štampano 1986. (prema stanju iz 1985); Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 25.000, List 677 – Titograd, sekcija 3–1 (Virpazar), drugo izdanje štampano 1974; Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 25.000, List 677 – Titograd, sekcija 3–2 (Petrova ponta), drugo izdanje štampano 1975.

Литература: Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, 41; Б. Шекуларац, *Врањинске повеље XIII–XV вијек*, Титоград 1984, 33–38; O. Zirojević, *Posedi manastira*, 21; Z. Gagović, *Stanje kulturne baštine u basenu Skadarskog jezera*, Podgorica 2013, 61–66.

Црква Св. Тројице корчанске (гор(и)чанске?), I, 85–86 – Црква непозната у доступним изворима. Могуће је да се ради о Цркви

Св. Тројице у Горичанима и да је Никша Звијездић погријешио приликом преписивања тестамента. Топоними Горичани (овдје: **Горьчанех**) и Коричани (овдје: **црькви корьчанске**) пишу се потпуно идентично са изузетком почетног слова. Евентуално је такву језичку омашку могао да начини Никандар, можда и под утицајем грчког језика којим се обилато служио. По истој аналогији по којој је данашњи назив албанског града Корче (алб. *Korça*) настао под утицајем грчког изговора (*Κορυτσά*), првобитног словенског топонима (*Горица*). Уколико то није случај, ради се вјероватно о још једној цркви на неком од острваца у Скадарском језеру, можда и на оном који у саставу свог имена носи назив Горица (Старчева Горица, Мала Горица, Велика Горица, Голуб Горица, Омерова Горица итд.). Идентификација „цркве Св. Тројице корчанске“ са неком у албанском граду Корчи (Горици) не чини се основаном.

Литература: В. Марковић, *Православно монаштво*, 290; *Историја Црне Горе* II–2, 418 (В. Ђурић); И. Божић, *Зетске војводе под деспотима*, 188–189.

Кључ, II, 13 – Остаци утврђења налазе се у подножју Рудог брда, источног огранка планине Баба, у непосредној близини села Кључ, 9 км југозападно од Гацка и 3 км западно од села Церница. Претпоставља се да је изграђен крајем XIV вијека. Налазио се на фреквентној траси караванског пута који је из Дубровника, преко Билеће и Гацка, водио ка долини Дрине. Припадао је Косачама, чији су најистакнутији припадници често у њему боравили. Крајем 1410. *in castro Cluz* велики војвода Сандаљ и његова пуница баница Анка донијели су одлуку да Млечанима продају тврђаву Островицу у Далмацији. Године 1443. велики војвода Стефан је у Кључу издао документ, којим је потврдио примитак насљеђа од Јелене, Сандаљеве жене. Кључ се помиње 1448. у повељи краља Фридриха III Хабсбуршког, а затим и у повељи арагонско-напуљског краља Алфонса V из 1454, који су херцегу Стефану Вукчићу Косачи потврдили његове посједе. У Кључу су 1455. вођени преговори око женидбе херцега Стефана са Барбаром од Лихтенштајна. У подножју утврђења развило се подграђе, које се први пут помиње 1435. (*sotto Cluç*). У близини Кључа развила се Церница, важно мјесто трговине. Турци су освојили Кључ 1463, али га је јула исте године повратио херцегов син Влатко. Коначно је пао под турску власт до маја 1468, када је пао у руке војводи Ахмету.

Извори: N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siecle* II, Paris 1899, 211, 230, 249, 289, 331, 363; L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München–Leipzig 1914, 175–176; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 58, 368; M. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine* III, Sarajevo 1964, br. 159; *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, prir. A. Aličić, Sarajevo 1985.

Литература: С. Делић, *Два стара натписа из Херцеговине*, ГЗМ XXIII (1911) 491–502; П. Слијепчевић, *Старо гробље по Гацку*, ГЗМ XL (1928) 61–62; С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964; M. Vego, *Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine*, GZM XIX (1964) 194; М. Динић, *Земље херцега Светога Саве*; у: Исти, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 245, 251, 260–261; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979, 16, 114, 115; N. Mandić Studo, *Gacko kroz vijekove; Prilozi istoriji Gacka* I, Gacko 1985, 207–215; Š. Bešlagić, *Kamene stolice srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1985, 52–55; *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine* 3, 147 (T. Glavaš, A. Zelenika); Д. Ковачевић Којић, *Насеља у земљи Косача*, Косаче оснивачи Херцеговине, Научни скуп историчара у Гацку 20–22. септембар 2000, Билећа–Гацко–Београд 2002, 363– 377; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009; A. Ratković, *Srednjovjekovni gradovi u Bosni i Hercegovini*, Mostar 2005, 159–169; *Лексикон градова и трговa средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 129–130 (М. Копривица); Р. Пекић, *Задужбина Јелене Лазаревић у Херцеговини*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 44–1 (2014) 371–384.

Добра вода, III, 25 – непознати локалитет на простору Херцеговине. Због учесталости овог назива није могуће одредити тачну локацију овог топонима. На простору Босне и Херцеговине данас постоји пет истоимених заселака, по један код Бијељине, Сокоца, Модриче и два код Горажда. Постоје и истоимени локалитети на обронцима Требевића код Сарајева (Добре воде) и у региону села Ковачићи јужно од Кладња. У обзир би можда дошли топоними смјештени западно и источно од Горажда код селâ Гуњачићи и Присоје, али то није потпуно поуздано. Можда је највјероватнији истоимени топоним онај који је најближи тврђави Кључу и осталим посједима Косача. Један од тих је истоимени локалитет, заправо хидроним, извор понорнице Мушнице смјештен 8 км сјевероисточно од данашњег

Гацка, јужно од данашњег превоја Чемерно. Овај топоним се налазио на траси врло фреквентне путне комуникације која је из Дубровника, преко Гацка, водила у долине Сутјеске и горњег тока Дрине. Поред тога што ова траса представља најбољи прелаз из Гатачког поља у долину Сутјеске, на овој траси се налази неколико тврђава породице Косача: Вратар, Тођевац, Самобор, Косман а источније и Соко на простору Шћепан поља. У турском попису херцеговачког санџака из 1475/77. помиње се само један топоним под овим називом и то знатно западније од Гацка у Нахији Благај. Његова тачна локација није поуздано утврђена. Осим свих ових поментих мјестâ, постоји и село Добра Вода смјештено у близини јадранске обале око 5 км југоисточно од данашњег насеља Стари Бар. Велики војвода Стефан Вукчић је управо у то вријеме привео крају ратовање са Млечанима. Почетком прољећа 1442, заузео је Бар, а на љето исте године и Будву. Међутим, крајем те исте и почетком 1443. године ратна срећа се окренула против великог војводе, јер је убрзо по освајању изгубио Будву, а у јуну 1443. и Бар. До тада је и Стефан Вукчић најкасније могао да напусти простор Доње Зете, па није вјероватно да је 3. јула 1443. могао да буде у селу надомак Бара да би се са дубровачким изасланицима бавио административним појединостима око дијела свог насљедства. О војводином напуштању Доње Зете (млетачке Албаније) свједоче и писма млетачког војног заповједника.

Извори: S. Ljubić, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sanžakata Skadarskoga*, 172; J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta (saeculorum XIV et XV)*, Tomus XVIII, München 1974, 58; *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, prir. A. Aličić, Sarajevo 1985, 132; Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 25.000, List 526 – Goražde, sekcija 4–2; Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 25.000, List 527 – Višegrad, sekcija 3–1 (Ustiprača), drugo izdanje štampano 1974; Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 100.000, List 576 – Gacko, štampana 1971. godine (po stanju iz 1953–1966); Topografska karta Vojnogeografskog instituta iz Beograda u razmjeri 1 : 100.000, List 677 – Titograd, drugo izdanje štampano 1986. (prema stanju iz 1985).

Литература: Г. Станојевић, *Услови примања млетачке власти града Бара 1443. године*, ИЧ VI (1956) 207–213; Г. Шкриванић, *Именик*, 57; С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964, 41–70; *Историја Црне Горе* II–2, 196–211 (И. Божић);

Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, 14, 20, 21, 47, 63; Б. Храбак, *Јадран у политичким и економским настојањима Сандаља Хранића и Степана Вукчића Косаче*, Из старије прошлости Босне и Херцеговине III, Београд 2004, 143–150; O. Jens Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392–1479)*, München 2001, 82, 85, 291–292.

Pavle Dragičević
Université de Banja Luka
Faculté de Philosophie
Programme d'étude de l'histoire

TESTAMENT DE LA DAME JELENA, LA VEUVE DU VOÏVODE SANDALJ, AVEC DEUX RECONNAISSANCES DE STEFAN VUKČIĆ KOSAČA, SA FEMME JELENA ET SON FILS VLADISLAV SUR LA RÉCEPTION DE L'HÉRITAGE

Testament

Goričani, le 25 novembre 1442 [original perdu] (I)

Dubrovnik, le 5 avril 1443 [transcription] (I)

Reconnaissances

Ključ, le 1 avril 1443 (II)

Dobra Voda, le 3 juillet 1443 (III)

Résumé

Dans ce travail est traité le testament de Jelena, fille du knez Lazar et la veuve du grand voïvode Sandalj Hranić Kosača, qui est rédigé le 25 novembre 1442 à Goričani à côté du lac de Skadar, où Jelena, après être devenue veuve pour la deuxième fois, a vécu. Les sources historiques disponibles, qui parlent de l'époque de la mortde cette noble serbe y sont analysées, après quoi il est déterminé que Jelena état très probablement décédée au cours de la seconde moitié de décembre 1442 ou au cours du janvier 1443. Une nouvelle édition complète du texte du testament de Jelena, en ancien serbe et une traduction en serbe moderne, accompagné d'un fac-similé lisible y sont présentés. Le texte de testament est d'une grande valeur pour l'histoire de la culture médiévale serbe qui, par l'intermédiaire de la liste des objets et l'expression de la dernière volonté, des pensées et des sentiments de Jelena, représente, au sens propre, un panorama de la vie et des coutumes de la noblesse, qui témoigne non seulement de la richesse de Jelena, mais aussi de sa religiosité, de son éducation et sa relation avec ses proches et l'environnement le plus proche. Les chapitres particuliers ont analysé en détailles les toponymes et notions (objets, objets de valeurs) mentionnés dans le testament, ainsi quedes biographies plus courtes des personnes en qualité d'héritiers ou de témoinsmentionnés dans ce document. Outre le testament, le travail comprend également de nouvelles éditions de deux reconnaissances du grand voïvode Stefan Vukčić Kosača, de sa femme Jelena et de leur fils Vladislav,

par lesquelles ils confirmaient la réception de toutes les valeurs (des costumes de lux, vaisselle, bijoux, argent) qui leur ont été légués, et lesquelles reconnaissances avec le testament forment un ensemble diplomatique.

Mots-clés: Jelena Lazarević, Stefan Vukčić Kosača, Jelena Balšić (la fille de Balše III), Vladislav Kosača, Nikandar, starac (un vieux) de Jérusalem, Doberko Marnić, Bosnie, Serbie, Zeta, testament, reconnaissance, diplomatique, XVème siècle

Грађа о прошлости Босне, књ. 14, стр. 187–203

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5Дубровник)“1447“
DOI 10.7251/GPB2114187F

Александра Фостиков*
Историјски институт
Београд

ДВА ДОКУМЕНТА ВОЈВОДЕ И ХЕРЦЕГА СТЕФАНА ВУКЧИЋА КОСАЧЕ ДУБРОВНИКУ О ПРИЈЕМУ ДУГА ВЛАХУШЕ ЛАТИНИЧИЋА

I – 23. март 1447.

II – [пре 29. октобра] 1448.

Сажетак: Рад садржи издања, опис, дипломатичку анализу и снимке два документа војводе и херцега Стефана Вукчића Косаче Дубровнику о пријему новца на име дуга Влахуше Латиничића. У питању су једна повеља и једно писмо. Повељом се потврђује пријем дуга у висини од 700 перпера, насталог у вези са закупом царина и бродова (речних прелаза). Писмом се потврђује исплата дуга у висини од 2.047 перпера и пет и по динара, насталог поводом неког од Влахушиних бројних послова са херцегом Стефаном. У оквиру другог акта решавано је и питање сребра заплењеног на име овог дуга.

I Велики војвода Стефан потврђује да је примио 700 перпера, на име исплате дуга Влахуше Латиничића насталог поводом закупа царина и бродова.

II Херцег Стефан потврђује да је примио 2.047 перпера и пет и по динара, на име исплате дуга Влахуше Латиничића, као и да ће вратити заплењено сребро.

Кључне речи: Стефан Вукчић Косача, Босна, Дубровник, Влахуша Латиничић, повеља, писмо, признаница, царине, бродови, сребро.

Издавање царина у закуп било је веома раширен вид рентирања регалних владарских права, посебно у позном средњем веку, о чему сведочи и низ сачуваних писаних извора, попут разрешница или признаница, које су ради поузданости пословања често регистроване у дубровачким књигама.[1] Такође, у закуп су издавани и речни прелази

* Ел. пошта: aleks.fostikov@gmail.com.

[1] А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и његове браће*, ССА 8 (2009) 143, н. 1.

познати под именом бродови,[2] а као и други послови, попут права искључиве куповине,[3] поводом чије исплате су такође издаване потврде. Тако су из пословања великог војводе и херцега Стефана Вукчића Косаче и Дубровчанина Влахуше Латиничића,[4] настале и овде приређене две признанице, упућене Општини, једна повеља и једно писмо. Оба акта сачувана су у препису Никше Звездића (I–II).[5]

Уобичајени проблеми око наплате закупа и привилегија дошли су до изражаја и у овим пословима. Тако се у првом акту о закупу царина и бродова као вид осигурања јавља јемство (I),[6] док је други акт везан за претходно примењени приузам,[7] на основу којег је Стефан, и

[2] У својој повељи о слободи трговине, издатој Дубровчанима 13. октобра 1461. године, херцег Стефан наглашава обавезу плаћања царина и бродова. М. Ивановић, *Повеља херцега Стефана Вукчића Дубровчанима*, ГПБ 5 (2012) 84–85. Вид. и испод акт бр. I.

[3] Тако је Стефан Вукчић Косача продавао трговцима и право куповине црвца (кермеза), које је 1441. године издао у закуп и Влахуши Латиничићу, о чему је и у приложеним актима реч. Косача је о томе издао посебну привилегију, о којој је сачувана белешка Већа умољених од 15. октобра 1442. године. С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић-Косача и његово доба*, Београд 1964, 138, н. 92; Д. Ковачевић Којић, *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*, Београд 2007, 412, н. 47. На питање шта је тачно црвац и даље нема поузданог одговора. У обзир се узимају мишљења да је у питању продукт биолошког порекла или продукт рударства. S. Lorger, *Kermes, crvac – i još neka crvena bojila*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 49 (2011) 55–63, са изворима и старијом литературом.

[4] Влахуша Латиничић био је познати дубровачки трговац, рударски предузетник, земљопоседник и кредитор, као и припадник угледне породице ненаследног племства. Пословао је дуги низ година у унутрашњости, где је водио разгранате послове, а посебно се истиче његов деценијски боравак у Сребреници. Између осталих, пословао је и са херцегом Стефаном. О њему и његовом пословању вид. детаљније у: А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Томаша*, 88–89, 96–97, са изворима и старијом литературом. Вид. и изнад, н. бр. 3.

[5] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни* (докторска дисертација у рукопису), Београд 2014, 603. Како се текст не би додатно оптерећивао, акта су обележена римским бројевима I и II. Додатно, ради боље прегледности, издања су приређена појединачно, док су опис, дипломатичка анализа, као и пратећи подаци дати обједињено.

[6] Након измирења дуга, јемац је ослобађан своје обавезе. *ЛССВ*, 264–265 (Р. Ћук). О јемству вид. детаљније и у: I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo 1976.

[7] Приузам (преузам, изам) јесте систем у коме је дуг наплаћиван од рођака, сународника, или је дужник затваран. *ЛССВ*, 249–250 (С. Ћирковић); А. Фостиков,

иначе склон том преком решењу,[8] овог пута на име Влахушиног дуга, запленио сребро дубровачких трговаца на путу из Сребренице ка Дубровнику (II).

Док о питању закупа царина и бродова нема додатних података који би указали на места где су се налазили (I), решавање вишеструко већег дуга, насталог поводом непознатог пословања, а чије потраживање је и додатно закомпликовано запленом сребра, оставило је низ трагова у општинским књигама. Из сачуваних извора тако сазнајемо да је до заплене дошло августа 1447, на путу каравана из Сребренице, па се може закључити и да Влахушино задужење потиче из ранијег периода. Након преговора вођених током септембра и октобра 1447. године, половина сребра враћена је новембра исте године. Међутим, до коначног поравнања дуга и раздужења остатка сребра било је потребно још целих годину дана.[9]

Питање Влахушиног дуга поново се помиње априла 1448, када је Стефан затражио исплату 2.047 перпера, пет гроша и 15 парвула.[10] Коначно, 24. септембра 1448. опет је покренуто решавање оба питања у Дубровнику. Након тога је код Стефана као посланик упућен Бенко

Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Томаша Дубровчанима о слободи трговине, Јајце, 1453, јануар 7*, ГПБ 9 (2016) 98.

[8] Судећи према подацима Општине, управо је Стефан најчешће пленио робу дубровачких трговаца, а посебно сребро, и то углавном на бази наплате дугова. D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 51, н. 40. Једном таквом запленом био је својевремено оштећен и Бенко Братосалић, који је овом приликом био и посланик Општине (II). Тада је Стефан Бенку запленио 69 либара сребра на Сутјесци, од чега је он својевремено успео да поврати свега 23 либре, док се повраћај осталог одужио. D. Kojić, V. Palavestra, Z. Kajmaković, *Drina u doba Kosača*, Naše starine 14–15 (1981) 121, бр. 124: Div. Not. 29, 10v (15. X 1444).

[9] Cons. Rog. X, 120 (26. VIII 1447), 122v (5. IX 1447), 128v (11. X 1447), 137v (21. XI 1447); Lett. di Lev. XIII, 241–244 (15. IX 1447–13. X 1447); N. Iorga, *Notes II*, 422–423; С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 98. Пошто се тај дуг раније не јавља у актима, могуће је да је стигао на наплату након исплате претходног, односно након марта исте 1447. године (I).

[10] Због неплаћања дугова Влахуша се у једном тренутку нашао и у затвору херцега Стефана. С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 98. И овом приликом постојала је могућност да се Влахуша опет, бар привремено, нађе у затвору, о чему је и у Дубровнику било речи. Иако је тада Влахуши понуђено да се лично појави код војводе до 20. маја те године, ради свођења рачуна и потенцијалног умањења дуга, он то није искористио, како се и види из приложеног акта херцега Стефана, као и Звездићеве белешке изнад преписа, у којој је заведен исти износ дуга који је Стефан и потраживао (II). DAD, Miscellanea saeculi XV, kutija 5, посебан лист датиран 12. априла 1448.

Братосалић, са новцем у висини траженог износа, као и са налогом да поравна дуг и посредује поводом повратка другог дела одузетог сребра. На повратку, према забелешци од 29. октобра, Бенко је са собом донео писмо херцега (II), које је садржало и разрешницу дуга, као и новац, који је на име датог сребра Стефан упутио Општини.[11]

Сем низа података о пословању Влахуше и Стефана, те о уобичајеном систему и елементима пословања и закупа из тог времена (закуп регалних права, јемство, приузам), које оба ова акта (I–II) доносе, писмо Стефана из 1448. године (II) садржи и први познати потпис Стефана са титулом херцега у раној форми.[12]

Опис преписа

Оба акта сачувана су у препису Никше Звездића у серији *Diversa Notariae*, први у књизи започетој 1446. године (XXX, f. 167), а други у књизи започетој 1448. године (XXXIII, f. 83v). Сматра се да су у питању аутентични преписи.[13] Документа су, како је и био обичај, попраћена латинским белешкама изнад преписа, које доносе наредбу о регистрацији и кратки садржај акта.

Мада су у питању преписи, треба истаћи, сходно труду да се они аутентично препишу, да су почетна слова повеље, а посебно писма, исписана као иницијали.

Ранија издања

М. Пуцић, *Споменици српски* II, Биоград 1862, I (документ у раду): 111, бр. 128; II: 112–113, бр. 130; E. Fermendžin, *Acta Bosnae Potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab Anno 925 usque ad Annum 1752*., Zagrabiae 1892, 203, 207 (регести); Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–2, Београд – Сремски Карловци 1934, I: 62–63, бр. 661; II: 63, бр. 662; M. Brković,

[11] Cons. Rog. XI, 7v (24. IX 1448); Cons. Minus XII, 21 (29. X 1448); С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106. Потраживано сребро, бар у тренутку писања писма (II), још није било враћено.

[12] Док се овде потписује као „херцег хумски и приморски и велики војвода русага босанског, кнез дрински и више“, већ на пролеће те исте године, он се титулише као херцег од Светог Саве. С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106. Детаљније о потпису вид. ниже.

[13] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 309 н. 12, 603.

Srednjovekovna Bosna i Hum: Identitet i kontinuitet, Mostar 2002, 225 (регести); Isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: Identitet i kontinuitet*, Mostar 2010[2], 315 (регести); Isti, *Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava Dubrovniku*, Mostar 2011, I: 177, br. CLXXXII; II: 179, br. CLXXXVI (латинична транслитерација).

Акта су до сада у целини, на основу непосредног увида у Звездићеве преписе, приредили М. Пуцић и Љ. Стојановић. С обзиром на то да су основне разлике између ових издања добро познате, од питања решавања скраћеница па до укључивања евентуалних каснијих бележака на латинском, овде је само скренута пажња на оне од значаја.

Осим разлика у читању, треба истаћи и да је у свом издању Љ. Стојановић погрешно датирао оба документа, што је довело и до понављања те грешке у широј литератури.[14]

Приложена издања приређена су на основу снимака начињених у Државном архиву у Дубровнику.[15]

(I)

ВЕЛИКИ ВОЈВОДА СТЕФАН ПОТВРЂУЈЕ ДА ЈЕ ПРИМИО 700 ПЕРПЕРА, НА ИМЕ ИСПЛАТЕ ДУГА ВЛАХУШЕ ЛАТИНИЧИЋА НАСТАЛОГ ПОВОДОМ ЗАКУПА ЦАРИНА И БРОДОВА

(Div. Not. XXX, f. 167)

Текст документа[**]

Белешка на врху стране (записана 29. марта):

Per lo comandamento de miser lo Retor de Raguxi nobil homo e savio ser Nicola de Mençe |2| colo suo menor Conseglio dissen a chopiar in libro letera sotoscrita |3| schiavonesscha de voievoda Stipano como confesso aver reçevudo |4| de Vlachussa de Latiniça perperi VII^{C} per resto del daçio e periço che tene |5| del dito voievoda e chomo no li resto a dar niente piu de li pereccii |6| ni de li daçii.

[14] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 63–64, бр. 661, 662. О питању датирања, вид. детаљније у одељку Дипломатичке особености.

[15] Овом приликом захваљујем се колегама Н. Исаиловићу и Н. Порчићу на подацима и документима коришћеним у овом раду, као и на уступању снимака.

[**] Редакција издања и превода српскословенског текста: Т. Суботин Голубовић. Редакција издања и превода латинског текста: Н. Исаиловић

Текст повеље:

Ми гѡ[спо]д[и]нь воєвода Стипань милостю божиѡм(ь) велики |2| **воєвода р8сага босанс(ь)кога и к том8, даємо на ви**|3|**деніє свакоме8 ком8 се достои и прьєдь кога се** |4| **изнесе саи нашь запись ѡтворень ѡгледати** |5| **како прьмисмо ѡд много почтенога кнеза и властео** |6| **д8брьвачцех(ь) .з҃. сать перь[п]е[р]ь що ни ѡстао биеше д8**|7|**жан Влах8ша Латиничикь ѡд царина и бродова нашех(ь)** |8| **що бише држао. И ницо намь веке Влах8ша не ѡста** |9| **д8жань ѡд царина и бродова нашех кое бешє ѡд нась** |10| **к8пио кое пєнезе своє и ѡдь себе даде Стипко На**|11|**лешковик(ь) како ꙗмаць кои би за реченога Влах8ш8.** |12| **А за веке веровань ѡвога нашега листа повелесмо га** |13| **печатити нашѡом веровань печатю. А молимо гѡспоствѡ** |14| **д8бровачко да ѡвь листь прьпиш8 8 великом(ь) ката**|15|**стик8 д8бровачкѡм. И сеи се записа рожаства Хр[І]стова** |16| **на .ч҃.8.м҃.з҃. лѣтѡ на .к҃.г҃. мис(є)ца марьта.**

|17| **А ꙗ Радичь Гр8пковик(ь) 8писах(ь) по заповести гѡ[спо]д[ин]а воєводе** |18| **Стипана саи листь коє више речене пєнезе** |19| **прьмисмо по кнез8 В8кман8 нашем8 поклисар8.**

Превод документа

Белешка на врху стране:

Према заповести господина кнеза Дубровника, племенитог и мудрог сер Николе Менчетића и његовог Малог већа, речено је да се у књизи начини копија доле написаног словенског писма војводе Стипана, којим потврђује да је примио седамсто перпера од Влахуше Латиничића, на име преостатка од царине и брода поменутог војводе које држи и како му [Влахуши] не остаје ништа више да дâ ни од бродова, ни од царина.

Превод повеље:

Ми, господин војвода Стипан, милошћу Божијом велики војвода русага босанског и к томе, дајемо на увид свакоме ко је достојан и пред кога се изнесе овај наш запис отворен да види да смо примили од много поштованог кнеза и властеле дубровачке седамсто перпера, што нам је остао дужан Влахуша Латиничић, од царина и бродова наших што је држао. И ништа нам више Влахуша није остао дужан од царина и бродова наших које је био закупио, за које је своје пенезе од себе дао Стипко Наљешковић, као јемац, који је био за поменутог Влахушу. И за веће веровање овог нашег листа, наредили смо да се запечати нашим

Diversa Notariae XXX, fol. 167

веровним печатом. А молимо господство дубровачко да овај лист препише у велики катастик дубровачки. И ово је писано године 1447. од рођења Христа, 23. марта.

А ја, Радич Групковић, уписао сам по заповести господина војводе Стипана овај лист, којим смо више поменуте пенезе примили по кнезу Вукману, нашем поклисару.

(II)

ХЕРЦЕГ СТЕФАН ПОТВРЂУЈЕ ДА ЈЕ ПРИМИО 2.047 ПЕРПЕРА И ПЕТ И ПО ДИНАРА, НА ИМЕ ИСПЛАТЕ ДУГА ВЛАХУШЕ ЛАТИНИЧИЋА И ДА ЋЕ ВРАТИТИ ЗАПЛЕЊЕНО СРЕБРО

(Div. Not. XXXIII, f. 83v[16])

Текст документа

Белешка на врху стране:

Die XXVIIII Januari

|2| Per lo comandamento de miser lo Retor de Raguxi et de suo menor |3| Conseglio ordenato a Nicolao Stella a chopiar letera |4| de cherçeg Stipan como confesso aver reçevudo |5| perperi 2047 grossi 5 parvuli 15 per debito de Vlachussa de Latiniça |6| per resto de tute raxon, la qual letera fo ficata per impeto.

Текст писма:

Многѡ почтенѡмꙋ кнезꙋ и властелѡм(ь) и всои ѡпкини властелемь |2| дꙋбровачцѥм много любовно поздраавленѥ. Властеле, а во к нам(ь) |3| доге властелинь и поклисарь ваше почтене прꙗзни кнезь |4| Бенко Братослалик(ь) и нам(ь) донесе и намь донесе (!) ѡд вась пѥнези |5| коѥ мꙋ бѥхосте дали ѡд дꙋга Влахꙋше Латиничика |6| .в҃. тисꙋћѣ и .м҃. з҃. перь[пер]а и .є҃. и по динара и по коѥх(ь) пѥнезехь |7| вашои почтенои прꙗзни захвалюемо. И захвалѥсмо како |8| нашои драгои братѥ и срьчанѥм(ь) прꙗтелѥм да колико |9| захвалюемо на користи ѡд пѥнеза веће захвалисмо |10| на вашеи правои и ꙋсрьднои прꙗтелскои и сꙋсѥтцком |11| правде за що ерь сте ꙋчинили по правде а такои вамь ѥ |12| и право к намь ꙋ свем правдꙋ показовати. Ѧ ми б[о]гь зна |13| са свацѥм(ь) хотенѥм(ь) доброволиѥм(ь) ради смо вамь ꙋгодбꙋ |14|

[16] М. Пуцић, *Споменици*, II, 112, бр. 130, грешком наводи стр. 63.

ѹчинити. Такоге властеле що ми писахоте за срьбра |15| **ваша кога сѹ ѹ нас ѹ томѹ смо добрь радь ѹчинили** |16| **како вамь хоће вашь властелинь кнезь Бенко** |17| **доповидкти. И гѡ[спо]д[ин]ь б[о]гь да вась дрьжи ѹ своком си милосрьдю.**

|18| **Стипань божиѡм(ь) милостю херьцегь** |19| **хомски и прьморьс(ь)ки и велики** |20| **воєвода рѹсага босанс(ь)кога** |21| **кнезѹ дрьис(ь)комѹ и веће.**

Превод документа

Белешка на врху стране:

Дана 29. јануара.

Према заповести господина кнеза Дубровника, племенитог и мудрог сер Николе Менчетића и његовог Малог већа наређено је Николи Звездићу да препише писмо херцега Стефана, којим потврђује да је примио 2.047 перпера и пет гроша и 15 парвула на име дуга Влахуше Латиничића, за остатак целог рачуна. Ово писмо је начињено на захтев.

Превод писма:

Много поштованом кнезу и властели и свој Општини дубровачкој, поздрав с много љубави. Властело, ево дође к нама властелин и поклисар ваш поштовани пријазни кнез Бенко Братослалић, и донесе нам од вас пенезе, које сте му били дали од дуга Влахуше Латиничића, 2.047 перпера и пет и по динара, и за које вашој поштованој пријазности захваљујемо. И захвалисмо како нашој драгој братији, срдачним пријатељима, колико захвални смо на користи од пенеза, још више на вашој правој и усрдној пријатељској суседској правди, јер као што сте учинили како је праведно, тако вам је и право у свему правду према нама да показујете. А ми, Бог зна, са свачијим хтењем добровољно ради смо вам угодбу учинити. Такође, властело, што сте ми писали за ваше сребро, које је код нас, и за то смо добар рад учинили, како ће вам ваш властелин кнез Бенко пренети. И господин Бог да вас подржи у свом милосрђу.

Стипан, милошћу Божијом, херцег хумски и приморски и велики војвода русага босанског, дринском кнезу и више.

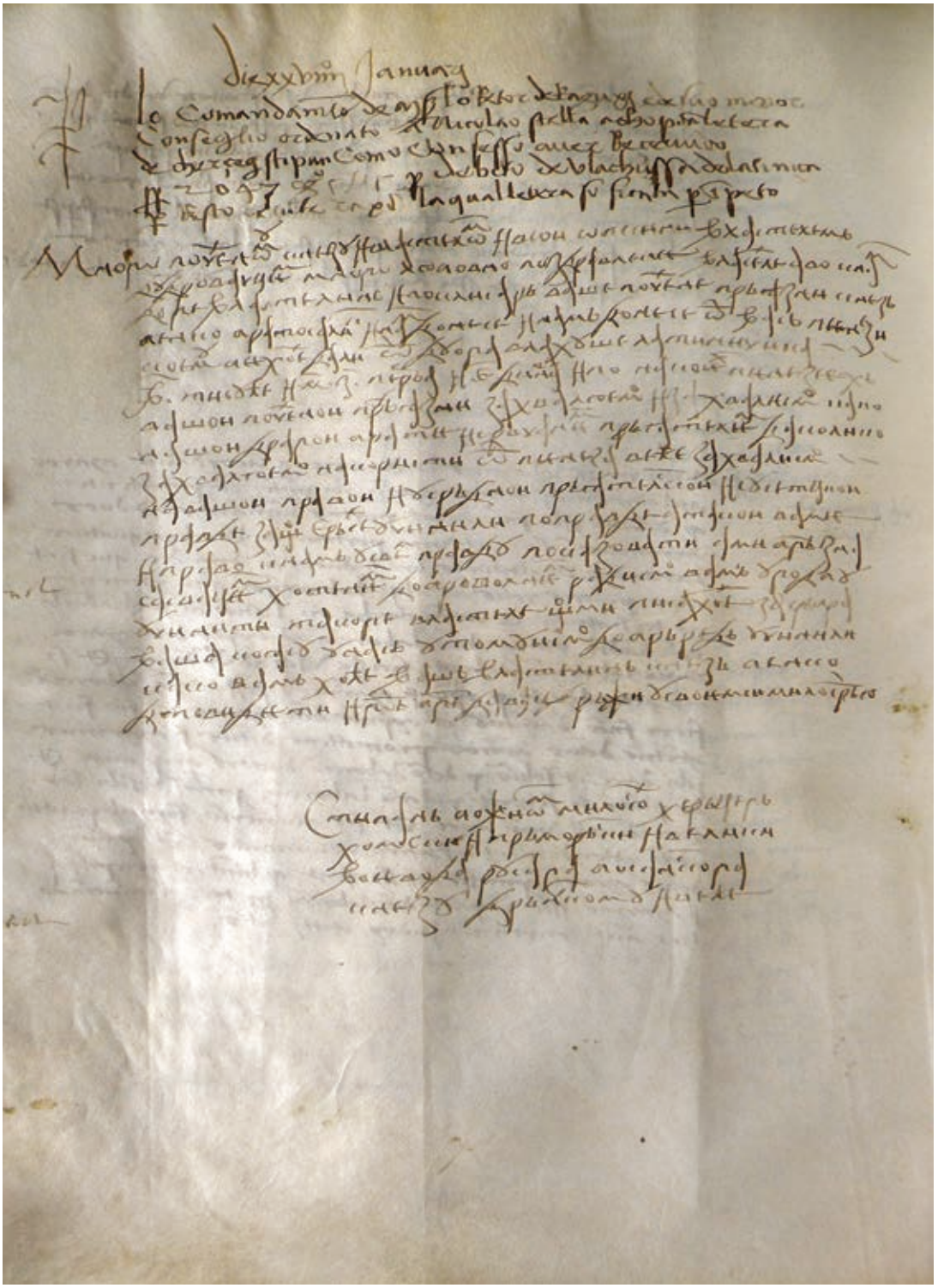

Diversa Notariae XXXIII, f. 83v

Дипломатичке особености

Оба акта Стефана Вукчића Косаче, упућена Општини поводом дугова Влахуше Латиничића, представљају према својој форми признанице, настале поводом сравњивања рачуна, са том разликом да формулар првог акта одговора признаничној повељи (I), док је у случају другог акта, коришћен формулар писма (II). И поред тога што су у питању аутентични преписи, изостале су формуле инвокације, било симболичке или вербалне, које се иначе уобичајено налазе у Стефановим актима, те су се вероватно на почетку оба акта налазиле.[17]

Повеља великог војводе Стефана Дубровнику (I) започиње интитулацијом у скраћеном облику, коју је Стефан махом и користио[18], а у којој се користи множина (ми), чиме се додатно истиче значај владарске личности, Додатно, у интитулацију је уметнута и подформула девоције, којом истиче своју сувереност.[19] На интитулацију се затим наставља општа инскрипција, у уској вези са промулгацијом, којом се истиче да се акт даје на знање свима којих се то тиче.[20] Интересантно је приметити да се ту за повељу користи термин *запис отворен*, који је први искористио Радослав Павловић 1435. године, а који се јавља само у корпусу Павловића и Косача.[21]

Повеља се затим наставља уобичајеним елементима, експозицијом и диспозицијом, овде испреплетеним у смислу да се информација из диспозиције накнадно експлицира експозицијом.[22] Експозиција доноси податке о разлогу настанка акта (дуг), а дознајемо и да је у

[17] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 309 (н. 12), 603; D. Korać, *Religijski elementi u ispravama Kosača upućenih Dubrovniku*, Croatica Christiana periodica 39–75 (2015) 20–22. О разликама формулара између повеље и писма, као и називима за ова два типа акта, видети детаљније: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 275 и даље, са изворима и старијом литературом. Преглед појединих формула, које се разликују сходно типологији ових докумената, приложен је ради прегледности и у табели на крају рада. О термину и употреби назива „признанична повеља“ вид. детаљније: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, passim.

[18] Исто, 346.

[19] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 320, 331; D. Korać, *Religijski elementi*, 20–22.

[20] И у овом случају имплицитна додатна инскрипција, која је индиректно изречена кроз централне делове исправе, налази се унутар ескатокола акта, односно у спојеној експозицији и диспозицији који следе, то јест у датом случају су у питању Општина и Влахуша. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 351, 356, 395.

[21] Исто, 281.

[22] Исто, 399–401, 409–410.

оквиру пословања око закупа постојало јемство, док кратка диспозиција садржи информацију о поравнању рачуна, односно изјаву да Влахуша више није дужан ништа поводом закупа царина и бродова Стефану, што и представља суштину ове признаничне повеље.

Завршни део повеље састоји се из коробораціје, којом се наговештава да ће акт бити запечаћен Стефановим *верованим* (аутентичним) печатом,[23] као и молбе, односно петиције ауктора Општини да акт заведе и препише. Следе датум и конскрипција, као уобичајени елемент босанских докумената, која у овом случају садржи белешку о записивању[24] Радича Групковића, који је преузео да напише признаницу.[25] Наредба о писању акта изражена је у оквиру формуле конскрипције,[26] а у истој се формули налази и кратка, додатна експозитивна информација из које сазнајемо да је, у улози Стефановог посланика, у Дубровнику боравио кнез Вукман (Југовић), који је са собом новац од дуга и понео.

Што се тиче питања датације, повеља је датирана датумом, састављеним од месеца исписаног словима, и дана у месецу и године од рођења Христа, за које је коришћена бројна вредност слова.[27] Ради се о 23. марту 1447. године.[28] Место где је акт састављен није уписано.

За разлику од повеље херцега Стефана Дубровнику, Стефаново писмо (II) започиње уобичајеном инскрипцијом, која се јавља у актима упућеним Општини, а која је у уској вези са пратећом салутацијом.[29] На салутацију се затим настављају повезане и испреплетане експозиција и диспозиција,[30] испуњене епитетима упућеним дубровачкој властели (братија, пријатељи, суседи), и причом о правди и праведном понашању Општине према Стефану, као и његовој захвалности због тога.

[23] Исто, 472–473, 476. Како је у питању препис, није сачуван отисак печата, а није сачуван ни његов опис. О печатима Стефана Вукчића: А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 34–35, бр. 51–52; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 73–74, br. 48–50.

[24] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 482–483.

[25] Исто, 138.

[26] Исто, 484.

[27] Ера од рођења Христа, као и слово Ч за број хиљаду, коришћени и у овој повељи, спадају у најбројније, то јест најучесталије обрасце датирања у босанским актима. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 493, 503.

[28] Из непознатог разлога Љ. Стојановић датирао је овај акт са 27. мартом 1447. године. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 63, бр. 661.

[29] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 356–358, 361.

[30] Исто, 399–401, 409–410.

Та захвалност је своје место вероватно налазила, како у политичким околностима, које су претходиле самом акту, тако и чињеници да дуг није био занемариве висине. Сама експозиција започиње практично индиректном петицијом,[31] у којој се јавља и кнез Бенко, као посланик који је, како из експозиције и сазнајемо, дошао да донесе новац и писмо Општине у коме је било речи о надокнади отетог сребра. У оквиру експозиције писмо садржи помен другог акта упућеног Стефану. Изузетно кратка диспозиција налази се у речима херцега, којима истиче да је спреман да изађе у сусрет дубровачким захтевима.[32] Налази се између две експозиције настале поводом два посла – дуга и сребра, а након кратке друге експозиције налази се још једна кратка диспозиција, која нас обавештава да је поводом захтева по питању сребра, херцег такође већ на известан начин изашао у сусрет Општини, о чему је усмен извештај упућен преко дубровачког опуномоћеника, Бенка. Текст писма завршава се финалном салутацијом–апрекацијом.[33]

Писмо се завршава проширеним потписом, који, осим што преузима улогу формуле интитулације, такође садржи и подформулу девоције унутар себе. Овакав тип потписа представља реткост до овог акта, након чега улази и у ширу употребу.[34] Оно што овај потпис издваја као важан елемент датог писма је чињеница да је у питању први сачувани потпис Стефана Вукчића, који је уједно и његов први потпис од проглашења за херцега. У њему, такође, први пут долази и до употребе територијалних одредница у оквиру проширене интитулације, што се доводи у вези са његовом самосталношћу, која се конкретизује узимањем титуле херцега. Управо у овом писму (II) потпис је очуван у раној форми, те се он интитулише само као „херцег хумски и приморски и велики војвода русага босанског, дрински кнез и више“. Већ у следећем сачуваном акту, од 6. априла 1449. године, шест месеци касније, он се интитулише као „херцег од Светог Саве, господар Хума и Приморја и велики војвода русага босанског и кнез дрински“.[35]

---

[31] Исто, 405. Бенко није имао потраживања као у правој петицији, али је јасно да је очекивао признаницу за донети новац.

[32] У том контексту јавља се и реч *учинити*. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 412.

[33] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 365–367; D. Korać, *Religijski elementi*, 32.

[34] Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 320, 339, 507; D. Korać, *Religijski elementi*, 31. Вид. н. 18.

[35] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 63–64, бр. 662; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* I, Београд 1928, 377; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*,

Иако писмо не садржи датум, време настанка се може бар приближно одредити на основу података о његовој регистрацији, дубровачких докумената и потписа самог херцега Стефана. У том контексту, а на основу потписа у акту, где се Стефан назива херцегом, *post quem* термин за настанак писма је његово проглашење за херцега, које се десило нешто пре 17. октобра 1448. године, када је Општина и званично упутила честитке његовом посланику Радичу Зупковићу тим поводом.[36] Датум регистрације, пак, 29. јануар 1449. године, уједно је и последњи дан, односно *ante quem* моменат, након којег акт није могао настати. Да је у питању 29. јануар 1449, а не 1448. године, како је то у свом издању Љ. Стојановић датирао, указао је још С. Ћирковић, сходно чињеници да јануара 1448. Стефан још није био проглашен херцегом. Том приликом С. Ћирковић је и сузио време настанка овог акта на основу белешке Малог већа од 29. октобра 1448, када је записано да се посланик Бенко Братосалић вратио у град, са писмом херцега Стефана, као и новцем донетим на име заплењеног сребра.[37] Узимајући све ове чињенице у обзир, датум настанка овог писма (II) мора се ставити у период између узимања титуле херцега, значи нешто пре 17. октобра и Бенковог повратка, односно 29. октобра 1448. године. Када се на то дода бар неко време које је Бенко морао да проведе на путу назад, акт је свакако настао бар неки дан пре 29. октобра, односно вероватно у периоду између 15. и 27. октобра, при чему је вероватније да његов настанак треба сместити ближе крају тог времена, пошто не би било потребе да се након обављеног посла Бенко и даље задржи у посланству код Стефана. Накнадно, као што се често и дешавало, акт је и регистрован 29. јануара следеће 1449. године, у књизи серије *Diversa notariae* започетој 1448. године, што је можда збунило Стојановића.

Београд, 1996, 93–94; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 328, 339. О географским одредницама интитулације у потпису, вид. ниже.

[36] С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106, н. 49.

[37] Cons. Minus XII, 21 (29. X 1448); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 63, бр. 662; С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106, н. 50. Вид. и сам акт бр. II, као и н. бр. 11. Бенко је именован за посланика 2. октобра 1448. године (Cons. Rog. XI, 7v).

Појединачни преглед формула у актима:

Повеља (I)	Писмо (II)
интитулација са девоцијом	инскрипција
промулгација	салутација
општа инскрипција	експозиција (са индиректном петицијом)
диспозиција	диспозиција
експозиција	експозиција
коробораціја	диспозиција
петиција ауктора	финална салутација–апрекација
датум	потпис уместо интитулације са подформулом девоције
конскрипција са наредбом о записивању	

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су помињани: **кнез Никола Менчетић** (ГПБ 2, 140), **војвода и херцег Стефан Вукчић Косача** (ГПБ 5, 86; ГПБ 12, 95–125), **Влахуша Латиничић (Влакуша Латиница)** (ГПБ 9, 87–88, 96–97), **Радич Групковић** (ГПБ 12, 122), **кнез Вукман Југовић** (ГПБ 6, 116), **Никола (Никша) Звездић** (ГПБ 8, 49; и даље према појединачним регистрима), **кнез Бенко Братосалић** (ГПБ 11, 121). За кнеза Вукмана Југовића, видети и: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку: просопографска студија*, Београд – Бања Лука 2021, 153–155, са изворима и старијом литературом.

Стипко Налешковиц(ь), I (документ), 10–11 (ред у повељи) – Стипко (Стјепан) Наљешковић члан је пучке дубровачке породице Наљешковића (Nale), пореклом из Бара, која је припадала и дубровачким антунинима, и која је водила разгранате трговачке послове по унутрашњости. Има мишљења да је у питању Стјепан, чија су браћа била Добрић и Марин, и чији потомак је био Никола Наљешковић (XVI век), познати дубровачки писац и астроном. Један Стјепан Наљешковић био је средином XV века биран и за судију у Смедереву. Међу познатије чланове ове породице убраја се Никола Маринов Наљешковић (+1451).

Литература: R. Bogišić, *Nikola Nalješković*, Rad JAZU 357 (1971) 19; Д. Ковачевић Којић, *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*, Београд 2007, 273; Р. Ћук, *Србија и медитерански свет у позном средњем веку*, Београд 2019, 429; Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb–Dubrovnik 2012, 117–118; S. Marković, *„Per dischargo della consciencia“: testamentarni odrazi medievalnog imaginarija barskog patricijskog roda Natalis (Nalis)*, Acta Histriae, 22–3 (2014) 509–550.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су помињани: **господин (***miser***)**, **кнез у Дубровнику (***rettor***)**, **сер**, **Мало веће (***menor conseglio***)**, **копија**, **књига**, **писмо**, **војвода**, **перпера**, **писмо, лист (***lettera***,** *litera***)**, **царина (***daçio***)**, **брод (***periço***)**, **отворени лист (запис отворени)**, **властела у Дубровнику**, **пенези**, **печат**, **поклисар**, **кнез у Босни**, **херцег**, **грош**, **рачун (***raxon***)**, **братија**, **динар, русаг босански**. Видети: Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина*, ГПБ 10 (2017) 51–65. Такође, видети и бројеве ГПБ 10, 11, 12 и 13, према регистрима.

јемац, I (документ), 11 (ред у повељи) – код подизања кредита, као облик гаранције уводи се установа јемства, која се јавља од 1282, од када почињу да се воде и дубровачке књиге. Јемац је својом имовином гарантовао да ће дуг бити исплаћен у датом року, а уколико би дошло до проблема, кредитор је потраживао новац од јемца. Након исплате дуга, јемац је ослобађан обавезе.

Литература: I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo, 1976; *ЛССВ*, 264–265 (Р. Ћук).

катастик (дубровачки), I, 14–15 (у повељи) – под катастиком се овде подразумева нотарска књига. У том смислу овај израз се бележи у Котору и Дубровнику.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици II*, Београд 1935 [1936], 55–56; A. Marinović, *Postanak i prvi spisi kancelarija srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, posebno Dubrovnika i Kotora u 13. i 14. stoljeću*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 22–23 (1985) 22, н. 60.

парвули, II, 5 (у белешци) – Парвули или пиколи или фолари представљају дубровачки бакарни новац. Тридесет парвула чинило је један дубровачки грош (*denarius grossus*).

Литература: С. Димитријевић, *Најстарије врсте ситног новца фолара које су биле у промету у Дубровнику*, ИЧ 29–30 (1982–1983) 85–93.

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је помињано: **Приморје** (ГПБ 1, 74, 109; ГПБ 3, 145).

Хум, II (документ), 19 (ред у писму) – Хумска земља (Захумље), изворно територија између Дубровника и Неретве, са залеђем. Изузев периода самосталности, између 912–930. године, у начелу се налазила у оквиру већих и јачих државних целина, па тако и у склопу Дукље, Рашке, државе Немањића и државе Котромањића. Након успона босанских феудалних господара, нашла се у рукама Стефана Вукчића Косаче.

Литература: С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996.

Дрина, II, 21 (у писму) – жупа и „земља“ Дрина. Према мишљењу М. Благојевића, Дрина није функционисала као „земља“ у управном погледу пре 1448. године, када се први пут помиње у титулатури херцега Стефана, у овде приређеном акту.

Литература: М. Благојевић, *Подриње између српских средњовековних држава*, у: *Дрина*, Београд 2005, 56–58; М. Војновић, *Границе и жупе „земље“ Дрине*, Браничевски гласник 9 (2014) 17–32.

Aleksandra Fostikov
Institut d'Histoire
Belgrade

DEUX DOCUMENTS DE VOÏVODE ET AUSSI D'HERCEG STEFAN VUKČIĆ KOSAČA À DUBROVNIK SUR LA RÉCEPTION D'UNE DETTE DE VLAHUŠA LATINIČIĆ

I – le 23 mars 1447

II - [avant le 29 octobre] 1448

Résumé

Le travail contient les éditions, la description, l'analyse diplomatique et les enregistrements de deux reconnaissances concernantle paiement des dettes de Vlahuša Latiničić à Stefan Vukčić Kosača, le grand voïvode et herceg, conservées dans une transcription authentique de Nikša Zvezdić, se trouvant aujourd'hui aux Archives de l'État à Dubrovnik. Les deux actes sont conservés dans le série Diversa notariae, le premier dans le livre XXX (f. 167) et le deuxième dans le livre XXXIII (f. 83v). Il s'agit de la charte concernant lareconnaissance sur la réception de 700 perpers reçus de Vlahuša Latiničić au nom de la dette contractée à l'occasion du bail des douanes et des navires (traversées fluviales) et la lettre sur le paiement de la dette de Vlahuša dans un montant de 2.047 perpers et cinq et demie dinars survenue en raison d'une de ses nombreuses affaires avec le herceg Stefan. La charte est datée du 23 mars 1447, tandis que la lettre n'a pas de date de délivrance. La date approximative de la lettre (entre la mi-octobre et 29 du même mois de l'année 1448) est déterminée sur la base de la date d'enregistrement, les décisions conservées de la Commune concernant cette matière et du titre de Stefan dans la signature, où il est également enregistré pour la première fois avec le titre de herceg.

Tandis que la charte nous informe que jusqu'à ce moment Vlahuša avait réglé toutes les dettes envers Stefan, concernant ses baux, ce qui a libéré son garant Stipko Nalješković de toute réclamation, la lettre-même, outre la dette problématique dont le paiement s'était prolongée pendant presque un an, donne des informations sur la résolution de la question de l'indemnisation du méta d'argent que Stefan a confisquéaux marchands de Dubrovnik en novembre de l'année 1447 au nom de cette dette de Vlahuša qui vraiment existait. Contrairement à la charte dont il n'y a pas de documents d'accompagnement connus dans les livres de la Commune, les questions concernant la dette problématique et du métal d'argent

confisqué ont laissé un grand nombre des traces dans les activités des conseils de Dubrovnik qui nous permettent de suivre le processus du règlement de la dette et d'indemnisation du métal d'argent confisqué. Outre un nombre signifiant de données sur les affaires de Vlahuša et Stefan, ainsi que des données sur les personnes individuelles qui ont participé à la résolution de ces affaires, comme sur le système et les éléments habituels d'affaires et du bail de cette époque (bail des droits régales, garantie, priuzam – prise en charge de la dette contractée par un proche ou compatriote) que ces deux actes produisent, la lettre de Stefan de l'année 1448 se distingue par son importance puisqu'elle contient la première signature connue de Stefan avec le titre de herceg sous la forme précoce.

Mots-clés: Stefan VukčićKosača, Bosnie, Dubrovnik, Vlahuša Latiničić, transcription, charte, lettre, reconnaissance, douanes, navires, métal d'argent

РЕГИСТАР

аксамит 155, 169, 174, 175
Албанија 162, 182
Алберт II Хабзбуршки 125
Алекса Паштровић 82, 121, 122, 124
Александрија 175
Алојзије Алдемариско 17[3], 22, 23
Алојзије Гучетић 49–51
Алфонсо V Арагонски 168, 180
Ана Кантакузин 164
Ангора 166
Андрија Вучетић 49, 50, 52
Анђелић, Павао 119[12]
Анка, баница 180
Анкона 165
Ахмет Херцеговић Косача 180

Баба, планина 180
Бајазит I, султан 166
Балша III Балшић 129–131[3], 152, 153, 157, 158[199], 163, 165, 167
Бар 144, 148, 167, 179, 182, 199
Барбара од Лихтенштајна 180
Бартол Гучетић 168
Батић Мирковић 60, 62, 72, 90, 92, 96
баштина, баштински посјед 32, 34, 71, 81, 101, 105–107, 109
баштиник 81
Бејрут 175
белчужац 142, 148, 174
Бељак Санковић 9
Бенко Братосалић 189, 190, 193, 194, 197–199
Бенко Гундулић 15
Бес, село 179
Бесац, брдо 179
Бешка/Брезавица, острво 157, 160, 176–179
Бијељина 181
Билећа 180
бисери 138, 142, 147–149, 155, 171, 173, 175
Бишће 52, 53
Благај, нахија 182
Бобовац 59, 61, 65, 67, 72, 76
Богило Радићевић 9–15
богодаровани вијенац 87, 90, 93, 97
Борач 117
Боровина Вукашиновић 96
Босна 10, 17–21, 31, 32, 34, 35, 37, 45–54, 59–65, 67, 70, 71, 74, 75, 80, 83, 87, 90, 93[54], 96, 97, 102, 113, 116[3], 117, 120, 122, 123, 126, 129, 151, 156–158, 162, 164, 165, 169, 181, 187, 200
Бошњани 60, 62, 66, 70, 74
Браило Тезаловић 50, 81
братија 60, 62, 66, 70, 74, 193, 194, 196, 200
Брезница, ријека 164
Брковић, Милко 29[34], 31
брод/ријечни прелаз 98, 187–189, 191, 192, 196, 200
Бсеси 144, 148, 179
Будва 182
Будисав Богавчић 121, 122, 124

Велико вијеће у Дубровнику 47–52
велможе 46, 47, 60, 61, 65, 70, 74, 75, 79, 88, 89, 91, 94, 97, 105, 109
Венеција 130[3], 134, 135, 139, 158[199], 166, 171, 175

Византија 175
Вијеће умољених у Дубровнику 47–51, 53, 54, 82[11], 116[3], 131[2]–133, 136, 137, 141, 147, 188[3]
викар 18, 19, 24, 25, 31[39], 97
виноград 98, 144, 148
Вирпазар 177
Високо 96
Висући 19[6]
Витача, краљица 72
витез 41, 88, 90, 97, 168
Витезовић Ритер, Павао 29
вјера 59, 61, 64, 70, 74
вјерна служба 71, 88–91, 94, 97
вјеровно писмо 152, 153, 158
владаније 59, 61, 64, 70, 74
Владислав Вукчић 72
Владислав Херцеговић Косача 129, 136, 137, 142, 145, 148, 149, 151–153, 163–165
Владић, дијак 45, 56, 57, 60, 62, 66, 68–72, 118
Владоје, логотет 93
власи 10[5], 17, 21, 22, 32, 35, 39[66]
Власин дан 60, 62, 74
властела, у Босни 46, 54, 60–62, 65–67, 70, 72, 74, 75, 79, 89, 91, 92, 94, 97, 105, 108–111, 155, 164
властела, у Дубровнику 12, 13, 59–62, 65, 74, 88–91, 94, 97, 104, 108, 109, 116[4], 120–122, 143, 148, 152, 153, 155, 156, 192–194, 196, 200
властеличић 79, 81, 167
Влатко Добричевић 54, 90, 92, 96
Влатко Тумрлић 104, 109, 111
Влатко Херцеговић Косача 143, 148, 163, 166, 180
Влахуша Латиничић 187–196, 199
Влашка 163
војвода, велики војвода 9–12, 14, 15, 17–19, 29, 31, 34, 37, 38, 50, 52, 54, 60, 62, 72–74, 79, 80–83, 88, 91, 94, 96, 97, 101, 102, 104–111, 114[1], 116[4,5], 117[5], 119–123, 125, 129–136, 138–145, 147–149, 151–157, 163–165, 167, 168, 170, 172, 176, 180, 182, 187–195, 197, 199, 200
Војо 145, 149, 167
Вратар, утврђење код ријеке Сутјеске 182
Вратар, подручје у Подрињу 73
Врм 114
Вук Банић 72
Вук Рогатић 60, 62, 72, 90, 92, 96
Вук Хранић 132, 156[196]
Вукац Вукотић 60, 62, 66, 74, 90, 92, 96
Вукац Хранић 132
Вукашин Санковић 137
Вукић Влатковић 96
Вукман Југовић 192, 193, 196, 199
Вуковци, село 176
Вукосав Тумарлић 144, 148, 167
Вукота Прибинић 74
Вукша, дијак 137, 150, 153, 168

Гацко 136, 137, 180, 182
Годиња, село 179
Гоислава, жена Радича Санковић 9[2]
Горажде 179
Горица, в. Бешка/Брезавица, острво
Горичани, село 129, 130, 138, 141, 146, 147, 149, 177, 180
господин 31–37, 59–62, 74, 87–93[54], 97, 103[14]–109, 116[4], 120, 122, 123, 141–145, 147–149, 152–157, 191–194, 200

госпођа 32, 34, 60–62, 67, 74, 89–92, 97, 124[35], 131[2], 134, 135, 138, 141–143, 145–149, 151–155, 157, 160
град 12, 13, 17–19[3], 24, 28, 31, 32, 34, 36, 39, 41, 42, 50, 59–62, 64–67, 74, 76, 79, 81–83, 87–91, 93, 94, 95[64], 97, 98, 101–103, 104–109, 116[4], 117, 120, 122, 130[2], 136, 138, 162, 163, 167, 175, 179, 180, 198
грб 29, 30, 173
грош 82[13], 189, 193, 194, 200
Грчка 162
Гудуча, ријека 17, 21–23, 33, 35
Гуњачићи, село 181

Далмација 17–20, 23, 31, 34, 39, 162, 172, 180
Дамаск 175
даровница 32–36, 45, 68–71, 75, 93
двор 47, 57, 59–62, 66, 70, 74, 82, 95, 125, 126, 162, 166–168
дворски, дворски кнез 60, 62, 66, 74, 96, 121, 123, 126
депозит/поклад 132, 135, 138, 147, 149, 151–154, 162, 167, 171–173
деспот 73, 125, 162, 164, 166, 167
Детрик Бебек 38[63]
дијак 45, 56, 57, 60, 62, 66, 68, 69, 71, 72, 74, 121, 123, 124, 126, 137, 150, 152–156, 167, 168
динар 62, 151, 187, 193, 194, 200
Дињица, жупан 73
Дицмо, поље 41
Доберко Марнић 129, 136–138, 141, 144, 147, 148, 162
Добра Вода 129, 138, 155, 156, 181, 182
добри људи 70, 74
Добрић Наљешковић 197
Добро Бенчулић 102
Доњи Краји 60, 62, 66, 76, 165
Доњи Мурићи, село 178, 179
Доротеја, жена Шимуна Кладушког 55
драго камење 138, 142, 147–149, 171, 173, 174
Државни архив у Дубровнику 45, 55, 79, 84–86, 101, 102, 120, 140, 151, 191
Дријева 15, 51
Дрина, жупа и *земља* 201
Дрина, ријека 180, 182
Дриновљане, село 17, 21, 28, 32, 35
дубрава 89, 91, 97
Дубровачка општина, Дубровник, Дубровчани 9–15, 18, 45–51, 53–55, 57, 59–63, 65–72, 74, 75, 79–83, 88–95[61], 98, 101–111, 113, 114, 116, 117, 119–122, 124[35], 125, 129–133, 135–138, 140, 143, 147–149, 152, 153, 158, 160, 162, 164, 165, 167, 168, 171–173, 175, 180, 182, 187–189, 191–196, 200, 201
дугме/путце 142, 148, 173
дукат 9, 12–15, 35, 48, 52, 81, 82[11], 101, 102[2], 117, 132–135, 137, 142–144, 147, 148, 151–153, 160, 167, 176, 177
Дукља 199
Дуца, 144, 148, 167

Ђурађ II Страцимировић Балшић 157, 167, 176
Ђурађ Бранковић 125, 162–164

Египат 160, 175
Елизабета Бебек 38[63]

Жигмунд Луксембуршки 18, 20, 29, 38[63], 42, 88, 90, 96, 114, 125
жреб 17, 21, 22, 33, 35, 40, 41
жупа 9, 79–82, 88, 89, 91, 94, 97, 101, 102, 105–107[73], 109, 110, 201
Жухо Гучетић 15

Забес, село 179
Задар, Задрани 39[64]
задужбина 136, 137, 157, 160, 176
заклетва 21, 23, 32–36, 39, 63, 66, 67, 70, 71, 74, 75, 79, 94, 95, 97
закон 59–63, 65, 74, 152, 153
запис, записаније 12–14, 28, 57–61, 65, 74, 87, 90, 93[54], 97, 103, 106, 109, 116[4], 117, 119–121, 123, 151–153, 176, 192, 195, 200
заселак 79, 89, 91, 97, 181
Звечај 45, 60, 62, 66, 67, 76
Зета 129, 130[3], 138, 139, 157, 160, 162, 163, 167, 172, 176, 182
Змајић, Бартол 29, 30
Змина, поље 41

Иван IV Анжу Франкопан 42
Иван Влатковић 137
Иван Гундулић/Живко Јакетић 116, 119, 121, 122, 125
Иван Мишин/Мишић 17, 20, 31
Иван Палутиновић 163
Иван Тавилић 17, 20, 31
Иван, син Тврткa Боровинића 96
Иваниш Биоханић/Бјелханић 121, 123, 126
Иваниш Драгишић 123[35]
Иваниш Ковачевић 73
Иваниш Нелипчић 17–24, 27, 29–31, 36–41
Иваниш Павловић 75, 116[4]
Ивић, Алекса 117[12]
Ивко Семковић 60, 62, 72
икона, иконица 138, 143, 146, 148, 149
Имотски 166
Индија 170
Исаиловић, Невен 110, 111
Италија 40, 162, 171, 175

Јадар, ријека 73
Јајце 126, 165
Јаков Гундулић 125
јеванђеље 60, 62, 66, 74, 75, 79, 89–92, 94, 97, 107, 110
Јевгенија/Милица, мајка Стефана Лазаревића 124[35]
Јелена Балшић 129, 130[2], 135, 137, 142, 143, 145–149, 151–153, 157, 163–166
Јелена Груба 123[35]
Јелена Лазаревић 129–139, 141–143, 147, 149, 151–160, 162, 166, 167, 170–173, 176, 177, 180
Јелена Нелипчић 38[63], 46, 47, 54, 55, 66, 69, 72
Јелена, удовица Младена III Шубића 41
јемац 188[6], 192, 200
Јеремић, Ристо 131[2]
Јован Косача 166
Јован, калуђер 136, 137, 141, 144, 147, 148, 162
Јуније Журговић 50
Јурај II Шубић 41
Јурај Војсалић 29, 60, 62, 72
Јурај Драгићевић 90, 92, 96
јустицијар 159

Калник 165
кастелан 41, 42

Каталена, жена Ковача Дињичића 71
Каталена, Николинина кћер 144, 148, 167
Катарина Косача 142, 148, 156[197], 162, 163, 165
Катарина, жена Твртка Боровинића 55, 96
катастик 14, 192, 193, 200
кафтан 169
Кашанин, Милан 131[3]
Каштеланско поље 39
Кипар 173
Кладањ 180
Клемент Растић 46
Клис 18, 30, 31, 34, 37, 38, 41, 42
Клишки санџак 40
Клобук 114
Кључ 129, 136–138, 152, 153, 180, 181
кнез, у Босни 46, 60, 62, 72–74, 79, 80, 90, 92, 96, 97, 103[12], 104, 108, 110, 111, 116[4], 121–123, 125, 142, 148, 152, 153, 190[12], 192–194, 196, 197, 199, 200
кнез, у Дубровнику 12, 13, 15, 49, 88–91, 94, 97, 102, 104, 109, 116[4], 119–122, 125, 141, 147, 152, 153, 155, 156, 159, 191–194, 197, 199, 200
Кнински каптол 24
књига 13, 14, 48, 130, 131[2], 136, 137, 145, 149, 154[179], 187, 189, 200
Ковач Диничић 60, 62, 73
Ковачићи, село 181
Кољеврат, село 32, 35
Конавли 9, 46–48, 50, 52, 53, 79–83, 85, 88, 89, 91, 92[52], 94, 97, 101–103, 106, 107, 109–111, 113, 132, 164
коњ 48, 49
копија 116[4], 117, 191, 192, 200
Косман, тврђава 182
котар 79, 88, 91, 97, 105, 106[63]
Котор 134, 135, 158, 161–163
краљ 10, 17–25, 27, 29, 32, 34–42, 45–54, 57–75, 79–83, 85–98, 102, 105, 109, 111, 113–120, 122, 123, 125, 126, 160, 162, 164, 165, 168, 177, 180
краљевство 59–62, 66, 71, 74, 87–93, 97, 120–123
Кристофор Бонази 131[2]
Крка, ријека 17, 21, 22, 33–35
крстјанин 104, 109, 111
кругла 142, 147, 148, 170
ктитор 137, 144, 148
Кујава, краљица 45–48, 60–62, 64[55]–67, 72, 79, 89, 91, 92, 94, 96
Кулишићи/Чулишићи, село 17, 21, 28, 33, 35
кунтуш/контуш 142, 147, 155, 169
Курило, село 92
Куртовић, Есад 82, 102[2], 131

Лавро Шиговић 144, 148, 167
Ладислав Напуљски 17–25, 27, 31[39], 33, 36, 37, 39
Лазар Хребељановић 129, 131[3], 141, 147, 157, 159, 166, 167
Лајош Велики, угарски краљ 17, 20, 21, 32, 34, 36, 39, 42
Ливно 165
Лисац, село 10, 111
лист, отворени лист 57, 60, 61, 74, 116[4], 120–123, 135, 138, 152, 154–156, 192, 193, 200

Литванија 169
логотет 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97
Лопуд, острво 165
Луг, предио 114
Лука Паутиновић/Лукша Палутиновић 134, 135, 142, 147, 162, 163, 170
Лука, град 175
Лука, жупанија 17, 21, 22, 28, 33, 35
Луцић, *Иван* 20

Мађарски народни музеј 24, 28
Мађарски национални архив у Будимпешти 24, 25, 28
Мало вијеће у Дубровнику 47, 49–54, 189–192, 196, 198
Манастир Савина у Херцег Новом 160
Манастир Св. архангела Михаила и Гаврила у Јерусалиму 160
Манастир Св. Николе на Врањини 160, 161, 162, 175, 179
Манастир Св. Николе у Прасквици 167
Марија Анжујска 29
Марин Гундулић 48, 54, 57, 59, 60, 65, 72
Марин Наљешковић 199
Марин Растић 51
Мароје Гундулић 9, 11[6], 12–15
маслињаци 144, 148
Матија Градић 49, 50
Матија Корвин 42, 165
Матко, син Никше Тамарић 154, 155, 168
међа, међник 22, 79, 88, 91, 97, 98, 179
Мијатовић, Чедомиљ 130[2], 131[2]
Милица, ћерка Тврткa Боровиниħа 96
милост 13, 23, 32–35, 39, 59–61, 63–65, 74, 87–93[54], 95, 97, 103, 108, 138, 141, 142, 147
минђуше/оботци 137, 142, 148, 152, 153, 171, 172, 174
Михаило Кабужић 47, 51–54, 69, 82
Михаило Растић 52
Михајло Палутиновић 163
Младен III Шубић 41
Млечани 130[3], 138, 164, 165, 167, 180, 182
могориш 50[20], 162
Модрича 181
Молдавија 165
Морача, ријека 175, 176
Мурат II, султан 114
Мушница, понорница 181

Напуљ, Напуљци 18, 168
невјера 89, 92, 95, 97, 107, 109, 110
Неретва, ријека 52, 201
Никандар, старац јерусалимски 129, 130, 136–138, 140[23], 141, 145, 147–149, 152, 153, 157, 159, 160, 178, 180
Никола Гундулић 48
Никола Журовић/Никша Тамарић 48, 54, 59, 61, 65, 72, 116, 119, 121, 122, 124, 135, 137, 138, 142, 147, 154, 155, 159, 168
Никола Косача 165
Никола Менчетић 191–194, 199
Никола Наљешковић 199
Никола Палутиновић 163
Никола/Никша Пуцић 51, 79, 82, 88, 90, 94, 96, 135, 141, 147, 159

Никша Звијездић 55, 58, 86, 102, 117, 119, 120, 140, 151, 152, 154, 173, 180, 188–191, 193, 194, 199
Новак Гојчинић 69, 79, 90, 92, 95, 96

Његуши, племе 162

обичај 23, 32, 34, 36, 48, 61, 63, 65, 67, 88–91, 104, 108, 133, 139, 190
оглавље 137, 142, 148, 152, 153, 171
одијело 135, 137, 138, 142, 147, 154–156
окце змајево 142, 148, 172
Оливера/Деспина Лазаревић 135, 137, 138, 143, 147–149, 154, 155, 166
олово 143, 148, 176
Омиш 19[6], 41
Осат, подручје у Подрињу 73
Остоја Боровинић 96
Остоја Паштровић 104, 109, 111
Островица, тврђава 180
Оточац 21, 32, 34

Павле Јурјевић 60, 62, 72
Павле Раденовић 46, 72, 79, 80, 103, 104, 108, 110, 111, 125
Павле Радивојевић 52, 54
Павле Шубић 41
Павле, дијак 121, 123, 124, 126
палатин 38[63]
Палестина 160
Палман, витез 41
парвули 189, 193, 194, 200
парта 153, 173
Паскоје Растић 79, 82, 88, 90, 94, 96
паша/испаша, пасиште 21, 35, 89, 91, 97, 98
Паштровићи 167
Пељешац 63
пенези 192–194, 200
перпера 48, 49, 50, 52, 60, 62, 65, 81, 82, 101, 187, 189, 191–194, 200
Петар Балша Косача 164, 165
Петар Бунић 52–54
Петар Војсалић 165
Петар Клешић 90, 92, 96, 121, 123, 124
Петар Ковачевић 73
Петар Лукаревић 52, 53
Петар Павловић 46, 50, 60, 62, 72, 79–83, 88, 91, 94, 96, 101, 102, 104[23], 108, 125
печат 25, 27, 29, 30, 33, 36, 40, 57, 79, 85, 86[22], 116[4], 118, 119, 121, 123, 136, 141, 147, 151–156, 158, 159, 192, 193, 196, 200
Пир Лукаревић 102
писаније 57, 74
писмо 9–11, 13, 14, 48, 50, 117[5], 153, 158, 182, 187, 188, 190–198, 200
плашт 118, 119, 142, 147, 155
племенито 88, 91, 97, 105–107, 109
повеља 9, 10, 17–25, 27–30, 35[51]–41, 45, 47, 53–75, 79, 82–87, 92–98, 101–103, 105, 109–111, 113, 114, 116–120, 123, 124, 126, 132, 133, 151, 158[199], 159, 180, 187, 188, 190, 195, 196
Подвисоки 19[3], 54, 68, 83, 102
Подгорица 175
Подриње 73, 164
појас 137, 142, 148, 152, 153, 169, 173
поклад, в. депозит

Покрајац Тасовчић 10[6]
Пољица, подручје 41
Пољска 169
Поморска жупанија 41
посланик/поклисар 15, 20, 32, 34, 36, 38, 48–54, 59–62, 64[55], 65, 67, 72, 74, 79, 81, 82, 88, 90, 94, 97, 102, 104, 106[60], 108–111, 116, 117, 119, 125, 133, 135, 138, 158, 160, 162, 168, 189, 192–194, 196–198, 200
правине 89, 91, 98
прародитељ 59, 61, 64, 65, 67, 75, 86–88, 90, 93, 104, 106[59], 108, 109
престол 45, 47, 63, 64[55], 72, 85, 87, 90, 93, 97
Прибислав Похвалић 81, 133
привилегије/повластице 17–24, 27, 32, 34, 36, 39, 45, 48, 49, 51, 54, 63, 65, 68, 69, 188
признаница/потврда 15, 17, 19, 20, 51, 57[44], 63, 68, 69, 72, 116[5], 129, 130, 135–138, 150, 151, 154, 158, 159, 172, 187, 188, 195–197[31]
пријатељи 12, 13, 88, 91, 97, 105, 109, 193, 194, 196
Приморје, Приморске стране 10, 59, 61, 64, 86, 87, 90, 92, 93, 120, 122, 123, 197, 201
Присап, село 17, 21, 28, 32, 35
присега 60, 62, 74
Присоје, село 181
пристав 60, 62, 66, 70, 71, 74
приузам 188, 190
прокуратор 53
протовестијар 47, 69
прстен 29, 137, 142, 148, 152, 153, 172, 174
прћија 144, 148
пургари 15
Пурковић, Миодраг 131
Путичањ, село 24

Раб, острво 166
Радивој Остојић 72
Радивоје Шиглица 137, 152–156, 168
Радин, старац 145, 149, 156[196], 159
Радич Групковић 192, 193, 196, 198, 199
Радич Санковић 9–11, 13–15, 111
Радоња Куделиновић 10[5]
Радосав Владимирић 54, 90, 92, 96
Радосав Павловић 80, 83, 101–103, 105–111, 113, 114, 116, 117, 120–122, 124, 132, 195
Радослав, логотет 82
рачун 52, 82[13], 189[10], 193–196, 200
Рашка 31, 34, 86, 119[12], 201
ректор, у Дубровнику 125, 136, 137, 159
Рим 165
роменча 142, 148, 172
Рудо брдо 180
Ружа, госпа 144, 148, 167
русаг босански 105, 109, 110, 152–155, 190[12], 192, 194, 197, 200
Русија 169, 175
Руско Христифоровић 11

Салона 39
Самобор 182
Сандаљ Хранић Косача 9, 15, 46–52, 72, 79–83, 88, 91, 94, 96, 101–103, 105, 109, 110, 111, 125, 129–134, 138, 141, 147, 154, 155, 157, 159, 160, 162, 163, 166, 167, 170, 177, 180
Сарајево 181

свете мошти 142, 148
светодмитарски/српски доходак 49, 60, 62, 63, 65, 74, 162
свједок 54, 60, 62, 66, 70, 71, 73, 74, 79, 94–96, 121, 123, 126
село 10, 17, 21, 22, 24, 35, 54, 79, 89, 91, 94, 98, 99, 111, 130, 175, 176, 178–182
Синај 160
Сињ 17, 22, 34, 36, 40
Скадар 139, 167
Скадарско језеро 160, 161, 178, 179, 180
Скрадин 41
Славонија 165
Сладоје, дијак 167
Сланско приморје 54, 69, 92
Слап/Скрадински бук 17, 21, 28, 32, 34
слобода/слободштина 23, 32–36, 63, 65, 74, 79, 89, 91, 94
слово 89, 92, 95, 97
слуга 32, 34, 48, 49, 107[74], 109, 152–156
Смедерево 163, 199
Соко, град 79, 80, 82, 83, 85, 88, 89, 91, 94, 97, 101–103, 105–107, 109, 111
Соко, у Шћепан пољу 182
Соколац 181
солила 144, 148
Сплит 18, 27, 41
Србија, Срби 59, 61, 64, 73, 87, 90, 120, 122, 123, 129, 157, 158, 166, 171
сребренина, сребрне посуде 136, 137, 142, 145, 148, 149, 152, 153
Сребреница 73, 188[4], 189
сребро 170, 173, 175, 187, 189, 190, 194, 197, 198
Стефан Вукчић Косача 15, 75, 129–131[2,3], 133–138, 140–142, 145, 147, 149–156, 163–168, 170, 172, 176, 182, 187–199, 201
Стефан Дабиша 63, 64, 68, 75, 85, 86[22], 93, 123[35]
Стефан Душан 41, 68, 160
Стефан Лазаревић 73, 124[35], 166, 167
Стефан Немања 160
Стефан Остоја 10, 17–24, 27, 31, 33, 34, 36–40, 45, 46, 54, 57, 59–69, 71[79]–73, 75, 80, 85, 86, 92, 93, 111, 125
Стефан Остојић 45–48, 51, 54, 57–69, 71–74, 79–83, 85–96, 102, 105, 109
Стефан Првовјенчани 160
Стефан Твртко I 18, 20, 41, 45, 60–65, 67, 68, 85, 93, 95[61]
Стефан Твртко II 55, 57[44], 68, 69, 71–74, 83, 86[22], 92[52], 94, 95[61], 101, 102, 105, 109, 113, 114, 116–120, 122, 123, 125, 128
Стефан Томаш 71, 72, 86[22], 96, 123[35], 126, 162–165
Стефан Томашевић 71, 86[22], 96
Стефан Урош II Милутин 160
Стефан Црнојевић 176
Стипан Влатковић 96
Стипан Миотинић 90, 92, 97
Стипан Остојић, кнез 90, 92, 96
Стипко Наљешковић 192, 199
Стјепан II Котроманић 62, 68
Стјепан Матијев 17, 20, 31, 34
Стон 50, 51, 54, 63, 92

стонски доходак 63, 65, 74, 160, 162
судија 125, 199
Сутјеска, град 54, 68, 79, 82, 90, 92, 95, 97, 113, 122, 123, 126, 189[8]
Сутјеска, ријека 182

Тадић, Јорјо 131[2]
Тврдисав Боровинић 96, 121, 123, 124
Твртко Боровинић 90, 92, 96
Твртко Ковачевић 71
Твртко Стипановић 90, 92, 96
Твртко Чрнчић 90, 92, 96
Теба, град 175
Теодор Проданелић 53
Теодора, жена Радосава Павловића 102
Теодора/Тодора Балшић 131[2, 3], 142, 148, 165
Теодосије, монах 160
Теодосије, поп 144, 148, 167
тестамент 15, 129, 130–132, 134–141, 147, 149, 152, 153, 156–158, 160, 162, 165, 170, 172–174, 176, 177, 180
тетраг/вјеровна књига 12–14
типар 29, 30, 85, 158[199]
тканина 49, 162, 169, 174, 175
Тођевац, тврђава 182
Тошић, Ђуро 132, 136
Требевић 181
Требиње 114
Трифун Палутиновић 163
Трогир, Трогирани 19, 20, 23
Турци Османлије 14, 47, 48, 73, 80, 83, 102, 114, 115, 164, 166, 180

Ћирковић, Сима 45, 123[35], 139, 198
увјет 59, 60, 74
Угарска 32, 34, 114, 169
уговор 45, 61–66, 68–71, 84, 91, 92, 95, 117
Украјина 169
Усора 86

Фиренца 175
Фридрих III Хабзбуршки 180

хермелин 155
херцег 15, 46, 96, 156[196], 163–167, 180, 187–190, 193, 194, 196–201
Херцег Нови 166
хомагијум 32, 34
Хрватска 18, 19, 31, 34, 37, 41, 42
Хрватски државни архив у Загребу 24
Хрвоје Вукчић Хрватинић 10, 17–25, 27–32[41], 34, 36–40, 46, 47, 51, 54, 55, 68, 69, 72, 93, 96
Хум, Хумска земља 50, 60, 62, 66, 76, 86, 120, 122, 164, 165, 197, 201

Цавтат 111
Цариград 173
царина 15, 51, 52, 187–189, 191, 192, 196, 200
цариник 125
Церница, село 180
Цетина 21, 31, 34, 36–38, 40
Цилио, шибенски нотар 27
Црква Пресвете Богородице на Гори ци 137, 139, 143–145, 148, 149, 157, 160, 177, 178
Црква Пресветог Тројства у Врилима 165
Црква Св. Ђорђа на Гори ци 143, 144, 148, 149, 160, 176–178
Црква Св. Катарине у Јајцу 165

Црква Св. Марије Арачели у Риму 165
Црква Св. Марије у Репчу/Подребачи 17, 21, 22, 33, 35
Црква Св. Тројице у Горичанима 145, 149, 176, 179, 180
Црмница 179

часни крст 60, 62, 66, 75, 89, 91, 94, 107, 110
Чемерно, превој 182
Чиста, село 22
Чичоје Поповић 108, 110, 111
човјек, људи 9, 10, 14, 15, 79, 81, 89, 91, 94, 97, 105, 109, 125
Чремошник, Грегор 55, 57, 58, 86[22], 118, 119[12]

Шибеник, Шибенска општина, Шибенчани 17, 19, 20–24, 27, 28, 31–41, 165
Шишић, Фердо 29

УПУТСТВО ЗА ИЗДАВАЊЕ ИСПРАВА

Кратак историјат исправе: вријеме и мјесто одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; ауктор и дестинатар; оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; очуваност; мјесто чувања документа.

Ранија издања: библиографија ранијих издања; битне разлике у односу на раније или ранија читања.

Текст исправе:

1. Сваки пети ред означити бројем.
2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.
3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.
4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.
5. Надредни знаци (акценти) се не биљеже.
6. Титле се обавезно остављају код бројева.
7. Скраћенице написане са титлом разрјешавају се у округлим заградама – ( ).
8. Скраћенице написане без титли разрјешавају се у угластим заградама – [ ].
9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.
10. Оштећене празнине разрјешавају се у стреластим заградама – ⟨ ⟩.
11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником у округлим заградама (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у напомени.
12. Оригинална интерпункција замјењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку цјелину.
13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *е* (є), које се понекад појављује умјесто прејотованог *е* (ѥ), пошто је према позицији употријебљеног широког *е* јасно каква му је гласовна вриједност. Предлажемо да се умјесто њега употребљава обично *е* (е).
14. Приликом издавања босанских повеља и, евентуално, докумената писаних босанчицом, неопходно је, тамо гдје се појављује, задржати ђерв (ѣ).

15. Уколико је ријеч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. **пр҃рокь** – **пр(о)рокь**, **ре҃нное** – **реч(е)нное**.

Каснији записи на документу

Превод на савремени језик

Дипломатичке особености

Просопографски подаци

Установе, важнији термини

Топографски подаци: убиционирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту)

Обавезан је снимак документа који се анализира.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Ово упутство представља допуну *Упутства за издавање исправа*, које се штампа на крају сваке свеске часописа. У том смислу сарадници часописа би требало да се придржавају овдје изнијетих препорука.

Прилози који се објављују у часопису морају, поред осталог, садржати:

– **име аутора** и **назив установе у којој аутор ради** (афилијација) у пуном облику (нпр. Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, Одсјек за историју). Афилијација се исписује непосредно испод имена аутора.

– **адресу** или **е-адресу** аутора, која се даје у напомени при дну прве странице чланка, а смјерница за напомену смјештена је иза имена аутора и означена астериском (**Име Презиме***). Ако је више аутора, наводи се адреса само једног, обично првог аутора.

– **сажетак** (апстракт), као кратак информативни приказ садржаја чланка, дужине до 100 ријечи, који је смјештен између заглавља (име аутора, наслов) и кључних ријечи.

– **кључне ријечи**, односно термини или фразе који најбоље описују садржај чланка за потребе индексирања и претраживања. Кључних ријечи не може бити више од десет, а смјештене су након сажетка, а прије текста чланка. У кључним ријечима требало би избјегавати широке термине (нпр. повеља, дипломатика, средњи вијек), а стављати оне који су ужег значења и у вези са конкретним радом (нпр. могориш, Сандаљ Хранић, вјера, година настанка документа).

– **резиме**, који је на крају сваког чланка (дужине до 100 ријечи).

УРЕДНИЧКЕ ПРЕПОРУКЕ

У рубрици ***Кратак историјат исправе*** није потребно посебно се упуштати у околности настанка документа. Основне напомене о томе дају се на почетку рада, у уводном дијелу, гдје акценат треба ставити само на оне чињенице које помажу да се расвијетле околности које су недовољно познате или спорне у науци, уз упућивање на одговарајућу литературу.

Текст издања документа на српскословенском језику обавезно писати фонтом: **Hram Studenica**, величина **12**, кодна страна **EN** (English). Текст издања документа насталог на неком другом старом језику, само

уколико то није могуће фонтом Times New Roman, куца се одговарајућим другим фонтом, величина 12. Аутори би обавезно, уз текст свог рада, требало да доставе и коришћени фонт.

Редови из изворника обиљежавају се двјема усправним цртама између којих је одговарајући број, нпр. |3|.

У издању текста докумената није потребно наводити различита читања ранијих издавача која не мијењају смисао текста (испуштена, додата или удвојена слова, штампарске грешке и сл.). На то се може осврнути у рубрици ***Ранија издања***, нпр: „Издање/а садржи/е већи број грешака/различитих читања којима се не мења смисао текста“ (у загради можда навести неке од карактеристичних примјера). У рубрици ***Ранија издања*** препоручује се хронолошко навођење издања, без упуштања у даљња објашњења сваког од њих.

У рубрици ***Дипломатичке особености*** није дозвољена појединачна анализа свих дипломатичких форми које се јављају у документу. Потребно је задржати се само на оним дипломатичким аспектима документа који представљају јединствена или ријетка рјешења у односу на оно што се може сматрати уобичајеном праксом датог времена и поднебља, дакле, само на дипломатичким особеностима.

У овој рубрици препоручује се употреба научног апарата.

У рубрици ***Важнији појмови и установе*** није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате појмове и установе (војвода, властела, Мало вијеће...). Изузетно, објашњења оваквих појмова и установа могу се дати само ако је њихова употреба у конкретном документу на неки начин особена, и само ако у том смислу раније нису објашњавани.

Потребно је обавезно навести ред/редове из изворника у којима се јавља појам или установа који се објашњавају.

У рубрици ***Просопографски подаци*** није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате личности као што су владари, велики обласни господари и друге историјске личности највишег реда (Стефан Душан, Стефан Тврдко, Сандаљ Хранић, Стефан Вукчић Косача, Свети Сава...). Изузетак се може учинити уколико њихово помињање на неки начин расвјетљава слабије познате или спорне појединости њихове дјелатности, при чему нагласак у објашњењу треба ставити управо на те појединости.

Потребно је обавезно навести ред/редове из изворника у којима се јавља личност која се објашњава.

У рубрици ***Топографски подаци*** није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате топониме (Дубровник, Србија, Босна, Требиње, Неретва...). Изузетак се може учинити уколико њихово помињање на неки начин расвјетљава слабије познате или спорне појединости њихове историјске улоге, при чему нагласак у објашњењу треба ставити управо на те појединости.

Код коментарисања микротопонима, нарочито међника посједа дарованих појединим повељама, препоручује се описивање посједа који ће укључити у повељи наведене микротопониме, уз упућивање на евентуално приложену карту.

Потребно је обавезно навести ред/редове из изворника у којима се јавља топографски податак који се објашњава.

У рубрикама ***Важнији појмови и установе***, ***Просопографски подаци*** и ***Топографски подаци*** није потребно коментарисати појмове, установе, личности и топониме који су већ објашњавани у претходним свескама ГПБ. Такви појмови/установе/личности/топоними наводе се на почетку сваке рубрике у форми: „У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани појмови/установе/личности/топоними: **перпера** (ГПБ 1, 2, према регистру)/**Руско Христофоровић** (ГПБ 1, 2, 3, према регистру)/**Стон** (ГПБ 1, 2, 3, према регистру)“.

У овим рубрикама библиографске упутнице треба давати у за то предвиђеним одјељцима *Извори и литература*. Напомене се овдје не препоручују и треба их избјегавати.

ЛЕКТОРСКЕ ПРЕПОРУКЕ

Аутори би требало да обрате пажњу и на сљедеће:

– текст прилога предаје се у истовјетној писаној и електронској верзији, куцан фонтом **Times New Roman**, величина **12**, проред **1,5**, кодна страна **SR** (Cyrilic);

– осим у издању текста документа, не препоручује се употреба других фонтова;

– наводнике приказивати као: „“

– полунавод: ’

– црта: –, обавезна употреба приликом навођења страна, нпр. 123–127 и година, нпр. 1331–1355;

– цртица (-) се користи само у полусложеницама: српско-византијски;

– запета се увијек куца у нормалу, сем у случајевима када је саставни дио цитираног текста у курзиву. У библиографским јединицама цитирати на сљедећи начин: С. Ћирковић, *„Верна служба“ и „вјера господска“*, Зборник ФФ у Београду 6–2 (1962) 95 (запета у нормалу и без запете после заграде);

– иницијал имена треба одвајати од презимена аутора: В. А. Мошин;

– датуми се пишу на сљедећи начин: 16. април 1346;

– вијекови се пишу римским цифрама: XIV вијек;

– скраћенице за метар, километар, центиметар, милиметар пишу се ћирилицом: м, км, цм, мм;

– димензије које се односе на документе треба наводити у милиметрима (мм);

– наслове рубрика куцати болдованим и италик слогом: ***Раније издања***,

– наслове пододјељака и одредница куцати болд слогом: **Хронологија**, **Драгоје Бенвенутић**.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

E. Fermendžin, *Acta Bosnae*	E. Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*, Monumenta spectania historiam Slavorum Meridionalium vol. 23, Zagreb 1892.
ГЗМ	Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине
Глас СКА/САН/ САНУ	Глас Српске краљевске академије/ Српске академије наука/ Српске академије наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности/ Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
ГПБ	Грађа о прошлости Босне
Ђ. Даничић, *Рјечник*	Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* I–III, Београд 1863–1864.
ЕСИ	*Енциклопедија српске историографије* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997.
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
ИСН	*Историја српског народа* I–II, Београд 1981, 1982.

ИГ	Историјски гласник
ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, *Споменици српски*	К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА 11 (1892); Београд 2007[2].
ЈИЧ	Југословенски историјски часопис
П. Карано-Тврткови́ћ, *Србскіи споменицы*	Павле Карано-Тврткови́ћ, *Србскіи споменицы или старе рисовулѣ, дипломе, повелѣ, и сношенія босански, сербски, херцеговачки, далматински, и дубровачки краљева, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина*, Београд 1840.
S. Ljubić, *Listine*	S. Ljubić, *Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike* I–X, Zagreb 1868–1891.
ЛМС	Летопис Матице српске
ЛССВ	*Лексикон српског средњег века* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1999.
F. Miklosich, *Monumenta Serbica*	F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae 1858.
Monumenta Ragusina	*Monumenta Ragusina. Libri reformationum* I–V, Zagreb 1879–1897.
Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*	Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002.
С. Новаковић, *Законски споменици*	С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 2005[2].

Прилози ИИ у Сарајеву	Прилози Института за историју у Сарајеву
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор
М. Пуцић, *Споменици српски*	М. Пуцић, *Споменици сръбски* I–II, Београд 1858–1862, 2007[2].
Rad JAZU/HAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti/ Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
СБР	*Српски биографски речник* 1–7 (ур. Чедомир Попов), Нови Сад 2004–2018.
T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* (= *Codex diplomaticus*)	T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* (= *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*) II–XVIII, Zagreb 1904–1990.
А. Соловјев, *Одабрани споменици*	А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, Београд 1926.
ССА	Стари српски архив
Љ. Стојановић, *Записи и натписи*	Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи* I–VI, Београд 1902–1926.
Љ. Стојановић, *Родослови и летописи*	Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Сремски Карловци 1927.
Љ. Стојановић, *Повеље и писма*	Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934.

Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи*	Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типици, поменици, записи и др.*, Споменик СКА III (1890)
С. Ћирковић, *Историја Босне*	С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964.
HBL	*Hrvatski biografski leksikon* 1–9 (ur. N. Kolumbić i dr.), Zagreb 1983–2021.

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ
14
2021

Академија наука и умјетности Републике Српске
Институт за историју
Бана Лазаревића бр. 1
78000 Бања Лука
Телефон: +38751/333-718
Е-пошта: istorija@anurs.org

Рецензенти
Ђорђе Бубало
Жарко Вујошевић
Милош Ивановић
Невен Исаиловић
Александар Крстић
Небојша Порчић
Срђан Рудић
Александра Фостиков
Марко Шуица

Секретар Редакције
Тамара Вуковић Драгичевић

Лектор
Наташа Ракас Аранђеловић

Регистар
Тамара Вуковић Драгичевић

Превод на француски
Јадранка Кнежевић,
Агенција за превођење „Parola“

Графичка обрада
Даниел Грујић

Излази једном годишње.

ISSN
2233-1778

Штампа
Графомарк, Лакташи
Тираж 100